

thomas hardy

542

thomas hardy
jude neștiutul
★★

ÎN «BIBLIOTECA PENTRU TOȚI»
AU APĂRUT:

- 520 A.I. Kuprin
Vrăjitoarea, nuvele și povestiri
- 521—523 J.-J. Rousseau
*Confesiuni** *Visările unui hoinar singuratic*, 3 vol.
- 524—527 Cervantes
Iscusitul hidalgo Don Quijote de la Mancha, roman, 4 vol.
- 528 Gala Galaction
Chipuri și popasuri, confesiuni literare
- 529—530 Stendhal
Lucien Leuwen, roman, 2 vol.
- 531 Upton Sinclair
Regele Cărbune, roman
- 532 Fr. Mauriac
*Genitrix** *Misterul Frontenac*, romane
- 533—535 Th. Mann
Muntele vrăjit, roman, 3 vol.
- 536 E. Caldwell
Pământ american, povestiri
- 537—538 M. Bontempelli
Proză, 2 volume (I. *Eva ultima*. II *O sirenă la Paraggi*)
- 539—540 Choderlos de Laclos
Legăturile primejdioase, roman, 2 vol.

thomas hardy

editura pentru literatură

Vol. I și II, lei 10

Coperta 1. *Apostoloim*

thomas hardy

jude neștiutul

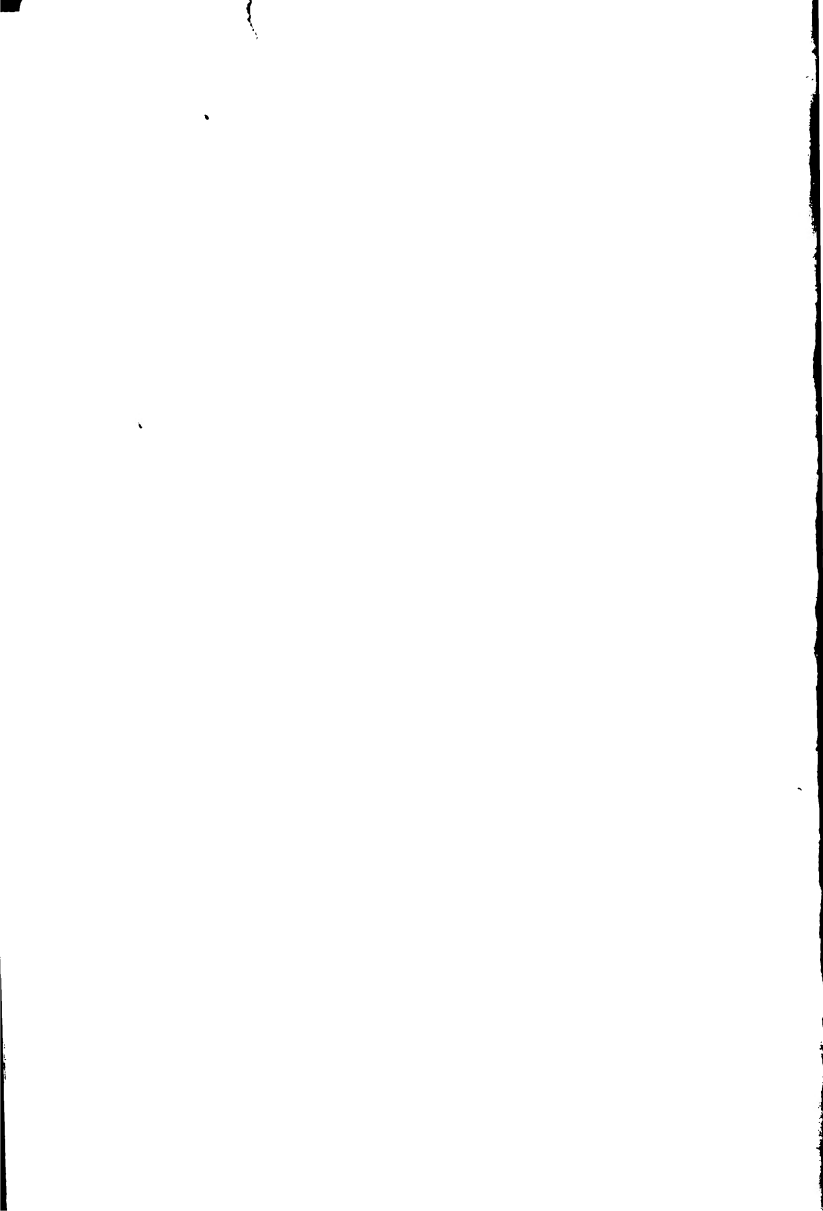
ROMAN

★★

TRADUCERE DE
VERA CĂLIN

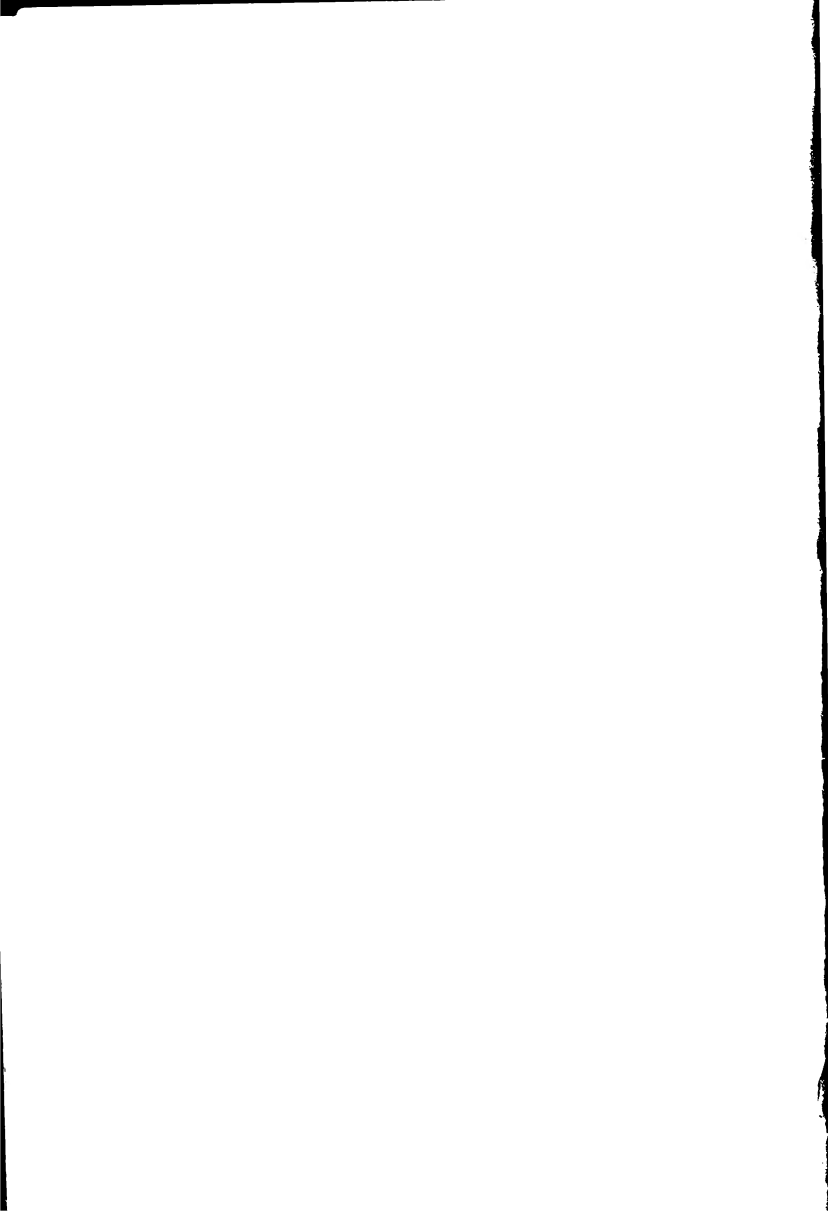
1969

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

Partea a patra

LA SHASTON

*„Cel ce alege căsătoria sau oricare alt rit mai
degrabă decît binele omului și simpla miloste-
nie, fie el papistaș sau protestant sau orice-i
place, nu prețuiește mai mult decît un fariseu.”*

J. MILTON

I

Shaston, vechea cetate britanică a Palladourului cîntată de Drayton ¹, „a cărei întemeiere ciudate zvonuri răspîndit-a“, era și mai este încă un oraș al visului. Neguroase evocări despre castelul ei, cele trei monetării, despre minunata ei mînăstire cu a sa absidă, gloria Wessexului de Sud, despre cele douăsprezece biserici, despre raclele dinăuntru, despre capelele, azilurile, conacurile ei de piatră cu acoperișuri ascuțite — toate șterse acum fără milă de pe fața pămîntului — îl cufundă pe vizitator, chiar fără voia lui, într-o cugetare melancolică, pe care atmosfera îmbietoare și peisajul nemărginit din jur cu greu o pot risipi. În orașul acesta au fost îngropați un rege și o regină, starețe și stareți, sfinți și vlădici, cavaleri și gentilomi. Osemintele regelui Eduard Martirul, aduse cu grijă aci în sfînta păstrare, au hărăzit cetății Shaston un renume, care a făcut din ea un loc ce atrăgea pelerini din toate colțurile Europei și i-au îngăduit

¹ *Michael Drayton* (1563—1631), poet englez, autor de versuri religioase, poeme istorice, ode, sonete.

să se bucure de o faimă răspîndită mult dincolo de țărmurile englezești. Acestei frumoase înfăptuiri a veacurilor medievale i-a cîntat prohodul, așa cum ne spun istoricii, ruptura de Roma. O dată cu năruirea uriașei mînăstiri, tot orașul s-a prăbușit în ruină : osemintele Martirului au avut aceeași soartă ca și monumentul sfînt în care erau închise și nici o piatră n-a mai rămas care să ne spună astăzi unde odihnesc.

Farmecul firesc și ciudățenia orașului dăinuiesc ; dar, lucru curios, aceste însușiri pomenite de mulți scriitori din epoci despre care se spune că n-aveau ochi pentru frumusețea peisajului sînt trecute sub tăcere în zilele noastre ; așa se face că astăzi unul dintre locurile cele mai stranii și neobișnuite din Anglia rămîne de fapt fără vizitatori.

Orașul are o așezare unică pe marginea unei rîpe prăpăstioase și înalte ; părțile de nord, de sud și de vest ale cetății cresc de-a dreptul din Valea Blackmoor, adîncă și plină de aluviuni. Dinspre Castle Green, priveliștea, cuprinzînd trei comitate de pășuni verzi — Wessexul de Sud, de Mijloc și de Jos — este o surpriză la fel de neașteptată pentru ochii călătorului nepregătit ca și aerul cu virtuți leucitoare pentru plămîinii lui. Neputînd să răzbași pînă aci pe drumul de fier, te poți apropia cel mai bine de Shaston fie pe jos, fie cu vehicule ușoare, dar și acestea nu pot pătrunde în oraș decît cu greu, și anume trecînd peste un soi de istm care leagă orașul de platoul neted și calcaros din partea de nord-est.

Aşa arată şi aşa a arătat Shastonul sau vechiul Pal-ladour, astăzi uitat de lume. Din pricina aşezării lui, oraşul a dus mereu mare lipsă de apă ; şi în cugetul celor din partea locului stăruie amintirea cailor, a măgarilor şi oamenilor urcînd cărările cotite spre vîrf, încărcăţi cu balerci şi poloboace umplute la fîntîunile de la poalele muntelui, amintirea cărauşilor care-şi vînd marfa cu amănuntul — un penny găleata.

Greutatea aprovizionării cu apă, împreună cu alte două împrejurări ciudate, anume faptul că cimitirul cel mare e aşezat pe un povîrniş din spatele bisericii, abrupt ca un acoperiş, precum şi că odată, demult, a domnit desfrîul în mînăstirile din oraş ca şi-n viaţa de familie, au născut zicala că Shastonul este renumit pentru trei mîngîieri dăruite omului, mîngîieri ce nu pot fi găsite niciunde pe lume : e un loc în care cimitirul e mai aproape de cer decît clopotniţa bisericii, în care berea se găseşte mai din belşug decît apa şi în care afli mai multe femei uşoare decît neveste cinstite şi fete mari. Se mai spune că, după ce-au trecut veacurile de mijloc, locuitorii au sărăcit în aşa hal, încît n-au mai fost în stare să-şi plătească preoţii, drept care au fost siliţi să-şi dărîme bisericile şi să se lipsească de a se mai închina Domnului în public ; o împrejurare de care se jeleau, aplecaţi deasupra cănilor cu băutură, pe băncile din hanuri, în după-amiezile de duminică. Pare-se că în zilele acelea, locuitorii Shastonului nu erau lipsiţi de umor.

Mai este o ciudăţenie — modernă — pe care Shastonul se pare că o datorează aşezării lui. Oraşul a

rămas locul de popas și cartierul general al proprietărilor de camioane, de tarabe de spectacole și tir și al altor oameni cu asemeni îndeletniciri ambulante, oameni ale căror afaceri sînt îndeosebi legate de tîrguri și iarmaroace. Și după cum păsările călătoare se adună pe cîte-o creastă înaltă, odihnindu-se cu gîndul la zborurile lungi ce urmează sau la întoarcerea pe același drum, tot așa în orașul acesta, cocoțat pe o culme stîncoasă, încremeneau într-o tăcere năucită caravane galbene sau verzi cu nume străine, uluite parcă de schimbarea atît de izbitoare a peisajului și împiedicate de aceea să meargă mai departe ; și aci se adăposteau de obicei cît ținea iarna, pînă cînd, în primăvară, o porneau din nou în căutarea vechilor făgașuri.

Către locul acesta straniu și bătut de vînturi urca Jude pentru prima oară în viața lui, venind pe la orele patru după-amiază dinspre gara cea mai apropiată. Cînd ajunse sus pe culme, după un urcuș istovitor, și trecu de primele case ale acestui oraș aerian, se îndreptă spre școală. Ora era timpurie, copiii se mai găseau în clase, de unde răzbea un bîzîit slab ca de la un roi de țînțari. Așa încît Jude făcu cîtiva pași înapoi pe poteca mînăstirii, și de aci cuprinse cu privirea locul în care soarta așezase tot ce iubea el mai mult pe lumea asta. În fața clădirilor spațioase, de piatră, ale școlilor creșteau doi fagi uriași, cu trunchiuri lucioase și cenușii, așa cum cresc copacii aceștia doar pe înălțimi calcaroase. Prin ferestrele cu arcade, Jude zărea capetele negre, castanii și bălaie ale copiilor. Ca să-i treacă timpul, coborî pînă la terasa netedă

pe care se întindeau odinioară grădinile mănăstirii. Inima-i zvîcnea, în ciuda voinței lui.

Nevrînd să pătrundă în școală înainte de plecarea copiilor, rămase aci pînă cînd aerul se umplu de glasure cristaline, și fete cu șorțulețe albe peste rochițe roșii și albastre se iviră țopăind de-a lungul potecii, pe care cu trei veacuri în urmă pășiseră cucernic sta-reța, maica arhondară și cincizeci de călugărițe. Porni de îndată înapoi, pentru a descoperi că zăbovisc prea mult, că Sue plecase spre oraș pe urmele ultimului școlar și că domnul Phillotson lipsise toată după-amiaza, fiind dus pînă la Shottsford, la o adunare de dascăli.

Jude intră în clasa goală și se așeză, după ce fata care mătura podelele îl înștiință că doamna Phillotson se va întoarce peste cîteva minute. Văzu un pian alături — chiar vechiul pian cumpărat de Phillotson la Marygreen — și, cu toate că după-amiaza întunecoasă aproape nu-i îngăduia să deslușească notele, atinse clapele cu sfiala lui obișnuită, neputîndu-se opri să schițeze melodia imnului care-l mișcase atît în săptămîna trecută.

Îndărătul lui se mișcă cineva, dar, crezînd că e tot fata cu mătura, Jude nu luă în seamă mișcarea, pînă cînd persoana din spatele lui se apropie și-și lăsa ușor degetele pe mîna care cînta basul. Mîna care-l oprise era mică și, părăindu-i-se cunoscută, Jude se întoarce.

— Nu te întrerupe, spuse Sue. Îmi place. L-am învățat înainte de plecarea mea din Melchester. Îl cîntau la Școala Normală.

— Nu pot să zdrăngănesc în fața ta ! Cîntă-l tu în locul meu.

— Bine, n-am nimic împotriva.

Sue se așază, și interpretarea ei, deși n-avea nimic deosebit, părea dumnezeiască în comparație cu a lui. Ca și Jude, spre mirarea ei, era vădit mișcată de această arie pe care și-o reamintise ; după ce Sue sfîrși, el își îndreptă mîna spre degetele ei ; mîinile li se întîlniră la jumătatea drumului. El i-o strînse — întocmai cum făcuse și atunci, înainte de nuntă.

— E ciudat, spuse ea cu un glas foarte schimbat, că mă mișcă imnul ăsta, fiindcă...

— Fiindcă ce ?

— Nu-mi prea stă în fire.

— Nu te emoționezi ușor ?

— Nu la asta mă gîndeam.

— Ba îți stă în fire, fiindcă în adîncul sufletului ești aidoma cu mine.

— Dar nu și la cap.

Cîntă mai departe, apoi se întoarse brusc și, într-o pornire negîndită și instinctivă, își strînseră unul altuia mîinile.

Ea rîse scurt și forțat cînd lăsă mîna lui să cadă.

— Ce caraghios ! spuse. Mă întreb, de ce am făcut amîndoi una ca asta ?

— Cred că pentru că semănăm unul cu altul, după cum îți spuneam adineauri.

— La gînduri nu ! Poate doar la sentimente.

— Și sentimentele ne călăuzesc gîndurile... Să nu-ți vină să blestemi că autorul acestui imn este unul din-

tre cei mai grosolani oameni pe care mi-a fost dat să-i întîlnesc ?

— Cum așa, îl cunoști ?

— M-am dus să-l văd.

— Vai, nerodule, ai făcut întocmai ce aş fi făcut şi eu. De ce oare ?

— Pentru că nu semănăm, răspunse el sec.

— Acum o să luăm un ceai, spuse Sue. N-ai vrea să-l bem aici mai curînd decît acasă la mine ? Nu e nici o greutate să mi se aducă ceainicul şi tot ce trebuie. Nu locuim la şcoală, ştii, ci în casa aceea veche de peste drum. Îi zice Old-Grove Place. E atît de veche şi de sinistră, încît mă-ntristează cumplit. E plăcut să vizitezi case dintr-astea, dar nu să şi locuieşti în ele. Eu mă simt de-a dreptul strivită de greutatea atîtor vieţi trăite între zidurile lor. Într-o casă nouă cum e şcoala asta n-ai de îndurat decît propria ta viaţă. Stai jos, şi am să-i spun Adei să aducă de peste drum cele trebuincioase pentru ceai.

Jude aşteptă la lumina focului din sobă, a cărei uşită o deschisese Sue înainte de a ieşi. Cînd se întoarce împreună cu fata care aducea lucrurile necesare pentru ceai, se aşezară amîndoi în aceeaşi lumină, sporită acum de flacăra albăstruie a lămpii de spirit de sub ceainicul de alamă.

— Este unul dintre darurile tale de nuntă, spuse ea arătînd spre ceainic.

— Da, făcu Jude.

Ceainicul dăruit de el cînta, după cum i se părea lui, cu o notă oarecum ironică ; ca să schimbe vorba, Jude spuse :

— Cunoști vreo ediție ușor de citit a cărților ne-canoniche din *Noul Testament* ? Bănuiesc că pe acestea nu le citești la școală.

— Nu, vai de mine ! Mi-ar sări vecinii în cap... Da, există o ediție. N-am mai pus mîna pe ea... deși mă interesa foarte mult pe vremea-cînd trăia fostul meu prieten : *Evangheliile, apocrife* ale lui Cowper.

— Pare să fie tocmai ce am eu nevoie.

Gîndurile i se întoarseră ca fulgerate spre „fostul prieten“, cum îl numea Sue — Jude știa asta — pe tînărul de odinioară, de la Universitate. Ar fi fost curios să știe dacă ea îi vorbise lui Phillotson despre băiatul ăsta.

— Evanghelia lui Nicodim e foarte plăcută, urmă Sue, ca să-l abată de la simțămintele de gelozie pe care, ca întotdeauna, ea i le citea cu ușurință.

Fapt e că, ori de cîte ori vorbeau, ca acum, despre lucruri oarecare, se înfiripa între emoțiile lor o a doua convorbire tăcută, într-atît era de desăvîrșită înțelegerea dintre ei.

— Este întocmai ca textul autentic, continuă ea. Ba încă în versuri. Așa încît seamănă cu unul dintre evangheliști, pe care l-ai fi citit în vis, cînd lucrurile seamănă între ele și totuși se deosebesc. Dar spune-mi, Jude, tot te mai interesează chestiunile astea ? Te ții de apologetică ?

— Da. Citesc literatura bisericească mai vîrtos ca oricînd.

Ea îl privea curioasă.

— De ce te uiți așa la mine ? întrebă Jude.

— Dar de ce ții să afli ?

— Sînt sigur că în domeniul ăsta poți să mă lămurești cu privire la orice lucru pe care eu nu-l cunosc. Trebuie să fi învățat multe și de toate de la scumpul tău prieten care a murit.

— Hai să nu mai vorbim acum despre asta, îl îmbună ea. Săptămîna viitoare cioplești tot în biserica unde ai învățat imnul acela frumos ?

— Da, poate.

— Asta-mi place. Să vin să te văd acolo ? E în apropiere și m-aș putea repezi în orice după-amiază, cu trenul, pentru o jumătate de oră.

— Nu. Nu veni !

— Cum se poate, n-o să mai fim de acum încolo prieteni, cum am fost înainte ?

— Nu.

— Asta n-o știam. Credeam c-ai să fii totdeauna drăguț cu mine !

— Nu, n-o să fiu.

— Dar ce am făcut ? Credeam, te asigur, că noi doi...

Tremurul glasului o sili să se întrerupă din vorbă.

— Sue, uneori îmi vine să cred că ești ușuratică, spuse el brusc.

Urmă o pauză de-o clipă, după care ea sări în picioare, și, spre mirarea lui, Jude văzu în lumina flăcării de sub ceainic că se îmbujorase la față.

— Nu mai pot sta de vorbă cu tine, Jude ! spuse ea cu un glas în care răsună nota tragică de contralto de pe vremuri. S-a întunecat prea tare și nu mai putem rămâne împreună așa, după ce am cîntat cîntece de Vinerea mare, care te îmbolnăvesc și te fac să simți ceea ce noi n-ar trebui să simțim !... Nu mai avem voie să tăifăsuim în felul ăsta. Da — trebuie să pleci, pentru că mă înțelegi greșit ! Sînt tocmai contrariul a ceea ce afirmi tu cu atîta cruzime. O, Jude, a fost o cruzime să spui ceea ce-ai spus ! Și totuși, nu-ți pot mărturisi adevărul — te-ai înfiora dac-ai afla cum mă las tîrîtă de pornirile mele și cît de tare simt că n-ar fi trebuit să fiu înzestrată cu farmec, de vreme ce nu mi-e îngăduit să-l desfășor ! Există femei mistuite de o dorință neostoită de a fi iubite ; și adesea și de o dorință la fel de nepotolită de a iubi ; și, în acest din urmă caz, li se întîmplă să descopere că nu-și pot dăruia fără încetare dragostea slujbaşului casnic investit prin autorizație episcopală s-o primească. Dar tu ești un om atît de cinstit, Jude, încît nu mă poți înțelege !... Și acum, trebuie să pleci. Îmi pare rău că bărbatul meu nu-i acasă.

— Chiar îți pare rău ?

— Îmi dau seama c-am spus asta doar de formă ! Cinstit vorbind, nu cred că-mi pare rău. Oricum ar fi, e destul de trist, dar n-are nici o importanță !

Pentru că înainte își strânseseră mîinile cu prea multă patimă, acum, în clipa cînd el ieși, Sue îi atinse doar foarte ușor degetele. Jude nici nu apucase bine să treacă pragul ușii, cînd, cu o expresie de nemulțumire, ea sări pe o bancă și deschise fereastra cu giurgiuvele de fier pe sub care pășea el.

— Cînd pleci din oraș ca să prinzi trenul, Jude ?
El ridică ochii mirat.

— Trăsura care face cursa pleacă peste vreo trei sferturi de ceas.

— Și ce-ai să faci în timpul ăsta ?

— Păi cred că o să hoinăresc pe aici. Poate c-o să zăbovesc puțin în biserica cea veche.

— Parcă-mi vine greu să-ți fac vînt în felul ăsta !
Și așa ți-e gîndul numai la biserici, slavă Domnului !
Nu e nevoie să mai intri într-una, și încă pe întuneric. Rămii aici.

— Unde ?

— Unde ești. Așa pot vorbi mai bine cu tine decît cînd ești înăuntru... A fost frumos și delicat din partea ta că ai renunțat la o jumătate de zi de lucru ca să vii să mă vezi !... Tu ești Iosif, făuritorul de vise, dragă Jude. Și mai ești un Don Quijote tragic. Și uneori ești și sfîntul Ștefan, care în timp ce aruncau cu pietre în el vedea cerurile deschizîndu-se. O, scumpul meu prieten, cît ai să mai suferi !

Acum, că pervazul înalt al ferestrei se afla între ei și-l împiedica pe Jude să ajungă pînă la Sue, nimic n-o mai oprea pe ea să se lase în voia unei sincerități de care se temuse între patru pereți.

— M-am gîndit, urmă ea, tot cu glasul acela din care se revărsa emoția, că tiparele sociale în care ne vîră civilizația nu au mai multă legătură cu forma noastră adevărată decît au desenele convenționale ale constelațiilor cu înfățișarea reală a stelelor. Mă numesc doamna Richard Phillotson și trăiesc o viață casnică tihnită alături de tovarășul meu de nume. Dar de fapt nu sînt doamna Richard Phillotson, ci o femeie singură pe lume, azvîrlită încolo și-ncoace, răvășită de pasiuni smintite și de antipații inexplicabile... Acum nu mai sta, fiindcă pierzi trăsura. Mai vino să mă vezi. Dar atunci să vii la mine acasă.

— Bine ! spuse Jude. Și cînd să fac asta ?

— De mîine într-o săptămînă. Mergi sănătos, cu bine !

Întinse mîna și-i mîngîie cu milă fruntea, dar numai o singură dată. Jude își luă rămas bun și se înfundă în beznă.

În timp ce înainta pe Bimport Street, i se păru că aude roțile trăsुरii, și, într-adevăr, cînd ajunse în piață, la hanul Blazonul ducelui, trăsura plecase. Îi era cu neputință ca mergînd pe jos să ajungă la timp pentru a prinde trenul, așa încît, de nevoie, se hotărî să-l aștepte pe următorul, ultimul din noaptea aceea spre Melchester.

Hoinări cîtva timp, își făcu rost de ceva de mîine care ; apoi, fiindcă mai avea înaintea lui o jumătate de oră, pașii îl duseră fără voie spre bătrînul cimitir de lîngă biserica Trinității, cu aleile lui de tei, și apoi, din nou, înapoi spre școală. Clădirile școlii erau cu-

fundate în întuneric. Ea îi spusese că locuiește peste drum, la Old-Grove Place, într-o casă pe care o descoperi numaidecît după înfățișarea ei descrisă de Sue.

Pîlpîirea unei lumînări se zărea printr-o fereastră din față, fiindcă obloanele încă nu fuseseră închise. Putea să vadă deslușit interiorul — dușumeaua cu cîteva trepte sub nivelul străzii, care se înălțase în veacurile scurse de cînd fusese clădită casa. Sue, care tocmai intrase în casă, stătea cu pălăria pe cap în salo-nașul din față, ai cărui pereți erau căptușiți cu tăblii de stejar din podea pînă-n tavan, pe care se încrucisau grinzi groase, la mică înălțime deasupra capului. Tăblia căminului era lucrată în aceeași manieră greoaie, împodobită cu pilaștri în stil iacobit și cu ornamente în spirală. Într-adevăr, o femeie tînără care-și ducea traiul în casă aceea putea să se simtă greu apăsată de povara veacurilor.

Sue deschisese o cutie de lucru din lemn de trandafir, și acum se uita la o fotografie. După ce o privi un timp, o strînse la piept și o puse iarăși la locul ei.

Pe urmă, dîndu-și seama că nu închisese obloanele, se îndreptă spre fereastră, cu lumînarea în mînă. Era prea deasă beznă de afară ca să-l poată zări pe Jude, dar el îi vedea deslușit chipul și nu încăpea îndoială că sub ochii întunecați, cu gene lungi, erau urme de lacrimi.

Sue închise obloanele, iar Jude se întoarse ca să-și urmeze călătoria singuratică pînă acasă.

„La ce fotografie se uita oare ?“ se întrebă. El i-o dăduse cîndva pe a lui, dar știa că mai are și altele. Totuși, desigur, a lui trebuie să fi fost.

Știa că avea să se întoarcă s-o vadă iarăși, așa cum îi ceruse ea. Oamenii aceia gravi deșpre care citea el, sfinții pe care Sue, cu drăgălașă ștregărie, îi numea semizeii lui, s-ar fi ferit de asemenea întîlniri dacă s-ar fi îndoit de propria lor tărie. Putea el să postească și să se roage mult și bine în răstimpul dintre două întîlniri : în ființa lui, omenescul era mai puternic decît sfințenia.

II

Totuși, fie că Dumnezeu dispune sau nu, tot femeia are cuvîntul hotărîtor. A doua zi dimineață, Jude primi un bilet de la Sue :

„Nu veni săptămîna viitoare. E mai bine pentru tine să nu vii. Prea am fost necugetați sub influența aceluia imn bolnăvicios și a amurgului ! Pe cît îți este cu putință, nu te mai gîndi la

Susanna Florence Mary”

Pe Jude, dezamăgirea îl străpunse. Știa în ce toană se află Sue și cum arată la față cînd ajunge să semneze astfel. Dar, în orice toane s-ar fi aflat, Jude nu putea spune despre ea că nu are dreptate.

Răspunse :

„Te aprob. Ai dreptate. E o lecție de resemnare pe care bănuiesc că e timpul s-o învăț.

Jude”

Trimise biletul în ajun de Paște. S-ar fi părut că ajunseseră amîndoi la o hotărîre nestrămutată. Dar

intraseră în mișcare alte puteri și alte legi decât ale lor. În luna Paștelui, dimineață, Jude primi o înștiințare de la văduva Edlin, pe care el o învățase să telegrafieze în caz că se întâmplă ceva grav.

„Mătușa dumitale se prăpădește. Vino numaidecât“.

Își aruncă uneltele și porni. Trei ore și jumătate mai târziu, trecea peste dunele din preajma Marygreenului și, curînd, se afundă în cîmpia ca o albie de-a curmezișul căreia fusese tăiată scurtătura spre sat. În timp ce urca povîrnișul, un plugar care-l urmărise dintr-o poartă, de cealaltă parte a cărării, porni greoi spre el, pregătindu-se să-i vorbească. „Văd după fața lui că a murit, își spuse Jude. Sărmana mătușă Drusilla !“

Era întocmai cum bănuise, și chiar doamna Edlin trimisese omul ca să-i dea de știre.

— Nu te-ar fi recunoscut. Zăcea ca o păpușă cu ochi de sticlă. N-ai pierdut nimic că n-ai fost de față, spuse omul.

Jude porni spre căsuță. După-amiază, după ce toate treburile fură isprăvite, și oamenii care puseseră moarta în coșciug își băuseră berea și plecaseră, Jude rămase singur în locul acela tăcut. Trebuia neapărat să intre în legătură cu Sue, deși cu două sau trei zile înainte se înțeleseseră să se despartă. Îi scrisese scurt :

„Mătușa Drusilla a murit pe neașteptate. În mormîntarea are loc vineri după-amiază“.

Petrecu zilele următoare la Marygreen și prin împrejurimi. Vineri se duse să vadă dacă groapa e pregătită ; se întreba dacă Sue va veni. Nu-i scrisese, ceea ce părea să însemne mai degrabă că va veni decît că nu va veni. Cunosînd ora sosirii ei, căci Sue nu putea lua decît un singur tren, încuie ușa pe la prînz, și o porni de-a curmezișul cîmpiei afundate, pînă la marginea povîrnișului, în dreptul Casei Negre. Aci se opri, privind spre miazănoapte, peste priveliștea largă și dincolo de peisajul apropiat în care era cuprins orașul Alfredston. La o depărtare de vreo două mile de oraș, o trîmbă de abur călătorea dinspre partea stîngă spre cea dreaptă a tabloului.

Dar chiar și acum mai avea mult de așteptat pînă în clipa cînd avea să știe dacă Sue sosise. Așteptă totuși, și într-un tîrziu, o brișcă ușoară, dintre cele care se închiriază, se opri la poalele dealului. Cîeva coborî, și vehiculul porni înapoi, în timp ce călătorul începu să urce dealul. O recunosc ; părea atît de firavă astăzi, încît ai fi zis că o îmbrățișare pătimașă — dintre acelea care nu-i erau lui îngăduite — ar fi putut-o strivi. După ce Sue străbătuse două treimi din urcuș, o mișcare nerăbdătoare a capului ei îi arătă lui Jude că în clipa aceea fusese recunoscut. Curînd, pe fața ei se desluși un zîmbet melancolic, care n-o părăsi pînă-n clipa cînd el coborî cîțiva pași și-i ieși în întîmpinare.

— M-am gîndit, începu ea cu o pripeală nervoasă în glas, c-ar fi prea trist pentru tine să te las singur la

înmormîntare ! Aşa încît, în ultima clipă, am venit şi eu.

— Draga şi credincioasa mea Sue ! murmură Jude.

Cu firea ei ciudată, care ţinea parcă de două fiinţe, Sue se pricepu să ocolească orice altă manifestare a revederii, nemaizăbovind nici o clipă în loc, deşi mai era timp destul pînă la înmormîntare. O emoţie de un patetism atît de neobişnuit ca aceea a ceasului de faţă nu avea cum să se mai repete ani în şir, presupunînd că s-ar fi putut repeta vreodată. Aşa încît Jude era dornic să se oprească, să cugete, să vorbească. Dar Sue, fie pentru că nu înţelege acest lucru, fie pentru că-l înţelege chiar mai bine decît el, nu-şi îngădui să se lase stăpînită de emoţie.

Ceremonia tristă şi simplă nu dură mult. Drumul spre biserică fu străbătut aproape la trap, pentru că cioclul era grăbit, avînd o înmormîntare mai simandicoasă un ceas mai tîrziu, la trei mile depărtare. Drusilla fu coborîtă în ţărîină străină, foarte departe de locul unde odihneau străbunii ei. După ce merşeseră alături pînă la groapă, Sue şi Jude luau acum un ceai în căsuţa familială ; vieţile lor se împleteau cel puţin în acest ultim ceas închinat răposatei.

— Zici că a fost toată viaţa ei împotriva căsătoriei ? murmură Sue.

— Da. Mai ales pentru cei din neamul nostru.

Privirile li se întîlniră, şi ale ei zăboviră un timp pe chipul lui Jude.

— Sîntem dintr-un neam cam amărît, nu crezi, Jude ?

— Zicea că în familia noastră bărbații sînt răi, și nevestele afurisite. Sigur este că bărbații se nenorocesc cînd se însoară. Oricum, eu sînt unul dintre ei !

Sue nu răspunse.

— E oare o greșeală, Jude, întrebă ea în cele din urmă cu un tremur de nesiguranță în glas, ca un soț sau o soție să mărturisească altcuiva că are o căsnicie nefericită ? Dacă într-adevăr ceremonia căsătoriei e o taină sfîntă, s-ar putea să fie o greșeală ; dar dacă e doar un contract meschin, fără alt rost decît asigurarea unor înlesniri materiale în chestiuni de gospodărie, dobînzi și impozite sau asigurarea moștenitorilor legali ai pămîntului și ai banilor, motive pentru care tatăl copiilor trebuie să fie cunoscut — și asta pare să și fie — atunci cu siguranță că poți să spui, ba chiar să strigi de pe acoperișul casei, că viața casnică rănește și întristează fie bărbatul, fie femeia.

— Eu, oricum, ți-am spus-o.

Ea vorbi mai departe :

— Crezi că sînt multe căsnicii în care unuia să-i fie silă de celălalt, și nu din pricina vreunei greșeli anume ?

— Îmi închipui că da. De pildă cînd unul dintre ei ține la o a treia persoană.

— Dar chiar în afară de cazul acesta ? Oare e tare păcătoasă femeia căreia de pildă nu-i place să trăiască cu bărbatu-său doar pentru că — aici glasul ei tremură, și el ghici multe — doar pentru că-i este urît de el, pentru că simte o silă fizică față de el, un soi de nemulțumire, sau cum vrei să-i zici, deși

îl poate respecta, îi poate purta recunoștință ? Am luat doar un caz. Oare ea ar trebui să-și înfrîngă sentimentele ?

Jude îi aruncă o privire împăienjenită. Răspunse, privind în altă parte :

— Asta ar fi tocmai un caz dintre acelea în care experiența mea se bate cap în cap cu dogmele. Dacă vorbesc ca om al ordinii — ceea ce sper că sînt, deși mă tem că nu sînt — aș spune da. Dacă vorbesc din experiență și cu glasul naturii lipsite de prejudecăți, aș spune nu... Sue, cred că nu ești fericită !

— Ba sînt, se împotrivi ea. Cum poate fi nefericită o femeie măritată doar de opt săptămîni cu un bărbat ales de ea, în chip nesilit ?

— Nesilit ?

— De ce repeți cuvîntul ?... Dar trebuie să mă înapoiez cu trenul de șase. Bănuiesc că tu rămîi mai departe aici.

— Cîteva zile, ca să mai rînduiesc treburile mătușii. S-a sfîrșit și cu casa asta. Să te însoțesc pînă la tren ?

Sue rîse ușor, a împotrivire.

— Cred că nu. Dar poți să mergi cu mine o parte din drum.

— Stai, tu nici nu poți pleca astă-noapte ! Trenul ăsta nu te duce pînă la Shaston. Trebuie să rămîi în sat și pleci mîine. Doamna Edlin are loc berechet, dacă nu vrei să înnoptezi aici.

— Prea bine, spuse ea cu îndoială în glas. Lui nici nu i-am spus că mă întorc sigur.

Jude se duse pînă alături, la casa văduvei, ca s-o înștiințeze ; și după cîteva minute, cînd se întoarse, se așeză din nou.

— Ne găsim în împrejurări cumplite, Sue, cumplite ! spuse el dintr-o odată, cu ochii în podea.

— Nu-i adevărat ! De ce ?

— Nu pot să-ți dezvălui toată deznădejdea mea. Partea ta de deznădejde este că te-ai măritat cu el. Mi-am dat seama de asta încă înainte să fi făcut tu pasul, dar m-am gîndit că nu trebuie să mă amestec. Am greșit. Trebuia să mă amestec !

— Dar ce te face să bănuiești toate astea, dragul meu ?

— Sărmana mea păsărică, vād ce se ascunde sub penele tale.

Mîna ei se odihnea pe masă, și Jude o puse pe a lui deasupra. Sue își retrase mîna.

— N-are nici un rost, Sue, strigă el, după toate cîte ni le-am spus noi ! Dacă e vorba de asta, eu sînt mai rigid și mai formalist, și faptul că te supără un gest atît de nevinovat arată cît de caraghioasă ești în nehotărîrea ta !

— Poate c-am fost prea mironosiță, se căi ea ; credeam că folosesc doar un șiretlic femeiesc — l-am folosit prea des. Uite, n-ai decît să-mi ții mîna cît îți place. E frumos din partea mea ?

— Da, foarte frumos.

— Dar trebuie să-i spui și lui.

— Cui ?

— Lui Richard.

— Da, desigur, dacă socotești că așa se cuvine. Dar, de vreme ce gestul nu înseamnă nimic, poate că l-ar supăra fără rost.

— Ești sigur că n-o faci decît ca văr ?

— Absolut sigur. În mine nu mai există simțăminte de dragoste.

— Aud lucruri noi. Cum s-a întîmplat ?

— Am văzut-o pe Arabella.

Lovitura o făcu să tresară ; pe urmă, întrebă curioasă :

— Cînd ai văzut-o ?

— Cînd am fost la Christminster.

— Prin urmare, s-a întors ; și nici nu mi-ai spus ! Presupun că acum ai să trăiești cu ea.

— Bineînțeles, întocmai cum trăiești și tu cu bărbatul tău.

Ea privi la ghivecele cu mușcate și cactuși, ce se uscau în fereastră din lipsă de îngrijire, și dincolo de ele, afară, în zare, pînă cînd ochii i se umeziră.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă Jude, cu glas domolit.

— De ce ai fi atît de bucuros să te întorci la ea, dacă... dacă ceea ce-mi spuneai pe vremuri mai este încă adevărat — adică atunci era adevărat ? Bineînțeles că acum nu mai este ! Cum e cu puțință ca inima ta să se întoarcă atît de repede la Arabella ?

— O anumită întorsătură a providenței, bănuiesc, a împins-o într-acolo.

— A — deci nu-i adevărat ! spuse ea ușor înciu-dată. Mă necăjești doar — asta-i tot — numai pentru că-ți închipui că nu sînt fericită !

— Nu știu dacă nu ești. Nici nu doresc să știu.

— Dacă-ș fi nefericită, ar fi din vina mea, din pricina ticăloșiei mele, nu pentru că aș avea vreun drept să nu-l îndrăgesc ! E atît de grijuliu cu mine ! Și e și un om foarte interesant, fiindcă, tot citind orice i-a căzut în mînă, e tobă de carte. Crezi; Jude, că un bărbat trebuie să se însoare cu o femeie de vîrsta lui, sau cu una mai tînără, să zicem cu optsprezece ani mai tînără, cum sînt eu față de el ?

— Depinde de simțămintele unuia pentru celălalt.

Jude n-o ajuta să descopere vreun prilej de multumire de sine, așa încît Sue fu silită să meargă mai departe fără sprijin. Continuă cu un ton învins, care se învecina cu lacrimile :

— Eu... eu cred că trebuie să fiu la fel de cinstită cu tine cum ai fost și tu cu mine. Poate că ți-ai dat seama ce vreau să-ți spun. Anume că, deși domnul Phillotson îmi place ca prieten, nu-mi place, ba chiar e un canon pentru mine să trăiesc cu el cum trăiești cu un soț ! Vezi, acum ți-am spus-o. N-am avut încotro, deși m-am prefăcut că sînt fericită. Îmi închipui că de acum înainte ai să mă disprețuiești pe vecie !

Își lăsă fața peste mîinile care odihneau pe postavul mesci și începu să plîngă încet, cu hohote mici, care o scuturau și clătina măsuta, ușoară cu trei picioare.

— Nu sînt măritată decît de o lună sau două ! vorbi ea mai departe, tot aplecată peste masă și hohotind cu capul în mîini. Și se zice că o femeie ajunge,

după vreo șase ani de căsătorie, să rabde în tihnă și cu nepăsare ceea ce o îngrozea la început. Dar asta e ca și cum ai spune că amputarea unui mădular nu-i o nenorocire, pentru că omul se obișnuiește, cu timpul, să se ajute foarte bine și c-un picior sau un braț de lemn !

Lui Jude îi venea tare greu să vorbească. Spuse totuși :

— Mi-am închipuit eu că ceva merge prost, Sue !
Mi-am închipuit eu !

— Dar nu e cum crezi tu ! Nu merge nimic prost, e vorba doar de ticăloșia mea. Cred că tu i-ai spune o repulsie din partea mea, izvorită dintr-o cauză pe care nu pot s-o dibui și care nici n-ar fi recunoscută ca atare de majoritatea oamenilor ! ...Ceea ce mă chinuie mai mult este obligația de a mă supune acestui om ori de câte ori dorește, acestui om care e atît de bun din punct de vedere moral ! Cóntractul cumplit care mă silește să simt într-un anumit fel, într-un domeniu în care totul trebuie să fie nesilit !... Aș dori să mă bată sau să-mi fie necredincios sau să comită, fără să se ascundă, un lucru pe care eu să-l pot socoti o îndreptățire a simțămintelor mele față de el. Dar nu face nimic din toate astea ; atît doar, că a devenit ceva mai rece de cînd și-a dat seama ce simt eu. De aceea nici n-a venit la înmormîntare... Doamne, cît sînt de nefericită — nu știu ce să fac !... Nu te apropia de mine, Jude, nu e bine ! Nu, nu !
Dar el sărise în picioare și-și lipise obrazul de

obrazul ei, sau mai degrabă de urechea ei, fiindcă fața îi era îngropată în mâini.

— Ți-am spus nu, Jude !

— Știu că mi-ai spus — vreau doar să te liniștesc. Toate s-au întâmplat din pricină că eu m-am însurat înainte de a te întâlni pe tine, nu-i așa ? De nu s-ar fi întâmplat asta, ai fi fost nevasta mea, Sue, nu-i așa ?

În loc să răspundă, Sue se ridică brusc în picioare și, spunând că se duce la cimitir, la mormântul mătușii, ca să se liniștească, ieși din casă. Jude n-o urmă. După vreo douăzeci de minute, o văzu mergând de-a curmezișul pajiștii satului, spre casa doamnei Edlin, și curînd după aceea Sue trimise o fetiță ca să-i ia valiza și să-i transmită lui Jude că se simte prea obosită ca să-l mai vadă în seara aceea.

Jude rămase în odaia pustie din casa mătușii sale, urmărind cu privirile cum se topește în umbra nopții căsuța văduvei Edlin. Știa că între pereții ei se găsea Sue, la fel de singură și lipsită de vlagă ca și el ; și din nou, puse la îndoială deviza pietății lui, anume că toate merg spre mai bine.

Se duse devreme la culcare, dar dormi un somn zbuciumat, din pricina senzației că Sue se află atît de aproape. Cam în jurul orei două, tocmai cînd îl cuprinsese un somn mai adînc, fu trezit de un țipăt ascuțit, cu care era destul de obișnuit din vremea cînd locuia la Marygreen. Era țipătul unui iepure prins în capcană. Așa cum stătea în obiceiul sărmaneii lighioane, țipătul nu se repetă curînd ; și

pesemne că nici n-avea să se mai repete decît o dată sau de două ori; iepurele își îndura cazna pînă a doua zi, cînd cel ce pusese capcana venea și-l lovea în cap.

Jude, care în copilărie salvase vieți de rîme, începe să-și închipuie chinul animalului cu labelle sfîșiate. Dacă nimerea „prost” în capcană, cu una din labelle dindărăt, animalul își trăgea în următoarele șase ore piciorul, pînă cînd dinții de fier ai cursei îi dezgoleau osul de carne, și atunci, dacă un arc mai slab îi îngăduia să scape, îi era dat să moară pe cîmp de pe urma labei rănite. Dacă nimerea „bine” în cursă, cu laba din față, osul îi era rupt, și piciorul — aproape sfîșiat după numai două încercări nereușite de scăpare.

Trecu o jumătate de ceas, și iepurele își repetă țipătul. Jude simți că nu are astîmpăr pînă nu curmă chinurile iepurelui, așa încît se îmbracă în grabă, coborî și, în lumina lunii, porni de-a curmezișul paștii spre locul de unde venea țipătul. Ajunse la gardul viu care mărginea grădina văduvei, și acolo se opri. Acum îl călăuzea zăngănitul slab al capcanei, tîrîta încoace și-ncolo de animalul care se zvîrcolea. De îndată ce ajunse, izbi cu muchia palmei în ceafa iepurelui, care căzu mort.

Se pregătea să pornească înapoi, cînd zări silueta unei femei care privea afară prin fereastra deschisă a odăii de jos, din căsuța alăturată.

— Jude ! șopti un glas sfios — glasul lui Sue. Tu ești, nu-i așa ?

— Da, draga mea.

— N-am putut să-nchid ochii, și când am auzit șepurele, numai la chinurile lui m-am gândit, pînă când am simțit că trebuie să cobor ca să le pun capăt. Dar sînt atît de bucuroasă că ai ajuns tu primul... Capcanele astea de oțel ar trebui interzise, nu-i așa?

Jude ajunsese la fereastră, care era atît de joasă, încît o putea vedea pe Sue pînă la brîu. Ea desprinsese piedica ferestrei și-și puse mîna peste mîna lui, îndreptîndu-și spre el fața gînditoare, scaldată de lumina lunii.

— Te-a trezit țipătul? întrebă Jude.

— Nu — eram trează.

— Cum se face?

— Acum știi doar! De bună seamă că tu, cu ideile tale religioase, socotești că o femeie măritată care suferă de ce sufăr eu înfăptuiește un păcat de moarte atunci când își ia drept duhovnic un bărbat, așa cum am făcut eu. Acum îmi pare rău!

— Să nu-ți pară rău, draga mea, spuse el. Se poate ca asta să fi fost părerea mea; dar ideile mele și cu mine am început să nu ne mai împăcăm.

— Știam eu — știam c-o să se întîmple așa! De aceea mi-am și jurat să nu-ți tulbur credința! Dar sînt atît de bucuroasă că te văd! Și, vai, aveam de gînd să nu te mai revăd, acum, că ultima legătură dintre noi — mătușa Drusilla — s-a rupt!

Jude îi prinse mîna și i-o sărută.

— A rămas o legătură mai puternică! spuse el. Nici nu-mi mai pasă de acum înainte de doctrinele și de credința mea religioasă! Ducă-se! Dă-mi

voie să te ajut, chiar dacă te iubesc, chiar dacă tu...

— Să nu spui asta ! Știu ce vrei să zici, dar chiar una ca asta nu pot încuviința. N-ai decît să ghicești ce vrei, dar nu mă sili să-ți răspund la întrebări !

— Doresc ca tu să fii fericită, orice mi s-ar întîmpla mie.

— *Nu pot* să fiu ! Atît de puțini ar putea să-mi pătrundă în cuget ! Și pînă și aceștia ar spune că de vină sînt toanele mele de femeie năzuroasă, sau ceva de felul ăsta, și m-ar osîndi... Nu e vorba de o tragedie firească a iubirii, de tragedia obișnuită a iubirii în viața civilizată, ci de o tragedie artificial fabricată de niște oameni care dac-ar trăi o viață naturală s-ar simți ușurați să se despartă !... Poate c-aș fi greșit vorbindu-ți ție de nenorocirea mea dac-aș fi putut vorbi altcuiva. Dar n-am pe nimeni. Și cuiva *trebuie* să-i spun ! Jude, înainte de a mă căsători cu el, nu mă gîndisem niciodată temeinic la ce înseamnă căsătoria, măcar că știam. A fost o nerozie de neiertat din partea mea. Eram destul de vîrstnică și-mi închipuiam că am multă experiență. Așa se face că m-am azvîrlit în căsătorie, după povestea aceea de la Școala Normală, cu o siguranță neghioabă ! Sînt încredințată că ar trebui să ai îngăduința de a desface ceea ce ai făcut în neștire. Știu bine că nenumărate femei pătesc astfel ; numai că ele se supun, în timp ce eu dau din picioare... Ce vor zice oamenii unor vremuri viitoare cînd vor privi înapoi spre obiceiurile și superstițiile barbare ale epocii în care avem noi nenorocirea să trăim !

— Tare amară ești, draga mea Sue ! Cît aș dori aș dori...

— Acum trebuie să te întorci acasă !

Sub puterea acelei clipe, Sue se aplecă peste pervazul ferestrei și-și culcă fața pe părul lui, plângînd și atingîndu-i creștetul cu o sărutare abia simțită. Se retrase repede, ca el să n-aibă timp s-o cuprindă în brațe, așa cum fără îndoială ar fi făcut. Apoi închise fereastra, iar Jude se înapoie la căsuța lui.

III

Trista mărturisire făcută de Sue îl urmări toată noaptea pe Jude, ca o durere.

În dimineța următoare, la ora cînd Sue trebuia să plece, vecinii o văzură dispărînd împreună cu însoțitorul ei pe drumeagul ce cobora dealul și dădea în șoseaua pustie a Alfredstonului. Trecu un ceas pînă cînd Jude se înapoie pe același drum. Avea pe față o expresie de exaltare în care se amesteca și puțină nesăbuiță. Se întîmplase ceva.

Se opriseră la despărțire, pe șoseaua tăcută. Încordarea pățimașă în care se aflau îi împingea să-și pună unul altuia întrebări înfrigurate despre cît de departe s-ar cuveni să meargă intimitatea dintre ei. Pînă la urmă, aproape că se certaseră, iar ea îi spusese cu lacrimi în ochi că nu se cade ca unui viitor pastor să-i treacă măcar prin gînd s-o sărute, chiar și de rămas bun, așa cum dorea el s-o sărute acum. Pe urmă recunoscuse că sărutul în sine nu înseamnă nimic : totul depinde de felul în care e dat. Dacă era un sărut de văr sau de prieten, ea n-avea nimic îm-

potrivă ; dacă însă venea de la un îndrăgostit, nu putea să-l îngăduie.

— Poți să juri că n-ai să mă săruți astfel ? întreabă ea.

Nu, nu putea să jure. Pe urmă își întoarseră înstrăinați spatele unul altuia, și fiecare porni pe drumul său, pînă cînd, după vreo douăzeci sau treizeci de yarzi, priviră amîndoi în urmă, în același timp. Privirea aceea fusese fatală pentru stăpînirea de sine pe care pînă atunci și-o impuseseră mai mult sau mai puțin. Se întoarseră în fugă, se întîlniră și, îmbrățișîndu-se strîns, fără să se mai gîndească, se sărutară lung. Cînd se despărțiră în cele din urmă, ea avea obrajii îmbujorați, iar lui îi bătea inima.

Sărutul acela a însemnat o cotitură în drumul vieții lui Jude. După ce se întoarse în căsuța lui și se lăsă în voia gîndurilor, înțelese un lucru ; anume că, deși sărutul dat acelei făpturi eterice i se păruse momentul cel mai curat din viața lui păcătoasă, totuși, atîta vreme cît îl stăpînea o asemenea iubire neîngăduită, ar fi fost o lipsă de bun-simț strigătoare la cer să stăruie în gîndul de a deveni ostașul și slujitorul unei credințe pentru care dragostea trupească era, în cazul cel mai bun, o slăbiciune, și în cel mai rău — un păcat de moarte. Ceea ce spusese Sue într-o clipă, cînd își ieșise din fire, era adevărul adevărat. Dacă el nu se gîndea decît să-și apere iubirea cu unghiile și cu dinții și să continue cu neobosită stăruință a-i da ei dovezi de pasiune, își tăgăduia *ipso*

*facto*¹ calitatea de sprijinitor al ordinii morale existente. Sărea în ochi că e nepotrivit prin fire, așa cum fusese și prin poziție socială, să joace rolul unui propovăduitor al dogmei cele mai răspândite.

Ciudat că năzuința lui dintâi spre desăvârșire cărturărească se împiedicase de o femeie și că cea de-a doua năzuință — spre apostolat — tot de o femeie fusese stăvilită. Oare, se întreba el, se întâmplă astfel din vina femeilor, sau pentru că e artificial sistemul după care pornirile sexuale firești sînt transformate în drăcești capcane domestice și în lațuri pentru a-i prinde și a-i înfrîna pe cei ce doresc să meargă înainte ?

Fusese dorința lui stătornică să devină un profet oricît de umil pentru frații lui de trudă, și dorința aceasta nu-i fusese pîngărită de nici un gînd de căpătuire. Totuși, avînd o nevastă care trăia departe, alături de alt bărbat, și fiind el însuși nebunește îndrăgostit, iar răzvrătirea femeii iubite împotriva soartei datorîndu-i-se poate lui, decăzuse în așa hal, încît, după legea bisericească, abia dacă mai era vrednic de respect.

Nu era treaba lui să se gîndască la ceea ce avea să urmeze ; trebuia doar să privească în față ceea ce sărea în ochi, și anume că, în calitate de propovăduitor supus legii bisericești, devenise un impostor.

Cînd se înseră, ieși în grădină și săpă o groapă, nu prea adîncă, la marginea căreia aduse cărțile lui de

¹ Prin însuși acest fapt (lat.).

teologie și de etică depozitate în casa mătușii. Știa că în această țară de drept-credincioși cele mai multe nu pot fi vândute la un preț mai bun decât se obține de obicei pe deșeurile de hîrtie, așa încît prefera să scape de ele în felul care i se părea lui potrivit, chiar dacă jertfea cîțiva bani sentimentului de a le fi distrus. Începu prin a da foc cîtorva broșuri, apoi rupse braturile cît putu mai bine și, cu ajutorul unei furci cu trei dinți, le azvîrli în flăcări. Cărțile se aprinseră, și vîlvătaia lumină spatele casei, cocina porcului și fața lui Jude, pînă cînd totul fu aproape mistuit.

Deși acum era aproape un străin prin partea locului, țăranii care treceau îi vorbeau peste gardul viu al grădinii.

— Arzi vechiturile mătușii, așa-i ? Cred și eu, se adună la boarfe prin colțuri și unghere cînd ai trăit optzeci de ani într-o singură casă...

Era aproape de unu noaptea cînd foile, copertele, legăturile cărților lui Jeremy Taylor, Butler, Doddridge, Paley, Pusey, Newman se prefăcură în scrum ; dar era o noapte liniștită, și în timp ce răscolea resturile de hîrtie cu furca, gîndul că nu mai este fățarnic cu el însuși ușură și liniști cugetul lui Jude. Putea să rămînă mai departe credincios, dar n-avea să mai propovăduiască nimic și nici să stăpînească sau să scoată la vedere unelte ale credinței, despre care s-ar fi putut bănuși că, în calitate de deținător, le experimentează mai întîi asupra lui însuși. În

pasiunea lui pentru Sue, putea acum să se simtă ca un păcătos de rînd, și nu ca un mormînt spoit.

După despărțirea din zori de Jude, Sue pornise spre gară cu lacrimi în ochi la amintirea întoarcerii spre el și a sărutului pe care i-l îngăduise. Rău făcuse Jude cînd pretinsese a nu fi îndrăgostit, îndemnînd-o astfel pe ea să se lase tîrîtă de un gest cel puțin ne-convențional, dacă nu de-a dreptul greșit. Și parcă mai curînd îi venea să-l socotească greșit, fiindcă, după logica lui Sue, care era cum nu se poate mai încîlcită, s-ar fi părut că un lucru putea fi bun înainte de a fi fost înfăptuit, pentru a deveni greșit după aceea ; cu alte cuvinte, că lucruri care în teorie erau bune, puse în practică erau greșite.

„Cred c-am fost prea slabă de înger ! se muștra ea, lovind cu picioarele în pămînt și lăsînd să-i scape, cînd și cînd, o lacrimă din ochi. A fost un sărut înflăcărat, ca de iubit. Da, așa a fost ! Și n-o să-i mai scriu, sau cel puțin n-o să-i mai scriu multă vreme, ca să-i dovedesc demnitatea mea ! Și sper c-o să-l doară tare cînd o s-aștepte o scrisoare mîine dimineată, și poimîine, și răspoimîine, și n-o să sosească nici una. Las' să cunoască suferința așteptării ! Așa. Asta-i tot ! Grozav mă bucur de asta !“

Lacrimile de milă pentru suferințele pe care i le pregătea lui Jude se amestecau cu acele izvorîte din mila față de ea însăși.

După aceea, soțioara sprintenă a unui bărbat care-i făcea silă, fata eterică, simțitoare, cu nervii sensibili, atît de nepotrivită prin fire și instinct să

facă față îndatoririlor conjugale alături de Phillotson sau poate alături de aproape oricare alt bărbat, porni în mers sacadat mai departe, gîfîind și cu ochii osteniți de atîta deznădăjduită iscodire și suferință.

Phillotson o întîmpină la gara cea mai apropiată de Shaston, și văzînd-o tulburată puse faptul pe seama mîhnirii pricinuite de moartea și înmormîntarea mătușii ei. Începu să-i povestească despre ceea ce făcuse Ghilingham, un învățător dintr-un sat învecinat, pe care nu-l mai văzuse de ani de zile. În timp ce urcau spre oraș, din locul de pe platforma de sus a omnibuzului unde ședea alături de el, Sue, ațintindu-și privirile spre tufișurile de alun din marginea drumului, spuse deodată, cu aerul unui om ce se pedepsește singur :

— Richard, l-am lăsat pe domnul Fawley să-mi țină multă vreme mîna în mîna lui. Nu știu dacă socotești că am greșit.

Trezit parcă din cu totul alte gînduri, Phillotson spuse distrat :

— Adevărat ? Și de ce-ai făcut asta ?

— Nu știu. El a vrut, și eu l-am lăsat.

— Nădăjduiesc că i-a făcut plăcere. N-aș crede că a fost ceva nou pentru el.

Se cufundară amîndoi în tăcere. Dacă lucrurile s-ar fi petrecut într-un proces, la tribunalul unui judecător atoateștiutor, acesta ar fi putut să consemneze faptul ciudat că Sue înlocuise păcatul mai mare cu unul mai mic, nesuflînd o vorbă despre sărut.

În seara aceea, după ceai, Phillotson verifica registrele școlii. Ea se cufundase într-o tăcere de o neobișnuită încordare, o tăcere bîntuită de neliniști. În cele din urmă, spuse că e obosită și se duse de vreme la culcare. Cînd Phillotson urcă în camera de sus, obosit de munca istovitoare a calculării frecvenței, era douăsprezece fără un sfert. Intră în odaia lor și se duse la fereastră, de unde în timpul zilei cuprindeai cu ochii o întindere de treizeci sau patruzeci de mile, ce depășea Valea Blackmoor și pătrundea chiar în Wessexul de Apus. Își lipi fața de geam și privi țintă, răsuflînd adînc, întunericul misterios se învăluia acum cuprinzătoarea priveliște. Era gînditor.

— Cred, spuse în cele din urmă, fără a întoarce măcar capul, că trebuie să conving comitetul să schimbe librarul școlii. De data asta, nici unul din caietele trimise nu e bun.

Nu primi nici un răspuns. Închipuindu-și că Sue moțăie, vorbi mai departe :

— Și trebuie să reparăm ventilatorul din clasa aceea. Îmi bate vîntul cumplit în cap și-mi dă dureri de urechi.

Fiindcă tăcerea i se părea mai lungă decît de obicei, se întoarse. Lambriul de stejar vechi, întunecat, greoi, care acoperea pereții în camerele de sus și de jos din dărăpănata Old-Grove House, și căminul masiv, care se înălța pînă-n tavan, alcătuiau un contrast ciudat cu patul nou și strălucitor de alamă și mobila nouă de mestecăn, cumpărată de el pentru Sue.

Cele două stiluri păreau să se salute, de la o distanță de trei veacuri pe dușumelele subrede.

— Su ! strigă el (fiindcă așa-i pronunța numele).

Sue nu era în pat, deși se părea că stătuse un timp lungită, pentru că în partea unde dormea ea așternutul era răvășit. Gîndindu-se că poate-i scăpase vreun mărunțiș și coborîse pentru o clipă în bucătărie ca să-l rînduiască, Phillotson își scoase haina și mai zăbovi destul de liniștit timp de cîteva minute, după care, văzînd că Sue tot nu se întoarce, ieși în capul scării cu lumînarea în mînă și strigă din nou :

— Su !

— Da, răspunse glasul ei îndepărtat, dinspre bucătărie.

— Ce faci acolo jos, în miez de noapte ? De ce te obosești fără rost ?

— Nu mi-e somn ; citesc, și aici focul arde mai bine.

Phillotson se duse să se culce. La un moment dat, în toiul nopții, se trezi. Sue nu se întorsese nici acum. Aprinse o lumînare și, ieșind grăbit în capul scării o strigă din nou.

Ea răspunse „Da !” ca și înaintea, dar glasul îi era slab și suna a închis, iar el nu înțelese la început de unde vine. Sub scară se afla o cămăruță, fără fereastră, unde țineau hainele vechi ; parcă de acolo venea vocea ei. Ușa cămăruței era închisă, dar n-avea lacăt și nici alt mijloc de a se încuia. Îngrijorat, Phillotson se îndreaptă într-acolo, întrebîndu-se dacă nu cumva Sue se scrîntise dintr-o dată.

— Ce faci acolo ? întrebă el.

— Am venit aici ca să nu-ți tulbur odihna atît de tîrziu.

— Dar nu-i nici un pat înăuntru, nu-i așa ? Și nici vreun mijloc de aerisire. Ai să te înăbuși dacă rămîi toată noaptea !

— Nu, nu cred. Nu-ți bate capul cu mine.

— Dar...

Phillotson pune mîna pe clantă și trase de ușă. Ea o fixase pe dinăuntru cu o bucată de sfoară, care se rupse cînd trase el. Fiindcă în cămăruță nu se afla nici un pat, Sue așezase niște țeale pe jos și-și făcuse un culcuș în spațiul strîmt.

Cînd el băgă capul înăuntru și o privi, Sue sări din culcuș, tremurînd și cu ochii mari.

— N-ar fi trebuit să tragi de ușă ! strigă ea scoasă din fire. Nu e demn de tine ! N-ai vrea să pleci ? Te rog pleacă !

Pe fondul întunecos al acestei văgăuni pline cu vechituri, Sue avea o înfățișare atît de jalnică și un aer atît de rugător în cămașa ei albă de noapte, încît el se neliniști de-a binelea. Dar ea nu înceta cu rugămințile de a fi lăsată în pace. Phillotson spuse :

— Am fost bun cu tine și ți-am dat toată libertatea, e monstruos să te porți astfel.

— Da, spuse ea plîngînd. Știu ! Îmi dau seama că e o greșeală și o ticăloșie din partea mea ! Îmi pare foarte rău. Dar nu trebuie să fiu învinuită numai eu.

— Dar cine atunci ? Eu ?

— Nu, nu știu. Cred că universul, tot ce se întâmplă, în general, fiindcă toate sînt atît de groaznice și de crude !

— Dar n-are nici un rost să vorbești așa. Să te apuci de asemenea trăsneli în casa omului, în toiul nopții. Dacă nu băgăm de seamă, ne aude Eliza (vorbea de slujnică). Gîndește-te ce s-ar întâmpla dacă oricare dintre oamenii din acest oraș ne-ar vedea acum ! Nu pot să sufăr asemenea toane, Sue. Nu e nici urmă de rînduială, de ordine în sentimentele tale !... Dar nu vreau să mă vîr în sufletul tău ; te sfătuiesc doar să nu închizi ușa de tot, fiindcă, altfel, mîine te găsesc asfixiată.

A doua zi, de cum se deșteptă, Phillotson își aruncă privirile în cămăruță, dar Sue coborîse. Deasupra culcușului în care se cuibărise ea atîrnau pînze de păianjen.

„Cît de puternic poate fi dezgustul unei femei dacă depășește pînă și frica de păianjeni !“ își spuse el cu amărăciune.

O găsi la masă, în așteptarea micului dejun. Începură să mănînce aproape fără să scoată un cuvînt, în timp ce tîrgoveții treceau încoace și-ncolo pe stradă — sau mai degrabă pe drum, fiindcă pe aci străzile pavate erau rare, adică la înălțime de trei sau patru picioare peste nivelul dușumelei din salonaș. Trecătorii dădeau binețe fericitei perechi.

— Richard, începu ea brusc ; ai avea ceva împotriva dac-aș trăi separată de tine ?

— Să trăiești separată de mine ? Păi asta făceai și înainte de a te mărita. Atunci, ce rost a avut căsătoria noastră ?

— Nu m-ai îndrăgi mai tare dacă ți-aș spune.

— Nu am nimic împotrivă să aflu.

— Pentru că atunci mă gîndeam că altceva nu-mi rămîne de făcut. Amintește-ți că mi-ai smuls făgăduiala cu mult timp înainte de căsătorie. Pe măsură ce trecea timpul, mă căiam că-ți făgăduisem și încercam să găsesc o cale cinstită de a rupe. Dar, cum nu găseam, am început să tratez convențiile sociale cu nepăsare și nechibzuință. Pe urmă, știi doar ce zvonuri scandaloase s-au răspîndit și cum am fost dată afară din Școala Normală, după ce tu ai cheltuit atîta timp și osteneală ca să mă pregătești să pot intra ; asta m-a speriat și mi s-a părut atunci că singurul lucru pe care-l pot face este să-mi țin făgăduiala. Firește că eu ar fi trebuit să mă sinchisesc mai puțin ca oricine de gura lumii, fiindcă tocmai de asta mi se părea mie că nu mi-a păsat niciodată. Dar am fost lașă — așa cum sînt atîtea femei — și anticonvenționalismul meu teoretic s-a năruit. De nu s-ar fi întîmplat așa, ar fi fost mai bine să-ți rănesc atunci sentimentele o dată pentru totdeauna decît să mă mărit cu tine și să ți le rănesc o viață întreagă... Și tu ai avut mărinimia să nu dai nici o clipă crezare zvonurilor.

— Cîntea mă silește să-ți spun că am cîntărit și această probabilitate, ceea ce m-a făcut să mă duc la vărul tău și să mă interesez.

— A ! făcu ea cu o mirare dureroasă.

— Nu m-am îndoit de tine.

— Dar de interesat tot te-ai interesat.

— L-am crezut pe cuvînt.

Ochii ei se umplură de lacrimi.

— *El* n-ar fi făcut cercetări ! spuse. Dar nu mi-ai răspuns. M-ai lăsa să plec ? Îmi dau seama că cer un lucru neobișnuit.

— Într-adevăr, neobișnuit.

— Dar eu ți-l cer ! Legile casnice ar trebui întocmite după temperamente, și acestea ar trebui clasificate. Dacă oamenii sînt cît de cît deosebiți la caracter, înseamnă că unii suferă chiar din pricina regulilor care le asigură altora tihna !... Mă lași ?

— Dar ne-am căsătorit...

— Ce rost are să ne gîndim la legi și rînduieli, izbucni ea, dacă ele te fac nenorocit chiar și cînd știi că nu păcătuiești cu nimic ?

— Dar tu păcătuiești neîubindu-mă.

— Ba *țin* la tine ! Dar nu m-am gîndit că asta înseamnă... că înseamnă mult mai mult decît atît... Un bărbat și o femeie care simt ceea ce simt eu se fac vinovați de adulter dacă trăiesc în intimitate, în orice împrejurare, cît ar fi ea de legală. Vezi — acum ți-am spus-o !... Mă lași, Richard ?

— Mă mîhnești, Susanna, stăruind atît !

— De ce nu ne putem înțelege să ne eliberăm unul pe altul ? Noi am făcut contractul și fără îndoială că tot noi putem să-l anulăm — firește, nu în chip legal, dar putem s-o facem din punct de vedere

moral, mai ales că nu s-au ivit interese noi sub formă de copii, care să ne facă griji. După aceea am putea fi prieteni și ne-am putea întâlni fără ca vreunul dintre noi să sufere. Hai, Richard, fii prieten cu mine și îndură-te ! Peste câțiva ani o să fim morți amândoi, și atunci cui o să-i pese că tu m-ai eliberat, pentru un scurt timp, de constrângere ? Îmi dau seama că mă socotești trăsniță sau exagerat de simțitoare sau cam nesăbuită. Prea bine — dar de ce-aș suferi că m-am născut așa, de vreme ce asta nu face rău nimănui ?

— Ba face — îmi face mie rău ! Și-ai jurat că mă iubești.

— Da, așa este ! Eu am greșit. Totdeauna greșesc eu ! Este o vină la fel de mare să te legi că vei iubi mereu ca și să te legi a avea mereu același crez ; e un lucru la fel de prostesc ca și cum ai jura c-o să-ți placă toată viața o anumită mâncare sau băutoră !

— Și dacă pleci de la mine ai de gând să trăiești singură ?

— Dacă tu stăruiești, da. Eu însă aveam de gând să trăiesc cu Jude.

— Ca nevastă ?

— Cum voi socoti eu de cuviință.

Phyllotson se cutremură. Sue spuse mai departe :

— Bărbatul sau femeia „care îngăduie lumii, sau acelei societăți în care trăiește, să-i hotărască planul de viață n-are nevoie de altceva decît de maimuțaceasca însușire de a imita“. Astea sînt cuvintele lui

J. S. Mill. L-am citit din scoară-n scoară. De ce nu ții seama de ele ? Eu doresc să-i urmez învățătura.

— Ce-mi pasă mie de J. S. Mill ?! gemu dascălul. Eu nu vreau decît să duc o viață tihnită ! Te supără dacă-ți spun că am ghicit ceea ce nici prin gînd nu mi-a trecut vreodată înainte de căsătoria noastră — anume c-ai fost și că ești îndrăgostită de Jude Fawley ?

— N-ai decît să ghicești mai departe, de vreme ce ai început. Dar cum îți închipui că, de-ar fi fost așa, ți-aș fi cerut să mă lași să plec și să locuiesc la el ?

Sunetul clopoțelului de la școală îl scuti pe Phillotson să răspundă pe loc la ceea ce pe el, pare-se, nu-l izbea ca un convingător *argumentum ad verecundiam*¹, din unghiul căruia dorea ea, în descurajarea ce-o cuprinsese în ultima clipă, să prezinte lucrurile. Sue începea să devină atît de enigmatică și de greu de definit, încît el era gata să adauge această dorință — cea mai nebunească pe care o poate rosti o soție — celorlalte mărunte ciudățenii ale ei.

În dimineața aceea, plecară ca de obicei la școală. Sue intră în clasă ; Phillotson îi putea vedea ceafa prin despărțitura de sticlă ori de cîte ori își întorcea privirile într-acolo. În timp ce dascălul continua să explice și să asculte copiii, fruntea i se încrețea și sprîncenele i se strîngeau de atîta neliniște și încordare,

¹ Argumente care impune respect pentru o anumită autoritate (lat.).

pînă cînd smulse o bucatică de hîrtie dintr-o coală și scris :

*„Cererea ta mă împiedică să-mi văd de lucru.
Nici nu mai știu ce fac ! Ai vorbit serios ?”*

Împături mărunț bucata de hîrtie și trimise un băiețaș să i-o ducă lui Sue. Copilul porni cu pași nesiguri spre clasa în care preda ea. Phillotson o văzu pe soția lui întorcîndu-se și luînd biletul ; o urmări apoi cum își lasă în jos capul drăgălaș, în timp ce citea cu buzele ușor strînse, pentru a nu trăda vreo expresie nepotrivită sub focul atîtor priviri tinere. Mîinile nu i le putea vedea, dar observă că Sue își schimbase poziția, și, curînd, copilul se înapoie fără nici un răspuns. Totuși, cîteva minute mai tîrziu, apăru unul din clasa lui Sue, aducînd un bilețel asemănător celui trimis de dascăl. Hîrtiuța nu cuprindea decît aceste cuvinte, scrise cu creionul :

„Îmi pare sincer rău, dar trebuie să spun că am vorbit serios”.

Phillotson părea mai răscolit decît înainte ; și cîta unde i se împreunau sprîncenele începu din nou să zvîcnească. După zece minute, chemă copilul pe care îl trimisese înainte la Sue și-i încredința o nouă misiună :

„Dumnezeu mi-e martor că nu urmăresc să mă pun de-a curmezișul oricărui plan de-al tău bine chibzuit. Nu doresc decît să-ți dau liniște și să te fac fericită. Dar nu pot să încuviințez o idee atît de

nesăbuită, adică să te las să pleci ca să trăiești cu iubitul tău. N-ai mai avea parte de respectul și cinstirea nimănui ; la fel s-ar întâmpla și cu mine.”

După cîtva timp, scena se repetă în clasa lui Sue, și răspunsul sosi :

„Știu că-mi vrei binele. Dar eu nu țin să fiu respectată ! A înlesni «dezvoltarea umană în toată vasta ei diversitate» (ca să-l citez pe Humboldt¹ al tău) valorează, după părerea mea, mai mult decît respectabilitatea. Fără îndoială că — în ochii tăi — gusturile mele sînt triviale, de o totală trivialitate. Dacă nu mă lași să mă duc la el, vrei să-mi îndeplinești măcar o dorință ? Îngăduie-mi să locuiesc în casa ta, dar despărțită de tine.”

La acest bilet el nu răspunse.

Sue îi scrisese din nou :

„Știu ce gîndești. Dar nu ți-e milă de mine ? Te rog fie-ți milă, te implor, îndură-te ! Nu ți-aș cere-o dacă nu m-aș vedea silită de situații pe care nu le pot suporta ! N-a fost pe lume femeie care să fi dorit mai mult decît mine ca Eva să nu fi păcătuit și ca Paradisul să se fi populat de pe urma unui soi de vegetație neprihănită (așa cum credeau creștinii primitivi). Dar nu vreau să glumesc ! Fii bun cu mine — chiar dacă eu n-am fost bună cu tine ! Sînt

¹ Karl Wilhelm Humboldt (1767—1835), om de stat german, filozof și estetician.

gata să plec, să mă duc în străinătate, oriunde, și să nu te mai chinuiesc."

De-abia după ce trecu aproape o oră, el îi trimise un răspuns :

„Nu doresc să-ți pricinuiesc suferințe. Știi bine că nu asta vreau ! Dă-mi puțin răgaz. Sînt gata să-ți îndeplinesc ultima cerere.”

Urmă un rînd de la ea :

„Îți mulțumesc din tot sufletul, Richard. Nu merit bunătatea ta.”

Toată ziua privi năuc spre ea, prin despărțitura de sticlă. Se simțea la fel de singur ca pe vremea cînd n-o cunoștea încă.

Dar își ținu făgăduiala și încuviință ca ea să trăiască în casă despărțită de el. La început, cînd se întîlneau la masă, lui i se păru că de pe urma noii rînduieli Sue dobîndise oarecare liniște ; dar firea ei resimțea în așa măsură situația aceasta încordată, încît fiecare fibră din ființa ei părea întinsă ca o coardă de harpă. Vorbea în doi peri și fără noimă, pentru a-l împiedica pe el să vorbească cu tîlc.

IV.

Phillotson rămase treaz pînă noaptea târziu, așa cum obișnuia adesea, încercînd să adune niște materiale în vederea lucrării despre vestigiile romane, pasiunea lui atîta vreme neglijată. Pentru prima dată, de cînd reluase cercetarea, simți că vechiul lui interes renaște. Uită de timp și de loc, și cînd, dezmetindu-se, urcă să se odihnească, era aproape de orele două.

Era atît de absorbit, încît, deși acum dormea în celălalt capăt al casei, se îndreptă mașinal spre odaia în care locuise împreună cu soția lui la început, cînd se mutase la Old-Grove Place. De cînd începuseră neînțelegerile dintre ei, odaia rămăsese numai a lui Sue. Învățătorul intră și, fără să-și dea seama, începu să se dezbrace.

Dinspre pat se auzi un țipăt, urmat de o mișcare bruscă. Înainte ca dascălul să-și dea seama unde se află, o zări pe Sue ridicîndu-se în capul oaselor, numai pe jumătate trează și cu o privire înnebunită. Sări jos din pat, în partea opusă celei unde se afla el,

adică înspre fereastra ascunsă aproape de baldachinul patului. După o clipă o auzi deschizînd oblonul. Înainte ca să-i treacă măcar prin minte că ea dorește altceva decît să respire puțin aer curat, Sue apucase să se urce pe pervazul ferestrei și să sară afară. Pieri în beznă, și el o auzi căzînd.

Îngrozit, Phillotson coborî scările în goană și, în graba lui, se izbi zdravăn de stîlpul scării. Deschise ușa grea de la intrare și urcă cele două sau trei trepte pînă la nivelul solului. Acolo, în fața lui, pe pietriș, zăcea o grămăjoară albă. Phillotson o luă pe Sue în brațe și, aducînd-o în vestiar, o așeză pe un scaun. O privea în lumina lumînării care pilpîia, așezată de el în curent, pe ultima treaptă a scării. Nu-și frînsese gîtul, asta era sigur. Îl privea cu ochi care păreau că nici nu-l văd; cu ochi care, deși de obicei nu erau foarte mari, acum păreau enormi. Sue își apăsă coastele cu mîna și-și frecă brațul, ca și cum de-abia atunci ar fi simțit durerea; pe urmă se ridică în picioare și vădit îndurerată, își feri fața de privirea lui.

— Slavă Domnului, nu te-ai omorît! Măcar că de încercat ai încercat — nădăjduiesc că nu te-ai lovit prea tare?

Într-adevăr, căderea ei nu fusese prea gravă, fiindcă odăile vechi erau joase, și nivelul solului — înalt. În afară de un cot julit și o lovitură în coastă, pare-se că nu pățise nimic.

— Gred că eram adormită! începu ea, ținîndu-și mai departe întoarsă fața palidă. M-am speriat de ceva... de un vis îngrozitor... Mi s-a părut că te văd...

Apoi, părăind să-și reamintească brusc ceea ce se petrecuse aievea, tăcu.

Pelerina ei atârna în dosul ușii. Înnebunit, Phillotson i-o aruncă pe spate.

— Să te ajut să urci scările? întrebă el cu jale în glas, fiindcă înțelesul celor întîmplate îl scîrbea de el însuși și de toate.

— Nu, îți mulțumesc, Richard. Nu m-am lovit prea tare, pot să umblu.

— Ar trebui să încui ușa odăii tale, spuse el mecanic, de parc-ar fi ținut o lecție la școală. Atunci n-o să mai dea nimeni peste tine, nici chiar din întîmplare.

— Am încercat, dar nu se poate încuia. Toate ușile sînt stricate.

Factul că recunoștea adevărul nu îndrepta cîtuși de puțin lucrurile. Sue urcă scările încet, în lumina unduitoare a lumînării. Phillotson nu se apropie de ea și nici nu încercă să urce pînă cînd n-o auzi intrînd în odaia ei. După aceea zăvorî ușa de la intrare, și la întoarcere se așeză pe una din treptele de jos, ținînd cu o mînă stîlpul scării și ascunzîndu-și fața în cealaltă. Rămase așa multă vreme — jalnică privește pentru cine l-ar fi văzut — pînă cînd, ridicîndu-și capul și scoțînd un oftat care părea să spună că e nevoit să trăiască mai departe, cu sau fără nevastă, luă lumînarea și urcă scările spre odaia lui pustie, așezată în cealaltă parte a palierului.

Nu se mai iscă nici un incident legat de situația lor pînă în seara următoare, cînd de îndată ce orele

de școală se sfîrșiră, Phillotson plecă din Shaston, spunînd că n-are nevoie de ceai și neînștiințînd-o pe Sue încotro se duce. Coborî înălțimea pe care se afla așezat orașul, o apucă pe un drum abrupt ce ducea spre nord-vest, și merse tot la vale, pînă cînd pămîntul albicios și uscat se prefăcu într-un lut cafeniu și vîscos. Se afla acum pe firul albiilor joase, pline de aluviuni.

*„Acolo unde Dunccliffe arată călătorului drumul,
Și noroiosul Stour apele negre-și mîină.”¹*

De cîteva ori privi în urmă, în întunericul tot mai des al serii. Abia deslușit, Shastonul se profila pe cer.

*„Pe culmile cenușii
Ale Paladoului, cînd zina palidă
Se stinge.”²*

Luminile de curînd aprinse în ferestre împrăstiau o strălucire încremenită, de parcă l-ar fi urmărit pe el, și una dintre aceste ferestre era a casei lui. Deasupra deslușea vag clopotnița ascuțită a Bisericii Trinității. Aici în vale, aerul îndulcit de aburul ce se ridica din albia argilooasă nu mai semăna cu cel de sus: era stătut și lînced, așa încît, după ce umblă cale de o milă sau două, Phillotson fu nevoit să-și steargă fața cu batista.

Lăsînd în stînga Dunccliffe Hill, porni mai departe fără șovăială, prin umbră, așa cum străbate un om,

^{1,2} William Barnes (n.a.).

pe lumină sau pe întuneric, un ținut în care s-a jucat pe vremea cînd era copil. Parcursese cu totul vreo patru mile și jumătate pînă-n locul

*„Unde rîul Stour primește noi puteri
De la patru limpezi izvoare.”¹*

Și acolo trecu un afluent al Stourului ca să ajungă la Leddenton — un orașel cu trei sau patru mii de locuitori. Se îndreptă spre școala de băieți și bătă în ușa locuinței directorului. Îi deschise un pedagog, care la întrebarea lui Phillotson dacă domnul Gillingham este acasă răspunse că da. Pedagogul plecă numai decît spre casa lui și-l lăsă pe Phillotson să se descurce singur. Acesta își găsi prietenul rînduind niște cărți pe care le folosisese la cursurile de seară. Lumina lămpii cu parafină cădea pe fața lui Phillotson palidă și amărîtă, în contrast cu expresia potolită și realistă a prietenului său. Fuseseră colegi de școală în copilărie și de studenție la Școala Normală din Wintoncester, cu mulți ani în urmă.

— Mă bucur că te văd, Dick ! Dar nu arăți bine. Ți s-a întîmplat ceva ?

Phillotson înaintă fără să răspundă, iar Gillingham închise dulapul și se opri lîngă musafirul lui.

— Păi n-ai mai dat pe aici — ia stai puțin — de cînd te-ai însurat. Te-am căutat, știi, dar erai plecat ; și, pe legea mea, urcușul ăsta e atît de afurisit cînd se lasă întunericul, încît așteptam să se mai lun-

¹ Drayton (n.a.).

gească zilele ca să mă cațăr din nou. Totuși, îmi pare bine că tu n-ai așteptat.

Deși erau învățători cu carte, ba chiar foarte pricepuți în meserie, între patru ochi mai foloseau uneori cîte un cuvînt din dialectul copilăriei lor.

— Am venit, George, ca să-ți explic ce anume mă împinge spre o hotărîre pe care sînt gata s-o iau, pentru ca măcar tu să înțelegi motivele mele dacă alți oameni le vor pune la îndoială, așa cum cu siguranță că vor face... Dar orice e mai bine decît starea de acum. Să te ferească Dumnezeu să trăiești vreodată o experiență ca a mea !

— Stai jos. Nu cumva vrei să spui că s-a întîmplat ceva rău între tine și doamna Phillotson ?

— Ba da... Nefericirea mea e că am o nevastă pe care o iubesc, dar care nu numai că nu mă iubește, ci... ci... Dar ce să-ți mai spun ? Știu bine ce simte. Mi-ar fi mai ușor dacă m-ar urî.

— Liniștește-te !

— Și lucrul cel mai trist este că ea e mai puțin vinovată decît mine. Era pedagogă sub îndrumarea mea, după cum știi ; iar eu m-am folosit de lipsa ei de experiență, am scos-o la plimbări și am făcut-o să consimtă la o logodnă lungă, înainte ca ea să-și fi limpezit bine gîndurile în privința asta. După aceea, deși a întîlnit un alt bărbat, făgăduiala și-a ținut-o orbește.

— În timp ce-l iubea pe celălalt ?

— Da ; pare-se cu o ciudată duioșie, deși ce anume simte pentru el este o taină pentru mine — și cred

că și pentru el, poate chiar și pentru ea. Sue e una dintre cele mai stranii fapte pe care mi-a fost dat să le întîlnesc. Totuși, două lucruri m-au izbit : înțelegerea nemaipomenită sau chiar asemănarea dintre cei doi. Sînt veri, ceea ce poate explica într-o măsură această asemănare. Par o singură faptură, despicată în două ! Dacă la toate astea mai adaugi sila ei de neînvins față de mine, deși ca prieten poate că mă îndrăgește, ai să înțelegi că nu mai pot îndura. S-a luptat cît a putut ca să-și învingă sila, dar în zadar. Nu mai pot să îndur, nu mai pot. Nici nu pot măcar să-i răspund la argumente — a citit de zece ori mai mult decît mine. Mintea ei scînteiază ca diamantul, în timp ce a mea arde mocnit ca hîrtia groasă... Mi-e mult superioară !

— O să-i treacă... ce Dumnezeu ? !

— Niciodată ! Fapt e că... dar să nu mai intru în amănunte ; de ajuns că există motive pentru care n-o să-i treacă niciodată. Pînă la urmă, m-a întrebat liniștită și cu hotărîre dacă poate să mă părăsească pentru a se duce la el. Momentul culminant al crizei a fost în noaptea trecută. Am intrat din greșală în odaia ei și a sărit pe fereastră — atît îi este de silă de mine ! A pretins că totul s-a întîmplat numai din cauza unui vis, dar asta doar ca să mă liniștească. Cînd o femeie sare pe fereastră fără să-i pese dacă-și frînge gîtul, nu te mai poți amăgi ; și așa stînd lucrurile, am ajuns la următoarea concluzie : anume că e păcat să chinuiești o faptură făcută din același aluat

ca tine. N-o să am tocmai eu neomenia să fac una ca asta, oricît m-ar costa !

— Cum, vrei s-o lași să plece ? Cu iubitul ei ?

— Treaba ei cu cine ! Eu o las să plece ; firește cu el, dacă asta-i dorința ei. Știu că se prea poate să greșesc — știu că, din punct de vedere logic sau religios, nu pot apăra slăbiciunea mea în fața unei asemenea dorințe ; și nici s-o împac cu credința în care am fost crescut. Dar mai știu un lucru : ceva dinăuntrul meu îmi spune că greșesc dacă mă împotrivesc dorinței ei. Și eu, ca și alți bărbați, pretind că atunci cînd un soț se află în fața unei cereri așazis nesăbuite a soției sale, singura cale dreaptă, potrivită și onorabilă este s-o respingă, să-și pună, în numele virtuții, nevasta sub cheie, ba poate chiar să-l și ucidă pe iubitul ei. Dar oare calea asta este întru totul dreaptă, potrivită și onorabilă, sau este bîcșnică, egoistă și vrednică de dispreț ? Eu n-am de gînd să hotărăsc acest lucru. Vreau pur și simplu să acționez călăuzit de instinct și să las principiile în plata Domnului. Cînd o ființă care a intrat orbește într-o mlaștină țipă după ajutor, eu mă simt îndemnat să îl dau, dacă se poate.

— Dar nu uita, mai sînt și vecinii și societatea. Ce-o să se întîmple dacă toată lumea...

— M-am saturat să tot fiu filozof. Mă mulțumesc să văd ce-i sub ochii mei.

— Să știi că nu încuviințez instinctul tău, Dick ! spuse cu seriozitate Gillingham. Ca să-ți spun pe șleau, sînt de-a dreptul uluit că un om atît de așezat și de

muncitor ca tine s-a lăsat, măcar o clipă, cuprins de o asemenea nebunie. Mi-ai spus, cînd am fost la tine, că e enigmatică și plină de ciudățenii. Cred că tu ești așa.

— Ți s-a întîmplat vreodată să ai în față o femeie pe care o știi bună din fire și care te roagă să-i redai libertatea — ai fost vreodată omul înaintea căruia ea a îngenuncheat cerînd îndurare ?

— Slavă Domnului că pot răspunde nu !

— Atunci, nu cred că ești omul potrivit pentru a-mi da un sfat. Eu am trăit o asemenea situație, și asta schimbă totul, bineînțeles dacă ai o fărîmă de bărbăție sau cavalerism în tine. Nici prin gînd nu-mi trecea — trăind departe de femei, așa cum am trăit cu ani de-a rîndul — că, prin simplul fapt de a duce o femeie la altar și de a-i pune un inel în deget, poți s-o tîrăști într-o tragedie neîntreruptă de zi cu zi, ca aceea la care participăm acum ea și cu mine !

— Încă aș mai găsi o scuză dac-ai lăsa-o să te părăsească cerîndu-i să rămîină singură. Dar să plece însoțită de un cavaler — e cu totul altceva.

— Cîtuși de puțin. Ce s-ar întîmpla dacă, așa cum bănuiesc și eu, ea mai degrabă ar accepta nenorocirea ei de astăzi decît să promită că va trăi despărțită de el ? Asta-i o treabă care n-o privește decît pe ea. Dar e altceva decît să trăiești mai departe cu un soț față de care nu poți fi sinceră... Totuși, nu mi-a dat să înțeleg limpede că vrea să trăiască cu el în chip de soție, deși îmi închipui că la asta se gîndește... Și, după cîte pot eu înțelege, între ei doi nici nu e

vorba de un simțămînt josnie, animalic ; tocmai asta-i lucrul cel mai groaznic ; asta mă face să cred că dragostea lor va dura. N-aveam de gînd să-ți mărturisesc că în primele săptămîni după nuntă, ros de gelozie și neștiind care-i calea înțelepciunii, m-am ascuns în școală, într-o seară cînd ei doi se aflau împreună acolo, și am auzit ce și-au spus. Acum mi-e rușine de fapta mea, deși îmi închipui că-mi exercitam un drept legal. Din purtarea lor am înțeles că dragostea dintre ei se întemeiază pe o înrudire spirituală, o înțelegere care înlătură orice iz de grosolanie. Dorința lor cea mai arzătoare este să fie împreună -- să-și împărtășească emoțiile, fanteziile, visele.

— Dragoste platonică !

— Ba nu. Mai curînd shelleiană. Mi-am amintit de — cum le zicea — Laon și Cythna¹. Puțin și de Paul și Virginia. Cu cît mă gîndesc mai mult, cu atît mă simt *mai hotărît* de partea lor.

— Dar dacă oamenii ar face ceea ce vrei tu să faci, ar urma o destrămare generală a vieții de familie. Familia n-ar mai fi celula socială.

— Da — pesemne că vorbesc aiurea, spuse Philotson cu tristețe în glas. Ți-amintești doar că nicio dată n-am fost un gînditor prea strălucit... Și, totuși, nu văd de ce femeia și copiii n-ar putea să alcătuiască celula și fără bărbat.

¹ Personajele poemului *Revolta din Islam* de Shelley. Legătura dintre Laon și Cythna e un simbol al comuniunii spirituale dintre doi oameni care luptă pentru același ideal.

— Sfinte Sisoe ! Matriarhar în lege !... Și ea vorbește tot așa ?

— Ba nu. Nici gînd nu-î trece c-am întrecut-o pînă și pe ea — și totul numai în ultimele douăsprezece ore !

— Asta răstoarnă toate ideile moștenite pe meleagurile noastre. Doamne-Dumnezeule, ce-o să mai flecărească Shastonul !

— Nu zic că n-o să flecărească. Nu știu, nu știu nimic ! după cum îți spuneam, cu mai mult simt decît judec.

— Haide acum, spuse Gillingham, să chibzuim în liniște la un pahar cu băutură. Coborî sub scară și scoase o sticlă de cidru, din care fiecare bău cîte-un pahar mare. Cred că nu mai știi pe ce lume ești și că ți-ai ieșit din minți, urmă el. Du-te înapoi și rabdă-i cîteva toane. Dar ține-o. Am auzit vorbindu-se în dreapta și-n stînga că e o tinerică încîntătoare.

— Așa e ! Și tocmai asta mă amărăște mai tare ! Ei, să nu mai zăbovesc. Mă așteaptă un drum lung.

Gillingham își însoți prietenul cale de-o milă, și la despărțire își exprimă nădejdea că această consfătuire — oricît de neobișnuit ar fi fost prilejul ei — va înseama reînnoirea vechii lor prietenii. „Ține-te de ea“, fură ultimele lui cuvinte azvîrlite în beznă pe urmele lui Phillotson ; la care prietenul lui răspunse „Da, da !“

Dar după ce rămase singur sub cerul înnoirat al nopții și nu mai auzi alt sunet decât clipocitul afluenților Stourului, Phillotson spuse :

— Va să zică, Gillingham amice, argumente mai puternice decât astea n-ai găsit.

— Eu cred c-ar trebui s-o bată pînă-și bagă mințile-n cap — asta-i părerea mea ! murmură Gillingham pe drumul de întoarcere spre casă.

A doua zi de dimineață, la micul dejun, Phillotson îi spuse lui Sue.

— Ești liberă să pleci — cu cine vrei. Sînt întru totul și necondiționat de acord.

Acum, că ajunsese la această concluzie, Phillotson avea din ce în ce mai puține îndoieli că e cea mai bună. Seninătatea dulce ce-l cuprindea la gîndul că-și face datoria față de o femeie, care era la cheremul lui, aproape că depășea în tărie durerea despărțirii.

Trecură cîteva zile și veni și seara ultimei lor cîine împreună. Cerul era acoperit, și vîntul, care rar se oprește pe înălțimile acelea, bătea și acum. Cît de adînc avea să se întipărească seara aceasta în amintirea lui ! Privirea ei cînd se strecură în salonaș ca să-și bea ceaiul ; silueta ei zveltă și mlădioasă ; fața, care-și pierduse rotunjimea, pecetluită de paloarea zilelor și nopților fără odihnă, sugerînd posibilități tragice atît de discordante față de apucăturile uncori zburdalnice ale lui Sue ; felul cum gusta dintr-un fel și dintr-altul, fără să poată mîncea nimic. Nervozitatea ei, izvorîită din teama ca el să nu se simtă jignit de un asemenea pas, putea fi luată de un străin drept

neplăcerea pe care l-o pricinuia prezența lui Phil-
lotson în scurtele clipe ce mai rămîneau pînă la
plecare.

— Ai face bine să mănînci o felie de șuncă sau un
ou, sau orice altceva pe lîngă ceai. Nu poți să por-
nești la drum după ce ai luat doar o îmbucătură de
pîine cu unt.

Ea luă felia pe care i-o întinse el ; discutau despre
mărunte treburi gospodărești, ca, de pildă, în ce loc
va găsi el cheia cutărui sau cutărui dulap, care note
de plată fuseseră achitate și care nu.

— Sînt făcut să fiu holtei, știi doar, Sue, spuse el,
cu o încercare eroică de a o face să se simtă la largul
ei. Așa încît faptul de a rămîne fără nevastă nu va fi
chiar atît de supărător pentru mine cum ar fi pentru
alți bărbați care au fost o vreme însurați. Și apoi,
mă mai urmărește și măreața trăsnaie de a scrie
Vestigiile romane ale Vessexului, și asta o să-mi um-
ple toate orele libere.

— Oricînd vrei să-mi dai părți din manuscris,
cum ai mai făcut, ca să ți le copiez, să știi c-o voi face
cu mare plăcere ! spuse ea cu o blîndețe supusă. Mi-ar
plăcea să-ți mai pot fi de folos — ca prietenă.

Phyllotson rămase pe gînduri, apoi spuse :

— Ba nu ; cred că dacă e vorba să ne despărțim,
trebuie să ne despărțim de-a binelea. Și pentru asta
nu vreau să-ți pun nici o întrebare și, mai ales, nu
vreau ca tu să-mi dai de știre despre ce ai să faci
sau chiar despre locul unde ai să stai... Și acum, de

cîți bani ai nevoie ? Fiindcă, știi, trebuie să ai ceva bani la tine.

— Dar, Richard, bineînțeles că nici nu-mi trece prin minte să iau vreun ban de la *tine* acum la plecare ! Nici nu-mi trebuie. Mi-a rămas destul din banii mei ca să-mi ajungă multă vreme, și apoi Jude o să-mi...

— Aș dori să nu știu nimic despre el, dacă nu te superi. Ești cu desăvîrșire liberă și ai să faci întocmai cum ai hotărît.

— Prea bine. Vreau numai să-ți spun că mi-am împachetat doar un schimb sau două din hainele mele și încă vreo două lucruri care îmi aparțin. Aș dori să te uiți în geamantanul meu înainte să-l închid. În afară de asta mai am un pachet mic, care va intra în valiza lui Jude.

— Nici prin gînd nu-mi trece să-ți controlez bagajele ! Dorința mea este să iei trei sferturi din mobila casei. Nu vreau să-mi stea pe cap. Mi-s oarecum dragi doar cîteva lucruri, care au fost ale mamei și ale tatei. Cît privește, restul, oricine va veni după ele din partea ta va fi binevenit.

— Asta n-o să se întîmple niciodată.

— Pleci cu trenul de șase și treizeci, nu-i așa ? Acum e șase fără un sfert.

— Parcă... parcă nu ți-ar părea rău că plec, Richard !

— Nu, poate că nu.

— Mi-ești drag pentru felul cum te-ai purtat. E ciudat că din clipa în care am început să te privesc

nu ca pe soțul meu, ci ca pe bătrînul meu învățător, mi-ai fost iarăși drag. N-o să mă prefac într-atît încît să spun că te iubesc, fiindcă știi că nu te iubesc decît ca prieten. Dar prieten îmi ești !

Ochii i se umeziră cîteva clipe la aceste gînduri, dar curînd omnibuzul gării trecu s-o ia. Phillotson avu grijă să i se pună bagajele sus, o ajută să urce și fu silit a se preface că o sărută cînd îi ură drum bun. Sue îl înțelese și făcu la fel. Văzînd cu cîtă voioșie se despărteau, conductorul omnibuzului nu înțelese altceva decît că ea pleacă într-o scurtă vizită.

Cînd Phillotson se înapoie în casă, urcă scara și, ajuns sus, deschise fereastra înspre partea în care mergea omnibuzul. Curînd, uruitul roților se stinse în depărtare ; Phillotson coborî, cu fața crispată ca a unui om chinuit de durere ; își puse pălăria, ieși din casă și merse cale de-o milă pe urmele omnibuzului. Deodată, se întorse brusc și porni înapoi.

N-apucase să intre în casă, cînd glasul prietenului său Gillingham îl salută din ușă.

— Nimeni nu mi-a răspuns, așa încît, găsind ușa deschisă, am intrat înăuntru și m-am simțit ca acasă. Ți-am spus doar c-o să trec pe la tine, ți-amintești ?

— Da, îți sînt foarte îndatorat, Gillingham, mai ales că ai venit în astă seară.

— Ce face doamna ?

— E foarte bine. A plecat — tocmai a plecat. Aici e ceașca de ceai din care a băut doar cu un ceas în urmă. Și asta-i farfuria din care... Phillotson simți

că l se strînge gîtlejul și că nu mai poate vorbi. Se întoarsă și împinse deoparte serviciul de ceară. Dar, fiindcă veni vorba, ai băut un ceai? întrebă el îndată, cu alt glas.

— Nu... da... nu face nimic, spuse Gillingham preocupat. Zici c-a plecat?

— Da... Aș fi fost gata să-mi dau viața de dragul ei, dar crud cu ea, în numele legii, n-am vrut să fiu. După cîte am înțeles, s-a dus la iubitul ei. Co au de gînd să facă, n-aș putea să-ți spun. Dar orice-ar face, ea are consimțămîntul meu deplin.

Era atîta hotărîre și greutate în vorbele lui Philotson, încît prietenul lui se stăpîni de la orice comentariu.

— Să te las? întrebă el.

— Nu, nu. E o binecuvîntare pentru mine că ai venit. Trebuie să rînduiesc și să strîng unele lucruri. Ai vrea să mă ajuți?

Gillingham încuviință. După ce urcă în încăperile de sus, învățătorul deschise sertarele, scoase toate lucrurile lăsate de Sue și le așeză într-o ladă mare.

— N-a vrut să ia tot ce i-am spus cu să ia, continuă el. Dar o dată ce m-am hotărît s-o las să trăiască după placul inimii ei, hotărîrea rămîne în picioare.

— Unii bărbați s-ar fi oprit asupra unei înțelegeri în ce privește despărțirea.

— Toate astea le-am cercetat în fel și chip și nu mai vreau să le discut. Am fost și mai sînt încă cel mai învechit bărbat din lume în chestiunea căsătoriei. Adevărul este însă că n-am privit niciodată în spirit

critic aspectul ei moral. Totuși, unele lucruri mi-au sărit în ochi și nu le pot trece cu vederea.

Împachetau mai departe în tăcere. După ce sfârșiră, Phillotson închise lada și răsuci cheia.

— Așa, făcu el. Cu astea o să se gătească pentru ochii altuia ; dar niciodată de acum înainte pentru ochii mei !

V.

Cu douăzeci și patru de ore înainte de cele povestite, Sue îi scrisese lui Jude următorul bilet :

„S-a întâmplat așa cum ți-am spus că va fi : plec mâine seara. Richard și cu mine ne-am gândit că după ce se lasă întunericul plecarea mea va fi mai puțin bătătoare la ochi. Mă simt cam înspăimântată, și de aceea te rog să mă întâmpini negreșit pe peronul de la Melchester. Sosesec cu puțin înainte de orele șapte. Desigur, știu că vei fi acolo, dragă Jude ; dar sînt atît de speriată, încît nu mă pot opri să-ți cer să fii punctual. El s-a purtat atît de frumos cu mine în toate împrejurările prin care am trecut !

Aștept întîlnirea noastră !

S.“

În timp ce omnibuzul o îndepărta tot mai mult de orașul de munte, Sue — singurul călător din aceea seară — privea cu tristețe spre drumul lăsat în urmă. Pe față însă nu i se citea șovăiala.

Trenul spre Londra cu care pleca ea nu oprea decât cînd i se semnaliza. Lui Sue i se păru ciudat că o societate puternică cum sînt Căile Ferate provocau o oprire anume pentru ea — o fugară ce-și părăsise căminul conjugal.

Călătoria de douăzeci de minute se apropia de sfîrșit, și Sue începu să-și strîngă lucrurile în vederea coborîrii. În clipa cînd trenul opri lîngă peronul din Melchester, o mîna smuci ușa compartimentului, și Sue se pomeni cu Jude înăuntru. Avea o valiză neagră și era îmbrăcat în hainele închise pe care le purta duminica și serile după lucru. Arăta ca un tînăr foarte chipeș, și dragostea îi învăpăia ochii.

— Vai, Jude ! Îi strînse mîna în amîndouă mîinile. Din pricina încordării, o înecă un șir de hohote fără lacrimi. Sînt — sînt atît de bucuroasă ! Aici cobor ?

— Nu. Urc eu, scumpa mea ! Mi-am strîns toate lucrurile. În afară de valiza asta, mai am doar o ladă mare, pe care am lipit o etichetă.

— Dar eu nu cobor ? N-o să locuim aici ?

— Vezi tu, asta nu se putea. Aici sîntem cunoscuți, eu cel puțin sînt bine cunoscut. Am luat bilet pînă la Aldbrickham ; uite și biletul tău pînă acolo fiindcă tu nu ți-ai cumpărat decât pînă aici.

— Eu credeam c-o să locuim aici, repetă ea.

— Nu s-ar fi putut în nici un caz.

— A ! poate că nu.

— N-am mai avut timp să-ți scriu ca să te înștiințez asupra cărui loc mă hotărisem. Aldbrickham e

un oraş mult mai mare — are şaizeci sau şaptezeci de mii de locuitori — şi acolo nu ştie nimeni nimic despre noi.

— Şi ai renunţat la lucrarea din catedrala de aici?

— Da. Totul a fost cam neprevăzut, fiindcă înştiinţarea ta a venit pe neaşteptate. De fapt m-ar fi putut sili să-mi termin săptămîna de lucru. Dar le-am explicat că-i urgent şi mi-au dat drumul. La porunca ta aş fi lăsat totul baltă, în orice zi, Sue. Am lăsat mai mult decît atît în urmă, pentru tine!

— Mă tem că-ţi fac mult rău. Îţi zădărnicesc perspectivele de intrare în Biserică; te împiedic să progresezi în meseria ta! Distrug totul!

— Biserica nu mai există pentru mine! Las-o în pace! *Eu* nu voi fi unul dintre

Oştenii ştiinţi ce-n şiruri lungi

Se mistuie pentru-a-şi atinge fericirea.¹

presupunînd că astfel de oşteni există! Fericirea mea nu e sus, ci aici.

— Vai, ce păcătoasă-mi par cînd răvăşesc astfel vieţile oamenilor! spuse ea; şi glasul ei preluă emoţia care începuse să vibreze în a lui.

Dar după ce străbătură vreo douăsprezece mile, Sue îşi regăsi echilibrul.

— A fost atît de bun dîndu-mi voie să plec! urmă ea. Uite un bilet adresat ţie, pe care l-am găsit eu pe măsuta de toaletă.

¹ Citat din poemul *The Statue and the Bust* (Statuia şi bustul) de Robert Browning (1812—1889).

— Da. Nu-i un om de nimic, spuse Jude, aruncându-și ochii pe bilet. Și mi-e rușine cînd mă gîndesc cît l-am urît pentru că s-a căsătorit cu tine.

— După legea toanelor femeiești, îmi închipui c-ar trebui să mă îndrăgostesc dintr-o dată de el numai pentru că m-a lăsat cu atîta mărinimie și atît de neașteptat să plec, spuse ea zîmbind. Dar sînt atît de rece sau de nerecunoscătoare sau mai știu eu cum, încît nici chiar mărinimia lui nu mă face să-l iubesc, să mă căiesc sau să doresc a rămîne alături de el ca soție ; deși simt că mintea lui deschisă mă atrage și că-l respect mai mult ca oricînd.

— Poate că pentru noi ar fi fost mai bine dacă ți-ar fi arătat mai puțină bunăvoință și ai fi fugit de acasă împotriva voinței lui, murmură Jude.

— Asta n-aș fi făcut-o *niciodată*.

Jude își lăasă privirea gînditoare să zăbovească pe fața ei. Apoi o sărută pe neașteptate ; era gata s-o mai sărute încă o dată, dar ea îl opri :

— Nu... acum numai o dată... te rog, Jude !

— Ești cam crudă, răspunse Jude, dar se supuse. Mi s-a întîmplat un lucru atît de ciudat, urmă el după un timp de tăcere. Arabella mi-a scris cerîndu-mi să accept divorțul — pentru a-mi dovedi bunăvoința față de ea, zice. Vrea să devină soția respectabilă și legală a bărbatului cu care s-a unit ; și mă roagă să-i înlesnesc îndeplinirea dorinței.

— Și tu ce-ai făcut ?

— Am încuviințat. La început m-am gîndit că făcînd una ca asta o bag în bucluc din pricina celei de-a

două căsătorii a ei, și eu nu vreau să-i fac nici un rău. La urma urmelor, poate că nu-i ea mai păcătoasă decît mine ! Dar pe aici nu știe nimeni nimic despre povestea asta și-mi dau seama că demersurile nu vor fi anevoioase de fel. Dacă ea vrea să ia totul de la capăt, eu am toate motivele să nu-i pun piedică.

— Atunci, vei fi liber ?

— Da, voi fi liber.

— Pînă unde avem bilet ? întrebă Sue, sărind la altă idee, așa cum făcuse tot timpul în seara aceasta.

— Pînă la Aldbrickham, după cum ți-am spus.

— Dar ajungem acolo foarte tîrziu ?

— Da. M-am gîndit la asta și am telegrafiat să ni se oprească o cameră la hotelul de temperanță de acolo.

— O cameră ?

— Da, una.

Îl privi.

— Vai, Jude ! Sue își aplecă fruntea, sprijinînd-o de colțul compartimentului. M-am gîndit că s-ar putea să faci una ca asta și că eu, de fapt, te amănesc. Dar nu așa am înțeles eu.

În răstimpul de tăcere care urmă, ochii lui Jude fixară cu o expresie năucă locul din fața lui.

— Bine... făcu el. Bine !...

Apoi rămase fără grai ; iar ea, văzîndu-l atît de descumpănit, își lipi fața de obrazul lui, și murmură :

— Nu fi supărat, dragul meu !

— Nu mi-ai făcut nici un rău, spuse el. Dar așa înțelegeam eu... Ți-ai schimbat pe neașteptate părerea ?

— N-ai dreptul să-mi pui o asemenea întrebare, și eu n-o să-ți răspund ! spuse ea zîmbind.

— Draga mea, fericirea ta înseamnă pentru mine mai mult decît orice — deși s-ar părea că sîntem foarte des la un pas de ceartă ! Și voința ta e lege pentru mine. Nădăjduiesc că nu sînt pur și simplu... un bărbat egoist. Fie cum dorești tu ! Era frămîntat de gînduri, și pe fruntea lui se oglindea nedumerirea. Aș crede mai curînd că nu mă iubești decît că ai devenit convențională ! Și măcar că, dăscălit de tine, am ajuns să urăsc și eu convenționalismul, nădăjduiesc totuși că asta e cauza, și nu cealaltă posibilitate, care mi se pare cumplită !

Chiar și în această clipă, fără doar și poate clipa sincerității, Sue nu putea să dezvăluie în întregime acea taină care era inima ei.

— Pune totul pe socoteala sfiei mele, spuse ea repezit și în doi peri ; pe socoteala unei sfiei firești la o femeie în clipa crizei. *S-ar putea* să simt — la fel ca și tine — că începînd din clipa aceasta sînt pe deplin îndreptățită să trăiesc cu tine în felul cum te-ai gîndit tu. *S-ar putea* să fiu de părere că, într-o societate bine întocmită, tatăl copilului unei femei este pentru ea o chestiune tot atît de intimă ca și croiala lenjeriei ei de corp, o chestiune cu privire la care nimeni n-are dreptul să-i pună întrebări. Dar poate că în oarecare măsură, tocmai fiindcă datorită mă-

rinîmiei lui am parte acum de libertate, aş vrea să fiu niţel mai severă. Dacă totul s-ar fi petrecut cu o scară de frînghie, iar el ar fi alergat după noi cu pistoalele, mi s-ar fi părut că e altceva şi m-aş fi purtat altfel. Dar nu stărui şi nu mă judeca, Jude ! Presupune că n-am curajul opiniilor mele. Eu mă ştiu : sînt doar o biată fiinţă nenorocită. Nu mi-e firea atît de pătimaşă ca a ta.

Jude răspunse simplu :

— Am crezut ceea ce era firesc să cred. Dar dacă nu sîntem amanţi, nu sîntem, şi pace ! Sînt sigur că aşa credea şi Phillotson. Uită-te la ce mi-a scris. Deschise scrisoarea adusă de ea şi citi :

„Îţi pun o singură condiţie : să fii blînd şi drăgăstos cu ea. Ştiu că o iubeşti. Dar uneori chiar şi iubirea poate fi crudă. Sînteţi făcuţi unul pentru altul ; e lucru sigur, bătător la ochi pentru orice om mai vîrstnic şi nepăcîtor. Ai fost în tot timpul scurtei mele convieţuiri, cu ea «fantoma din umbră». Îţi repet, ai grijă de Sue.”

— E un om de ispravă, nu-i aşa ? întrebă ea, stăpînindu-şi lacrimile. După ce mai cugetă puţin, adăugă : Era foarte resemnat să mă lase să plec — aproape prea resemnat ! Niciodată nu m-am simţit mai aproape de a mă îndrăgosti de el decît cînd l-am văzut făcînd grijuliu pregătiri ca să mă simt eu bine pe drum şi cînd mi-a oferit bani. Totuşi, nu m-am îndrăgostit. Dacă l-aş fi iubit cîtuşi de puţin ca nevastă, chiar şi acum m-aş mai întoarce la el.

— Dar nu-l iubești, nu-i așa ?

— E adevărat. Cumplit de adevărat. Nu-l iubesc.

— Tare mă tem că nici pe mine ! spuse Jude ur-suz. Poate că nu iubești pe nimeni. Sue, uneori, cînd sînt supărat pe tine, îmi spun că tu nu ești în stare de o dragoste adevărată.

— Asta nu-i nici frumos, nici drept din partea ta ! spuse ea, și, trăgîndu-se înapoi, cît mai departe de el, privi încruntată în bezna de afară. Adăugă apoi cu glas jignit, fără să se întoarcă : Poate că felul cum te îndrăgesc eu nu seamănă cu felul altor femei. Dar pen-tru mine a fi în preajma ta este o încîntare de o nespusă gingășie, pe care nu vreau s-o primejduiesc împingînd lucrurile mai departe și încercînd s-o fac mai puternică. Mi-am dat seama că pe noi doi, ca femeie și bărbat, ne paște această primejdie. Dar, fiind vorba de *mine* și de *tine*, m-am hotărît să am încredere că vei da întîietate dorințelor mele, și nu răsplăteii cuvenite ție. Să nu mai vorbim despre asta, dragă Jude !

— Firește, dacă asta te face să ai remușcări... dar ți-s foarte drag, Sue ? Spune-mi că da. Spune-mi că mă îndrăgești un sfert, o zecime din cît te îndrăgesc eu, și sînt mulțumit !

— Te-am lăsat doar să mă săruți, și asta spune destul.

— Doar o dată sau de două ori !

— Ei... Te rog să nu fii lacom.

Jude se lăsă pe spate și multă vreme nu mai privi spre Sue. Acel episod din trecutul ei despre care ea

îi povestise — istoria cu sărmanul student din Christminster tratat în același fel — îi reveni în amintire ; și Jude se văzu pe sine ca pe un posibil urmaș întru aceeași soartă chinuită.

— Ciudată răpire ! murmură el. Poate că în tot timpul ăsta tu mă folosești ca pe-o unealtă în jocul tău cu Phillotson. Pe legea mea că aproape așa-mi vine să cred cînd te văd șezînd acolo ca o mironosiță.

— Te rog să nu fii supărat — nu-ți dau voie ! îl îmbună ca, întorcîndu-se și apropiindu-se de el. De-abia adineauri m-ai sărutat, știi doar ; și nu mi-a displăcut, asta recunosc, Jude. Atît doar, că nu vreau să te las s-o mai faci o dată chiar acum — ținînd seama de împrejurările în care ne aflăm, nu înțelegi ?

El nu era niciodată în stare să reziste argumentelor ei (ceea ce Sue știa prea bine). Așa încît rămaseră unul lîngă altul cu mîinile împletite, pînă cînd un gînd o făcu să tresară.

— E cu neputință să te însoțesc la hanul acela acum, că ai trimis telegrama !

— De ce ?

— Înțelegi prea bine de ce !

— Foarte bine, găsim cu siguranță alt han deschis. Mi-am spus uneori, în ultima vreme, de cînd te-ai măritat cu Phillotson din pricina unui scandal caraghios, că, deși te lauzi cu păreri independente, ești la fel de robită codului social ca oricare altă femeie !

— Nu și în conștiință. Doar că n-am curajul părerilor mele, după cum ți-am spus și înainte. Nu m-am măritat cu el numai din pricina scandalului. Uneori

pasiunea unei femei de a fi iubită cu pasiune îi stăpînește într-atît cugetul, încît, chiar dacă o înspăimîntă gîndul de a fi crudă cu un bărbat, îl încurajează totuși pe acesta s-o iubească, măcar că ea nu-l iubește. Pe urmă, cînd îl vede suferind, o apucă remușcărilor, și atunci face tot ce poate ca să dreagă greșeala.

— Vrei să spui pur și simplu că ai cochetat în chip revoltător cu bietul om, că pe urmă te-ai căit, și ca să dregi lucrurile, te-ai măritat cu el, deși făcînd acest lucru te-ai canonit de moarte.

— Dacă vrei să spui lucrurilor pe nume, cam așa s-a petrecut. Asta a fost cauza, împreună cu scandalul și cu faptul că tu mi-ai ascuns ceea ce ar fi trebuit să-mi spui dinainte !

Văzînd-o mîhnită și gata să plîngă din pricina muștrării lui, Jude o potoli :

— Hai, lasă, draga mea, nu te mai necăji ! Dacă vrei, răstignește-mă pe mine ! Știi doar că pentru mine ești totul, orice-ai face !

— Sînt tare păcătoasă și lipsită de principii, știu că asta gîndești despre mine ! spuse ea clipind ca să alunge lacrimile.

— Gîndesc și știu că ești scumpă mea Sue, tu, de care nici mări, nici țări și nici un lucru prezent sau viitor nu mă poate despărți !

Deși în multe privințe era atît de complicată și răsucită, Sue era atît de copilăroasă în alte lucruri, încît cuvintele lui Jude o mulțumiră, și cei doi ajunseră la capătul călătoriei cum nu se poate mai împăcați

unul cu altul. Era aproape de orele zece cînd sosiră la Aldbrickham, capitala Wessexului de Nord. Fiindcă ea nu voia să înnopteze la hotelul de temperanță, tocmai din pricina conținutului telegramei lui Jude, acesta se interesă de alt hotel ; un băiețandru care se offeri să le găsească adăpost le duse bagajele cu căruciorul pînă la hotelul George, așezat ceva mai departe. Era tocmai hanul în care poposiseră Jude și Arabella cu prilejul înîlnirii de după lunga lor despărțire.

Totuși, pentru că pătrunseră în han printr-o altă ușă și prins fiind de gînduri, Jude nu recunoscă din prima clipă locul. După ce-și aleseră fiecare cîte-o cameră, coborîră pentru a lua o cină tîrzie. În lipsa lui Jude, care încă nu se arăta, slujnica hanului începu să-i vorbească lui Sue.

— Mi-aduc aminte parcă, doamnă, că ruda sau prietenul dumneavoastră, sau ce-o fi, a mai venit pe aici o dată — tîrziu ca și acum — cu nevastă-sa, ori cum, cu o doamnă, care nu vă semăna de fel ; a venit la fel ca acum cu dumneavoastră.

— Adevărat, ți-amintești ? făcu Sue cu o strîngere de inimă. Cred totuși că te înșeli ! Cît timp a trecut de atunci ?

— Vreo lună sau două. Era o femeie frumoasă și trupeșă. Au luat odaia asta.

Cînd Jude coborî și se așeză la masă, Sue părea vlăguită și dărimată.

— Jude, spuse ea cu glas tînguitor înainte de culcare, cînd se despărțiră pe palier ; nu ne mai simțim așa de bine și la largul nostru cum ne simțeam pe

vremuri între noi. Nu-mi place aici — nu pot să sufăr locul ăsta ! Şi nici tu nu-mi mai plăci ca înainte.

— Ce neliniştită pari, draga mea ! De ce te-ai schimbat aşa ?

— Fiindcă a fost o cruzime din partea ta să mă aduci aici !

— De ce ?

— Ai fost, nu demult, pe aici cu Arabella. Vezi, acum ți-am spus-o !

— Doamne, cum se poate ? exclamă Jude privind în jur. Da, e acelaşi han ! Crede-mă că n-am ştiut, Sue. Şi apoi, nu-i o cruzime, de vreme ce am venit aşa cum am venit — ca două rude care locuiesc împreună.

— Cît e de cînd aţi stat aici ? Spune-mi, te rog, spune-mi.

— Asta s-a întîmplat în ajunul zilei în care te-am întîlnit la Christminster, atunci cînd ne-am înapoiat împreună la Marygreen. Ți-am spus, doar, că o întîlnisem.

— Da, mi-ai spus că o întîlniseşi, dar nu mi-ai spus totul. Povestea ta suna cum că v-aţi întîlnit ca doi oameni înstrăinaţi, care în faţa cerului nu mai erau soţ şi soţie, şi nu că te-ai fi împăcat cu ea.

— Nu, nu m-am împăcat, spuse el trist. Nu pot să-ţi explic, Sue.

— Ai fost făţarnic cu mine, tu, ultima mea speranţă ! Şi asta n-o s-o uit niciodată, niciodată !

— Dar, după dorința ta, dragă Sue, noi trebuie să fim doar prieteni, nu și amănți ! E atît de lipsit de noimă din partea ta...

— Și prietenii pot fi geloși.

— Nu mi se pare. Mie nu-mi îngădui nimic, dar eu trebuie să-ți îngădui ție totul. La urma urmelor, în tot timpul ăsta ai fost în relații bune cu bărbatul tău.

— Nu, n-am fost, Jude. Cum poți să-ți închipui una ca asta ? Și tu m-ai înșelat, chiar dacă n-ai făcut-o cu bună-știre. Era atît de rănită, încît el fu nevoit s-o conducă în odaia ei și să închidă ușa, ca nu cumva să se audă ce spune. Asta a fost odaia ? Da, asta a fost — vād după privirea ta că da ! Nu vreau să stau în ea ! Vai, ce trădare din partea ta s-o primești înapoi ! Eu am sărit pe fereastră !

— Dar Sue, la urma urmelor, era nevasta mea, după lege, dacă nu...

Sue se lăsă în genunchi, își îngropă capul în așternut și plînsese.

— N-am mai pomenit atîta lipsă de rațiune. Ca un cîine care nu-și mănîncă ciolanul, dar nici nu lasă pe altul să se atingă de el, spuse Jude. Eu nu trebuie să mă apropiu de tine, dar nici de altcineva.

— Cum nu *înțelegi* tu ce simt eu ? *De ce* nu *înțelegi* ? De ce ești atît de obtuz ? *Eu* am sărit pe fereastră !

— Ai sărit pe fereastră ?

— Nu pot să-ți explic !

E drept că el nu-înțelegea prea bine ce simțea ea.

Dar puțin tot înțelegea ; și începu s-o iubească cu atît mai mult.

— Eu... eu credeam că în vremea aceea și de atunci mereu nu ai mai iubit pe nimeni, nu m-ai dorit decît pe mine pe lumea asta ! continuă Sue.

— E adevărat. N-am iubit pe nimeni altcineva și nici nu iubesc ! spuse Jude, la fel de dărimat ca și ea.

— Dar trebuie să te fi gîndit mult la ea ! Altfel...

— Nu, nu trebuie să mă fi gîndit, nici tu nu mă înțelegi, femeile nu pot înțelege niciodată ! De ce atîta supărare pentru un fleac ?

Ridicîndu-și capul din cuvertură, Sue spuse cu îmbufnare ațîțătoare :

— Dacă nu s-ar fi întîmplat asta, poate că pînă la urmă mă duceam și la hotelul de temperanță, cum propusesesi tu, fiindcă începusem să cred că sînt a ta !

— N-are nici o importanță ! spuse Jude, ca și cum toate astea nu-l mai priveau.

— Firește, credeam că de cînd te-a părăsit, ea n-a mai fost cu adevărat nevasta ta ! Eu înțelegeam că o despărțire ca a ta de ea și a mea de el pune capăt căsătoriei.

— Nu pot să-ți spun mai mult fără să-i fac un rău, și asta nu vreau, răspunse Jude. Totuși, un lucru trebuie să știi, și asta oricum va pune capăt dezbaterei. E măritată cu un alt bărbat — măritată cu adevărat ! Eu n-am știut nimic despre asta decît după ce-am poposit aci, la han.

— Măritată cu un altul?... E o crimă — așa zice lumea, dar de crezut nu crede.

— Vezi? Acum ești iar tu. Da, e o crimă, așa cum tu nu crezi că este, dar ești gata să încuviințezi de frică. Eu însă n-am s-o denunț niciodată. Și fără doar și poate că muștrarea de cuget a împins-o să-mi ceară divorțul. Tocmai pentru că să se poată recăsători în lege cu bărbatul acela. Așa încît îți dai seama că nu e probabil s-o revăd.

— Și într-adevăr n-ai știut nimic cînd ai văzut-o? Întrebă Sue cu glas domolit, ridicîndu-se.

— N-am știut. Și acum, că ai aflat toate astea, nu cred c-ar trebui să fii supărată, iubita mea!

— Nu sînt. Dar nici la hotelul de temperanță n-o să mă duc!

El rîse.

— Nu face nimic! Mie mi-ajunge să fiu lîngă tine ca să mă simt destul de fericit. E mai mult decît merită această epavă de lut numită Eu — de la tine, spirit, făptură imaterială, nălucă dragă, dulce, chinuitoare, aproape lipsită de trup. Atît de lipsită de trup, încît cînd te cuprind în brațe mă aștept să străbat prin tine ca prin aer! Iartă-mă dacă sînt obtuz, cum spui tu! Amintește-ți că faptul de a ne numi veri, cînd în realitate eram străini unul de altul, a însemnat o cursă. Vrăjmășia dintre părinții noștri ți-a hărăzit în ochii mei un nu-știu-ce mai ispititor decît neprevăzutul oricărei cunoștințe noi.

— Recită-mi versurile acelea frumoase din *Epipsy-chidion*¹ de Shelley, acelea care parcă se referă la mine ! Îl rugă ea, apropiindu-se cu o mișcare piezișă de el. Le știi ?

— Aproape că nu știu nici o poezie, răspunse el cu durere.

— Nu le știi ? Să-ți recit eu cîteva :

*Era o ființă pe care duhul meu
O întîlnea, prin visuri rătăcind, mereu.*

*Un serafim ceresc spre a fi om prea blînd,
Sub vîlul acela strălucit femeie ascunzînd.*

Dar e prea măgulitor, așa încît mă opresc ! Spune-mi doar că eu sînt aceea ! spune că sînt eu !

— Tu ești aceea ; e aiddoma ca tine.

— Te-am iertat ! Ai să-mi dai o sărutare, numai una, aici, și nu prea lungă. Își atinse delicat obrazul cu vîrfurile degetului ; și el făcu ceea ce i se poruncise. Mă iubești foarte tare, nu-i așa, măcar că eu nu... știi tu ce ?

— Da, scumpa mea ! spuse el oftînd și-i ură noapte bună.

¹ Poem dedicat de Shelley Emiliei Viviani, femeia în care poetul crezuse să descopere un suflet în perfectă armonie cu al său.

VI

Întorcîndu-se ca învățător în orașul lui natal — la Shaston — Phillotson stîrnise interesul și redeșteptase amintirile localnicilor, care, deși nu-l onorau pentru feluritele lui însușiri așa cum ar fi fost el onorat în alte locuri, îi păstrau o stimă sinceră. Cînd, la scurt timp după sosirea lui, dascălul își aduse în casă o nevastă drăguță — stînjenitor de drăguță pentru el dacă n-o să fie cu ochii-n patru, spunea gura lumii — oamenii s-au bucurat s-o vadă în mijlocul lor.

O vreme după fuga ei din casa dascălului, lipsa lui Sue nu stîrni nici un fel de vorbe. La școală, locul ei de pedagogă fu ocupat de o altă femeie tînără, cîteva zile după ce rămăsese vacant, înlocuire care trecu și ea neobservată, ținînd seama că slujba lui Sue fusese doar provizorie. Totuși, după ce trecu o lună, iar Phillotson recunoscî în treacăt că nu știe unde se află soția lui, curiozitatea oamenilor fu atîțată, și în cele din urmă, grăbindu-se să tragă concluzii, unii se încumetă să susțină că Sue își trădase bărbatul și fugise de la el. Vlăguiala tot mai izbitoare

a dascălului și lipsa de tragere de inimă cu care-și îndeplinea munca îndreptăteau această părere.

Deși Phillotson își ținuse gura cât putuse și nu vorbise decât prietenului său Gillingham, totuși onestitatea și firea lui sinceră nu-i îngăduiau să tacă mai departe, acum, că bănuielile cu privire la purtarea lui Sue începură să se răspîndească. Într-o dimineață de luni, președintele comitetului de școală veni să-l vadă, și după ce-i vorbi despre treburile școlii îl trase la o parte, într-un colț, de unde copiii nu-i puteau auzi.

— Mă ierți că te întreb, Phillotson, dar toată lumea numai despre asta pălăvrăgește : e adevărat ce se vorbește despre căsnicia dumitale — anume că nevasta nu ți-a plecat într-o vizită, ci a fugit pe ascuns cu un iubit ? Dacă-i adevărat, te compătimesc.

— Nu mă compătimi, spuse Phillotson. Lucrul nu s-a petrecut pe ascuns.

— Atunci, s-a dus în vizită la prieteni ?

— Ba nu.

— Dar ce s-a întîmplat ?

— A plecat în împrejurări pentru care, de obicei, soțul are parte de compătimire. Dar eu i-am dat consimțămîntul.

Președintele privea de parcă n-ar fi înțeles sublinierea.

— Ceea ce spun eu este adevărul adevărat, continuă Phillotson cu ciudă în glas. Mi-a cerut îngăduința să plece cu iubitul ei, și eu i-am dat-o. De ce n-aș fi făcut-o ? E femeie în toată firea — și-n problema asta trebuie să hotărască numai conștiința ei, nu

a mea. Eu nu eram temnicher. Mai mult nu pot să spun, și nu doresc să mi se pună întrebări.

Copiii băgară de seamă gravitatea așternută pe fețele celor doi bărbați, și când se duseră acasă povestiră părinților că s-a întâmplat ceva nou cu doamna Phillotson. În afară de asta, slujnicuța lui Phillotson, o fostă școlăriță, proaspăt ieșită de pe băncile școlii, povesti că domnul Phillotson o ajutase pe soția lui să-și strângă lucrurile, îi oferise toți banii de care avea ea nevoie și scrisese o scrisoare prietenească cavalerului ei, spunându-i să aibă grijă de ea. Președintele comitetului răsuci chestiunea pe toate fețele, și apoi vorbi despre ea și celorlalți bărbați din conducerea școlii, după care Phillotson primi o invitație la o întrevvedere confidențială. Întîlnirea ținu mult, și după ce se sfîrși, dascălul se întoarse acasă, mai palid ca de obicei și sleit de puteri. Îl găsi pe Gillingham, care-l aștepta.

— Ei bine, află că s-a întâmplat așa cum spuneai tu, începu Phillotson aruncîndu-se istovit pe un scaun. Mi-au cerut să-mi dau demisia, din pricina atitudinii mele scandaloase cu prilejul eliberării chinuitei mele soții — sau, cum spun ei, pentru încuviințare de adulter. Dar eu nu mă dau bătut !

— Eu în locul tău m-aș da bătut.

— Eu nu mă dau, fiindcă nu e treaba lor. Îndeletnicirile mele publice nu suferă de fel de pe urma acestei atitudini. N-au decît să mă dea afară, dacă au chef !

— Dacă faci tărăboi, povestea o să ajungă să apară în ziare, și atunci n-ai să mai poți fi numit la altă

școală. Vezi tu, ei sînt nevoiți să considere fapta ta drept aceea a unui dascăl al tineretului și de asemenea să țină seama de urmările ei asupra moralei orașului ; și, după părerea omului de pe stradă, situația ta nu poate fi apărută. Dă-mi voie să-ți spun asta.

Phillotson nici nu voia să asculte acest sfat bun.

— Nu-mi pasă, spuse el. Nu plec pînă nu sînt dat afară. Și asta pentru următorul motiv : dîndu-mi demisia, recunosc că am greșit în purtarea mea față de Sue ; în timp ce eu sînt, pe zi ce trece, tot mai încredințat că în fața lui Dumnezeu, a legilor firii și a omenirii cinstite am făcut ceea ce trebuia să fac.

Gillingham își dădea seama că îndărătnicul lui prieten nu va putea rămîne mai departe pe această poziție, dar nu mai suflă nici o vorbă. Scrisoarea oficială de demitere sosisi pe dată — adică un sfert de ceas mai tîrziu fiindcă după plecarea lui Phillotson membrii comitetului rămăseseră mai departe ca s-o scrie. Învățătorul răspunse că nu încuviințează demiterea și ceru convocarea unei adunări publice, la care se duse, deși arăta atît de slab și de prăpădit, încît prietenul lui îl rugă din tot sufletul să renunțe. Cînd se ridică pentru a contesta hotărîrea consiliului, își expuse motivele cu dîrzenia cu care le explicase și prietenului său, și pe deasupra se și înverșună să afirme că e vorba de o problemă casnică, în care ei n-aveau de ce să se amestece. Cei prezenți zădărnicesc acest argument, stăruind asupra faptului că trăsnaile din viața intimă a unui dascăl intră în sfera controlului lor, de vreme ce

au legătură cu morala copiilor dăscăliți de el. Phillotson răspunse că nu vede cum poate o faptă de firească îndurare să dăuneze moralei.

Toți locuitorii onorabili ai orașului, concetățenii lui cu dare de mînă, toți pînă la unul, au fost împotriva lui Phillotson. Dar ceea ce-l miră oarecum fu că răsărîră ca din pămînt vreo doisprezece sau chiar mai mulți apărători ai cauzei sale.

După cum s-a mai spus, Shastonul era locul de popas al unui grup ciudat și interesant de hoinari, care colindau nenumăratele bîlciuri și tîrguri ce se țineau în lunile de vară și de toamnă în susul și în josul Wessexului. Deși Phillotson nu vorbise în viața lui cu vreunul dintre acești domni, acum ei luau cu mărînire apărarea cauzei lui pierdute. Din grupul lor făceau parte doi negustori ambulanți, proprietarul unui pavilion de tir și doamnele care încărcau puștile, vreo doi maeștri de box, directorul unei instalații de călușei prevăzute cu aburi, două vînzătoare ambulante de măhuri, preținse văduve, deținătorul unei dugheni cu turtă dulce, un proprietar de bărci zburătoare și un altul cu un aparat de încercare a puterii.

Această falangă generoasă de apărători și alți cîțiva cu idei independente, care nu fuseseră nici ei scutiți în viața lor casnică de experiențe dureroase, se apropiară de Phillotson și-i strînseră mîna cu căldură, după care dădură cu atîta înverșunare grai părerilor lor în fața consiliului, încît începură o serie de gîlcevi, și rezultatul fu o încăierare generală, de pe urma căreia o tablă fu despicată în două, trei geamuri de la ferestrele

școlii fură sparte, o sticlă cu cerneală — vărsată peste plastronul cămășii unui consilier al orașului, și un efor al bisericii fu în așa hal pocnit cu harta Palestinei, încît capul îi ieși prin Samaria. Totul se încheie cu mulți ochi învinețiți și multe nasuri sîngerînde, dintre care unul, spre groaza tuturor, aparținea chiar venerabilului pastor, și asta datorită zelului unui coșar cu idei generoase. Cînd Phillotson văzu sîngele și roind pe obrazul clericului, aproape că gemu din pricina întorsăturii supărătoare și degradante pe care o luaseră lucrurile și, regretînd că nu-și dăduse demisia cînd i se ceruse, se înapoie acasă atît de bolnav, încît a doua zi nu putu să coboare din pat.

Întîmplarea aceasta caraghioasă și totuși tristă a fost pentru el începutul unei boli grele ; zăcea părăsit, în acea tragică stare sufletească a omului între două vîrste care-și dă în sfîrșit seama că viața lui, atît intelectuală cît și casnică, nu i-a adus decît înfrîngere și jale. Gillingham venea să-l vadă, și într-un rînd pomeni de numele lui Sue.

— Nici nu-i pasă de mine ! spuse Phillotson. De ce i-ar păsa ?

— Nu știe că ești bolnav.

— Cu atît mai bine pentru amîndoi.

— Unde locuiește cu ibovnicul ei ?

— La Melchester — bănuiesc ; cel puțin acolo știu că locuia el acum cîtva timp.

Cînd Gillingham ajunse acasă, stătu un timp pe gînduri, și în cele din urmă îi scrise lui Sue o scrisoare anonimă, cu nădejdea că întîmplarea o va duce la des-

tinație. Scrisoarea era închisă într-un plic ce purta adresa lui Jude din orașul episcopal. Ajunsă în acest loc, scrisoarea fu trimisă mai departe la Marygreen, în Wessexul de Nord, și de aci la Aldbrickham, de către singurul om ce cunoștea actuala adresă a lui Jude — văduva care-i îngrijise mătușa.

Trei zile mai târziu, într-o seară când soarele scăpăta într-o vîlvătaie deasupra cîmpiei Blackmoor, prefăcînd în ochii țăranilor din vale ferestrele din Shaston în limbi de foc, bolnavului i se păru că aude pe cineva venind spre casa lui. După cîteva minute urmă un ciocănit în ușa dormitorului. Phillotson nu spuse nimic ; ușa se deschise cu șovăială, și în odaie intră Sue.

Era îmbrăcată în haine deschise de primăvară, și apariția ei părea efemeră ca zborul unei gîze. Phillotson își întoarse privirile spre ea și se roși la față ; părea că-și stăpînește imboldul de a vorbi.

— N-am venit cu nici o treabă anume, spuse ea, aplecîndu-și fața speriată spre el. Dar am aflat că ești bolnav — foarte bolnav ; și, fiindcă știu că recunoști și alte sentimente între bărbat și femeie în afara dragostei pentru pești, am venit...

— Nu sînt foarte bolnav, draga mea prietenă. Doar că nu mă simt bine.

— Nu știam asta, și mă tem că numai o boală grea ar fi îndreptățit revenirea mea !

— Da... sigur. Aproape c-aș fi dorit să nu vii. E cam prea curînd — asta voiam să spun. Totuși, să privim partea bună a lucrurilor. Îmi închipui că nu ți-a ajuns la ureche ce mi s-a întîmplat la școală

— Nu, despre ce este vorba ?

— Doar că mă mut de aici în alt oraș. Comitetul și cu mine nu ne mai înțelegem și, prin urmare, ne vom despărți — asta-i totul. -

Nici măcar o clipă n-avea să bănuiască Sue — nici acum și nici mai târziu — ce necazuri se abătuseră pe capul lui fiindcă o lăsase să plece ; n-avea cum să-i treacă una ca asta prin minte, iar vești din Shaston nu primise de loc. Vorbiră despre fleacuri și lucruri trecătoare, iar când i se aduse ceaiul, Phillotson ceru slujnicutei uluite să aducă o ceașcă și pentru Sue. Fata asta tânără era mult mai interesată de povestea lor decît își închipuiau ei, așa încît, coborînd scările, ridică ochii și mâinile într-o mișcare de caraghioasă uluire. În timp ce sorbeau ceaiul, Sue se duse la fereastră și spuse gînditoare :

— E un apus atît de frumos, Richard !

— Pe aici apusurile sînt de cele mai multe ori frumoase, fiindcă razele străbat ceața din vale. Dar le pierd pe toate, întrucît lumina nu ajunge pînă la colțul ăsta întunecos în care zac eu.

— N-ai vrea să vezi asfințitul ăsta ? Parcă s-a deschis cerul.

— Ba da ! Dar nu pot.

— Te ajut eu.

— Nu, patul nu poate fi urnit.

— Stai să vezi cum m-am gîndit eu.

Se îndreptă spre locul în care se găsea o oglindă cu mîner, o luă în mînă și o duse pînă într-un colț lîngă fereastră, de unde putea prinde lumina soarelui. În-

vîrti oglinda pînă cînd razele fură răsfrînte spre fața lui Phillotson.

— Așa, acum poți vedea soarele cît e el de mare și de roșu, spuse ea. Sînt sigură c-o să te înveselească. Nădăjduiesc din tot sufletul că da !

Vorbea cu o bunătate copilărească și pătrunsă de căință, ca și cum prea mult n-ar fi putut face pentru el.

Phillotson zîmbi trist.

— Ești o făptură stranie ! murmură el, în timp ce lumina soarelui îi orbea ochii. Ce idee să vii să mă vezi, după tot ce s-a petrecut !

— Să nu ne mai întoarcem la lucrurile aștea ! îi tăie ea vorba. Trebuie să prind omnibuzul și să ajung la tren, fiindcă Jude habar n-are de venirea mea aici ; nu era acasă cînd am plecat eu, așa încît trebuie să mă înapoiez numaidecît. Richard, sînt atît de bucuroasă că te simți mai bine ! Nu mă urăști, nu-i așa ? Ai fost un prieten atît de bun pentru mine !

— Mă bucură să aflu că gîndești așa, spuse Phillotson cu glas răgușit. Nu, nu te urăsc !

Înserarea cuprinse repede odaia întunecoasă în timpul convorbirii lor întrerupte. Cînd fură aduse lumînările și veni ora plecării, Sue își puse mîna — sau mai degrabă o strecură — în mîna lui. Era o atingere semnificativ de ușoară. Aproape închisese ușa, cînd el o strigă :

— Sue !

Băgase de seamă că, în clipa cînd îi întorsese spatele, Sue avea lacrimi pe obraji, iar buzele îi tremurau.

Nu era cuminte s-o cheme înapoi. Phillotson ştia asta chiar în clipa cînd o strigase. Dar nu se putea opri. Sue se întoarce.

— Sue, murmură el, vrei să te împaci şi să rămîi ? Te iert şi trec totul cu vederea !

— Nu, n-ai să poţi, n-ai să poţi, spuse ea pripit. Acum nu mai poţi să treci cu vederea !

— Acum e *el* bărbatul tău în fapt, asta vrei să spui, desigur...

— Presupune că este aşa. E pe cale de a obţine divorţul de la nevasta lui, Arabella.

— Nevasta lui ! Pentru mine e un lucru cu totul nou să aud că are nevastă.

— A fost o căsătorie nefericită.

— La fel ca şi a ta.

— Ca şi a mea. Jude n-o face atît pentru el, cît de dragul ei. Femeia i-a scris, spunîndu-i că asta ar fi o dovadă de bunăvoinţă, pentru că astfel s-ar putea şi ea mărita şi trăi respectabil. Şi Jude a încuviinţat.

— O nevastă... O dovadă de bunăvoinţă. A, da, bunăvoinţa de a-i da libertatea deplină... Nu-mi place cum sună. *Eu* pot ierta, Sue. -

— Nu, nu ! Nu mă mai poţi primi înapoi acum, după ce am avut ticăloşia de a face ceea ce am făcut !

Pe faţa lui Sue se ivise acel început de spaimă care se arăta ori de cîte ori el se prefăcea din prieten în bărbat. Era o spaimă care o făcea să adopte orice mijloc de apărare împotriva sentimentelor lui de soţ.

— Acum *trebuie* să plec. O să mai vin — pot ?

— Eu nu-ți cer să pleci nici acum. Eu îți cer să rămii.

— Îți mulțumesc, Richard, dar trebuie. De vreme ce nu ești chiar atât de bolnav cum mi-am închipuit, *nu pot* să mai stau !

— E a lui din cap pînă-n picioare ! spuse Phillotson, într-o șoaptă atât de înceată, încît, în clipa cînd închise ușa, ea nici nu-l auzi.

Groaza că Phillotson ar putea reveni la vechile lui sentimente, imbinată poate cu o ușoară sfială de a-i mărturisi chiar și lui ce total lipsită de temeinicie din punctul de vedere al unui bărbat este noua ei legătură, o împiedica să-i spună cît de neîmplinite sînt acum relațiile ei cu Jude ; iar Phillotson zăcea perpelindu-se ca-n focurile iadului cînd își închipuia cu cîtă nerăbdare se întoarce la casa ibovnicului ei făptura aceea drăguț îmbrăcată care purta numele lui, și în care se amestecau, în chip înnebunitor, înțelegerea și dezgustul față de el.

Gillingham lua într-atît parte la necazurile lui Phillotson, era atât de adînc îngrijorat pentru el, încît urca dealul pînă la Shaston de două sau de trei ori pe săptămîină, deși drumul încolo și înapoi măsura nouă mile, ce trebuiau străbătute între ora ceaiului și cină, după o zi de muncă grea. Cînd veni din nou prima oară după vizita lui Sue, prietenul lui coborîse scările. Gillingham desluși în locul neliniștii de pînă atunci o stare mai cumpănită, mai așezată.

— A fost la mine de cînd ai trecut tu pe aici ultima dată, spuse Phillotson.

— Cine, nu cumva doamna Phillotson ?

— Ba da.

— Ah ! Și v-ați împăcat ?

— Nu... A venit doar, mi-a netezit perna cu mîna ei micuță și albă, a jucat timp de o jumătate de oră rolul infirmierei grijulii și dusă a fost.

— Fir-ar să fie ! Ce muierușcă !

— Ce-ai spus ?

— Păi... nimic !

— Ce-ai vrut să spui ?

— Am vrut să spun că-i o femeie capricioasă și coțoane ! Dacă nu ți-ar fi nevastă...

— Nici nu-mi este ; e a altuia ; doar cu numele și prin lege măi este a mea. Și m-am gîndit — ideea mi-a venit după ce am stat de vorbă cu ea — că ar trebui să am bunăvoința de a rupe definitiv legătura oficială ; ceea ce — lucru ciudat — socotesc că pot face acum, că ea s-a întors și a refuzat cînd i-am cerut să rămînă după ce i-am declarat că am iertat-o. Gred că asta-mi dă dreptul s-o fac, deși în clipa aceea nu mi-am dat seama. Ce rost are s-o țin legată cu lanțuri de mine, cînd nu mai e a mea ? Știu, sînt aproape sigur că ea ar privi un astfel de demers din partea mea ca pe cea mai mare milostenie. Fiindcă, deși ca faptură omenească și semen al ei mă înțelege și mă compătimește, ca soț nu mă poate suferi ; mă urăște, da, să spunem lucrurilor pe nume : mă urăște, și singura atitudine bărbătească, demnă și mărinimoasă din partea mea ar fi să duc pînă la capăt ceea ce am început... Și din motive sociale va fi mai bine pentru ea să fie în-

dependentă. Eu mi-am distrus fără nădejde de îndreptare planurile de viitor din pricina hotărîrii de a face ceea ce am crezut că e mai bine pentru amîndoi, cu toate că ea nu ştie asta ; de acum şi pînă la mormînt nu mai văd înaintea mea decît mizerie neagră, fiindcă profesor nu mai pot fi. S-ar putea ca în anii care mi-au mai rămas de trăit să cîştig atît cît să nu mor de foame, acum, că nu mai am meserie ; şi singur îmi va fi mai uşor să îndur totul. Ți-aş mai putea spune că ceea ce m-a îndemnat s-o las să plece a fost o ştire adusă de ea — anume că Fawley se află în aceeaşi situaţie.

— A, avea şi el o nevestă ? Ciudată pereche îndrăgostiţii ăştia !

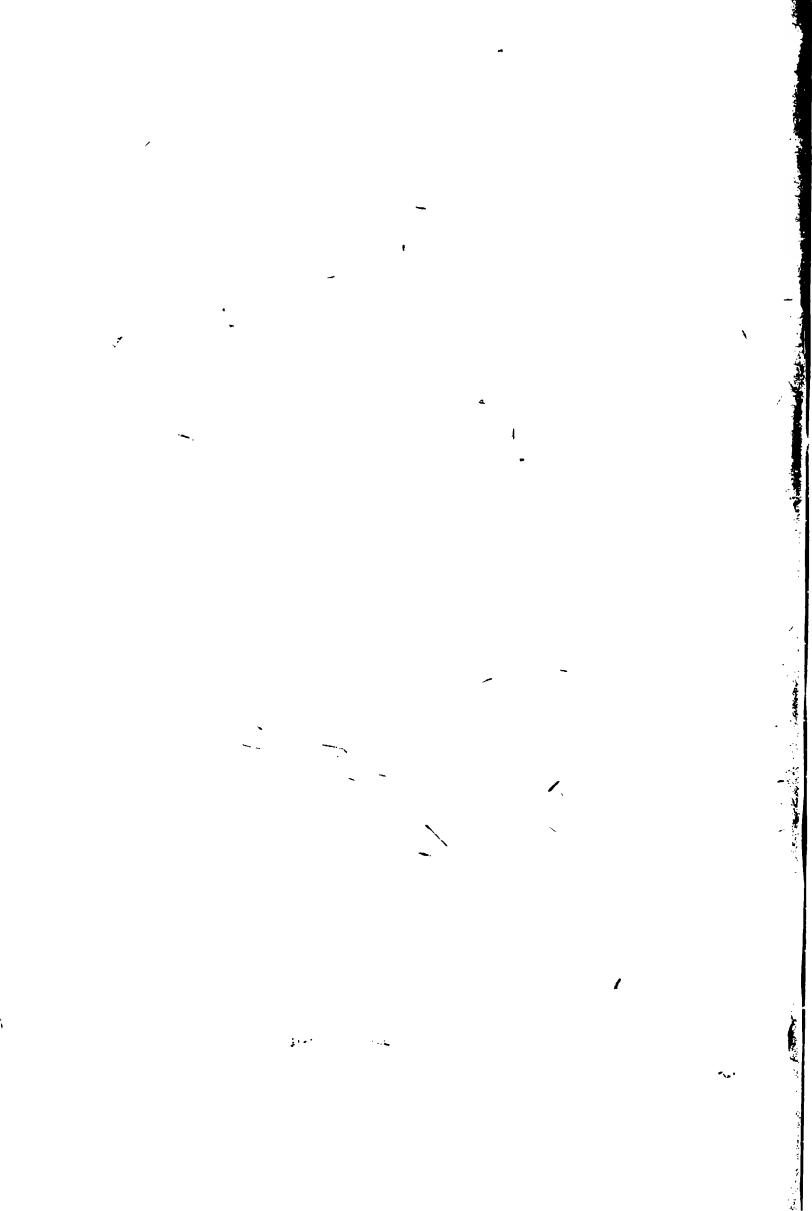
— Lasă, în privinţa asta n-am nevoie de părerea ta. Ceea ce voiam să spun este că redîndu-i libertatea nu-i pot face nici un fel de rău, în schimb îi ofer o şansă de fericire, la care ea nici n-a visat pînă acum. Fiindcă în felul ăsta ei doi se pot căsători, ceea ce ar fi trebuit să facă din capul locului.

Gillingham nu se grăbi să răspundă.

— S-ar putea să nu aprob motivul care te îndeamnă să faci acest pas, spuse el cu glas domol, fiindcă respecta chiar şi părerile pe care nu le împărtăşea. Dar cred că hotărîrea ta e dreaptă — dacă poţi s-o duci la îndeplinire. Mă îndoiesc, totuşi, că vei putea.

Partea a cincea

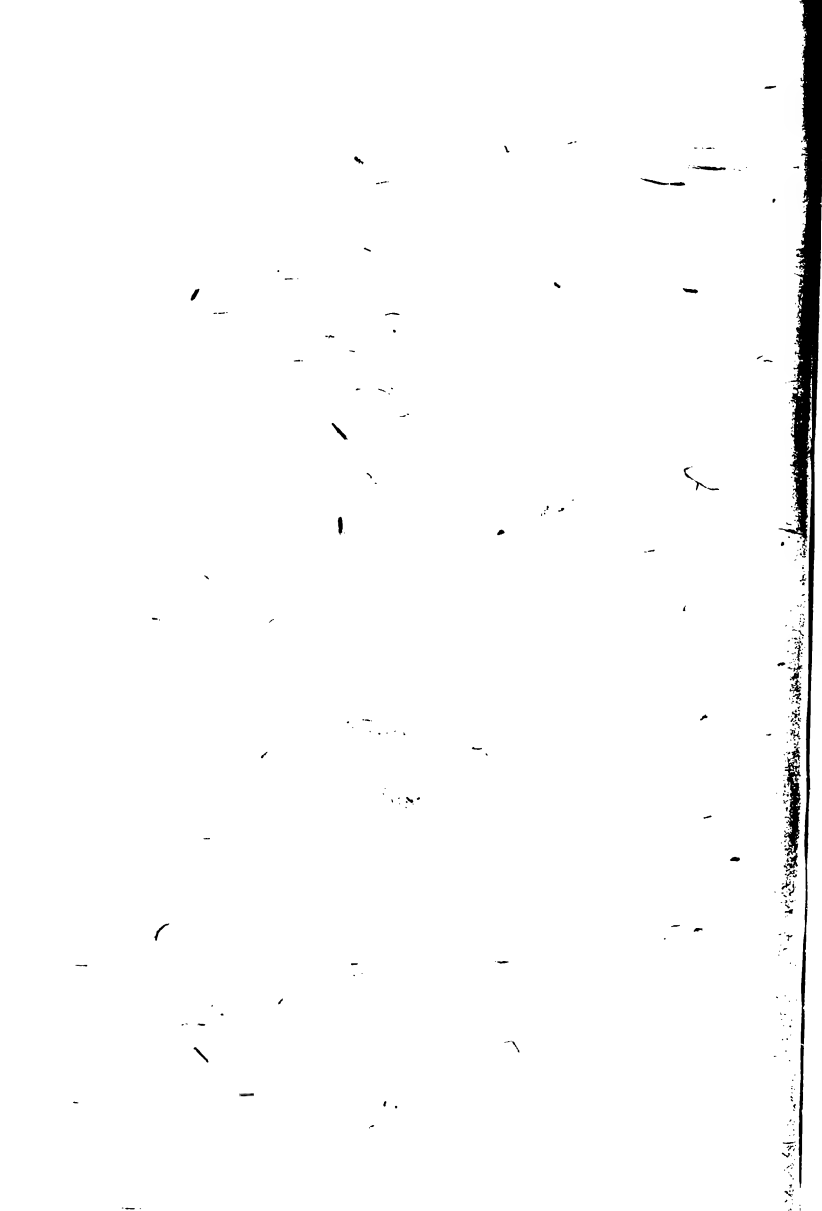
**LA ALDBRICKHAM ȘI ÎN
ALTE LOCURI**

„Deși ceea ce este aerian în tine, ca și vă-
paia de care e pătrunsă făptura ta, se în-
dreaptă, prin firea lucrurilor, spre înalțuri,
totuși, în chip de supunere față de rosturile
universului, toate sînt robite pe lumea asta
alcătuirii trupului.”

A. ANTONIUS¹

¹ Citat din *Marcus Aurelius Antonius*, împărat roman (121—181).

I

În ce măsură aveau să se adeverească îndoielile lui Gillingham vom vedea îndată, sărind peste un șir de luni și întâmplări jalnice care au urmat celor povestite în ultimul capitol și oprindu-ne într-o duminică din luna februarie a anului următor.

Sue și Jude trăiau la Aldbrickham, și legăturile dintre ei rămăseseră cele statornicite cu un an înainte, când ea părăsise Shastonul pentru a veni la el. Demersurile desfășurate la tribunal ajunseseră la cunoștința lor ca un zvon îndepărtat, sub forma unor întâmplătoare scrisori oficiale, pe care cu greu le înțelegeau.

Se întâlneau ca de obicei, la micul dejun, în căsuța pe ușa căreia se citea numele lui Jude, căsuță închiriată de el cu cincisprezece livre pe an, plus trei livre impozit. O mobilase cu vechiturile și hîrburile din casa matusii lui, pentru transportul cărora, tocmai de la Marygreen, cheltuisese o sumă aproape egală cu valoarea lor. Sue avea grijă de casă și făcea toată gospodăria.

Cînd intră în odaie în dimineața aceea, îi întinse lui Jude o scrisoare proaspăt sosită.

— Despre ce-i vorba ? o întrebă el după ce-o sărută.

— Scrie că sentința *nisi*¹ în procesul Phillotson *versus* Phillotson și Fawley, pronunțată acum șase luni, a fost confirmată.

— Aha ! făcu Jude așezându-se.

Cu vreo lună înainte, se încheiase cu aceeași concluzie procesul intentat de Jude Arabellei. Ambele cazuri fuseseră socotite prea neînsemnate pentru a fi publicate în ziare altfel decât sub forma unor nume inserate într-o listă de nenumărate procese judecate fără apărare.

— Oricum, Sue, acum ești liberă să faci ce-ți place !
Își privea iubita cu curiozitate.

— Oare tu și cu mine sîntem acum la fel de liberi cum am fi fost de nu ne-am fi căsătorit niciodată ?

— La fel de liberi ; doar atît, că s-ar putea găsi — cel puțin așa cred — vreun pastor căruia să-i displace să ne recăsătorească și să vrea să predea treaba altuia.

— Stau și mă întreb : crezi că într-adevăr asta este situația noastră ? Știu că în general așa se întîmplă. Dar pe mine mă supără sentimentul că mi-am dobîndit libertatea pe temeiul unor false aparențe.

— Cum așa ?

— Păi, dacă adevărul în ceea ce ne privește ar fi fost cunoscut, sentința n-ar fi fost pronunțată. S-a pronunțat, nu-i așa, numai pentru că noi ne-am apărât și i-am împins pe ei spre o bănuială neîntemeiată.

¹ *Nisi prius* — numai dacă mai înainte... (lat.), sentință de aprobare judecătorească.

Prin urmare, este oare legală libertatea mea, oricât ar fi ea de îndreptătită ?

— Dar de ce ai lăsat să se petreacă lucrurile sub false aparențe ? E numai vina ta, spuse el cu ciudă în glas.

— Jude, lasă acum ! N-ar mai trebui să-ți pese de toate astea. Trebuie să mă iei așa cum sînt. -

— Prea bine, draga mea, așa voi face. Poate că ai avut dreptate. Cît privește problema care te frămîntă, nu ni s-a cerut să dovedim nimic. Oricum, acum trăim împreună.

— Da, dar nu în felul cum înțeleg ei.

— Un lucru e sigur : pe orice cale s-ar ajunge la o sentință, o căsătorie desfăcută e desfăcută. Măcar cu atîta folos se aleg oamenii săraci și neștiuți de teapa noastră de pe urma faptului că pentru de-alde noi lucrurile astea se fac, fără gingășii și pe căi neocolite. Tot așa s-a întîmplat și între mine și Arabella. Mă temeam că cea de-a doua căsătorie a ei, cea nelegală, va fi descoperită, iar ea se va alege cu o pedeapsă ; dar nimeni nu s-a sinchisit, nimeni n-a cercetat, nimeni n-a bănuț nimic. Dacă am fi fost nobili cu blazon, am fi avut o sumedenie de necazuri, și cercetările ar fi durat zile și săptămîni în șir.

Treptat, Sue se molipsi de la iubitul ei de bucuria libertății și propuse o plimbare prin cîmpii, chiar dacă după aceea trebuia să se mulțumească doar cu o cină rece. Jude încuviință, și Sue urcă să se pregătească de plecare. În cinstea libertății ei, îmbracă o rochie viu

colorată, ceea ce-l făcu și pe Jude să pună o cravată mai deschisă la culoare.

— Și acum o să ne plimbăm țănoși la braț, spuse el, ca orice logodnici. Avem dreptul legal s-o facem.

Hoinăriră de-a lungul unei cărări ce tăia de-a curmezișul câmpiile joase din jurul orașului ; totul era acum acoperit cu brumă, iar ogoarele întinse erau sterpe și fără culoare. Dar ei doi se simțeau atât de prinși de ale lor, încât priveliștea din jur nici nu le pătrundea în conștiință.

— Draga mea, ca urmare a celor întâmplate, după ce mai trece un timp, așa cum se cuvine, ne putem căsători.

— Da, presupun că putem, spuse Sue fără bucurie în glas.

— Și n-o s-o facem ?

— N-aș vrea să spun nu, Jude ; dar în privința asta nu simt acum altfel decît am simțit mereu. Mi-e la fel de teamă cum mi-a fost întotdeauna ca nu cumva lanțurile unui contract să înăbușe iubirea ta pentru mine și a mea pentru tine, așa cum s-a întâmplat și cu nefericiții noștri părinți.

— Totuși, ce putem face ? Știi doar că te iubesc, Sue.

— Sînt încredințată. Dar mie mi-ar surîde mai mult să trăim mereu în chip de îndrăgostiți, așa cum trăim acum, și să ne întîlnim doar în timpul zilei. E o viață mult mai dulce, cel puțin pentru femeie, mai ales atunci cînd e sigură de bărbat. De altfel, de aci îna-

inte nici nu mai e nevoie să fim atît de grijulii ca pînă acum în ceea ce priveşte aparenţele.

— Recunosc că experienţele noastre pe tărîmul căsniciei n-au fost prea încurajatoare, spuse el întunecîndu-se puţin la faţă, fie pentru că sîntem nemulţumiţi din fire şi lipsiţi de simţ practic, fie pentru că n-am avut noroc. Dar noi doi...

— Am fi două fiinţe fericite, dacă ne-am înlănţui unul pe altul, şi asta ar fi de două ori mai cumplit ca înainte... Cred c-aş începe să mă tem de tine, Jude, din clipa în care te-ai lega să mă iubeşti pe baza unor stampile oficiale, iar eu aş avea autorizaţia, în temeiul aceloraşi hotărîri, să fiu iubită de tine. Vai, ce oribil şi ce murdar ! Şi totuşi, aşa cum eşti acum, liber, am mai multă încredere în tine decît în orice alt bărbat din lume.

— Nu, să nu-mi spui c-am să mă schimb ! se apără el, cu toate că şi în glasul lui răsună îndoiala.

— Făcînd abstracţie de noi şi de nefericitele noastre ciudăţenii, nu stă în firea omului să iubească o fiinţă atunci cînd i se spune că trebuie s-o iubească şi să fie iubită de ea. Ar face-o mai degrabă dacă i s-ar porunci să n-o iubească. Dacă taina nunţii ar consta într-un jurămint şi un contract purtînd semnătura celor două părţi, prin care semnatarii s-ar lega să înceteze de a se iubi începînd din ziua respectivă, ţinînd seama că au căpătat drept de proprietate unul asupra celuilalt şi să se ferească fiecare, pe cît posibil, de tovărăşia celuilalt în public, ar exista mai multe perechi căsătorite care se iubesc decît există acum. Închipuie-ţi întîlnirile tai-

nice între soțul sperjur și soția lui, felul cum vor tăgădui că s-au văzut, gîndește-te cum se vor cățăra pe fereastră pentru a pătrunde în dormitor și cum se vor ascunde prin cămaruțe ! Atunci dragostea nu s-ar răci.

— Da, dar presupunînd chiar că toate astea și multe alte lucruri asemănătoare ar fi adevărate, să știi că nu ești tu singura pe lume care te vezi, drăguța mea Sue. Oamenii continuă să se căsătorească pentru că nu se pot împotrivi unor porniri firești, măcar că mulți dintre ei s-ar putea să știe prea bine că-și cumpără o lună de bucurie cu prețul neplăcerii unei vieți întregi. Fără îndoială că tatăl meu și mama mea și-au dat seama de asta și tot așa și părinții tăi, dacă semănau cît de cît cu noi în ceea ce privește darul observației. Și totuși, au mers pe drumul căsătoriei pentru că erau oameni cu pasiuni obișnuite. Dar tu, Sue, ești o făptură atît de fantomatică, de eterică, o ființă — dacă-mi îngădui să ți-o spun — înzestrată cu atît de puțină pasiune animalică, încît te poți lăsa călăuzită de rațiune, în timp ce noi — sărmame lepădături, plămădite dintr-un aluat grosolan — nu putem.

— Vezi, oftă ea, recunoști și tu că pentru noi sfîrșitul ar fi nenorocit. Și apoi, nu sînt eu o femeie chiar atît de deosebită cum îți închipui. Femeile care îndrăgesc căsătoria sînt mai puțin numeroase decît crezi ; atît doar, că se înhamă la ea de dragul demnității pe care se' zice că o conferă și a avantajelor sociale pe care le aduce uneori — demnitate și avantaje de care eu sînt gata să mă lipsesc.

Jude începu iar cu vechea lui jelație — anume că, deși erau atît de apropiați, lui nu-i fusese încă dat să audă de la Sue o declarație deschisă și sinceră că îl iubește sau l-ar putea iubi.

— Într-adevăr, mă tem uneori că nici n-ai fi în stare, spuse el cu o îndoială ce se învecina cu supărarea. Și apoi, ești atît de reținută ! Știu că femeile învață unele de la altele să nu recunoască niciodată adevărul întreg față de un bărbat. Dar dragostea cea mai înaltă se întemeiază pe o sinceritate deplină de ambele părți. Tocmai fiindcă nu sînt bărbați, femeile n-au de unde să știe că atunci cînd un bărbat privește înapoi spre femeile cu care au avut legături de dragoste, inima lui se simte cel mai aproape de femeia care a ales calea adevărului. Un bărbat din soiul bun, chiar dacă se lasă prins timp de-o clipă de jocul ușuratic de-a atacul și apărarea, nu se oprește niciodată aci. Nemesis o așteaptă pe femeia care joacă prea des jocul înșelăciunii. Pedepsa va fi disprețul adînc cu care o vor privi, mai devreme sau mai tîrziu, vechii ei admiratori, și însoțită de acest dispreț va intra ea nejelită în mormînt.

Sue, care privea în depărtare, căpătase o expresie de vinovăție ; apoi spuse deodată, cu glas tragic :

— Jude, nu cred că astăzi îmi placi la fel de mult ca altădată.

— Nu-ți plac ? De ce ?

— Pentru că nu ești drăguț și prea mă dăscălești. Deși-mi închipui că-s atît de păcătoasă și netrebnică, încă merit cele mai aspre predici.

— Nu, nu ești păcătoasă. Ești fată bună. Dar îmi aluneci printre degete atunci cînd eu vreau să-ți smulg o mărturisire.

— Ba nu, sînt rea și îndărătnică, și cîte și mai cîte ! Oamenii buni n-au nevoie să fie dojenîți așa cum sînt eu dojenită... Dar acum, că nu mai am pe nimeni în afară de tine, pe nimeni care să mă apere, tare mi-e greu că nu pot hotărî singură cum o să trăiesc cu tine și dacă trebuie să mă mărit sau nu !

— Sue, prietena și iubita mea, nu vreau să te împing cu sila nici spre măritiş, nici spre altceva, te asigur că nu vreau ! Nu-i frumos din partea ta că ești atît de supărăcioasă ! De acum înainte n-o să mai pomenim nimic despre asta și o să trăim mai departe așa cum am trăit și pînă acum ; și cît mai ține plimbarea noastră, n-o să vorbim decît despre pajiști, despre inundații și despre perspectivele ce se deschid în anul acesta fermierilor.

Împ de cîteva zile după aceea, nu mai pomeniră despre căsătorie, deși, trăind așa cum trăiau, despărțiți doar de un palier, subiectul nu le ieșea o clipă din minte. Acum Sue îl ajuta cu munca ei pe Jude. În ultima vreme, acesta se îndeletnicea, pe cont propriu, cu cioplirea pietrelor de mormînt și a inscripțiilor funerare. Pietrele le păstra într-o curtică din spatele căsuței lor. În orele de răgaz pe care i le lăsau treburile gospodărești, Sue desena literele, în mărime potrivită, apoi le înnegrea, după ce el le gravase. Era un meșteșug inferior îndeletnicirii lui anterioare, mai ales că singurii clienți ai lui Jude erau săracii din cartier, care

știau cît de ieftin îl pot folosi pe acest „Jude Fawley : constructor de monumente“ (cum era scris la ușa lui de intrare) pentru lespezile simple de care au nevoie morții lor. Dar Jude se simțea mai independent decît fusese, și apoi, numai în felul aceșta Sue, care dorea din tot sufletul să nu-i fie povară, îl putea ajuta.

II

Era o seară pe la sfîrșitul lunii, și Jude tocmai se întorsese acasă de la o conferință de istorie antică pe care o ascultase într-o sală din apropiere. Cînd intră, Sue, care nu ieșise din casă cît timp lipsise el, se apucă să-i pregătească masa de seară. Era tăcută cum nu-i stătea în obicei. Jude își luă o revistă ilustrată și începu s-o răsfoiască, pînă la un moment dat, cînd, ridicîndu-și ochii, văzu cît de schimbată la față este Sue.

— Ești abătută, Sue ? întrebă el.

Ea întîrzie o clipă cu răspunsul.

— Am o veste pentru tine, spuse.

— M-a căutat cineva ?

— Da. O femeie. Vorbea cu glas tremurat, și deodată, întrerupînd pregătirile pentru cină, se așeză cu mîinile în poală și privirile ațintite spre foc. Nu știu dacă am făcut bine sau nu ! urmă ea. Am spus că nu ești acasă, și cînd ea mi-a propus să te aștepte, i-am răspuns că e posibil să n-o poți vedea.

— De ce ai spus asta, draga mea ? Pesemne că avea nevoie de o piatră de mormînt. Era în doliu ?

— Nu. Nu era în doliu și nici de piatră de mormînt n-avea nevoie, iar eu am socotit că n-ai s-o poți vedea.

Sue îl privea dojenitor și rugător totodată.

— Dar cine era? Nu ți-a spus?

— Nu. N-a vrut să-și spună numele. Dar eu știu cine era — cred că știu! Era Arabella!

— Pentru numele lui Dumnezeu! Pentru ce să fi venit Arabella? Ce te-a făcut să crezi că era ea?

— Mi-e greu să-ți spun. Dar știu că ea era! Sînt absolut sigură că ea era, după sclipirea care-i juca în ochi cînd se uita la mine. Era o femeie voinică și vulgară.

— Să-ți spun drept, n-aș spune că Arabella e chiar vulgară; poate doar la vorbă, dar de cînd servește într-o cîrciumă s-ar putea să fi devenit. Era destul de atrăgătoare cînd am cunoscut-o eu.

— Atrăgătoare... Desigur! Așa și este!

— Mi se pare c-aud un tremur în glăsciorul tău. Dar, lăsînd asta la o parte, de ce ar veni să ne tulbure, cînd pentru mine ea nu mai înseamnă nimic și e măritată în lege cu alt bărbat?

— Ești sigur că e măritată? Ai informații sigure în privința asta?

— Nu, nu chiar sigure. Dar pentru asta mi-a cerut doar să-i dau libertatea. Atît ea, cît și bărbatul acela erau hotărîți să ducă o viață cuviincioasă, după cîte am înțeles.

— Vai, Jude, era Arabella, Arabella era! strigă Sue, acoperindu-și ochii cu mîna. Și eu sînt atît de

nenorocită ! Mi se pare că-i un semn rău, oricare ar fi motivul venirii ei. Dar așa-i că nu-ți este cu putință s-o vezi ?

— N-aș crede c-aș putea. Ar fi nespus de penibil — atît pentru ea, cît și pentru mine — să ne vorbim acum. Oricum, a plecat. A spus c-o să revină ?

— Nu. Dar a plecat în silă.

Sue, pe care orice mărunțiș o răscolea, nu putu să mănînce nimic la cină, iar Jude se pregăti de culcare îndată ce sfîrși masa. Nici n-apucase bine să stingă focul, să încuie ușa și să urce scara, cînd auzi un ciocănit în ușă. Sue țîșni îndată din odaia ei, în care tocmai intrase.

— Iar a venit ! șopti ea cu glas de spaimă.

— De unde știi ?

— Tot așa a bătut și rîndul trecut.

Ciuliră urechile, și bătaia în ușă se repetă. N-aveau slujnică, așa încît dacă voiau să deschidă trebuia s-o facă unul dintre ei doi.

— O să deschid o fereastră, spuse Jude. Oricine-o fi, nu poate pretinde să-l primim la ora asta.

Se duse apoi în dormitorul lui și ridică fereastra. Strada singuratică, locuită de oameni care munceau din greu și deci se culcau devreme, era pustie de la un capăt la altul. Se zărea doar o siluetă, aceea a unei femei care se plimba în sus și-n jos, lîngă felinar, la cîtiva yarzi depărtare.

— Cine-i acolo ? întrebă el.

— Vorbește domnul Fawley ? răsună de jos glasul unei femei, fără putință de îndoială, glasul Arabellei.

Jude răspunse că da.

— Ea este ? întrebă Sue din uşă, cu gura întredeschisă.

— Da, dragă, spuse Jude. Ce doreşti, Arabella ? întrebă apoi.

— Te rog să mă ierţi, Jude, că te stingheresc, spuse cu umilinţă Arabella. Dar te-am căutat mai devreme

— voiam să te văd neapărat chiar în seara asta, dacă se poate. Am necazuri şi n-am pe nimeni care să mă ajute.

— Ai necazuri ?

— Da.

Urmă o tăcere. La chemarea aceasta, o compătimire nepotrivită păru că mijeste în inima lui Jude.

— Dar nu eşti măritată ? întrebă el.

Arabella şovăi.

— Nu, Jude, nu sînt, răspunse ea. Pînă la urmă, el n-a vrut. Şi eu sînt în mare încurcătură. Sper să capăt curînd o altă slujbă de chelneriţă. Dar asta mai durează şi mă aflu într-adevăr la mare ananghie, din pricina unor răspunderi neaşteptate care m-au năpădit tocmai din Australia ; altfel nu te-aş supăra, crede-mă că nu. Vreau să-ţi povestesc totul.

Sue privea mai departe în gol, într-o stare de încredare dureroasă, ascultînd fiecare cuvînt şi rămî-nînd mută.

— Ai cumva nevoie de bani, Arabella ? întrebă el cu un glas vădit îmbunat.

— Am de ajuns ca să-mi plătesc camera în noaptea asta, dar abia dacă-mi mai rămîne pentru drumul de întoarcere.

— Unde locuiești ?

— Tot la Londra. Era gata să-i dea adresa, dar spuse : Mă tem să nu m-audă cineva, și de aceea nu vreau să-ți dau amănunte în gura mare. Dacă ai vrea să cobori și să mă însoțești cîtiva pași spre Hanul Prințului, unde am tras în astă-seară, ți-aș povesti totul. Ai putea s-o faci, de dragul vremurilor de demult !

— Sărăcuța ! Cred că trebuie să-i fac pe plac și s-asculț despre ce-i vorba, spuse Jude, nespus de încurcat. De vreme ce tot pleacă mîine, n-are mare importanță.

— Dar te poți duce s-o vezi mîine, Jude ! Nu te duce acum, Jude ! se auzi din prag un glas tînguitor. Vrea doar să te prindă în capcană, știu că asta vrea, a mai făcut tot așa și înainte ! Nu te duce, dragul meu ! E o femeie cu patimi atît de josnice — i se vede după înfățișare, i se aude în glas !

— Trebuie să mă duc, spuse Jude. Nu încerca să mă oprești, Sue. Cerul mi-e martor că nu mă prăpădesc după ea acum, dar neomenos nu vreau să fiu. Porni spre scară.

— Dar nu e nevasta ta ! strigă Sue înnebunită. Iar eu...

— Nici tu nu ești încă, draga mea, spuse Jude.

— Cum, te duci la ea ? Nu te duce ! Rămâi acasă ! Te rog, te rog rămâi acasă, Jude, și nu te duce la ea acum, că nu e nevasta ta mai mult decît sînt eu !

— Ba e mai mult decît tine, dacă-i vorba pe-așa, spuse el, luîndu-și cu hotărîre pălăria. Te-am vrut pe tine și-am așteptat cu o răbdare de Iov, dar nu vād să mă fi ales cu ceva, măcar că m-am înfrînat atît. Fii sigură c-am s-o ajut și am să ascult ceea ce stăruie să-mi spună ; atîta lucru poate face orice bărbat !

Era în purtarea lui o hotărîre căreia Sue știa că ar fi fost de prisos să i se împotrivească. Nu mai spuse nimic, și înapoindu-se în odaia ei cu supunere de muncenică îl auzi pe Jude coborînd scările, ridicînd zăvorul de la ușă și închizînd-o în urma lui. Cu acea nepăsare față de demnitate pe care o vădese femeile cînd nu le observă nimeni, Sue coborî și ea în goană scările, plîngînd în hohote. Trase cu urechea. Știa întocmai cît de mare distanța pînă la hanul pe care Arabella îl dăduse drept locuința ei. În pas obișnuit de plimbare avea nevoie de vreo șapte minute ca să ajungi pînă acolo, și de alte șapte pentru întoarcere. Dacă Jude nu se înapoia pînă în paisprezece minute, însemna că zăbovește. Se uită la ceas. Era unsprezece fără douăzeci și cinci de minute. S-ar putea să intre în han împreună cu Arabella dacă ajung acolo înainte de ora închiderii ; s-ar putea ca ea să-l convingă să bea ceva cu ea ; și atunci, numai Dumnezeu știe ce năpastă ar putea să se abată asupra lui.

Aștepta într-o încordare tăcută. Parcă timpul prevăzut de ea se scursese, când ușa se deschise din nou, și Jude se arătă.

Sue scoase un țipăt scurt de încântare.

— Știam că pot să am încredere în tine ! Ce bun ești ! Începu ea.

— N-o găsesc nicăieri pe stradă și-am ieșit în pauci. A plecat. O fi socotit, biata femeie, că am o inimă de piatră și că nu vreau să-i ascult păsul. Am venit să-mi iau ghețele, fiindcă a început să plouă.

— Bine, dar de ce atîta osteneală pentru o femeie care s-a purtat așa urît cu tine ? —întrebă Sue într-o izbucnire de gelozie și dezamăgire.

— Dar, Sue, e o femeie, și cîndva am ținut la ea ; în astfel de împrejurări nu te poți purta ca o brută.

— Nu mai e nevasta ta ! strigă Sue cu pasiune înțărîtată. Nu trebuie să pleci s-o cauți ! Nu e drept ! N-ai voie să fugi după ea acum, că-i o străină pentru tine. Cum poți uita una ca asta, dragul meu, dragule ?

— Pentru mine e aceeași ca întotdeauna, un semen al meu, o ființă rătăcită, împrăștiată, nechibzuită, spuse el continuînd să-și tragă ghețele. Ceea ce au urzit indivizii ăia oficiali din Londra nu poate schimba nimic în legăturile mele cu ea. Dacă a fost nevasta mea cîtă vreme a trăit în Australia cu un alt bărbat, atunci e nevasta mea și acum.

— Dar n-a fost ! Tocmai asta susțin eu ! Aici e lipsa de logică ! Bine, dar atunci te-ntorci de-a dreptul acasă după cîteva minute, nu-i așa, dragul meu ? Prea

e josnică și grosolană ca să stai mult de vorbă cu ea, Jude. Și doar așa a fost întotdeauna.

— Poate că și eu sînt grosolan, spre ghinionul meu. Există în mine sămînța tuturor păcatelor omenești, cred asta din tot sufletul, și de aceea mi-am și dat seama ce nesăbuiță era să mă gîndesc la preoție. De beție socot că m-am lecut, dar nu pot să știu niciodată sub ce formă nouă va izbucni în mine un viciu înăbușit. Zău că te iubesc, Sue, deși m-am perpelit atîta în preajma ta și pentru o răsplată atît de săracă ! Tot ce-i mai bun și mai ales în ființa mea te iubește pe tine, și desprinderea ta de tot ce e grosolan m-a înălțat și pe mine, m-a făcut în stare să înfăptuiesc ceea ce niți n-aș fi visat acum un an-sau doi că o să pot realiza eu sau orice alt bărbat. E ușor să ții predici despre stăpînirea de sine și despre ticăloșia de a silui o femeie. Dar tare mi-ar plăcea să-i văd pe cîțiva dintre virtușii care m-au osîndit în trecut, în legătură cu Arabella și cu alte lucruri, în situația chinuitoare în care m-am aflat cu alături de tine în toate aceste săptămîni ! Ar socoti, nădăjduiesc, că am dat dovadă de oarecare stăpînire atunci cînd am ținut seama de toate dorințele tale, deși am trăit singuri în aceeași casă, numai noi doi.

— Ai fost bun cu mine, Jude ; tu ai fost scumpul meu ocrotitor.

— Da, dar Arabella mi-a cerut ajutor. Trebuie să mă duc să-i vorbesc, cel puțin atîta, Sue !

— Nu mai am nimic de adăugat ! Dacă trebuie, trebuie ! spuse ea, izbucnind în hohote sfîșietoare de

plîns. Nu am pe nimeni pe lume în afară de tine, Jude, și tu mă părăsești ! N-am știut că ești așa — nu pot să îndur, nu pot. Dacă ar fi nevasta ta, ar fi altceva !

— Sau dacă ai fi tu.

— Prea bine, dacă trebuie să fiu, voi fi. Dacă asta ți-e voia, eu nu mă mai împotrivesc. Voi fi a ta. Atît doar, că n-avusesem de gînd ! Și nici nu voiam să mă mai mărit o dată ! Dar fie, încuviințez, încuviințez ! Te iubesc. Trebuia să-mi fi închipuit că în cele din urmă, tot trăind așa, tu ai să birui !

Străbătu fugind încăperea și-i cuprinsese gîtul cu brațele.

— Nu sînt o făptură rece și fără sex, nu-i așa, o femeie care te ține la distanță ? Sînt sigură că nu gîndești asta. Așteaptă, și ai să vezi ! Sînt a ta, nu-i așa ? Cedează !

— Voi avea eu grijă să ne căsătorim mîine, sau oricît de curînd dorești.

— Da, Jude.

— Atunci, o las să plece, spuse el îmbrățișînd-o înduioșat. Îmi dau seama că nu m-aș purta frumos cu tine, și poate nici cu ea dacă aș întîlni-o acum. Ea nu e ea tine, iubito, și nici n-a fost vreodată ; e drept s-o recunosc. Nu mai plînge. Așa... vezi... așa !

O sărută pe un obraz și pe celălalt și puse din nou zăvorul la ușa de intrare.

Dimineața următoare a fost ploioasă.

— Și acum, draga mea, spuse Jude vesel la micul dejun, astăzi fiind sîmbătă, am de gînd să mă duc numai decît, pentru ca primele strigări să se facă mîine, fiindcă altfel pierdem o săptămînă. Ești de acord să se facă strigări? În felul ăsta economisim o livră sau două.

Sue încuviință cu gîndul aiurea. Însuflețirea o părăsise, și acum i se citea pe față cît e de abătută.

— Simt că ascară am fost ticălos de egoistă! murmură ea. Am fost de-a dreptul haină — dacă nu și mai rău — în purtarea mea față de Arabella. Puțin mi-a păsat că se află în impas și că dorește să-ți vorbească! Poate că într-adevăr era îndreptățită să-ți împărtășească ceea ce avea de spus. Mi se pare că asta e încă o dovadă a răutății mele. Iubirea are morala ei cruntă atunci cînd se iscă o rivalitate — cel puțin la mine așa se întîmplă, chiar dacă la alții nu se petrece așa... Mă întreb, cum s-o fi descurcat? Nădăjduiesc că a ajuns cu bine la han, biata femeie!

— Da, cu siguranță că s-a descurcat foarte bine, spuse Jude netulburat.

— Sper că n-a rămas pe afară și n-a fost silită să umble pe străzi prin ploaie. Te supără dacă-mi pun impermeabilul și mă reped să văd dac-a ajuns cu bine? Toată dimineața m-am gîndit la ea.

— Păi crezi că e nevoie? Habar n-ai cum știe Arabella să iasă din încurcătură. Totuși, draga mea, dacă ții să te duci și să te interesezi, n-ai decît.

Nu exista măsură în pedepsele ciudate și lipsite de noimă pe care și le dădea Sue și cărora li se supunea

de bunăvoie cînd se simțea vinovată ; nevoia de a se întîlni cu tot felul de oameni, ale căror legături cu ea ar fi fost de natură a-i face pe alții să se ferească de o întrevvedere, i se impunea ei din instinct, așa încît cererea pe care o exprimase nu-l miră pe Jude.

— Pînă te întorci, adăugă el, voi fi și eu gata de plecare și mă voi duce să mă ocup de strigări. Vrei să vii cu mine ?

Sue se învoi. Plecă cu pelerina pe spate și umbrela în mînă, după ce, fără împotrivire, îl lăsă pe Jude să o sărute și-l sărută la rîndul ei, așa cum nu-l mai sărutase niciodată pînă atunci. Hotărît, lucrurile se schimbaseră.

— În sfîrșit, păsărica s-a prins în laț ! spuse ea, cu un zîmbet în care mîjcea tristețea.

— Nu, a intrat doar în cuib, o liniști el.

Sue înaintă pe strada noroioasă, pînă cînd ajunse la cîrciuma nu prea depărtată pomenită de Arabella. I se spuse că Arabella încă nu plecase. Nesciind prea bine cum trebuie să se anunțe pentru ca înaintașa ei întru dragostea lui Jude s-o recunoască, trimise vorbă că o cunoștință de pe Spring Street o caută pe Arabella — și dădu adresa lui Jude. Fu poștită să urce scările, și în clipa cînd fu introdusă în odaie își dădu seama că pătrunsese în dormitorul Arabellei, care nu se trezise încă. Se opri în vîrfurile picioarelor pînă cînd Arabella strigă din pat :

— Intră și închide ușa ! — ceea ce Sue și făcu.

Arabella era culcată cu fața spre fereastră și nu-și întoarse numaidecît capul ; Sue fu destul de răută-

cioasă, cu toată călînta ei, pentru a dori o clipă ca Jude s-o poată vedea pe înaintaşa ei acum, în plină lumină a zilei. Poate că din profil, sub lumina lămpii, putea încă să pară destul de frumoasă, dar în dimineata aceasta un aer de stricăciune îi stăruia pe faţă. Zărindu-şi farmececele proaspete în oglindă, Sue se simţi înviorată, pînă în clipa cînd îşi spuse că asta dovedeşte o mîrşavă pornire sexuală şi se urî pe sine.

— Am trecut pe aici să văd dacă ascară v-aţi înapoiat cu bine, asta-i tot, spuse ea cu glas blajin. După ce aţi plecat, ne-am temut să nu vi se fi întîmplat ceva neplăcut.

— O, ce prostie ! Şi eu, care credeam că musafirul meu este prietenul, adică bărbatul dumitale, doamnă Fawley ; cred că ăsta e numele pe care ţi-l dai ! spuse Arabella, lăsîndu-şi capul să cadă înapoi pe pernă, cu o mişcare de dezamăgire şi renunţînd la gropiţa pe care tocmai se ostenise să şi-o facă.

— Adevărul este că nu-mi spun așa, răspunse Sue.

— Nu zău ? ! Eu mi-am închipuit că s-ar putea, chiar dacă nu ţi-e bărbat. Cuvînta é cuvîntă, la orice oră din zi şi din noapte.

— Nu înţeleg ce vrei să spunei, se îmbăţoşă Sue. Dar fiindcă veni vorba, e bărbatul meu.

— Ieri încă nu era.

Sue întrebă, îmbujorîndu-se la faţă :

— De unde ştii ?

— După felul cum mi-a vorbit din uşă. Ei, draguşto, te-ai grăbit şi-mi închipui că vizita mea de ascară ţi-a fost de folos, ha-ha ! Dar nu vreau să ţi-l iau.

Sue se uita la ploaia de afară, la șervetul murdar de pe măsuța de toaletă, la cosița Arabellei, atârnată de oglindă, întocmai cum atârna și pe vremea lui Jude. Dorea să nu fi venit. În răstimpul de tăcere care urmă, se auzi o bătaie în ușă, și slujnica hanului intră cu o telegramă pentru „Doamna Cartlett“.

Arabella o deschise rămânînd culcată, și fața i se destinse.

— Îți sînt foarte îndatorată pentru îngrijorarea dumitale, spuse ea cu glas mîeros după ce slujnica părăsi încăperea ; dar nu era cazul să fii îngrijorată. Bărbatul meu a descoperit că, totuși, nu poate trăi fără mine și e gata să-și țină făgăduiala de a mă lua din nou de soție aici. Uită-te ! Asta e răspunsul la o telegramă de-a mea. Îi întinse lui Sue telegrama spre citire, dar Sue n-o luă. Îmi cere să mă înapoiez. Zice că fără mine se duce dracului cîrciumioara lui din colțul străzii Lambeth. Și cînd om fi uniți după legea englezească, n-o să mă mai snopească în bătai după fiecare dușcă. În ceea ce te privește, eu, în locul dumitale, m-aș da bine pe lîngă Jude ca să mă ducă numaidecît în fața pastorului și aș termina o dată povestea. Ți-o spun prietenește, dragă.

— Asta așteaptă și el, zi de zi, răspunse Sue cu mîndrie rece.

— Atunci, fă-i pe plac, pentru numele lui Dumnezeu ! După asta, traiul cu un bărbat devine o afacere, și treburile bănești merg ca pe roate. Și pe urmă, înțelegi, dacă vă certați și el te dă afară, te ocrotește legea, ceea ce altfel nu se poate decît dacă te înjun-

ghie cu un cuțit sau dacă îți crapă capu cu vătraiul. Și dacă o șterge el — ți-o spun prietenește, ca între noi femeile, fiindcă cine poate ști ce-i trăsnește unui bărbat să facă? — rămâi cu boarfele și nimeni n-o să se uite la tine ca la o hoată. Eu mă mai mărit o dată cu bărbatu-meu, acu, că vrea, fiindcă prima cununie a fost cu defect. În telegrama pe care i-am trimis-o aseară, la care el mi-a răspuns acum, îi spuneam că-s aproape împăcată cu Jude; cred și eu că s-a speriat! Poate c-aș fi făcut-o de-a binelea dacă nu erai dumneata, spuse ea rîzînd; și-atunci, soarta noastră ar fi fost cu totul alta! Nu există pe lumea asta nătărău mai duios decît Jude cînd o femeie care are necazuri se gudură un pic pe lîngă el! Așa se purta și cu pășărelele și cu mai știu eu ce. Dar întorsătura pe care au luat-o lucrurile e la fel de bună ca și o împăcare, așa că eu te iert. Și cum îți spuneam, te-aș sfătui să legalizezi povestea cît mai curînd. Dacă n-ai s-o faci, mai tîrziu dai de belea.

— N-ai auzit că-mi cere să mă căsătoresc cu el pentru a transforma legătura noastră naturală într-una legală? spuse Sue cu și mai multă demnitate. Numai dorința mea l-a împiedicat s-o facă, din clipa în care am fost și eu liberă.

— Adevărat, ești nărașașă ca și mine, spuse Arabella, măsurîndu-și musafirul cu o privire critică și amuzată. De la primul ai fugit, nu-i așa, cum am făcut și eu.

— Bună ziua! Trebuie să plec, i-o reteză Sue.

— Și eu trebuie să mă scol și s-o pornesc ! răspunse cealaltă, sărind din pat cu o mișcare atît de bruscă, încît părțile moi ale trupului i se scuturară. Sue se dădu în lături înspăimîntată. Stai, dragă, nu-s decît o femeie, nu un zdrahon de soldat ! Mai rămîi o clipă, draga mea, mai spuse Arabella punînd mîna pe brațul lui Sue. Voiam într-adevăr să mă sfătuiesc cu Jude într-o chestiune de afaceri, după cum i-am și spus. Venisem pentru asta mai mult decît pentru orice altceva. N-ar vrea oare el să se repeadă pînă la gară cînd plec eu ? Crezi că nu ? Bine, atunci o să-i scriu. Nu voiam să scriu despre asta negru pe alb, dar, nu face nimic, o să-i scriu totuși.

III

Cînd Sue ajunse acasă, Jude o aștepta în pragul ușii, gata să facă primul pas spre căsătorie. Ea îl apucă strîns de braț și porniră împreună în tăcere, așa cum merg adesea prietenii adevărați. Deși își dădea seama că pe ea o frămîntă ceva, Jude se feri să-i pună întrebări.

— Vai, Jude, am vorbit cu ea, izbucni Sue în cele din urmă. Mai bine n-aș fi vorbit ! Și totuși, e mai bine să ți se reamintească unele lucruri.

— Sper că a fost politicoasă.

— Da. Mărturisesc că, împotriva voinței mele, mi-a și plăcut — un pic. Nu e lipsită de mărinimie ; și sînt nespus de bucuroasă că a ajuns, pe neașteptate, la capătul greutăților. Îi istorisi că Arabella fusese chemată înapoi și că acum va putea să-și redobîndească drepturile. Cît despre vechea noastră poveste, ceea ce mi-a spus Arabella m-a făcut să simt mai puternic ca oricînd că instituția legală a căsătoriei este de o trivialitate fără leac. E un soi de capcană pentru prins bărbatul. Pînă și gîndul la asta îmi face rău. Ce bine-ar

fi fost dacă nu ți-aș fi făgăduit că te las să te ocupi de strigări chiar azi-dimineață !

— Nu te sinchisi de mine. Pentru mine orice zi e bună. Credeam doar că poate acum ți-ar plăcea să scăpăm cît mai repede de treaba asta.

— Adevărul e că nu mă simt mai nerăbdătoare acum decît înainte. Poate cu oricare alt bărbat s-ar fi putut să fiu puțin neliniștită ; dar printre puținele virtuți cu care se poate lăuda familia ta și a mea, dragul meu, cred că se numără statornicia. Așa încît nu mă simt cîtuși de puțin speriată că te voi pierde, acum, că sînt cu adevărat a ta, și tu ești cu adevărat al meu. Fapt e că mă simt mai ușurată decît înainte, fiindcă mi-e cugetul curat în ceea ce-l privește pe Richard, care și-a cîștigat acum dreptul la libertate. Pînă acum simțeam că-l înșelăm.

— Sue, cînd vorbești așa, pari a fi una dintre femeile unei vechi și mărețe civilizații, una dintre acele femei despre care citeam eu în zilele de mult trecute și irosite ale studiilor mele clasice, și nu o simplă cetățeană a unei țări creștine. Aproape că mă aștept să-mi spui că ai discutat adineauri cu o prietenă întâlnită pe Via Sacra ultimele noutăți despre Octavia sau Livia ; sau că ai ascultat elocința Aspasiei sau că l-ai urmărit pe Praxiteles cioplint la ultima lui Veneră, în timp ce Phrineea se văita că a obosit de atîta pozat.

Ajunseseră la casa grefierului parohiei. Sue rămase în urmă, în timp ce iubitul ei se îndrepta spre ușă. În clipa în care ridică mîna ca să bată, ea îl opri.

— Jude !

Jude întoarse privirile.

— Aşteaptă o clipă, dacă n-ai nimic împotrivă.

El veni înapoi spre ea.

— Să ne mai gîndim, spuse ea cu sfială. Azi-noapte am avut un vis îngrozitor. Şi apoi, Arabella...

— Ce ți-a spus Arabella ? întrebă el.

— Doamne, mi-a spus că după ce ești legată de un om prin căsătorie ai legea de partea ta în caz că el te bate și că, dacă soții se ceartă... Jude, crezi că după ce vei fi *silit* prin lege să mă ai alături o să fim la fel de fericiți ca acum ? Bărbații și femeile din neamul nostru sînt foarte mărinimoși atîta vreme cît totul atîrnă de bunăvoința lor, dar dau totdeauna din picioare cînd sînt constrînși. Nu ți-e groază de atitudine care se naște pe nesimțite din obligația legală ? Nu crezi că e o obligație nimicitoare pentru o pasiune a cărei esență e spontaneitatea ?

— Pe cinstea mea, iubito, c-ai început să mă înspăimînti și pe mine cu prezicerile tale ! Bine, hai să ne întoarcem acasă și să ne mai gîndim.

Ea se luminează la față.

— Da, așa să facem !

Și se întoarseră de la ușa grefierului. Sue îl luă de braț, îngîmînd în timp ce mergeau spre casă :

*Albina trebuie să colinde,
Porumbelul penele să-și schimbe,
Iubirea-nlănțuită să nu fie...*¹

¹ Citat din cîntecul *How Delicious is the Winning* (Cînt de în-cîntătoare e victoria) de Thomas Campbell (1777—1844).

Fie c-au mai chibzuit, fie c-au amînat chibzuiala, sigur este c-au amînat acțiunea, trăind parcă mai departe un vis paradiziac. După două sau trei săptămîni, nimic nu se schimbase și nici o strigare nu lovise urechile credincioșilor din Aldbrickham.

În timp ce tot amînau astfel, într-o dimineată, înainte de micul dejun, sosiră o scrisoare și un ziar de la Arabella. Văzînd scrisul, Jude urcă în odaia lui Sue pentru a-i da vestea, iar ea coborî în grabă de îndată ce se îmbracă. Sue deschise ziarul, Jude scrisoarea. După ce-și aruncă privirile peste ziar, îi arătă cu degetul un paragraf de pe prima pagină, numai că el era atît de cufundat în lectura scrisorii, încît nici nu întoarse capul.

— Uită-te, îi spuse Sue.

El se uită și citi. Era un ziar cu circulație numai în cartierul de sud al Londrei, și anunțul indicat conținea doar o informație, tipărită dedesubtul numelor Cartlett-Donn, în legătură cu o cununie ce avusese loc în biserica Sf. John de pe Waterloo Road, perechea cununată fiind Arabella și proprietarul cîrciumii.

— E îmbucurător, spuse Sue mulțumită. Deși, după asta, mi se pare destul de nedemn să procedăm și noi la fel, și-mi pare bine... Îmi inchipui totuși că, oricare i-ar fi vina, biata de ea, e oarecum la adăpost de lipsuri. Mai bine că putem gîndi așa decît să ne simțim stînjeniți din pricina ei. Poate că și eu ar trebui să-i scriu lui Richard și să-l întreb cum o mai duce.

Dar Jude părea încă absorbit. După ce aruncă o privire fugară anunțului, spuse cu glas tulburat :

— Ascultă ce scrie în scrisoare. Ce trebuie să spun sau să fac ?

„La Cele Trei Goarne, Lambeth

Dragă Jude, (nu vreau să fiu simandicoasă și să-ți spun domnule Fawley)! Ți-am trimis astăzi un ziar, care document o să-ți jolosească ca să afli cum că m-am măritat din nou, marțea trecută, cu domnul Cartlett. Așa încît, în cele din urmă, povestea asta s-a încheiat definitiv și cu bine. Dar lucrul pentru care îți scriu anume este treaba aceea personală despre care voiam să-ți vorbesc cînd am făcut drumul pînă la Aldbrickham. Nu mi-a venit la-ndemîină să i-o spun prietenei tale și tare mi-ar fi plăcut să ți-o spun din gură, fiindcă așa mi-ar fi venit mai ușor decît prin scris. Adevărul este, Jude, că, deși eu nu ți-am spus-o niciodată înainte, din căsătoria noastră s-a născut un băiat, opt luni după ce eu te-am părăsit, pe cînd mă afluam la Sidney, unde locuiam cu tata și cu mama. Toate astea sînt ușor de dovedit. Fiindcă m-am despărțit de tine înainte de a bănuî măcar c-o să mi se înlîmple una cu asta, și mă afluam acolo, și fiindcă cearta dintre noi a fost destul de înverșunată, n-am socotit de cuviință să-ți scriu despre nașterea lui. Pe atunci căutam o slujbă bună, așa încît părinții au luat copilul, care de atunci a locuit tot timpul la ei. De aceea nici n-am pomenit de asta cînd te-am întîlnit la Christminster și nici în demersurile legale. Băiatul e acuma măricel, și, nu demult, mama și tata

mi-au scris că, fiindcă ei o duc destul de greu acolo, iar eu sînt aici la casa mea, nu vād de ce ar mai rămîne ei împovărați cu copilul, cînd amîndoi părinții lui sînt în viață. Eu l-aș lua numaidecît la mine, dar nu e destul de mare ca să-mi fie de folos la cîrciumă și o să mai treacă ani pîn-o putea să-mi fie, și apoi pe Cartlett l-ar putea încurca. Totuși, părinții mi l-au trimis, încredințîndu-l unor prieteni care se înapoiază acasă, și sînt nevoită să-ți cer să-l preiei cînd șosește, fiindcă eu nu știu ce să fac cu el. Este al tău după lege, și-o jur. Dacă-ți spune cineva că nu-i așa, tu să răspunzi că-i o minciună sfruntată. Orice-aș fi făcut înainte sau după căsătorie, am fost cinstită din clipa cînd ne-am căsătorit și pînă cînd am plecat. Rămîn a ta etc.

*Arabella Cartlett**

Sue avea o privire îngrozită.

— Ce-o să te faci, dragul meu? întrebă cu glas stins.

Jude nu răspunse; Sue îl urmărea cu îngrijorare și răsufliînd greu.

— Ce lovitură! spuse el cu glas înăbușit. S-ar putea să și fie adevărat! Eu nu pot să descurc یتele... Firește, dacă s-a născut chiar atunci cînd afirmă ea, este al meu. Dar nu înțeleg de ce nu mi-a spus-o cînd ne-am întîlnit la Christminster, în seara cînd am venit împreună cu ea pînă aici... A, da, parcă mi-amintesc acum că mi-a vorbit despre ceva ce-i stă pe suflet, despre un lucru pe care ar vrea să mi-l împărtășească dacă vom mai fi vreodată împreună.

— Bietul copil ! S-ar părea că nimeni n-are nevoie de el ! spuse Sue cu lacrimi în ochi.

Între timp, Jude își venise în fire.

— Cum o fi privind el viața, fie că e al meu, fie că nu ? Îți mărturisesc că dac-aș duce-o mai bine n-aș pierde nici o clipă întrebându-mă al cui este. L-aș lua și l-aș crește eu. Ce greutate poate avea, la urma urmelor, chestiunea asta păcătoasă a paternității ? Ce importanță are, cînd stai să te gîndești, dacă un copil este sau nu sînge din sîngele tău ? Toți copiii timpului nostru aparțin, în mod colectiv, adulților timpului nostru și au, ca atare, dreptul la grija noastră obștească. Dragostea exagerată a părinților doar pentru copiii lor și nepăsarea lor față de copiii altora, ca și sentimentul de castă, naționalismul, grija de propria persoană și alte virtuți de soiul ăsta au de fapt la rădăcină doar un egoism josnic.

Sue sări în picioare și-l sărută pe Jude cu adorație pătimasă.

— Da, așa e, scumpul meu ! O să-l luăm la noi ! Și dacă nu e al tău, cu atît mai bine. Sper că nu este — deși poate că n-ar trebui să simt chiar așa ! Dacă nu e, tare mi-ar plăcea să-l creștem ca pe-un copil de suflet !

— Bine, n-ai decît să-ți închipui despre el ce-ți place ție mai mult, ciudata mea tovarășă de viață ! spuse el. Oricum, simt că nu doresc să-l las pe micuțul ăsta oropsit în părăsire. Gîndește-te ce viață ar avea într-o cîrciumă din Lambeth, pradă unor influențe nefaste, cu o mamă care nu-l vrea și care abia dacă l-a văzut

vreodată și un tată vitreg, care nici nu-l cunoaște. „Blestemată fie ziua în care m-am născut și noaptea în care s-a spus : a fost zămislit un copil ce va fi bărbat !” Poate că așa va ajunge să spună curînd băiatul, băiatul *meu* !

— Ba nu !

— De vreme ce la proces eu am fost cel cu plîngerea, bănuiesc că am și dreptul să cresc copilul.

— Oricum ar fi, trebuie să-l luăm. Eu așa înțeleg. O să-mi dau toată osteneala să-i fiu mamă, și într-un fel sau altul o să izbutim să-l întreținem. O să lucrez eu mai mult. Mă întreb, cînd trebuie să sosească ?

— Bănuiesc că pînă în cîteva săptămîni.

— Aș dori. Cînd vom avea oare curajul să ne căsătorim, Jude ?

— De îndată ce-l vei avea tu, cred că-l voi avea și eu. Depinde în întregime de tine, draga mea. Spune o vorbă, și s-a făcut.

— Înainte de venirea băiatului ?

— Desigur.

— Poate că așa ar găsi un cămin mai normal, murmură ea.

Îndată după aceea, Jude scrisese în termeni oficiali o scrisoare, cerînd ca băiatul să le fie trimis lor de îndată ce va sosi, fără să facă vreo observație cu privire la caracterul surprinzător al știrii primite de la Arabella, fără să-și exprime în vreun fel părerea în chestiunea paternității, fără să spună care ar fi fost purtarea lui față de Arabella dacă toate acestea i-ar fi fost cunoscute de la început.

A doua zi, seara, în trenul care cobora de la munte urmînd să intre în gara Aldbrickham pe la orele zece, putea fi zărit, într-un compartiment întunecos de clasa a treia, un chip palid de copil. Copilul avea ochi mari și speriați și purta un fular alb de lînă, deasupra căruia atîrna, prinsă cu o sfoară obișnuită, o cheie rotundă. Cînd și cînd, cheia scelipea în lumina lămpii, atrăgînd atenția. În panglica pălăriei stătea înfiptă o jumătate de bilet. Ochii băiatului rămîneau aproape tot timpul ațintiți asupra locului din față și nu se întorceau niciodată spre fereastră, chiar cînd trenul intra într-o stație și cineva striga numele gării. Pe locurile din față ședeau doi sau trei călători, și între ei o muncitoare, care ținea în poală un coș cu o pisicuță vărgată. Din cînd în cînd, femeia deschidea capacul, și atunci pisicuța scotea capul și făcea tot felul de giumbușlucuri caraghioase. Toți călătorii rîdeau, în afară de băiatul singuratic cu cheia și biletul. Uitîndu-se cu ochii lui mari la pisică, băiatul părea să spună: „Rîsul provine totdeauna din neînțelegere. Dacă știi să înțelegi, nu există lucru de rîs sub soare.“ Uneori, la cîte-o oprire, însoțitorul vagonului băga capul în compartiment și-i spunea băiatului :

— E în ordine, tinere. Lădița dumitale stă bine în furgonul de bagaje.

Băiatul răspundea : „Da“, fără însuflețire, încercînd să zimbească, dar neizbutind.

Era bătrînețea costumată în tinerețe, dar jucîndu-și rolul atît de prost, încît ființa ei adevărată răzbea prin toate fisurile. Cîte-un val venit dintr-un trecut

de noapte părea, uneori, să împingă înainte copilul în această dimineață a vieții sale. Atunci, chipul lui privea înapoi peste un ocean de timp și parcă nici nu-i păsa de ceea ce vede.

Chiar și după ce călătorii ceilalți ațipiră unul câte unul, când pînă și pisicuța se ghemui în coș, obosită de joaca într-un spațiu atît de strîmt, băiatul rămase în aceeași poziție ca înainte. Părea atunci de două ori mai treaz, ca o zeităte înrobătă și chircită ; ședea nepăsător și-și privea tovarășii de călătorie de parcă nu le-ar fi văzut doar învelișurile, ci viața lor în întregime.

Era băiatul Arabellei. Nepăsătoare ca de obicei, ea amînase să-i scrie lui Jude despre copil pînă în ajunul debarcării lui, când nu mai fu chip să amîne, deși de săptămîni de zile știa că se apropie ziua sosirii lui și cu toate că nu trecuse prin Aldbrickham, după cum afirma pe bună dreptate, decît ca să dezvăluie existența băiatului și să anunțe venirea lui în casa lui Jude. Chiar în după-amiaza zilei cînd Arabella primi răspunsul fostului ei bărbat, copilul debarcă în portul Londrei. Oamenii în seama cărora fusese dat pentru această călătorie îl băgară într-o trăsură și, după ce dădură vizitiului adresa din Lambeth a mamei lui, își luară rămas bun de la copil și-și văzură de drum.

Cînd ajunse la Cele Trei Goarne, Arabella îl măsură de sus pînă jos cu o privire care părea să spună „Ești chiar așa cum m-am așteptat să fii“, îi dădu o masă bună, ceva bani și, măcar că ziua era pe sfîrșite, i-l trimise lui Jude cu primul tren, fiindcă nu dorea

ca bărbatul ei, Cartlett, care nu era acasă, să vadă copilul.

Trenul sosi la Aldbrickham, și băiatul fu depus pe peronul pustiu alături de lădița lui. Controlorul îi luă biletul și, dîndu-și seama că ceva nu e în ordine, îl întrebă gînditor încotro se duce singur la ceasul acela din noapte.

— Mă duc pînă-n Spring Street, răspunse copilul fără să cîntească.

— Păi e departe de aici, e aproape afară din oraș, și apoi oamenii s-or fi culcat.

— Acolo trebuie să mă duc.

— Trebuie să iei o brișcă pentru lădiță.

— Nu. Trebuie să merg pe jos.

— Dacă-i așa, atunci lasă mai bine lădița aici și ai să trimiți mîine după ea. Ai un omnibuz care te duce jumătate din drum, dar restul trebuie să-l faci pe jos.

— Nu mi-e frică.

— De ce n-au venit prietenii să te întîmpine ?

— N-or fi știut că sosesc.

— Cine sînt prietenii tăi ?

— Mama n-a vrut să-mi spună.

— Tot ce pot să fac e să mă-ngrijesc de lădiță. Și acum, pornește-o cît poți de iute !

Fără să mai spună nimic, băiatul ieși în stradă, privind în jur ca să vadă dacă nu-l urmărește și nu-l observă nimeni. După ce străbătu o bucată mică de drum, întrebă de strada spre care se îndrepta el. I se

spuse să meargă drept înainte, pînă la marginea oraşului.

Copilul o porni într-un pas egal şi mecanic, care avea ceva neuman, ceva asemănător cu mişcarea valului, a vîntului, a norului. Urmă întocmai indicaţia primită, fără să arunce vreo privire întrebătoare în nici o parte. Era uşor de văzut că părerile despre viaţă ale băiatului se deosebeau de cele ale copiilor din partea locului. Copiii încep prin a deprinde amănuntele şi pe urmă învaţă generalităţile, încep cu lucrurile cele mai apropiate lor şi se ridică pînă la înţelegerea universalului. Băiatul acesta părea să fi început cu generalităţile vieţii şi să nu se fi sinchisit niciodată de ceea ce-i particular. Pare-se că pentru el casele, sălciile şi ogoarele de dincolo de ele, ce se pierdeau în beznă, nu erau clădiri făcute din cărămidă, nu erau arbori şi cîmpii, ci aşezări omeneşti în abstract, vegetaţie şi lume întinsă şi întunecoasă.

Nimeri ulicioara şi bătu la uşa lui Jude. Acesta tocmai se dusesse la culcare, iar Sue, care era gata să se retragă în odaia ei de alături, coborî cînd auzi ciocănitul.

— Aici locuieşte tata ? întrebă copilul.

— Cine ?

— Domnul Fawley, aşa-l cheamă.

Sue urcă scările în goană pînă la odaia lui Jude şi-i dădu vestea, iar el coborî cît putu de iute, deşi pentru nerăbdarea ei totul părea că durează nespus de mult.

— Cum — el este — aşa curînd ? întrebă Sue, în timp ce Jude cobora.

Sue cercetă trăsăturile copilului, apoi se retrase brusc în salonașul alăturat. Jude ridică băiatul pînă la înălțimea lui, privindu-l sfredelitor și cu tristă duioșie. Îi spuse că, de-ar fi știut că sosește atît de curînd, ar fi venit în întîmpinarea lui. Apoi îl așeză pe un scaun și se duse s-o caute pe Sue, care, așa cum o cunoștea el, trebuia să fie răvășită. O găsi în întuneric, îndoită peste un fotoliu, și după ce o cuprinse în brațe, lipindu-și fața de a ei, îi șopti :

— Ce s-a întîmplat ?

— E adevărat ce spune Arabella — e adevărat ! Te-am recunoscut pe tine în el !

— Bine că cel puțin o dată în viață mi se întîmplă un lucru așa cum trebuie să se întîmple !

— Dar cealaltă jumătate e *ea* ! Și asta nu pot îndura ! Dar trebuie — o să încerc să mă obișnuiesc ; da, aș face bine !

— Ești geloasă, micuța mea Sue ! Retrag tot ce-am spus despre lipsa ta de feminitate. Nu te mai necăji ! Tîmpul poate îndrepta orice... Și apoi, Sue, draga mea, am o idee ! O să-l creștem și o să-l educăm cu gîndul să ajungă cărturar. Ceea ce nu mi-a fost dat mie să înfăptuiesc în persoana mea, poate că-mi va izbuti prin el ! Acum se fac înlesniri studenților săraci, știi doar.

— Vai, visătorule ! spuse ea, și, apucîndu-l de mîină, se înapoie împreună cu el la copil.

Băiatul o privea, așa cum îl privise și ea.

— Pînă la urmă, tu ești mama mea *adevărată* ? întrebă.

— De ce ? Arăt ca nevasta tatălui tău ?

— Păi, da ; numai că pari să-i fii dragă, și el ție. Pot să-ți spun mamă ?

Pe față i se așternu o expresie nostalgică, și copilul începu să plângă. Sue nu se putu stăpîni să nu plîngă și ea numaidecît ; sufletul ei era o harfă pe care cea mai ușoară adiere de emoție pornită din inima altuia o făcea să vibreze la fel ca o vijelie în propria-i inimă.

— Poți să-mi spui mamă, dacă dorești, drăguțule ! spuse ea aplecîndu-și spre el obrazii ca să-și ascundă lacrimile.

— Ce-ți atîrnă de gît ? întrebă Jude cu prefăcută liniște.

— Cheia lădiței care a rămas la gară.

Se agitară mult prin casă pentru a-i pregăti ceva de mîncare și-i încropiră un culcuș, în care copilul adormi repede. Amîndoi se apropiară ca să-l privească în timp ce dormea.

— Ți-a spus de două sau de trei ori mamă înainte să-l fi doborît somnul, murmură Jude. Nu ți se pare ciudat că a ținut să te numească așa ?

— Da, asta spune multe, răspunse Sue. Inimioara asta flămîndă ne poate da de gîndit mai mult decît toate stelele de pe cer... Cred, dragul meu, că *trebuie* să ne luăm inima-n dinți și să trecem și prin ceremonia cu pricina. N-are rost să ne împotrivim curentului, și apoi mă simt tot mai legată de seminția mea. Vai, Jude, ai să mă iubești din toată inima și după aceea ? Vreau să fiu bună cu copilul ăsta, vreau să-i fiu mamă ; și dacă legătura noastră va căpăta o formă legală, poate că-mi va fi mai ușor.

IV

Următoarea și cea de-a doua încercare de acest fel o făcură cu mai multă chibzuială, deși începură să se pregătească în vederea ei chiar de-a doua zi dimineață după sosirea copilului straniu în casa lor.

Descoperiră că are obiceiul să șadă tăcut, cu chipul lui enigmatic și ciudat încremenit și cu ochii ațintiți asupra unor lucruri pe care ei în lumea lor reală nu le vedeau.

— Seamănă la față cu masca tragică a Melpomenei¹, spuse Sue. Cum te cheamă, băiețel ? Ne-ai spus ?

— Bătrînelul Timp, așa-mi spuneau totdeauna. E o poreclă fiindcă arăt atît de vîrstnic, așa ziceau.

— Și de vorbit vorbești tot ca un om vîrstnic, spuse Sue înduioșată. E ciudat, Jude, că băieții ăștia nefiresc de maturi vin aproape totdeauna din țări tinere. Dar cum te-au botezat ?

— N-am fost niciodată botezat.

— De ce ?

¹ Muza tragediei în mitologia greacă.

— Fiindcă dacă mor păgîn scutesc oamenii de cheltuielile unei înmormîntări creştineşti.

— Va să zică, nu te cheamă Jude ? întrebă tatăl cu o undă de dezamăgire în glas.

Băiatul clătină din cap.

— N-am auzit niciodată să mă cheme așa.

— Sigur că nu, spuse Sue cu vioiciune, de vreme ce ea te-a urît tot timpul.

— O să-l botezăm noi, spuse Jude ; apoi în șoaptă, către Sue : În ziua cununiei noastre.

Totuși, sosirea copilului îl tulburase.

Situația în care se aflau îi făcea sfioși și, socotind că o cununie la oficiul stării civile e mai intimă decît o cununie religioasă, hotărîră să evite de astă dată biserica. Se duseră amîndoi la primărie pentru înștiințarea oficială : deveniseră prieteni atît de buni, încît nu puteau face nici un pas însemnat decît împreună. Jude Fawley semnă formularul, în timp ce Sue i se uita peste umăr și-i urmărea mîna care desena slovele. Cînd citi angajamentul de formă pătrată — care-i cădea pentru înțîia dată sub priviri — completat cu numele ei și al lui Jude, document prin a cărui mijlocire se presupunea că aceea esență volatilă, anume iubirea lor, avea să devină veșnică, fața ei căpătă o expresie de spaimă dureroasă.

— Numele și pronumele părților (de acum aveau să fie părți, nu îndrăgostiți, gîndi ea) — Situația (respingătoare idee !) — Rang sau funcție — Vîrstă — Domiciliu — De cînd domiciliază la această adresă ? — Biserica sau clădirea în care va avea loc solemnitatea

căsătoriei — Districtul sau comitatul în care locuiesc părțile.

— Asta omoară sentimentul, nu crezi ? spuse ea în drum spre casă. Treaba devine mai murdară decît cînd semnezi contractul într-un paraclis. Într-o biserică tot mai găsești o fărîmă de poezie. Dar acum, că am început, hai să încercăm să trecem și prin asta, dragul meu !

— O să trecem. „Căci ce fel de bărbat este omul care s-a logodit cu o femeie și nu s-a cununat cu ea ? Să se întoarcă la casa lui dacă nu moare în luptă, și altul să se cunune cu femeia lui.“ Așa spune legiuitorul evreu.

— Ce bine cunoști tu *Scriptura*, Jude ! Zău c-ar fi trebuit să te faci pastor ! Eu nu știu să citez decît din scriitori laici.

În răstimpul ce se scurse pînă la eliberarea certificatului, Sue trecea uneori, cînd se ducea după tîrguieii gospodărești, prin fața oficiului stării civile, și privind pe furiș înăuntru zări, într-o bună zi, anunțul cu aprobarea unirii lor, lipit de perete. Vederea lui îi făcu silă. Legătura ei de acum era amenințată cu pierderea oricărei unde de romantism, numai pentru că avea să fie pusă în aceeași categorie cu experiența ei casnică dinainte. De obicei, Sue îl ducea pe Bătrînelul Tîmp de mîină, închipuindu-și că lumea îl crede al ei și socotește ceremonia plănuită doar ca repararea unei vechi greșeli.

Între timp, Jude, hotărîndu-se să înnoade printr-o legătură cît de slabă prezentul de trecut, pofti la cununie

singura ființă rămasă în viață ce-i amintea de copilăria lui la Marygreen — anume pe bătrîna văduvă, pe doamna Edlin, fosta prietenă a matusii lui și îngrijitoarea ei în timpul ultimei boli. Aproape că nici nu se aștepta să vină. Femeia veni totuși, aducînd daruri neobișnuite : mere, dulceturi, stingătoare de alamă pentru lumînări, o veche tipsie de cositor, un încălzitor de pat și un sac uriaș, plin cu pene de gîscă pentru o saltea. I se dădu camera de musafiri din casa lui Jude ; femeia se retrase devreme, și de jos o putură auzi, prin tavan, rostind un cinstit *Tatăl nostru* cu glas tare, așa cum stă scris la liturghie.

Cum însă nu putea să adoarmă și descoperind că — fiind abia orele zece — Sue și Jude mai sînt încă treji, doamna Edlin se îmbracă din nou și coborî ; șezură cu toții pînă tîrziu în fața focului, chiar și Bătrînelul Timp, care nu vorbea însă niciodată și nu se făcea simțit.

— Vedeți, eu nu-s pornită împotriva căsătoriei, cum era mătușa voastră, spuse văduva. Și nădăjduiesc că de data asta o să fie o nuntă cu noroc în toate privințele. Nimeni nu e mai îndreptățit să vă facă urarea asta decît mine, care știu ce știu despre neamul vostru, adică știu, după socotința mea, mai mult decît orice om astăzi în viață. Numai Dumnezeu știe cît i-a urmărit nenorocul pe cei din familia asta.

Sue răsufli greu.

— Au fost oameni de omenie — nu erau în stare să omoare cu bună-știre o muscă, vorbi mai departe nuntașa. Dar cînd se întîmpla să le stea cîte ceva în cale

și când nu mergea totul ca pe roate, își ieșeau din fire. Cu siguranță că așa s-a întâmplat și cu ăl despre care se povestește că a făcut ce-a făcut — dacă era din neamul vostru.

— Dar ce-a făcut ? întreabă Jude.

— Păi nu știi povestea aia ; ăl de-a fost spânzurat chiar pe coama dealului, lângă Casa Neagră, nu departe de piatra de hotar dintre Marygreen și Alfredston, acolo unde se despart drumurile. Ei, dar asta era pe vremea bunicului meu ; și poate că nici nu era din neamul vostru.

— Știu locul unde se spune că a stat spânzurătoarea, îl știu foarte bine, murmură Jude. Dar despre asta n-am auzit niciodată. Cum adică, omul ăsta, adică străbunul meu și al lui Sue, și-a ucis nevasta ?

— Nu chiar așa. Ea a fugit de la el, cu copilul, la prietenii ei ; și în timpul cât a locuit acolo, copilul i-a murit. El a cerut leșul ca să-l îngroape la un loc cu neamul lui, dar femeia n-a vrut să-l dea. Atunci a venit omul noaptea cu căruța și a năvălit în casă, cu gând să fure sicriul ; dar l-au prins și, cum era îndărătnic, n-a vrut să spună de ce a năvălit în casă. L-au osîndit pentru tâlhărie, și de aia l-au și spânzurat pe dealul cu Casa Neagră. După ce a murit el, nevastă-sa a înnebunit. Dar poate că nu era din neamul tău, cum nu e nici din al meu.

Un glas subțire și tărăgănat ieși din umbra căminului ca din pământ.

— Dacăș fi în locul tău, mamă, nu m-aș mărita cu tata !

Era glasul Bătrînelului Timp ; și tresăriră cu toții, fiindcă uitaseră de el.

— Bine, dar asta-i doar o poveste, spuse Sue cu voioșie.

După ce văduva le istorisi această înveselitoare poveste din bătrîni chiar în ajunul cununiei lor, cei doi se ridicară și, urînd noapte bună oaspetelui, se duseră la culcare.

În dimineața următoare, înainte de plecare, Sue, care cu fiecare ceas devenea tot mai neliniștită, îl luă pe Jude deoparte în salonaș.

— Jude, vreau să mă săruți ca un îndrăgostit ce-și uită trupul, spuse ea, și se ghemui tremurînd și cu gene umede în brațele lui. Nu voi mai fi niciodată ca acum, nu-i așa ? Tare aș fi dorit să nu fi pornit treaba asta ! Dar pesemne că trebuie s-o ducem pînă la capăt. Cruntă a fost povestea de aseară ! Mi-a tulburat gîndurile pentru toată ziua de azi. Ai zice că o soartă tragică s-a înverșunat împotriva familiei noastre, așa cum s-a înverșunat și împotriva Atrizilor ¹.

— Sau împotriva stirpei lui Jeroboam ², adăugă fostul teolog.

— Da. Și mi se pare o cutezanță cumplită din partea noastră să ne căsătorim. Eu am să-ți jur ție credință cu aceleași cuvinte cu care am jurat fostului meu

¹ Referire la legenda greacă potrivit căreia asupra familiei regelui Atreus s-au abătut tot felul de calamități legate de parricide, adultere, incesturi etc.

² Personaj biblic, rege al Iudeei (931—910 î.e.n.). Fiind autorul schisme religioase și politice dintre cele zece triburi izraelite, a fost pedepsit prin urmașii săi, care nu au mai avut dreptul la tron.

soț, iar tu mie cu aceleași pe care le-ai folosit față de prima ta soție, fără să ținem seama de lecția tristă învățată de pe urma acestor experiențe !

— Sînt nefericit că ești tulburată, spuse el. Nădărdussem c-o să fii voioasă. Dar dacă nu se poate, nu se poate. N-are rost să te prefaci. Ar fi jalnic pentru tine și, deci, și pentru mine !

— Totu-i aidoma cu ce s-a petrecut de cealaltă dată, și tare nu-mi place — asta-i tot, murmură ea. Și acum, să mergem.

Plecară la braț spre amintitul oficiu, neînsoțit de nici un martor, în afară de văduva Edlin. Era o zi rece și mohorîță. O ceață cleioasă pătrunsese în oraș, venind dinspre Tamisa și dinspre turnurile ei regești. Pe scările oficiului se vedeau urmele de noroi lăsate de oamenii care intraseră, și în fața ușii se înșirau umbrelele ude. Înăuntru se adunase mulțime, și tinerii noștri își dădură seama că tocmai se oficia cununia între un soldat și o femeie tînără. În timpul acestei desfășurări, Sue, Jude și văduva stătură deoparte, în fundul încăperii. Sue citea anunțurile de căsătorie de pe perete. Locul era jalnic pentru niște oameni cu firea lor, deși pentru cei ce veneau regulat cu treburi pe aci n-avea, fără îndoială, nimic neobișnuit. Cărți juridice legate în piele de vițel mucegăită acopereau un perete, iar pe ceilalți se vedeau regulamente poștale și alte îndreptare. Teancuri de hîrtie legată cu sfoară roșie stăteau îngrămadite prin cartoteci, de jur împrejur, iar într-o firidă se vedeau case de bani. Dușumeaua de lemn, goală ca

și pragul ușii, fusese murdărită de cei ce intraseră înainte.

Soldatul era morocănos și fără chef, mireasa — tristă și sfioasă ; se vedea că în curînd va deveni mamă și mai avea și un ochi învînețit. Cei doi sfîrșiră curînd treaba, după care plecară împreună cu prietenii lor. Unul dintre martori vorbi într-o doară către Jude și Sue, cînd trecu pe lîngă ei, ca și cum i-ar fi cunoscut dinainte :

— Îi vedeți pe ăștia doi care au intrat acum ? Ha-ha ! El a ieșit azi-dimineață de la închisoare. Ea l-a așteptat la poarta închisorii și l-a adus de-a dreptul aici. De plătit, plătește ea.

Sue întoarse capul și văzu un bărbat cu mutră urîcioasă și părul tuns mărunț, avînd agățată de brațul lui o femeie cu fața lată și ciupită de vărsat ; ea era roșie de băutură și părea încîntată de a fi în pragul îndeplinirii unei dorințe. Salutară glumind perechea care tocmai ieșea și pășiră înainte, drept în fața lui Jude și a lui Sue, cărora cu fiecare clipă le pieria tot mai mult curajul. Sue se trase înapoi și se întoarse spre iubitul ei, cu gura strîmbată ca un copil gata să izbucnească în plîns.

— Jude, nu-mi place aici ! Mai bine n-am fi venit ! Locul ăsta mă bagă-n sperieți ! E atît de nepotrivit pentru a fi punctul culminant al iubirii noastre ! Dacă tot trebuie s-o facem, mai bine s-o facem la biserică. Acolo nu-i atît de vulgar !

— Fetița mea ! spuse Jude. Ce tulburată și palidă ești !

— Prin urmare, trebuie să se întîmple aici și acum ?!

— Nu, nu neapărat.

Vorbi cu funcționarul și se întoarse către ea.

— Nu, dacă nu dorim acum, nu ne silește nimeni să ne căsătorim nici aici, nici în altă parte, spuse el. Ne putem cununa într-o biserică, dacă nu pe baza aceluiași certificat, atunci cu un altul, pe care cred că mi-l eliberează omul ăsta. În orice caz, hai să plecăm acum, și după ce ai să te liniștești și tu, draga mea, și o să mă liniștesc și eu, o să putem sta de vorbă.

Ieșiră pe furiș, ca și cum s-ar fi simțit vinovați de o nelegiuire, închizînd ușa fără zgomot și spunînd văduvei, care rămăsese în anticameră, să se ducă acasă și să-i aștepte acolo, fiindcă ei pot chema drept martor, la nevoie, pe oricare trecător. Cînd ajunseră în stradă, o apucară pe o alee lăturalnică și pustie și începură să se plimbe în sus și-n jos, cum făcuseră pe vremuri în Piața Halelor din Melchester.

— Și acum, draga mea, ce-o să facem ? Pare-mi-se că prea încurcăm lucrurile. Totuși, orice dorești tu va fi și pe placul meu.

— Vai, Jude iubitule, cum te necăjesc ! Tu ai vrut s-o facem aici, nu-i așa ?

— La drept vorbind, cînd am intrat înăuntru mi s-a părut că nici pe mine nu mă prea încîntă. Locul acela m-a întristat aproape tot atît cît și pe tine — e urît. Și pe urmă, mă gîndeam la ce spuneai tu azi-dimineață, anume dacă într-adevăr e neapărat nevoie să trecem prin asta.

Merseră mai departe fără nici o țintă, pînă cînd Sue se opri și începu iar cu glasul ei subțirel :

— Dar și șovăiala asta, ce semn de slăbiciune ! Și totuși, e mult mai bine așa decît să ne pripim a doua oară... Ce cîmplită a fost pentru mine scena de acolo ! Expresia de pe fața puhavă a femeii aceleia care se pregătea să se dea pe mîna pușcăriașului, nu pentru cîteva ceasuri, cum i-ar fi plăcut ei, ci pentru toată viața, așa cum se cuvine. Și nenorocita cealaltă, ca să scape de o rușine convențională datorată slăbiciunii ei, să se înjosească pînă la rușinea reală a robiei față de un tiran care și-a bătut joc de ea, cînd singura ei salvare ar fi fost să fugă de el pentru totdeauna... Asta-i biserica noastră parohială, nu-i așa ? Aici s-ar fi petrecut dacă am fi făcut-o după datină ? Parcă-i slujbă înăuntru.

Jude se duse să se uite.

— Păi aici tot o cununie este, spuse el. I-a pălit pe toți astăzi să ne calce pe urme.

Sue îl lămură că, după cîte știe ea, tocmai se sfîrșise postul mare, și asta-i timpul cînd se îngrămădesc întotdeauna nunțile.

— Să ascultăm și noi, spuse ea, și să vedem cum ni se pare o cununie la biserică.

Pășiră înăuntru și se așezară pe o bancă din fund, de unde urmăreau ce se pîtrece la altar. Perechea părea să facă parte din burghezia înstărită, și ceremonia — de o eleganță mijlocie — nu prezenta vreun interes deosebit. Vedeau, chiar de la depărtarea aceea, cum tremură florile în mîinile miresei și o auzeau cum mur-

mură mecanic cuvinte al căror înțeles mintea ei părea să nu-l priceapă cu deplină conștiință. Sue și Jude ascultau, și fiecare dintre ei se vedea pe sine în trecut renunțând, prin același legământ, la libertate.

— Dar pentru ea, sărăcuța, nu-i la fel cum ar fi pentru mine dac-aș face-o din nou, știind ce știu acum, murmură Sue. Vezi tu, ei sînt novici și socotesc ceremonia un lucru de la sine înțeles. Dar nouă, care știm din experiență ce înseamnă cumplita ei solemnitate, sau cel puțin mie, cu sensibilitatea mea poate exagerată, mi s-ar părea într-adevăr imoral să mai trec o dată prin toate astea cu ochii deschiși. Acum, că sînt aici și văd ceea ce văd, mă simt la fel de speriată de o cununie religioasă pe cît m-am simțit de scîrbită dincolo de una civilă... Sîntem o pereche slabă și plină de temeri, Jude, și ceea ce altora le inspiră încredere pe mine mă umple de îndoială — anume că aș putea să mai îndur o dată condițiile murdare ale unui contract negustoresc !

Încercară, după aceea, să facă haz și continuară să-și împărtășească în șoaptă învățămintele lecției practice ce se desfășura în fața lor. Și Jude era de părere că amîndoi aveau pielea prea subțire, că n-ar fi trebuit să se nască niciodată, cu atît mai puțin să se unească în vederea celei mai nebunești — pentru ei — aventuri în doi : căsnicia.

Logodnica lui se cutremură ; și-l întrebă cu gravitate dacă simte într-adevăr că ei n-ar trebui să semneze din nou și cu sînge rece acel contract pe viață.

— E cumplit cînd stai și te gîndești : deși am descoperit și știm bine că nu sîntem destul de tari pentru asta, totuși ne propunem să ne trădăm pe noi înșine, spuse ea.

— Mi se pare, acum, că mă întrebi, spuse Jude, că și eu gîndesc la fel. Nu uita însă că sînt gata s-o fac dacă dorești, scumpa mea.

În timp ce ea șovăia cu răspunsul, Jude îi mărturisi mai departe că deși, după părerea lui, ei doi ar fi trebuit să se simtă în stare să facă pasul acela, totuși și el, întocmai ca și ea, se simțea frînat de spaimă în fața propriei lui incapacități — poate pentru că erau amîndoi plini de ciudățenii, poate pentru că nu semănau cu ceilalți oameni.

— Sîntem cumplit de simțitori, de fapt ăsta e păcatul nostru ! încheie el.

— Îmi închipui că mult mai mulți oameni decît credem noi simt la fel.

— Știu și eu ! În intenție, contractul e bun și, fără îndoială, potrivit pentru mulți ; dar în cazul nostru, el poate da greș, fiindcă noi facem parte din soiul oamenilor suciți, pentru care legăturile casnice silite sting căldura sufletească și spontaneitatea.

Sue susținea morțiș că ei nu sînt cu nimic mai suciți sau deosebiți de alții : că toți oamenii sînt la fel.

— Toți oamenii vor ajunge să simtă cum simțim noi. Sîntem doar cu un pas înaintea celorlalți. După cincizeci, după o sută de ani, urmașii noștri vor acționa la fel, vor simți lucrul acesta încă și mai ascuțit decît noi. Omenirea asta care se zvîrcolește le va apărea lor în

chip mai zguduitor ; vor vedea „forme asemănătoare făpturilor noastre hidos înmulțite“, și se vor teme să le reproducă.

— Ce vers îngrozitor !... Deși, în momente bolnăvicioase, am avut uneori și eu astfel de sentimente față de semenii mei.

Vorbiră mai departe tot în șoaptă, pînă cînd Sue spuse cu mai multă vioiciune :

— Bine, dar problema generală nu ne privește pe noi, și de ce ne-am frămînta pentru ea ? Oricît ar fi de deosebite motivele noastre, ajungem la aceeași concluzie, anume că pentru noi doi un legămînt pe viață este primejdios. Atunci, Jude, hai să ne ducem acasă fără să ne ucidem visul. Da ? Ce bun ești, dragul meu prieten ! Te supui la toate toanele mele !

— Se potrivesc foarte bine cu ale mele.

Îi dădu un sărut ușor, îndărătul unui stîlp, în timp ce toți cei de față urmăreau cu atenție cortegiul nupțial care intra în sacristie ; apoi ieșiră din biserică. Așteptară lîngă ușă pînă cînd cele două sau trei trăsuri care se depărtaseră se înapoiară, iar proaspeții căsătoriți ieșiră la lumina zilei. Sue oftă.

— E întristător cum seamănă florile din mîna miresei cu ghirlanda care împodobește pe vremuri junca în drum spre locul jertfei !

— Totuși, Sue, femeile nu sînt mai nedreptățite decît bărbații. Asta nu izbutesc să vadă unele femei, și atunci, în loc să se răzvrătească împotriva nedreptății, ele învinuiesc bărbatul, adică pe cealaltă victimă ; așa cum o femeie prinsă într-o îmbulzeală ocărăște bărbatul

care o strivește, cînd acesta nu este decît nefericitul transmițător al presiunii ce se exercită asupra lui.

— Da, așa fac unele femei în loc să se unească cu bărbatul împotriva dușmanului comun — constrîngerea. Între timp, mireasa și mirele plecaseră, și cei doi porniră și ei o dată cu liota de gură-cască. Nu, să n-o facem, urmă Sue. Cel puțin nu acum.

Ajunseră acasă, și în clipa cînd trecură la braț pe sub fereastră o văzură pe văduvă uitîndu-se afară după ei.

— Ei, strigă oaspetele lor în clipa cînd intrară în casă, v-am văzut venind spre ușă ca doi îndrăgostiți, și mi-am spus : „Pînă la urmă, tot s-au hotărît !“

Ei o lămuriră pe scurt că nu se hotărîseră.

— Cum, chiar n-ați făcut-o ? Fir-ar să fie că mi-a fost dat s-apuc a vedea vechea zicală : „Însoară-te în pripă și căiește-te pe-ndelete“, nesocotită în halul ăsta de voi doi ! Pe vremea mea, nici gînd să se teamă oamenii de înșurătoare sau de orice altceva, în afară doar de o ghiulea de tun și de un dulap gol ! Păi cînd ne-am luat, săracu bărbatu-meu și cu mine n-am stat la gînduri mai mult decît stai cînd te joci cu mingea.

— Să nu-i spui nimic băiatului cînd s-o întoarce acasă, șopti Sue agitată. El o să creadă că totul a mers strună și e mai bine să nu-i dăm prilej de mirare sau de nedumerire. Desigur, am amînat numai ca să ne gîndim mai bine. Și apoi, dacă sîntem fericiți și așa, ce-i pasă lumii ?

V.

Țelul urmărit de un cronicar al sentimentelor și faptelor nu-i cere neapărat acestuia să-și expună punctul de vedere asupra schimbului serios de păreri mai înainte pomenit. Că cei doi erau fericiți — în răstimpurile dintre două momente de tristețe — e dincolo de orice îndoială. Și când apariția neașteptată a copilului lui Jude în casă se dovedi a nu fi un eveniment chiar atât de tulburător cum păruse la început, ci o împlinire ce aducea în viața lor o preocupare nouă și duioasă, înălțătoare și lipsită de egoism, fericirea lor fu mai degrabă în câștig decât în pagubă.

Bineînțeles că pentru niște ființe care se complăceau în neliniște, așa cum se complăceau ei, o dată cu venirea copilului începură grijile de viitor, cu atât mai mult cu cât în clipa de față — lucru ciudat — băiatul părea să nu îndreptățească nici una dintre speranțele ce însoțesc de obicei copilăria. Dar cei doi încercau, cel puțin pentru un timp, să alunge din mințile lor orice gând prea încordat spre viitor.

Există în Wessexul de Sus un oraș vechi, care numără vreo nouă sau zece mii de suflete. Să numim orașul Stoke-Barehills. E așezat — cu biserica lui neprimitoare, urâtă, veche și cu suburbia lui nouă de cărămidă roșie — în mijlocul unor întinderi largi cu sol calcaros, aproape de centrul unui triunghi imaginar, în ale cărui colțuri se află orașele Aldbrickham, Wintoncester și importantul punct militar Quartershot. Șoseaua cea mare de vest dinspre Londra îl străbate, pe lângă un punct de bifurcare unde drumul se desparte în două, pentru a se uni apoi din nou la douăzeci de mile mai încolo, spre apus. Această bifurcație și unire de drumuri stârnea pe vremuri, înainte de apariția căilor ferate, printre călătorii în vehicule cu roți întrebări nenumărate în ceea ce privește calea pe care trebuia să apuce. Dar acum această problemă este tot atât de moartă ca și arendașul, căraușul și vizitiul care o dezbăteau ; și se prea poate ca nici măcar un singur locuitor din Stoke-Barehills să nu mai aibă habar că cele două drumuri ce se despart în orașul lui se reunesc vreodată, fiindcă astăzi nimeni nu mai străbate zilnic în sus și-n jos marea șosea de vest.

În zilele noastre, cel mai familiar loc din Stoke-Barehills este cimitirul, așezat în mijlocul unor pitorești ruine medievale, nu departe de calea ferată. Capelele lui moderne, criptele lui moderne și boschetele lui moderne au un aer străin alături de zidurile vechi și năruite, acoperite de iederă.

Totuși, într-o anumită zi din anul pînă la care am ajuns cu istoria aceasta — și anume într-un început

de iunie — deși priveliștile și monumentele orașului nu stârneau mare interes, o mulțime de vizitatori sosi cu trenul. Unele dintre trenurile care veneau de la Londra aproape că se goleau aci. Era săptămîna Marii Expoziții Agricole din Wessex, expoziție care s-a extins pînă afară, dincolo de marginile orașului, cum își întinde o armată asediatoare corturile. Șiruri de corturi mari, barăci, tarabe, pavilioane, arcade, colonade — tot soiul de construcții dintre cele care nu durează — acoperă cîmpia verde pe o întindere de o jumătate de milă pătrată. Mulțimile de proaspăt-veniți trec în pîlcuri prin oraș și merg de-a dreptul spre terenul expoziției. Pe drumul pînă acolo se înșiră barăci, dugheni, vînzători ambulanți, care transformă toată șoseaua pînă la expoziția propriu-zisă într-un bîlci și-i îndeamnă pe unii vizitatori lipsiți de prevedere să-și ușureze considerabil buzunarele încă înainte de a ajunge la porțile expoziției pentru care au venit special.

Este ziua excursiilor populare de un șiling ; în două gări vecine, sosesc aproape în același timp, venind din direcții deosebite, două dintre trenurile numeroase de excursioniști. Unul, ca atîtea dinaintea lui, sosește de-a dreptul din Londra ; celălalt vine pe o linie laterală, din Aldbrickham. Din trenul de Londra coboară o pereche. Bărbatul e scund, mai degrabă gras și pîntecos, are picioare scurte și seamănă cu un titirez înfipt în doi țărushi. E însoțit de o femeie destul de frumoasă, dar cam roșie la față, îmbrăcată în negru și acoperită,

de la pălărie pînă la fustă, cu mărgele, care o fac să lucească, de parc-ar purta zale.

Cei doi priviră în jur. Bărbatul era tocmai pe punctul să închirieze o trăsură, așa cum făcuseră și alții, cînd femeia îi spuse :

— Nu te grăbi așa tare, Cartlett. Expoziția nu e prea departe. S-o luăm pe jos pînă acolo. Poate că găsesc ceva mobilă ieftină sau porțelan vechi pe drum. Au trecut mulți ani de cînd n-am mai călcat prin locurile astea — de pe vremea cînd eram fată tînără și locuiam la Aldbrickham, de unde dădeam cîteodată o raită pînă aici împreună cu drăguțul meu.

— Nu poți duce acasă mobila în trenuri de excursioniști, îi răspunse cu voce groasă bărbatul ei, hangiul de la Cele Trei Goarne din Lambeth ; căci amîndoi veneau de-a dreptul de la cîrciuma din acel „cartier minunat, cu populație deasă și amatoare de gin“, în care locuiau din clipa cînd anunțul formulat în acești termeni îi ademenise într-acolo.

Înfățișarea cîrciumarului arăta că, asemenea mușterilor săi, se afla și el sub înrîurirea băuturilor pe care le vindea.

— N-am decît s-o expediez cu alt tren, dacă găsesc ceva care merită să cumpăr, replică nevastă-sa.

Merseră mai departe și nici n-apucară bine să intre în oraș, cînd atenția femeii fu atrasă de o pereche tînără, însoțită de un copil. Veneau de pe cel de-al doilea peron, în care tocmai intrase pufăind trenul din Aldbrickham, și acum mergeau chiar în fața cîrciumarului și a cîrciumăresei.

— Drace ! făcu Arabella.
— Ce s-a întîmplat ? întrebă Cartlett.
— Cine crezi că sînt ăi doi din față ? Nu recunoști bărbatul ?

— Nu.
— Nici după fotografiile pe care ți le-am arătat ?
— O fi Fawley ?
— Cred și eu !
— Păi, i-o fi plăcînd și lui, cum ne place și nouă, să colinde ca să mai vadă cîte ceva.

Interesul lui Cartlett pentru Jude, oricît ar fi fost de viu pe vremea cînd Arabella era proaspătă pentru el, se sleise de-a binelea de cînd farmecele și toanele ei, podoabele ei de păr fals și gropițele de comandă pierduseră farmecul noutății.

Arabella își potrivea pasul — al ei și al lui bărbatului său — în așa fel încît să rămînă mereu chiar în spatele celor trei, lucru ușor de realizat pe neobservate în șuvoiul acela de drumeți. Răspundea distrată și într-aiurea întrebărilor lui Cartlett, pentru că grupul din față o interesa mai mult decît tot ce vedea.

— Par să țină unul la altul și la plodul ăla al lor.
— Plodul *lor* ! Nu e al lor, spuse Arabella cu o invidie ciudată și neașteptată. Nu sînt căsătoriți de atîta vreme încît să poată fi al lor !

Dar, deși instinctul matern mocnea încă destul de puternic în ea ca s-o îndemne să respingă presupunerea soțului ei, totuși, după ce chibzui mai bine, Arabella nu se arătă dispusă a fi mai sinceră decît era

nevoie. Domnul Cartlett ştia că băiatul din prima căsătorie a soţiei lui se află cu bunicii, tocmai la antipod.

— Da, aşa cred şi eu. Ea pare o fetiţă.

— Sînt ibovnici sau proaspăt căsătoriţi, şi copilul îl cresc doar, după cum poate să-şi dea seama oricine.

Înaintau cu toţii. Neştiutorii Sue şi Jude — perechea cu pricina — se hotărîseră să facă din Expoziţia Agricolă, ce se deschisese la mai puţin de douăzeci de mile depărtare de oraşul lor, un prilej pentru o excursie de o zi, care să îmbine mişcarea şi distracţia cu învăţătura, totul pe cheltuială puţină. Nu se gîndiseră numai la ei, ci avuseseră grijă să-l ia şi pe Bătrînelul Tîmp, încercînd în fel şi chip să-l învioreze şi să-l facă să rîdă ca alţi copii, deşi, într-o oarecare măsură, băiatul era o piedică în relaţiile încîntător de nesilite ce se stabileau între ei în timpul unor astfel de pelerinaje pline de bucurii. Dar, curînd, încetară a-l mai socoti un observator şi dădură frîu liber acelor mici atenţii dragăstoase pe care pînă şi cel mai timid dintre îndrăgostiţi cu greu le poate ascunde şi pe care cei doi, închipuindu-şi că se află printre străini, nu se osteniră să le ascundă nici cît ar fi făcut acasă. Sue, în straie noi de vară, mlădioasă şi uşoară ca o pasăre, sprijinind cu degetul gros tija umbrelei albe de soare, păşea de parcă abia ar fi atins pămîntul, de parcă o simplă adiere de vînt ar fi putut s-o poarte spre cîmpia ce se întindea dincolo de gardul viu. Jude, în costumul lui deschis de sărbătoare, era într-adevăr mîndru de tovarăşia ei, atît pentru farmecul ei exterior, cît şi pentru vorba şi purtările ei pline de căldură. Datorită acelei

desăvârșite înțelegeri reciproce care făcea ca fiecare privire sau mișcare să comunice armonia dintre ei mai limpede chiar decît prin cuvinte, erau aproape ca două jumătăți ale aceluiași întreg.

Trecură amîndoi, împreună cu copilul, bariera care marca locul expoziției, urmați îndeaproape de către Arabella și bărbatul ei. După ce păși în îngrăditură, nevasta cîrciumarului băgă de seamă că cei doi dinaintea ei începură să se ocupe de băiat, că-i arătau și-i explicau tot ce-l putea interesa dintre cele vii și moarte. O undă trecătoare de amărăciune li se citea pe față ori de cîte ori dădeau greș și nu izbuteau să-l scoată din nepăsarea lui.

— Scai se ține de el ! spuse Arabella. Nu, nu, bănuiesc că nu s-au căsătorit, altfel nu s-ar giugiuli atîta... Tare-aș vrea să știu !

— Dar parcă spuneai că s-a însurat cu ea.

— Auzisem că are de gînd să mai facă o încercare — asta-i tot, după ce a amînat o dată sau de două ori... Cînd te uiți la ei zici că sînt singuri în toată expoziția. Mie mi-ar fi rușine în locul lui să mă prostesc în halul ăsta !

— Eu nu văd nimic deosebit în purtarea lor. Nici n-aș fi băgat de seamă că-s îndrăgostiți dacă nu mi-ai fi spus tu.

— Tu nu vezi niciodată nimic, se stropși ea.

Fără îndoială, Cartlett vedea purtarea celor doi îndrăgostiți sau tineri însurați cu ochii mulțimii, a cărei atenție nu părea nicidecum atrasă de ceea ce deslușea vederea prea ageră a Arabellei.

— Îl vrăjește de parc-ar fi o zână ! vorbi mai departe Arabella. Ia te uită cum o mănîncă din ochi și nu-și mai dezlipește privirile de la ea ! Aș zice că dînsa nu ține la el chiar atîta cît ține el la ea. După cît mă taie pe mine capul, nu-i ea o ființă chiar așa de aprinsă, dar de ținut, ține la el așa... nici prea-prea, nici foarte-foarte : cît e ea în stare ; și, vai, ce ușor i-ar veni lui s-o facă să tremure un pic, numai să vrea să încerce, dar e prea nătăflet pentru una ca asta. Uită-te — acum se duc spre șoproanele cu cai de tracțiune. Hai și noi !

— N-am chef de cai de tracțiune. Și nu e treaba noastră să ne ținem după ăștia doi. Dacă-am venit să vedem expoziția, s-o vedem cum ne taie pe noi capul, nu după capul lor.

— Ce-ar fi să ne întîlnim undeva peste un ceas — să zicem la cortul cu răcoritoare de acolo — și între timp să ne plimbăm fiecare de capul lui ? În felul ăsta, tu ai să te uiți la ce-ți place ție, și eu la ce mi-o plăcea mie.

Lui Cartlett îi surîse propunerea, așa încît se despărțiră. El se îndreptă spre ghereta în care se arătau procedee de fabricare a malțului, iar Arabella în direcția apucată de Jude și Sue. Totuși, încă înainte de a le găsi urma, dădu cu ochii de un chip vesel și se trezi nas în nas cu Anny, prietena ei din tinerețe.

Această întîlnire întîmplătoare fu de-ajuns ca s-o facă pe Anny să rîdă cu poftă.

— Tot acolo locuiesc, spuse ea, de îndată ce se potoli. Mă mărit curînd, numai că viitorul meu n-a

putut să vină astăzi pînă aici. Dar sîntem mulți de pe la noi veniți cu excursia, numai că, pînă una-alta, de ceilalți m-am rătăcit.

— L-ai întîlnit pe Jude cu tînăra lui ibovnică, sau nevastă, sau ce-o fi ? Adineauri i-am văzut.

— Nu, îs ani de cînd n-am mai dat cu ochii de el.

— Păi, sînt pe-aici, prin apropiere. Da, acolo, lîngă calul ăla sur !

— Va să zică asta-i femeia lui acum, sau ziceai că-i este nevastă ? S-a însurat iar ?

— Nu știu.

— E frumușică, așa-i ?

— Da, nimic de zis ; dar nici mare chilipir nu e. N-ai pe cine te sprijini. O sfrijită fără astîmpăr.

— Dar nici el nu-i de lepădat ! Bine făceai dacă nu-i dădeai drumul, Arabella !

— Poate c-așa ar fi trebuit să fac, murmură ea.

Anny rîse.

— Așa ești-tu, Arabella ! Totdeauna ți se scurg ochii după alt bărbat decît al tău.

— Și mă rog, tare-aș vrea să știu, care femeie face altfel ? Cît despre arătarea de lîngă el — aia habar n-are ce înseamnă dragoste, cel puțin ce numesc eu dragoste ! I se vede după mutră că habar n-are.

— Dar poate, Abby dragă, că nici tu nu știi ce numește ea dragoste.

— Crede-mă că nici nu vreau să știu !... A, uite-i că apucă spre secția de artă. M-aș uita și eu la niște tablouri. Ce-ar fi s-o luăm într-acolo ? Zău că tot Wessexul s-a adunat aici, pe legea mea ! Uite-l și pe

doctorul Vilbert. Nu l-am văzut de un car de ani și nu pare nici cu o zi mai bătrîn decît pe vremea cînd îl știam eu. Ce mai faci, doctore ? Tocmai spuneam că n-arătați nici cu o zi mai bătrîn decît pe vremea cînd m-ai cunoscut ca fată.

— Asta fiindcă-mi iau regulat pilulele, doamnă. Costă numai doi șilingi și trei penny cutia — eficacitate garantată, cu ștampilă oficială. Îmi îngăduiți să vă sfătuiesc a cumpăra acest leac împotriva dezastrelor timpului, urmînd exemplul meu ? Numai doi șilingi, trei penny.

Vraciul scoase o cutie din buzunarul surtucului, și Arabella se lăsă convinsă s-o cumpere.

— Dar aveți asupra mea, urmă el, după ce primi banii pentru pilule, avantajul de a mă fi recunoscut, doamnă — desigur că nu sînteți doamna Fawley, fosta domnișoară Donn, din marginea Marygreenului.

— Ba da. Dar acum sînt doamna Cartlett.

— A, va să zică l-ați pierdut ? Era un tînăr care promitea ! Elev de-al meu, știți ? L-am învățat limbile moarte. Și, mă credeți, foarte curînd a știut cît și mine !

— L-am pierdut, dar nu cum crezi dumneata, spuse Arabella sec. Ne-au despărțit avocații. Uite-l colo, îl vezi, viu și voios ; tocmai intră în expoziția de artă, împreună cu femeia aceea tînără.

— Ia te uită ! Pare îndrăgostit de ea.

— Se zice că sînt veri.

— Aș spune că rudenia asta reprezintă o mare înlesnire pentru sentimentele lor.

— Da, fără îndoială că așa s-o fi gîndit și bărbatul ei cînd s-a despărțit de ea... Ne uităm și noi la tablouri ?

Cei trei pășiră peste peluză și intrară. Jude, Sue și copilul, care habar n-aveau de interesul pe care-l stîrniseră, se îndreptau spre macheta de la capătul clădirii. Se opriră aci multă vreme și cu mare atenție, înainte de a trece mai departe. Arabella și prietenii ei ajunseră la rîndul lor în dreptul machetei care purta inscripția „Colegiul Cardinal din Christminster, de Jude Fawley și S.F.M. Bridehead“.

— Își admiră propria lor operă, spuse Arabella. Asta-i seamănă lui Jude ; tot la colegiile din Christminster îi stă capul în loc să-și vadă de treaba lui !

Se ultă în grabă la tablouri și apoi porniră spre pavilionul de muzică. Zăboviseră aici puțin ca să asculte fanfara militară, cînd din partea opusă apărură Jude și Sue și copilul. Arabellei nu-i păsa că va fi recunoscută, numai că cei doi erau prea absorbiți de propriile lor vieți, care li se păreau a fi tălmăcite în emoții de către muzica militară, pentru a o recunoaște sub voalul ei cu mărgelile. Arabella ocoli prin spate mulțimea ascultătorilor, oprindu-se îndărătul celor doi îndrăgostiți, ale căror mișcări exercitau astăzi asupra ei o fascinație neașteptată. Urmărindu-i de aproape, băgă de seamă că mîna lui Jude o căuta pe a lui Sue în timp ce stăteau amîndoi în picioare, foarte aproape unul de celălalt, pentru a ascunde — își închipuiau — acea expresie tăcută a afinității dintre ei.

— Proști și smintiți, ca doi copii ! șopti Arabella pentru sine, împufnată, îndreptându-se către prietenii ei.

Păstră în tovărășia lor o tăcere preocupată.

Între timp, Anny îi strecură în glumă lui Vilbert o vorbă despre felul cum tânjește Arabella după primul ei bărbat.

— Ascultă, doamnă Cartlett, vorbi vraciul către Arabella luînd-o deoparte, dorești ceva de felul ăsta ? Nu-i scos din farmacopeea mea obișnuită, dar uneori mi se cer și d-alde astea. Scoase o sticlută cu un lichid limpede. E un filtru de dragoste, dintre cele folosite cu bune rezultate în vechime. L-am descoperit cercetînd scrierile celor vechi—și o dată nu mi s-a întîmplat să dea greș.

— Din ce-i făcut ? întrebă Arabella curioasă.

— Păi, una dintre substanțe e sucul distilat din inimă de turturică — adică porumbel. A fost nevoie de aproape o sută de inimi pentru ca să umplu sticluta asta.

— De unde-ți faci rost de atîția porumbei ?

— Să-ți spun un secret : iau o bucată de sare de sîncă, de care porumbeii sînt foarte lacomi, și o pun în porumbarul de pe acoperișul meu. După cîteva ceasuri, se adună acolo păsări din toate punctele cardinale — est, vest, nord și sud — și uite-așa îmi fac rost de cîți porumbei îmi trebuie. Lichidul îl folosești punînd vreo zece picături în băutura bărbatului dorit. Dar nu uita, toate astea ți le spun numai pentru că din

întrebările dumitale înțeleg că te interesează să cumperi. Nu trebuie să mă trădezi !

— Prea bine, o sticlă n-are ce să-mi strice — o dau eu vreuncea dintre prietenele mele ca s-o încerce pe iubitul ei.

Scoase cinci șilingi, adică prețul cerut, și strecură sticluța în sânul ei încăpător. Apoi, spunînd că are în-tîlnire cu soțul ei, porni agale spre dugheana de răcoritoare. Jude, însoțitoarea lui și copilul se duseseră spre cortul horticol, unde Arabella îi zări admirînd o tufă de trandafiri înfloriți.

Mai zăbovi cîteva minute ca să-i urmărească, apoi porni mai departe, să se întâlnească cu soțul ei, însuflețită de sentimente nu prea binevoitoare. Îl găsi la bar, așezat pe un taburet și tăifăsuind cu una dintre fetișcanele țipător îmbrăcate, care-l servise cu băutură.

— Aș crede că asta nu-ți lipsește nici acasă ! făcu Arabella țîfnoasă. Cu siguranță că n-ai venit cale de cincizeci de mile de la cîrciuma ta ca să te-nfunzi într-alta ! Hai, plimbă-mă ca să-mi arăți expoziția, așa cum fac și alți bărbați cu nevestele lor ! Drace, s-ar zice că ești un holtei tînăr care nu se are în grijă decît pe el !

— Doar ne-am înțeles că ne întâlnim aici, și ce alt-ceva puteam să fac decît să aștept ?

— Bine, dar acum, că ne-am întâlnit, hai să mergem, răspunse ea, gata să se ia la harță și cu soarele fiindcă strălucește prea tare asupra ei.

Părăsiră cortul împreună, el pîntecos, ea bățătoare la ochi, porniți unul împotriva celuilalt și îmbufnați, ca atîția soți obișnuiți din lumea asta creștină.

Între timp, perechea cea neobișnuită împreună cu băiatul tot mai zăboveau în pavilionul cu flori — care, după părerea lor, era un adevărat palat vrăjit. Obrajii de obicei palizi ai lui Sue răsfrîngeau rozul-deschis al trandafirilor, care-i luau ochii. Priveliștile înveselitoare, aerul, muzica și plăcerea unei excursii de o zi în tovărășia lui Jude îi făceau sîngele să circule mai iute și ochii să scînteieze de vioiciune. Iubea trandafirii, și ceea ce urmărise de la distanță Arabella fusese tocmai stăruința cu care Sue îl oprise pe Jude, aproape împotriva dorinței lui, pentru ca ea să poată învăța numele unei specii sau a alteia și să-și apropie fața de cîte-o floare ca să-i soarbă mireasma.

— Tare mi-ar plăcea să-mi înfund obrazul în-tușa asta ! spuse Sue. Dar îmi închipui că regulamentul nu permite, așa-i, Jude ?

— Desigur, copil ce ești, răspunse el ; apoi o înghionti în joacă, făcînd-o să intre cu nasul între petale.

— Dacă se repede polițistul la noi, îi spun că bărbatul meu e de vină !

Ridică privirile spre el și zîmbi cu zîmbetul acela care Arabellei îi spunea atîtea.

— Fericită ? murmură el.

Ea dădu din cap.

— De ce ? Pentru că ai venit la marea Expoziție Agricolă din Wessex, sau pentru că am venit împreună ?

— Mereu mă silești să-ți mărturisesc tot felul de aiureli. Sînt, desigur, fericită pentru că-mi îmbogățesc cunoștințele, uitîndu-mă la plugurile astea cu aburi, la mașinile de treierat și de tăiat paie, la vaci, la porci și la oi.

Jude se bucura ori de cîte ori primea cîte-un bobîrnac de la Sue, care se pricepea să-i scape printre degete. Dar după ce el uitase de întrebare și nu mai aștepta răspuns, ea vorbi mai departe :

— Simt că ne-am întors la bucuria păgînă, c-am devenit orbi față de rău și de durere, c-am uitat ceea ce în douăzeci și cinci de veacuri a învățat semînția omenească, după cum spune unul dintre cărturarii tăi luminați din Christminster. Totuși, deslușesc și o umbră în preajma noastră, numai una.

Și privi spre copilul vîrstnic, care, deși fusese dus la tot ceea ce ar fi putut să atragă o minte tînă, nu ieșise din nepăsarea lui.

El știa ce spuneau și ce gîndeau ei.

— Îmi pare tare, tare rău, tată și mamă, le spuse. Dar vă rog, nu vă necăjiți ! Nu e vina mea. Grózav mi-ar plăcea florile dacă nu m-aș gîndi tot timpul că, după numai cîteva zile, se vor ofili !

VI.

Începînd din ziua în care amînaseră cununia, viața celor doi, pînă atunci neobservată, începu a fi urmărită și discutată chiar și de către alți oameni decît Arabella. În general, oamenii de pe Spring Street și din împrejurimi nu puteau să înțeleagă și, cu siguranță, n-ar fi putut fi făcuți să înțeleagă niciodată gîndurile intime, simțămintele, situația și temerile lui Sue și ale lui Jude. Ciudata și neașteptata apariție a unui copil în casa lor, a unui copil care-i spunea lui Jude tată și lui Sue mamă, piedica ivită într-o cununie care, pentru mai multă discreție, trebuia să aibă loc la oficiul stării civile, împreună cu zvonurile despre procesele judecate la tribunal fără apărare, nu puteau fi tălmăcite decît într-un singur fel în mintea omului de rînd.

Bătrînelul Timp — fiindcă, deși oficial primise numele de Jude, porecla atît de nimerită nu se mai dezlipa de el — se întorcea seara de la școală și repeta întrebări și observații auzite de el de la alți băieți. Cînd le auzeau, pe Sue și pe Jude îi cuprindea o durere și o tristețe fără seamăn.

De aceea, scurt timp după încercarea de la oficiul stării civile, cei doi plecară pentru cîteva zile — chipurile la Londra, după cum se ştia. Tocmiră, în lipsa lor, pe cineva care să aibă grijă de băiat. La înapoiere, lăsară să se înţelcagă, fără să stăruie asupra faptului, cu o deplină nepăsare, ba chiar cu un aer obosit, că în sfîrşit sînt legal căsătoriţi. Sue, căreia pînă atunci i se spunea doamna Bridehead, adoptă acum deschis numele de doamna Fawley. Atitudinea ei sfioasă, plictisită şi lipsită de vlagă din zilele care urmară părea să întărească afirmaţia.

Dar greşala (cum a fost numită) pe care o făcură plecînd pe furiş în vederea acestei trebi întretînu misterul vieţii lor ; descoperiră curînd că de pe urma acestui pas relaţiile lor cu vecinii nu se îmbunătăţiseră nici pe departe în măsura în care nădăjduiseră ei. Un mister viu nu era cu nimic mai puţin interesant decît un scandal mort.

Ucenicul brutarului şi băiatul de la farmacie, care la început îşi scoteau politicoşi pălăriile în faţa lui Sue cînd veneau să execute comenzile, nu se mai ostentă să-i aducă acest omagiu, iar nevestele meseriaşilor din vecini îşi aţinteau privirile în caldarîm cînd o întîlneau.

E drept că nimeni nu le făcea nici un rău, dar ei doi începură să se simtă apăsaţi de o atmosferă grea, mai ales după excursia de la expoziţie, ca şi cum plimbarea aceea ar fi atras spre ei o vrajă rea. Le stătea

În fire să sufere din pricina acestei atmosfere, și se dovediră neputincioși s-o împrăstie prin declarații hotărâte și deschise. Încercarea de a drege lucrurile, făcută de ochii lumii, fusese prea târzie ca să mai fie de folos.

Comenzile de pietre funerare și inscripții încetară, și după două sau trei luni, o dată cu apropierea toamnei, Jude își dădu seama că va trebui să-și reia munca de ziler, în condiții cu atît mai proaste cu cît încă nu-și plătise datoriile pe care fusese silit să le facă în vederea cheltuielilor de judecată din anul trecut.

Într-o seară, se așeză să ia, ca de obicei, masa împreună cu Sue și cu copilul.

— Mă gîndesc, spuse el, că pe aici n-o să mai pot rămîne multă vreme. Firește, cu traiul de aci ne-am învățat, dar de-am putea pleca într-un loc în care să fim necunoscuți ne-am simți inimile mai ușoare și am avea mai mulți sorți de izîndă. Mă tem că trebuie să ne mutăm de aici, oricît ți-ar fi ție de neplăcut, sărăcuța de tine !

Sue se mîhnea întotdeauna cînd se vedea stîrnind milă. Se întristă și de data asta.

— Fie, nu-mi pare rău, răspunse ea numaidecît. Destul mă amărăște felul cum sînt privită aici. Și apoi, casa asta și mobila le-ai păstrat doar de dragul meu și al băiatului ! Tu singur n-ai avea nevoie de ele, și cheltuiala e de prisos. Dar orice-am face și oriunde ne-am duce, n-ai să-mi iei băiatul, dragă Jude, nu-i așa ? Acum nu l-aș mai putea lăsa să plece ! Ceața care acoperă mintea lui de copil îl face atît de mișcă-

tor în ochii mei ! Nădăjduiesc s-o pot împrăştia odată şi-odată ! Şi-apoi, mă iubeşte atît... N-ai să mi-l iei ?

— Desigur că nu, fetiţă scumpă ! Găsim noi o locuinţă drăguţă cu chirie oriunde ne-am duce. S-ar putea ca eu să colind dintr-un loc într-altul, lucrînd cînd ici, cînd colo.

— Bineînţeles că şi eu am să lucrez ceva, pînă cînd, pînă cînd... Acum, că nu-ţi mai pot fi de folos la inscripţii, e de datoria mea să mă apuc de altceva.

— Nu te grăbi să cauţi o slujbă, spuse el cu părere de rău. Nu vreau să te văd făcînd una ca asta. Tare-aş dori să renunţi, Sue ! O să ai destul de lucru dac-ai să îngrijeşti de băiat şi de tine.

Se auzi o bătaie în uşă, şi Jude se duse să deschidă. Sue auzi convorbirea.

— E acasă domnul Fawley ?... Biles şi Willis, antreprenorii de construcţii, m-au trimis să întreb dacă doriţi să reconstituiţi textul celor zece porunci într-o bisericuţă de ţară, nu departe de aici, care a fost restaurată de curînd.

Jude stătu puţin pe gînduri, apoi spuse că doreşte să preia comanda.

— Nu e o muncă foarte artistică, vorbi mai departe aducătorul mesajului. Pastorul e un om foarte învechit şi n-a lăsat oamenii să facă altceva decît să cureţe biserica şi s-o repare.

— Minunat bătrîn ! spuse pentru sine Sue, care avea o împotrivire sentimentală faţă de ororile excesului de restaurare.

— Cele zece porunci se află în capătul de răsărit, continuă mesagerul, și trebuie să fie reparate o dată cu zidul respectiv, fiindcă pastorul nu îngăduie ca tablele legii să fie transportate în chip de materiale vechi ce intră în proprietatea antreprenorului, așa cum se obișnuiește în meseria noastră.

După ce se învoiră în ceea ce privește condițiile de plată, Jude intră în casă.

— Ai văzut, făcu el vesel, mi-a mai picat ceva de lucru, și aci poți să mă ajuți și tu — cel puțin poți încerca. Toată biserica va fi a noastră, pentru că restul lucrărilor s-au sfârșit.

A doua zi, Jude se duse pînă la biserică așezată la numai două mile depărtare. Descoperi că cele spuse de slujbașul antreprenorului sînt adevărate : tablele legii evreiești se înălțau severe în fundul altarului, deasupra uneltelor de har creștin, ca principală podoabă, lucrată în stilul frumos și sobru al secolului trecut. Și, cum aveau un chenar de stuc împodobit, nu puteau fi coborîte în vederea reparației. O parte, care se fărîmițase din pricina umezelii, trebuia reînnoită. După ce sfârși această treabă și curăță totul, Jude se apucă de restaurarea slovelor. În dimineața următoare veni și Súc să vadă dacă poate fi de vreun folos, dar și pentru că amîndurora le făcea plăcere să fie împreună.

Tăcerea și singurătatea din biserică îi dădeau curaj, așa încît, urcîndu-se cu sfială pe schela — destul de joasă de altfel — construită de Jude, începu să zugrăvească literele primei table, în timp ce el repara o porțiune din cea de-a doua. Súc era foarte încîntată

de îndemînarea ei ; o deprinsese în vremea cînd picta texte înflorate în prăvălia de obiecte bisericești din Christminster. Părea că n-are cine să-i tulbure ; ciritul plăcut al păsărelelor și foșnetul frunzelor de oc-tombrie pătrundea prin fereastra deschisă și se ameste-cau în vorba lor.

Totuși, nu le-a fost dat să rămînă multă vreme în această stare de tihnă plăcută. Pe la douăsprezece și jumătate, se auziră pași pe pietrișul de afară. Bătrînul pastor și paracliserul intrară, și cînd se apropiară ca să vadă ce se făcuse descoperiră cu mirare că o femeie tînără ajută la lucru. Trecură într-o firidă și chiar atunci ușa se deschise din nou. Intră o ființă scundă — anume Bătrînul Tîmp, care plîngea. Sue îi spuse unde o poate găsi la nevoie între orele de școală. Coborî de pe locul unde stătea cocoțată și întrebă :

— Ce ți s-a întîmplat, dragul meu ?

— N-am putut să iau masa la școală, fiindcă ziceau...

Povesti cum cîțiva băieți își bătuseră joc de el din pricina mamei lui adoptive. Amărîtă, Sue își descărcă mînia vorbind cu Jude, care o asculta de sus. Copilul se duse apoi în cimitir, și Sue se reîntoarce la lucru. Între timp însă, ușa se mai deschisese o dată, și o femeie cu șorț alb, care făcea curățenie în biserică, pași înăuntru cu aerul unei persoane copleșite de treburi. Sue o recunoscuse, fiindcă femeia avea prieteni pe Spring Street și venea uneori pe acolo. Îngrijitoarea bisericii se uită la Sue, căscă gura și ridică mîinile ; era vădit că o recunoscuse pe tovarășa lui Jude, după

cum și aceasta o recunoscuse pe ea. În urma ei intrară două doamne și, după ce schimbă cîteva cuvinte cu femeia de serviciu, se apropiară și ele. În timp ce Sue se încorda ca să ajungă cît mai sus, ele îi urmăreau mîna care desena literele. Măsurară cu priviri aspre făptura ei profilată pe zidul alb, pînă cînd Sue își pierdu cumpătul și începu să tremure în văzul lor.

Doamnele se retraseră în colțul în care stăteau și ceilalți și începură să vorbească în șoaptă : una — Sue nu-și dădu seama care dintre ele — spuse :

— Îmi închipui că-i este nevastă.

— Unii zic da ; alții zic ba, răspunse femeia de serviciu.

— Ba ? Dacă nu-i nevasta lui, trebuie să fie a altuia, e limpede ca lumina zilei !

— Sînt căsătoriți doar de cîteva săptămîni, dacă sînt.

— Cam nepotrivită pereche ca să ne zugrăvească nouă tablele legii ! Mă întreb cum de le-a dat în gînd lui Biles și Willis să-i angajeze pe ăștia.

Paracliserul spuse că, după părerea lui, Biles și Willis habar n-aveau că e ceva necurat la mijloc, și atunci cealaltă femeie, aceea care vorbise cu bătrîna, îi lămuri ce înțelege ea prin cuvintele „nepotrivită pereche“.

Tîlcul convorbirii purtate mai departe în șoaptă fu dat la iveală de paracliser, care istorisi, ca din senin și cu un glas ce putea fi auzit de orice om din biserică, o anecdotă sugerată de împrejurările momentului.

— Să vă spun o întîmplare neobișnuită. De fapt e o istorie ciudată, pe care mi-a povestit-o bunicul meu

despre un caz cum nu se poate mai imoral, ivit cînd s-au zugrăvit cele zece porunci într-o biserică la Gaymead — care-i la o azvîrlitură de băț de asta. Pe vremea aceea, cele zece porunci se scriau de obicei cu litere aurite pe fond negru, și chiar așa și erau scrise în locul de care vă vorbesc, înainte de reclădirea vechii biserici. Acum vreo sută de ani, s-a întîmplat ca tablele legii să trebuiască a fi refăcute întocmai ca ale noastre de aici, și oameni au fost nevoiți să aducă lucrători de la Aldbrickham ca să le facă treaba. Acu, vedeți dumneavoastră, sătenii doreau să vadă treaba mîntuită într-o anumită duminică, așa încît lucrătorii fură siliți să lucreze sîmbătă seara pînă tîrziu și încă împotriva voinței lor, pentru că pe atunci munca suplimentară nu se plătea ca acum. Pe vremea aceea nu găseai credință adevărată prin ținut, nici printre pastori sau diaconi, nici în popor, așa încît, ca să oprească oamenii la lucru, vicarul a trebuit să-i lase să tragă zdravăn la măsea toată după-amiaza. Pe-nse-rate mai trimiseră și lucrătorii după băutură, mai ales rom: Se făcea tot mai tîrziu, și ei se chercheleau tot mai zdravăn, pînă cînd ajunseră să pună sticla de rom și pahărelele pe altar și, apropiind o capră sau două din acelea folosite de tîmplari, se așezară comod în jur și-și umplură paharele vîrf. Nici n-apucaseră bine să dea paharele pe gît, și — așa spune povestea — picară jos fără simțire unul cîte unul. Nu și-au dat seama cît au zăcut așa, dar cînd și-au venit în fire, afară era o vijelie cumplită, și în beznă li se păru că văd o arătare neagră cu picioare foarte subțiri care,

ciudat lucru, stătea cocoțată pe o scară și le sfârșea lor treaba. Când se luminează de ziuă, văzură că într-adevăr munca fusese terminată, dar că ar fi mîntuit-o ei, nu-și puteau de fel aminti. Se duseră pe la casele lor, și primul lucru de care auziră a fost că în dimineața aceea de duminică se iscase mare tevatură în biserică, pentru că, după ce se adunaseră credincioșii și începuse slujba; toată lumea văzuse că cele zece porunci sînt zugrăvite fără *nu*-uri. Multă vreme oamenii cumsecade nu mai voriră să vină la slujbă și a fost nevoie să fie adus episcopul ca să sfințească iarăși lăcașul. Așa umbla povestea pe cînd eram eu copil. N-aveți decît s-o credeți sau nu, dar ce s-a întîmplat astăzi mi-a amintit, cum vă spusei, de istoria asta.

Vizitatorii mai aruncară o privire, ca și cum ar fi vrut să vadă dacă Jude și Sue nu săriseră cumva și ei *nu*-urile. După aceea ieșiră din biserică pe rînd, și în cele din urmă plecă și bătrîna. Sue și Jude, care nu se opriseră din lucru, trimiseră copilul înapoi la școală și rămaseră apoi tăcuți ; într-un tîrziu, uitîndu-se mai de aproape la Sue, Jude descoperi că plînge pe înfundate.

— Nu te necăji,* tovarășa mea de suferință ! spuse el. Știu ce înseamnă asta !

— Nu pot să *rabd* gîndul că și ăștia și toți ceilalți iau drept ticăloși pe niște oameni care s-au hotărît să trăiască după placul lor ! De fapt părerile astea fac din oamenii cei mai cumsecade niște apucați, și de aceea sînt cu adevărat imorale !

— Nu te lăsa doborâtă ! N-a fost decît o snoavă caraghioasă.

— Da, dar noi i-am sugerat-o ! Mă tem că ți-am făcut rău venind aici, Jude, în loc să te ajut !

Privind cu seriozitate lucrurile în față, faptul că sugeraseră o asemenea poveste nu era chiar înveselitor. Totuși, după cîteva minute, Sue păru să deslușească latura hazlie a întîmplării lor din astă-dimineață și, ștergîndu-și ochii, rîse.

— La urma urmelor, e caraghios, spuse ea, ca dintre toți oamenii tocmai noi, cu povestea noastră trăsnetă, să ajungem a fi puși să zugrăvim cele zece porunci ! Tu un anatemizat, și eu în situația mea... Vai de mine !...

Și rîse din nou înfundat și întrerupt, cu mîna pe ochi, pînă se simți vlăguită.

— Așa mai zic și eu ! spuse Jude înveselit. Acum ne simțim iarăși bine, nu-i așa, fetițo ?

— Da, dar nu-i de glumit ! oftă ea, punînd mîna pe pensulă și îndreptîndu-se din spate. Vezi tu cum nu cred ei că sîntem căsătoriți ? Nu vor să creadă ! E nemaipomenit !

— Nici nu-mi pasă dacă vor sau nu să creadă, spuse Jude. N-o să-mi mai bat capul să-i fac să creadă.

Se așezară să mănînce merindele pe care le aduseseră cu ei, ca să nu piardă timpul. Isprăviseră și erau tocmai gata să se apuce din nou de lucru, cînd un bărbat intră în biserică. Jude îl recunoscu pe antreprenorul Willis, care-i făcu semn și-l luă deoparte pentru a-i vorbi.

— Uite ce este : tocmai am primit o plîngere, spuse el cu răsufarea tăiată de stînjenit ce era. Nu vreau să mă amestec în treaba asta — adevărul e că eu nici nu ştiam despre ce este vorba. Dar mă tem că trebuie să vă rog să încetaţi şi să lăsaţi pe altcineva să sfîrşească lucrarea ! E cel mai bine ca să ne ferim de neplăceri. Eu totuşi îţi plătesc săptămîna de lucru.

Jude era prea mîndru ca să protesteze. Antreprenorul îl plăti şi plecă, iar Jude îşi adună sculele, în timp ce Sue îşi curăţa pensulele. În clipa aceea, privirile li se întâlneau.

— Cum de-am fost atît de mărginiţi încît să ne închipuim că vom putea face o lucrare ca asta ?! spuse Sue. Glasul ei căpăta inflexiuni tragice. Bineînţeles că n-ar fi trebuit — n-ar fi trebuit să vin !

— Nici prin gînd nu mi-a trecut c-o să se strecoare cineva într-un loc atît de pustiu şi-o să ne vadă !! răspunse Jude. Ei, dar n-avem ce-i face, draga mea ; şi e de la sine înţeles că nu doresc să-l păgubesc pe Willis rămînînd aici.

Se aşezară pentru cîteva clipe, storşi de puteri, apoi ieşiră din biserică şi, ajungînd băiatul din urmă, îşi văzură gînditori de drum pînă la Aldbrickham.

Fawley era încă destul de zelos pe tărîmul educaţiei şi, cum era şi firesc după experienţele trăite de el, lucra pentru cauza „drepturilor egale” prin toate modestele lui mijloace. Se înscrisese într-o Societate de ajutorare a meseriaşilor, care luase fiinţă în oraş cam în vremea cînd sosise şi el acolo. Membrii asociaţiei erau tineri de toate credinţele şi hramurile, printre

ei fețe bisericești, congregaționiști, baptiști, unitarieni, pozitivști și alții. Despre agnostici aproape că nu auzise nimeni pe vremea aceea. Dorința lor comună era să-și lărgească orizontul spiritual, prin alcătuirea unei uniuni destul de puternice și de strînse. Cotizația era mică, și locul de întîlnire — intim. Activitatea lui Jude, cunoștințele lui neobișnuite și, mai ales, flerul lui deosebit cu privire la ce trebuie să citești și cum trebuie să pășești pe tărîmul culturii — înzestrării cîștigate în anii lui de luptă cu soarta neprielnică — îi aduseseră cîntea de a fi ales în comitet.

Cîteva seri după înlăturarea lui de la lucrările de restaurare a bisericii și înainte de a mai fi căpătat ceva de lucru, se duse să ia parte la o întrunire a mai sus pomenitului comitet. Era tîrziu cînd ajunsese el acolo. Toți ceilalți se adunaseră, și cînd intră el îl priviră strîmb și de-abia îngăimă un salut. Ghici că se discutaseră și se vînturaseră chestiuni care-l priveau pe el. Se puseră la punct cîteva treburî curente, apoi ieși la iveală că numărul cotizanților în cartierul respectiv scăzuse. Unul dintre membri — un om într-adevăr binevoitor și drept — începu să vorbească în șarade despre cauzele posibile ale acestei scăderi. Spuse că s-ar cuveni să se cerceteze bine regulamentele, căci dacă nu există respect pentru comitet și dacă, în ciuda deosebirilor de păreri, membrii comitetului nu dovedeau cel puțin principii comune de *conduită*, asociația se duce de rîpă. De față cu Jude, altceva nu se mai spuse, dar el înțelese despre ce era vorba și, îndreptîndu-se spre

masă, scrise pe loc o declarație de renunțare la funcția sa.

Și astfel, în fel și chip, erau împinși spre plecare cei doi tineri din cale afară de simțitori. Ploua la ei în casă cu note de plată, și curînd se ivi și întrebarea ce avea să facă Jude cu mobila grea și veche a bătrîncii lui mătuși dacă părăsea orașul pentru a se duce nici el nu știa încotro. Asta și nevoia de bani gheață îl siliră să se hotărască la o licitație, măcar c-ar fi preferat să păstreze venerabilele obiecte.

Veni ziua vînzării și, pentru ultima oară, Sue pregăti micul dejun la care luară parte ea, copilul și Jude, în căsuța mobilată de acesta. Se nimeri să fie o zi umedă și, pe deasupra, Sue nici nu se simțea bine. Nedorind să-l lase pe Jude singur în împrejurări atît de jalnice și fiindcă el era silit să stea acolo, urmă sfatul slujbaşului trimis pentru executarea licitației și, izolîndu-se de ofertanți, se închise într-o cameră de sus, care fusese golită. Aci o descoperi Jude ; în prezența copilului, între cufere, coșuri, boccele, două scaune și o masă care nu erau de vînzare, cei doi începură să-și vorbească gînditori.

Pe scările goale prinseră să bocănească, urcînd și coborînd, pașii celor veniți să cerceteze lucrurile, dintre care unele erau de o fabricație atît de neobișnuită și de veche, încît, din întîmplare, erau prețuite ca obiecte de artă. O dată sau de două ori fu încercată și ușa lor, așa încît, pentru a se păzi de nepoftiți, Jude scrise „Intrarea oprită“ pe o bucată de hîrtie și o prinse de tăblia ușii.

Descoperiră curînd că eventualii cumpărători discutau cu o stăruință neașteptată și insuportabilă nu despre mobilă, ci despre povestea lor intimă și faptele lor trecute. De-abia acum își dădea seama cu adevărat că paradisul de așa-zisă izolare în care trăiseră în ultima vreme fusese doar o nălucire smintită. Sue apucă în tăcere mîna prietenului ei și ascultară amîndoi, ochi în ochi, crîmpeiele de conversație. Strania și tainica personalitate a Bătrînelului Timp alimenta din belșug aluziile și înțepăturile. În cele din urmă, începu și licitația în odaia de jos, de unde puteau auzi bătăile ciocanului pentru fiecare dintre lucrurile familiare lor. Cele foarte dragi erau prețuite ieftin, cele nesocotite de ei fură vîndute la un preț neașteptat de mare.

— Oamenii nu ne înțeleg, oftă el din adînc. Sînt bucuros că ne-am hotărît să plecăm.

— Întrebarea e, încotro ?

— Ar trebui să plecăm la Londra. Acolo poate omul să trăiască așa cum îi place.

— Nu, nu la Londra, dragul meu ! Știu bine că acolo am fi nefericiți.

— De ce ?

— Nu poți să-ți închipui ?

— Pentru că Arabella locuiește acolo ?

— Asta e motivul principal.

— Dar în provincie îmi va fi mereu teamă să nu se repete cîndva vreuna dintre ultimele noastre experiențe. Și apoi, nici n-am chef să mă feresc de asemenea experiențe, lămurind toată povestea cu băiatul. Ca să-l smulg din trecutul lui, m-am hotărît să tac.

Și pe urmă, m-am săturat pînă-n gît de lucrări bisericești ; chiar dacă mi s-ar mai oferi vreuna, n-aș vrea să mai primesc !

— Bine-ar fi fost dacă te specializezi și în arta clasică. De fapt, goticul e barbar. Pugin ¹ n-avea dreptate, și Wren ² avea. Amintește-ți de interiorul catedralei din Christminster. Cred că acolo ne-am privit pentru prima dată în ochi. Dincolo de pitorescul acelor detalii normande, deslușești naivitatea grotescă a unui popor necioplit, încercînd să imite formele romane apuse de care-și amintește doar printr-un păienjeniș de tradiții.

— Da, aproape că m-ai convertit la punctul ăsta de vedere cu ce-ai spus adineauri. Dar poți lucra și disprețuindu-ți munca. Trebuie să fac ceva dacă mă las de arhitectura bisericească gotică.

— Tare mi-ar plăcea să avem amîndoi o îndeletnicire asupra căreia împrejurările personale să n-aibă nici o influență ! spuse ea zîmbind gînditoare către el. Eu sînt la fel de descalificată pentru învățămînt cum ești tu pentru arta bisericească. Trebuie să te apuci de gări, de poduri, teatre, de music-halluri, hoteluri — orice lucru lipsit de legătură cu bunele purtări.

— Nu mă pricep la astea... Ar trebui să mă apuc de brutărie. Știi doar că am crescut în brutăria mătușii

¹ *Augustus Pugin* (1812—1852), arhitect englez, unul dintre promotorii curentului de reîntoarcere la arta gotică în Anglia.

² *Christopher Wren* (1632—1723), arhitect și om de știință englez, proiectantul celebrei catedrale Sf. Paul și al multor altor clădiri celebre, în stilul cărora a îmbinat influențele tradiției gotice engleze cu cele ale barocului italian.

mele. Dar pînă și un brutar trebuie să țină seama de convenții dacă vrea să aibă mușterii.

— Dacă nu cumva își deschide o gheretă cu plăcinte și turtă dulce prin tîrguri și bîlciuri, acolo unde oamenii nu se sinchisesc nici cît negru sub unghie de altceva decît de calitatea mărfii.

Gîndurile le fură tulburate de glasul licitatorului :

— Și acum, această bancă antică de stejar — o piesă unică de veche mobilă englezească, demnă de atenția oricărui colecționar !

— A fost a străbunicului meu, spuse Jude. Tare aș fi dorit să putem păstra vechitura asta !

Unul cîte unul, lucrurile fură vîndute, și după-amiaza trecu. Toți trei începeau să simtă oboseala și foamea ; dar după cele auzite nu se încumetau să iasă cît timp cumpărătorii le mai tăiau retragerea. Totuși, se apropiau ultimele strigări, și ei erau nevoiți s-o pornească numaidecît prin ploaie, ca să transporte lucrurile lui Sue la locuința lor provizorie.

— Și acum, partida următoare : două perechi de porumbei, vii și grași, o plăcintă minunată pentru dejunul de duminică !

Amenințarea vînzării păsărilor a reprezentat momentul celei mai intense încordări din după-amiaza aceea. Porumbeii erau răsfățații lui Sue, și cînd descoperiseră că nu-i mai pot ține, se întristaseră mai tare decît la gîndul că se vor despărți de toată mobila. Sue încercă să se gîndească la altceva ca să-și stăpînească plînsul, din clipa cînd auzi cum crește treptat suma caraghios de mică la care fuseseră prețuiți favoriții ei,

pînă cînd, în cele din urmă, răsună bătaia ciocanului adjudecînd vînzarea. Cumpărătorul era un crescător de păsări din vecinătate, și porumbeii erau fără îndoială sortiți să moară înainte de următoarea zi de tîrg.

Văzînd-o cum își ascunde amărăciunea, Jude o sărută, spunînd că-i timpul să plece și să cerceteze dacă locuința nouă e pregătită. Voia să pornească el înainte cu băiatul, pentru că după aceea să vină s-o ia și pe dînsa.

Sue rămase singură și așteptă răbdătoare, dar Jude nu se înapoia. În cele din urmă, porni și ea, fiindcă acum terenul era eliberat. Cînd trecu prin fața prăvăliei crescătorului de păsări din apropiere, își văzu porumbeii într-un coș lîngă ușă. Emoția pricinuită de vederea lor, sporită poate de umbrele tot mai dese ale înserării, o îndemnă să acționeze necugetat și, după ce privi mai întîi grăbită în jur, coborî cîrligul care ținea capacul coșului și plecă mai departe. Dinăuntru, capacul fu ridicat, și porumbeii zburară cu o fluturare de aripi, care-l aduse pe crescătorul păgubit la ușă și-l făcu să înjure.

Sue ajunse tremurînd la noua locuință, pe care Jude și băiatul o rînduiau ca ea să se simtă cît mai bine.

— Cumpărătorii plătesc înainte de a ridica lucrurile ? întrebă ea fără răsufare.

— Cred că da. De ce ?

— Fiindcă, în cazul ăsta, am făcut o mare ticăloșie !

Și-l lămuri cu amară căință.

— Va trebui să-i plătesc crescătorului de păsări pentru porumbei dacă nu-i prinde, spuse Jude. Dar nu face nimic. Nu te frământa pentru asta, draga mea!

— Ce prostie din partea mea! De ce o fi o lege a naturii ca ființele să se măcelărească între ele?

— Chiar așa e, mamă? întrebă curios băiatul.

— Da, răspunse Sue cu năduf.

— Cum le-o fi norocul, sărmanii de ei, spuse Jude. De îndată ce se încheie socotelile licitației și ne plătim datoriile, plecăm.

— Încotro plecăm? întrebă Bătrânelul Timp, cu sufletul la gură.

— Trebuie să ridicăm pânzele pe ascuns, așa încât nimeni să nu ne știe urma... Nu trebuie să ne ducem nici la Alfredston, nici la Melchester, nici la Shaston sau la Christminster. În afară de locurile astea, ne putem duce oriunde.

— Și în locurile astea de ce nu trebuie să ne ducem, tată?

— Din pricina unor nori care s-au adunat deasupra noastră, măcar că „noi n-am nedreptățit, n-am mituit, n-am înșelat pe nimeni!“ Măcar că am „făcut poate ceea ce în ochii noștri era drept“.

VII

Din săptămîna aceea, Jude Fawley și Sue n-au mai fost văzuți trecînd pe străzile orașului Aldbrickham.

Încotro plecaseră nu știa nimeni, în primul rînd pentru că nimănui nu-i păsa. Oricine ar fi avut curiozitatea să găsească urma unei perechi de oameni atît de neștiuți ar fi descoperit, fără mare osteneală, că întemeindu-se pe un meșteșug bun în orice loc, cum era acela al lui Jude, începuseră o viață de azi pe mîine, o existență aproape nomadă, care pentru un timp nu era lipsită de plăceri.

Ori de cîte ori Jude auzea că undeva se găsește de lucru pentru pietrari, se ducea într-acolo, alegînd cu deosebire locuri cît mai depărtate de vechile lor reședințe. Muncea la o lucrare — timp mai îndelungat sau mai scurt — pînă o sfîrșea ; pe urmă plecau mai departe.

Astfel se scurseră doi ani și jumătate. Îl găseai uneori cioplint la colonetele de la ferestrele unui conac de țară, alteori așezînd balustrada unei primării, cîteodată ciocănind la fațada unui hotel din Sandbourne

sau a unui muzeu din Casterbridge, uneori îl descopereai în vale la Exonbury, alteori la Stoke-Barehills. Mai târziu nimeri la Kennetbridge, un orașel înfloritor la douăsprezece mile spre sud de Marygreen ; mai mult nu se încumeta să se apropie de satul lui natal, căci avea spaima omului simțitor să nu i se pună cumva întrebări în legătură cu viața și cu norocul lui de către cei ce-l cunoscuseră în anii înflăcărați ai tinereții sale, în anii de învățătură plini de făgăduieli sau în răstimpul scurtei și nefericitei lui căsnicii din vremea aceea.

În unele locuri zăbovea luni întregi, în altele doar câteva săptămîni. Ciudata și brusca lui antipatie față de orice lucrare bisericească, fie că era vorba de biserica anglicană sau de cea neconformistă, antipatie ce se născuse în el pe vremea cînd îl fulgerase sentimentul că e neînțeles, nu se stinsese nici acum, cînd judeca totul cu sînge rece. Faptul se datora mai puțin fricii de o reînnoită cenzură cît unei exagerate conștiinciozități, ce nu-i îngăduia să-și agonisească traiul de pe urma aceluia care nu încuviințau felul lui de viață ; de asemenea și unui sentiment de nepotrivire între dogmele îmbrățișate de el pe vremuri și crezul lui de acum, căci din credința cu care pornise mai înainte spre Christminster, abia dacă mai rămăsese o urmă. Se apropia acum de atitudinea spirituală a lui Sue atunci cînd o întîlnise pentru prima oară.

Într-o sîmbătă seară din luna mai, aproape trei ani după ce Arabella îi recunoscuse pe Jude și pe Sue la

Expoziția Agricolă, câțiva dintre cei ce se întâlneau atunci acolo se revăzură. —

Era la iarmaroecul de primăvară din Kennetbridge, și cu toate că vechiul târg nu mai era ce fusese pe vremuri, strada lungă și dreaptă a burgului înfățișa încă, pe la ceasul prînzului, o scenă însuflețită. La ora aceasta, un docar ușor intra în oraș o dată cu alte vehicule pe drumul de nord și se îndrepta spre poarta unui han de temperanță. Acolo coborîră două femei. Una — aceea care mîinase trăsurica — era o femeie simplă de la țară, cealaltă — o persoană bine clădită, în mare doliu. Veșmintele ei cernite, de o croială bătătoare la ochi, o făceau să pară cam nelalocul ei în îmbulzeala și zarva unui bîlci de provincie.

— Vreau să descopăr mai întîi pe unde se află Anny, spuse femeia în doliu către însoțitoarea ei după ce calul și trăsură fuseseră luate în primire de omul care le ieșise înainte ; și după aceea mă întorc și mă întîlnesc cu tine aici ; și o să intrăm să îmbucăm și să bem ceva, fiindcă încep să simt cum mă lasă puterile.

— Din toată inima, spuse cealaltă. Măcar că mi-ar fi plăcut mai mult să fi tras la Șahul sau la Jack, fiindcă-n hanurile astea de temperanță nu găsești mare lucru.

— Nu te lăsa tîrîită de lăcomie, fetițo ! spuse cu dojană în glas femeia îndoliată. Țasta este locul potrivit. Prin urmare : ne întîlnim peste o jumătate de ceas, dacă nu cumva vrei să vii cu mine ca să găsim locul unde se află așezată noua capelă.

— Nu țin numaidecît. Ai să-mi spui tu.

După aceste cuvinte, fiecare dintre cele două tovarăşe de călătorie o apucă pe drumul ei, femeia cer-nită pornind cu pas hotărît şi cu un aer de dispreţ faţă de lumea peştriţă din jur. Întrebînd în dreapta şi-n stînga, ajunsese la un şantier unde se făceau săpături, pesemne pentru a se pune temelia unei clădiri ; pe scîndurile de afară, unul sau două afişe mari anunţau că piatra de temelie a capelei ce avea să se înalţe acolo va fi pusă în după-amiaza aceea de către un predicator din Londra, foarte renumit printre con-fraţii săi.

După ce se încredinţă de acest fapt, femeia în mare doliu făcu cale-ntoarsă, dar zăbovi puţin pentru a urmări agitaţia bîlciului. Curînd, atenţia îi fu oprită de o dugheană mică cu prăjituri şi turtă dulce, aşezată între două construcţii mai arătoase, făcute din scînduri şi pînză. Tejgheaua era acoperită cu un şervet strălucitor de alb, şi vînzătoarea, o femeie tînără, vădit nedeprinsă cu meseria, era însoţită de un băiat cu chip de octogenar, care o ajuta.

— Să fiu a naibii, murmură văduva pentru sine, dacă asta nu-i nevastă-sa, Sue ! Se apropie de tejghea. Ce mai faci, doamnă Fawley ? întrebă politicoasă.

Sue se schimbă la faţă cînd o recunoscă pe Arabella sub zăbranicul de doliu,

— Şi dumneata cum o duci, doamnă Cartlett ? răspunse ea sec. Apoi, cînd zări veşmintele cernite ale Arabellei, glasul îi deveni, fără să vrea, mai prietenos. Cum asta ? L-ai pierdut pe...

— Pe sărmanul meu bărbat. Da. A murit subit, acum șase săptămîni, și m-a lăsat destul de încurcată cu banii, măcar c-a fost un soț bun pentru mine. Fiindcă dacă se alege cineva cu vreun câștig de pe urma unei cîrciumi, ăla e fabricantul de băuturi, nu ăl de le vinde cu amănuntul... Și tu, Bătrînelule ? Îmi închipui că nu mă mai cunoști.

— Ba da. Ești femeia despre care am crezut oarecînd de timp că e mama, pînă cînd am descoperit că nu ești, răspunse Bătrînelul Timp, care deprinsese graiul din Wessex.

— Foarte bine. Nu-ți bate capul. Sînt o prietenă.

— Juey, spuse brusc Sue. Ia du-te tu pe peronul gării cu tava asta — cred că e timpul să sosească alt tren.

După ce plecă băiatul, Arabella vorbi mai departe :

— Frumos n-o să fie niciodată, săracuțul, nu-i așa ? Știe că eu sînt mama lui adevărată ?

— Nu. Bănuiește că există o taină în legătură cu părinții lui, atîta tot. O să-i spună Jude adevărul cînd o să fie mai măricel.

— Dar cum ai ajuns la meseria asta ? Sînt uimită.

— E o îndeletnicire trecătoare — o trăsnaie de-a noastră pînă ieșim din încurcătură.

— Va să zică tot cu el trăiești.

— Da.

— Măritată ?

— Bineînțeles !

— Copii aveți ?

— Doi.

— Și, după cum văd, al treilea e pe drum.

Pe Sue o cutremură șirul acela de întrebări brutale, fără ocolișuri, și gura ei mică și delicată începu să tremure.

— Ferească... — voiam să spun slavă Domnului. Ce-i de plîns aici ? Unii ar fi mîndri de asta.

— Nu că mi-ar fi rușine ! În orice caz, nu așa cum crezi dumneata ! Dar mi se pare un lucru cumplit de tragic s-aduci oameni pe lume — e o mare cutezanță, așa încît uneori mă întreb dacă am dreptul s-o fac !

— Liniștește-te, draga mea... Dar tot nu mi-ai spus de ce vinzi prăjituri. Pe vremuri, Jude era un băiat mîndru — se socotea prea bun pentru orice soi de negustorie, ca să nu mai vorbim de o gheretă.

— Poate că de atunci bărbatul meu s-a mai schimbat un pic. Sînt sigură că acum nu mai este mîndru ! Lui Sue îi tremurau iarăși buzele. Mă îndeletnicesc cu treaba asta pentru că la începutul anului, cînd a pus piatra de temelie la un music-hall din Quartershot, Jude a răcit. A fost silit să muncească în ploaie, pentru că lucrarea trebuia să fie gata într-o anumită zi. Acum e mai bine, dar a avut o boală lungă, care l-a stors ! În tot timpul ăsta, a locuit la noi o văduvă bătrînă, o prietenă de-a noastră, care ne-a ajutat ; numai că, în curînd, o să plece.

— Și eu sînt o persoană respectabilă, slavă Domnului, și foarte serioasă, de cînd cu văduvia. Dar de ce v-ați apucat tocmai de vîndut turtă dulce ?

— Dintr-o simplă întîmplare. El a învățat de copil brutăria și i s-a năzărit să-și încerce îndemînarea în

meseria-asta, pe care o poate face fără să iasă din casă. Noi le spunem prăjituri de Christminster. Au căutare.

— N-am văzut niciodată dintr-astea. Ia te uită, ferestre, turnuri și turnulețe ! Pe cuvîntul meu că-s foarte bune !

Se servise singură, și acum morfolea fără fasoane o prăjitură.

— Da. Amintiri despre colegiile din Christminster. Ferestre gotice, arcade, vezi doar. I-a venit lui trăsnaia să le modeleze în cocă.

— Tot la Christminster se gîndește, chiar cînd face prăjituri, rîse Arabella. Asta-i seamănă lui Jude. E o patimă care nu-l slăbește. Ce om ciudat mai e și ăsta, și așa o să rămîină cît o trăi !

Sue oftă. Se vedea că e nefericită cînd Jude e vorbit de rău.

— Nu crezi că ăsta-i felul lui ? Acu lasă, doar știi și dumneata, oricît ai ține la el !

— Firește, Christminsterul e pentru el un soi de miraj care nu-i dă pace și cred că niciodată n-o să se leuiască de credința asta. El tot mai crede că-i un mare centru al gîndirii înalte și îndrăznețe, în loc să-l vadă așa cum este, adică un cuib de belferi de duzină, a căror trăsătură caracteristică este supunerea slugarnică față de tradiție.

Arabella o luă în rîs pe Sue — nu atît pentru ceea ce spunea, cît pentru felul cum se exprima.

— Ce caraghios s-auzi o femeie care vinde plăcinte vorbind așa ! spuse ea. De ce nu te-apuci iarăși de dăscălit ?

Sue clătină din cap.

— Fiindcă nu m-ar primi.

— Îmi închipui că din pricina divorțului.

— Și din asta și din altele. Și pe urmă, nu mai am de ce s-o doresc. Am renunțat la orice ambiție și nicio dată în viața noastră n-am fost mai fericiți decît în răstimpul ăsta pînă a dat-boala peste el.

— Unde locuiți ?

— N-are rost să-ți spun.

— Aici, la Kennetbridge ?

Atitudinea lui Sue îi arată Arabellei că, ghicind la întîmplare, nimerise bine.

— Uite că se întoarce băiatul, continuă Arabella ; copilul meu și al lui Jude !

Ochii lui Sue aruncară scînteii.

— Nu-i nevoie să-mi arunci asta în față ! strigă ea.

— Prea bine. Deși, mai-mai că simt că l-aș vrea înapoi... Dar, ferească Sfîntul, nu vreau să ți-l iau. Acu, nu vreau să vorbesc cu păcat, dar aș crede că ai de ajuns cu ai dumitale ! Știu că se află în mîini foarte bune ; și nu sînt eu femeia care să caut cusur în cele rînduite de Domnul. Am ajuns să știu ce înseamnă resemnarea.

— Adevărat ? Tare aș fi dorit să știu și eu !

— Ar trebui să încerci, răspunse văduva, vorbind de la înălțimea unui suflet conștient de superioritatea sa nu numai spirituală, dar și socială. Nu mă laud cu

redezertarea mea întru credință, dar nu mai sînt
ce-am fost. După moartea lui Cartlett, am trecut o
dată prin fața capelei din strada vecină și am intrat
înăuntru ca să mă adăpostesc de o ploaie torențială.
Simțeam nevoia unui sprijin oarecare după pierderea
suferită, și, cum cel găsit aci era mai bun decît ginul,
m-am învățat să mă duc regulat la capelă, ceea ce
mi-a adus mare mîngîiere. Dăr acum, știi, am părăsit
Londra, și în momentul de față locuiesc la Alfredston,
cu prietena mea Anny, ca să fiu mai aproape de ținu-
tul meu de baștină. N-am venit aici de dragul bîlciu-
lui. Azi după-amiază se pune piatra de temelie pentru
o nouă capelă de către un predicator vestit din Lon-
dra și m-am repezit și eu pînă aici cu Anny. Și-acum
trebuie să mă înapoiez, ca să mă întîlnesc cu ea.

După aceste cuvinte, Arabella își luă rămas bun de
la Sue și plecă.

VIII

În după-amiaza aceea, Sue și ceilalți oameni care se îmbulzeau prin iarmarocul din Kennetbridge auziră glasuri care cântau în interiorul șantierului împrejmuit cu anunțuri, din celălalt capăt al străzii. Cei care se uitară printre uluci văzură, de jur împrejurul săpăturilor noii capele, o mulțime de oameni îmbrăcați în haine de postav, ținând cărți de imnuri în mână. Arabella Cartlett, în veșmintele ei cernite, se afla printre ei. Avea un glas cristalin și puternic, care se deslușea printre celelalte voci, înălțându-se și coborînd, după cum cerea melodia, în același ritm cu bustul ei superb și abundent.

În aceeași zi, două ore mai târziu, Anny și doamna Cartlett porniră spre casă de-a curmezișul ținutului înalt și vast care se întinde între Kennetbridge și Alfredston. Arabella era gînditoare ; numai că gîndurile nu-i fugeau spre capela cea nouă, cum bănuise Anny la început.

— Nu, e altceva, spuse în cele din urmă Arabella, morocănoasă. Cînd am sosit astăzi aici, nu mă gîndeam

la nimeni decît la răposatul Cartlett și la nimic decît să răspîndesc cuvîntul Evangheliei prin mijlocirea noului lăcaș a cărui ridicare a început în după-amiaza asta. Dar s-a întîmplat ceva care mi-a abătut gîndurile în cu totul altă direcție. Anny, am auzit vorbindu-se despre el, și pe ea am și văzut-o !

— Pe cine ?

— Am aflat despre Jude și am văzut-o pe nevastă-sa. Și de atunci, orice-aș face, măcar c-am cîntat imnuri cît m-au ținut bojocii, nu m-am putut opri să mă gîndesc numai la el ; și doar ca drept-credincioasă n-am dreptul s-o fac.

— Nu poți să-ți îndrepti gîndurile spre cele ce a spus astăzi predicatorul ăla din Londra, ca să scapi de aiurelile tale ?

— Asta și fac. Dar inima mea păcătoasă o ia razna fără să-i dau voie !

— Da, știu și eu, judecînd după mine, cum e cînd ai o minte zburdalnică ! Dacă ai ști ce visez eu uneori noaptea, împotriva voinței mele, ai zice că am și eu frămîntările mele ! (În ultima vreme, de cînd o lăsase ibovnicul, îi mai venise și lui Anny mintea la cap.)

— Ce să mă fac ? stăruie Arabella cu glas de om bolnav.

— Ai putea să iei o șuviță din părul răposatului, să-ți faci un medalion din ea și să te uiți tot timpul la el.

— N-am nici o șuviță ! Și dacă-aș avea, tot nu mi-ar folosi... După toate cîte se îndrugă despre mîngîierea

pe care ți-o aduce credința, tare l-aș vrea pe Jude înapoi !

— Trebuie să te lupți vitejește cu simțămîntul ăsta, acuma, că Jude e al alteia. Și-am mai auzit că le face bine văduvelor pofticioase, cînd le apucă să se ducă pe-nșurat la mormîntul bărbatului și să stea-ngenunchiate acolo cît mai mult timp.

— Aiurea ! Las', că știu eu la fîl de bine ca și tine ce-ar trebui să fac ; numai că nu fac !

Mînară caii în tăcere, de-a lungul drumului drept, pînă cînd începu să se zărească Marygreenul, așezat nu departe, în stînga lor. Se aflau la încrucișarea șoselei cu drumeagul ce ducea spre satul a cărui clopotniță parcă tăia valea de-a curmezișul. Cînd ajunseră ceva mai departe și trecură pe lîngă bordeiul singuratic în care locuise împreună cu Jude în primele luni după căsătorie și în care avusese loc împlinirea cu tăiatul porcului, Arabella nu se mai putu stăpîni.

— E mai mult al meu decît al ei ! izbucni ea. Ce drept are ea la el, tare-aș vrea să știu ! I l-aș lua dac-aș putea !

— Vai, Abby, nici șase săptămîni nu sînt de cînd ți s-a prăpădit bărbatul ! Mai bine te-ai ruga !

— A dracului să fiu dacă mă rog ! Sentimentele sînt sentimente ! N-am de gînd să mai fiu multă vreme o fățarnică smerită, uite-așa !

Arabella smulse din buzunar, cu mișcări repezite, o legătură de fascicule pe care le luase cu ea ca să le răspîndească la bîlci și din care împărțise cîteva. În timp ce vorbea, azvîrli tot restul pachetului în mar-

ginea drumului. Am încercat și leacul ăsta, dar am dat greș. Trebuie să rămîn așa cum m-a făcut mama.

— Taci, nu-ți ieși din fire, dragă ! Acum te întorci liniștită acasă și bei un ceai și nu mai vorbim despre asta. N-o să mai mergem niciodată pe drumul ăsta, fiindcă te duce cu gîndul la el și te-nfierbîntă prea tare. Ai să vezi că îndată ai să te simți iarăși bine.

Arabella se domoli treptat ; apuseră-apoi drumul de multe. Cînd porniră la vale pe coborișul iute al dealului înalt, le ieși în față un bătrîn puțintel la trup și cu chip gînditor, care mergea tîrșind picioarele. Purta un coș în mînă ; în îmbrăcămintea lui deslușeau o urmă de neglijență care, împreună cu ceva greu de precizat din întreaga lui înfățișare, trăda omul ce se gospodărește singur, își poartă singur de grijă, își este sieși duhovnic și prieten, pentru că n-are pe nimeni pe lumea asta în stare să îndeplinească aceste însărcinări pe lîngă el. Cum restul drumului se întindea în vale și fiindcă ghiciseră că omul merge spre Alfredston, îl poftiră în trăsură, ceea ce el primi.

Arabella îl privi și iar îl privi, și în cele din urmă îl întrebă :

— Dacă nu mă înșel, vorbesc cu domnul Phil-
lotson ?

Drumețul întoarse ochii și o măsură la rîndul lui.

— Da, numele meu este Phillotson, spuse el. Dar nu vă recunosc, doamnă.

— Mi-amintesc destul de bine de dumneavoastră, din vremea cînd erați învățător la Marygreen. Eu am fost una dintre elevele dumneavoastră. Urcam pe jos

de la Crescombe în fiecare zi, pentru că acolo la noi aveam doar o învățătoare, și dumneavoastră predați mai bine. Dar n-o să vă amintiți de mine așa cum mi-amintesc eu de dumneavoastră — Arabella Donn mă numesc.

El clătină din cap.

— Nu, spuse politicoș. Nu-mi aduc aminte de nume. Și mi-ar fi greu să recunosc în ființa împlinită de acum școlărița pirpirie care ați fost, fără îndoială, pe atunci.

— Eu am avut totdeauna oasele acoperite cu carne din belșug. Oricum, acum locuiesc pe aici la niște prieteni. Aș crede că știți cu cine m-am măritat.

— Nu.

— Cu Jude Fawley, alt elev de-al dumneavoastră — cel puțin la școala serală și pentru scurt timp, cred. Și, dacă nu mă înșel, regăsit de dumneavoastră după aceea.

— Doamne-Doamne ! făcu Phillotson scuturat din amorteala lui. *Dumneata* — soția lui Fawley ? Desigur, avea o soție ! Și... după câte am înțeles...

— A divorțat de ea, cum ați divorțat și dumneavoastră — poate pentru motive mai întemeiate.

— Adevărat ?

— Da, dar poate c-a făcut bine ce-a făcut — bine pentru amândoi ; pentru că eu m-am remăritat curînd, și toate au mers strună, pînă cînd, acum în urmă, mi-a murit bărbatul. Dar dumneavoastră... dumneavoastră hotărît c-ați procedat greșit !

— Nu, făcu Phillotson, brusc enervat. E mai bine să nu vorbesc despre asta, dar sînt încredințat că tot ce-am făcut a fost bine și drept și moral. Am suferit pentru faptele și părerile mele, dar țin la ele ; deși pierderea ei m-a lovit în fel și chip.

— Ați pierdut din pricina ei școala și un venit frumos, nu-i așa ?

— Nu-mi place să vorbesc despre asta. De curînd m-am întors aici, vreau să spun la Marygreen.

— Conduceți iarăși școala, ca pe vremuri ?

Povară unei tristeți care se zbătea să capete grai îi desferecă gura.

— Sînt la școală, răspunse el. Dar nu ca pe vremuri. Doar tolerat. A fost ultima salvare — o slujbă foarte modestă, în comparație cu ascensiunea mea, cu speranțele cu care m-am amăgit atîta vreme, o reîntoarcere la zero, cu toate umilintele legate de ea. Dar e un refugiu. Îmi place locul ăsta singuratic. Și fiindcă pastorul mă știe încă dinainte de așa-zisa mea atitudine excentrică față de nevastă-mea, atitudine de pe urma căreia mi-am năruit reputația de învățător, mi-a dat de lucru, deși toate celelalte școli mi-au închis porțile. Totuși, măcar că aici cîștig cincizeci de livre pe an, după ce în alte locuri am cîștigat peste două sute, mai bine așa decît să risc să-mi fie iarăși răscolite vechile experiențe conjugale, cum aș risca dac-aș încerca să mă mut în altă parte.

— Aveți dreptate. Un cuget liniștit e lucrul cel mai de preț. Dar nici ea n-a dus-o mai bine.

— Vrei să spui că acum n-o duce bine ?

— Am întâlnit-o din întâmplare chiar astăzi, la Kennetbridge, și numai pe roze nu stă. Bărbatu-său e bolnav, și ea e îngrijorată. Ați făcut o mare greșală în ceea ce o privește, v-o spun din nou, și răul pe care vi l-ați făcut murdărindu-vă casa v-a fost pedeapsă ; mă iertați pentru îndrăzneală.

— Cum așa ?

— Era nevinovată.

— Ce prostie ! Nici măcar nu s-au apărat la judecată !

— Pentru că nu le păsa. Era cu totul străină de vina pe baza căreia v-ați dobândit dumneavoastră libertatea atunci când v-ați dobândit-o. Am văzut-o îndată după aceea și m-am încredințat deplin vorbind cu ea.

Phyllotson apucă marginile trăsuricii cu mâinile. Părea foarte apăsât și necăjit de știrea pe care o primise.

— Totuși, ea voia să plece, spuse el.

— Da. Dar n-ar fi trebuit s-o lăsați. Nu există altă cale cu femeile astea care au gărgăuni și idei înalte, fie că-s nevinovate, fie că-s vinovate. Cu timpul i-ar fi venit ei mintea la cap. La toate ne vine ! Obişnuința e totul ! Pînă la urmă, e tot un drac ! Totuși, cred că mai ține încă la bărbatu-său — oricum i-o fi mers cu el. Prea v-ați pripit cu ea ! *Eu* n-aș fi lăsat-o să plece ! O țineam legată în lanțuri — și-i frîngeam repede cerbicia ! Nu există nimic mai strașnic pentru îmblînzirea noastră, a femeilor, decît robia și un stăpîn surd. Și, afară de asta, legea era de partea dum-

neavoastră. Știa el Moise ce știa. Vă amintiți cum zicea ?

— În clipa asta nu-mi amintesc, mărturisesc cu părere de rău, doamnă.

— Și mai ziceți că sînteți dascăl ! Eu la asta mă gîndeam în biserică, cînd se citea ce-a spus Moise, în timp ce eu îmi dădusem un pic frîu liber : „Atunci bărbatul să fie nevinovat, iar femeia să poarte povara păcatului“. Blestem pe capul nostru, al femeilor, dar așa ne e scris : să zîmbim și să ne împăcăm cu soarta ! Așa i-a trebuit ! Acum și-a luat răsplata !

— Da, spuse Phillotson cu amară tristețe. Cruzimea e legea care stăpînește întreaga natură și societate ; și chiar să vrem, nu putem scăpa de ea !

— Asta-i legea, dar rîndul viitor nu uita s-o încalci, bătrîne !

— N-am ce să-ți răspund, doamnă. N-am știut niciodată prea multe despre seminția femeiască.

Coborîseră acum pînă-n valea ce-nconjura Alfredstonul, și după ce trecură de marginile orașului se apropiară de o moară, spre care spunea Phillotson că-l mîna treburile. Opriră, și el se dădu jos, după ce, cu gîndul aiurea, le ură noapte bună.

Între timp, Sue, deși deosebit de norocoasă în experiența ei de plăcintăreasă la bîlciul din Kennetbridge, pierduse veselia vremelnică cu care acest succes îi acoperise tristețea. După ce vîndu toate „prăjiturile de Christminster“, își atîrnă de braț coșul gol și pînza care acoperise teigheaua închiriată și, dînd băiatului

restul de lucruri, părăsi bălciul împreună cu el. Merseă cale de-o jumătate de milă de-a lungul unei ulițe, pînă cînd întîlniră o bătrînă cu un sugar în brațe și de mină cu un copil care de-abia începuse să umble.

Sue sărută copiii.

— Cum se mai simte ?

— Mult mai bine ! răspunse cu veselie în glas doamna Edlin. Pînă ajungi tu sus, bărbatul tău o să se simtă aproape zdravăn, nu-ți face griji !

Cotiră și ajunseră la niște bordeie vechi, acoperite cu olane afumate și înconjurată de grădini și livezi. Intrară într-unul din ele, ridicînd doar zăvorul, fără să bată, și pătrunseră numaidecît în odaia de locuit. Aci dădură bună ziua lui Jude, care ședea într-un fotoliu. Finețea accentuată a trăsăturilor lui — în general foarte delicate — ca și privirea-i plină de o așteptare copilărească erau dovezi îndestulătoare ale bolii grele prin care trecuse.

— Cum, le-ai și vîndut pe toate ? întrebă el, și fața i se lumină, strălucind de curiozitate.

— Da. Cu arcade, acoperișuri țuguiate și fereștruci cu tot.

Îi spuse care sînt rezultatele bănești, apoi se opri, sovăitoare. La sfîrșit, după ce rămaseră singuri, îl înștiință despre întîlnirea neașteptată cu Arabella și despre văduvia acesteia.

Jude era descumpănit.

— Acum adică, locuiește aici ? întrebă el.

— Nu, la Alfredston, spuse Sue.

Chipul lui Jude rămase înnegurat.

— M-am gîndit că e mai bine să-ți spun. continuă ea, și-l sărută cu îngrijorare.

— Desigur — Doamne ! Cînd te gîndești că Arabella nu se mai află în hăurile Londrei, ci aici ! Dac-o iei peste cîmp nu sînt decît ceva mai mult de douăsprezece mile pînă la Alfredston. Ce face acolo ?

Ea îi povesti tot ce știa.

— A început să meargă la biserică, adăugă Sue, și vorbește ca o cuvioasă.

— Atunci, spuse Jude, poate e spre bine că sîntem aproape hotărîți să ne mutăm de aici. Astăzi mă simt mult mai zdravăn, și peste o săptămînă sau două voi fi destul de sănătos ca să putem pleca. Așa va putea să se întoarcă și doamna Edlin acasă. Ce bătrînă devotată și de suflet — singurul nostru prieten pe lumea asta !

— Unde te-ai gîndit să ne mutăm ? întrebă Sue, cu tulburare în glas.

Jude îi mărturisi ce-avea pe suflet. Îi spuse că poate pe ea o va mira gîndul lui, după ce atîta vreme se feriseră de locurile în care trăiseră odinioară. Dar în ultima vreme tot spre Christminster îi zburaseră gîndurile, și, dacă ea n-are nimic împotrivă, lui i-ar surîde să se întoarcă acolo. Și ce le pasă dacă lumea îi va cunoaște ? Prea erau gingași ! La urma urmelor, n-aveau decît să vîndă mai departe prăjituri și acolo dacă el nu va putea să lucreze. Pe el sărăcia nu-l rușina, și poate că în curînd va fi iar în puteri și destul de voinic ca să se apuce de cioplit piatră pe cont propriu.

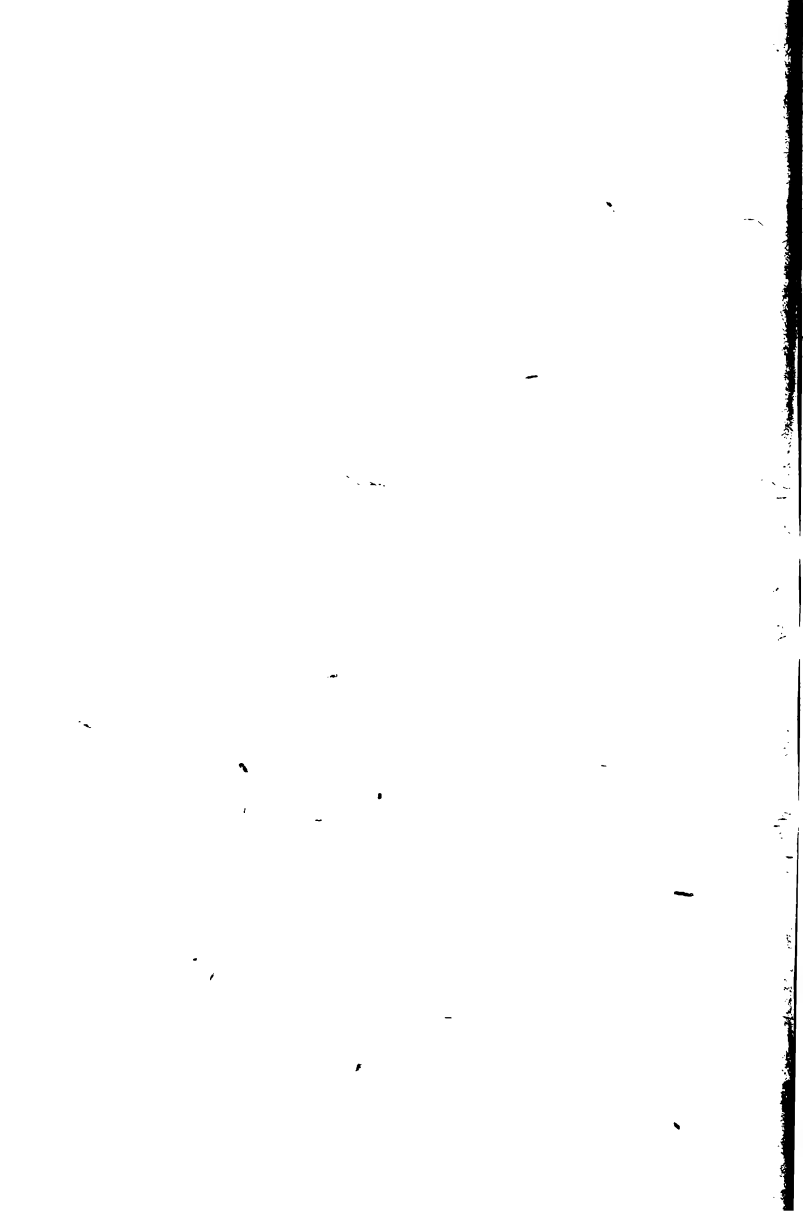
— De ce-ai ține atît la Christminster ? întrebă ea gînditoare. Christminsterului nici nu-i pasă de tine, dragul meu.

— Într-adevăr, țin la el, n-am încotro. Iubesc orașul ăsta, deși știu cît îi urăște el pe toți cei de teapa mea — așa-zișii autodidacți ; deși știu cum disprețuiește cunoștințele agonisite de noi cu atîta trudă, cînd ar trebui să fie primul care să le respecte ; deși știu cum rînjește fiindcă greșim accentele silabice și pronunțăm prost, cînd ar trebui să spună : „Văd că ai nevoie de ajutor, sărmanul meu prieten...” Totuși, pentru mine, datorită visului meu de pe vremuri, acolo este centrul universului și nimic nu poate schimba lucrurile. Poate că, în curînd, orașul se va trezi și va deveni mai-mărinimos. Atît de fierbinte mă rog să se întîmple așa !... Mi-ar plăcea să mă întorc și să trăiesc acolo, poate să și mor acolo ! Cred că pînă-n două sau trei săptămîni vom putea pleca. Asta se va întîmpla în iunie, și tare mi-ar plăcea să fiu acolo într-o anumită zi !

Speranța că se va înzdrăveni se dovedi atît de întemeiată, încît după trei săptămîni sosiră în cetatea cu atîtea amintiri ; călcau cu adevărat pe caldarîmul ei și primeau razele de soare răsfrînte de zidurile ruinate.

Partea a şasea

DIN NOU LA
CHRISTMINSTER

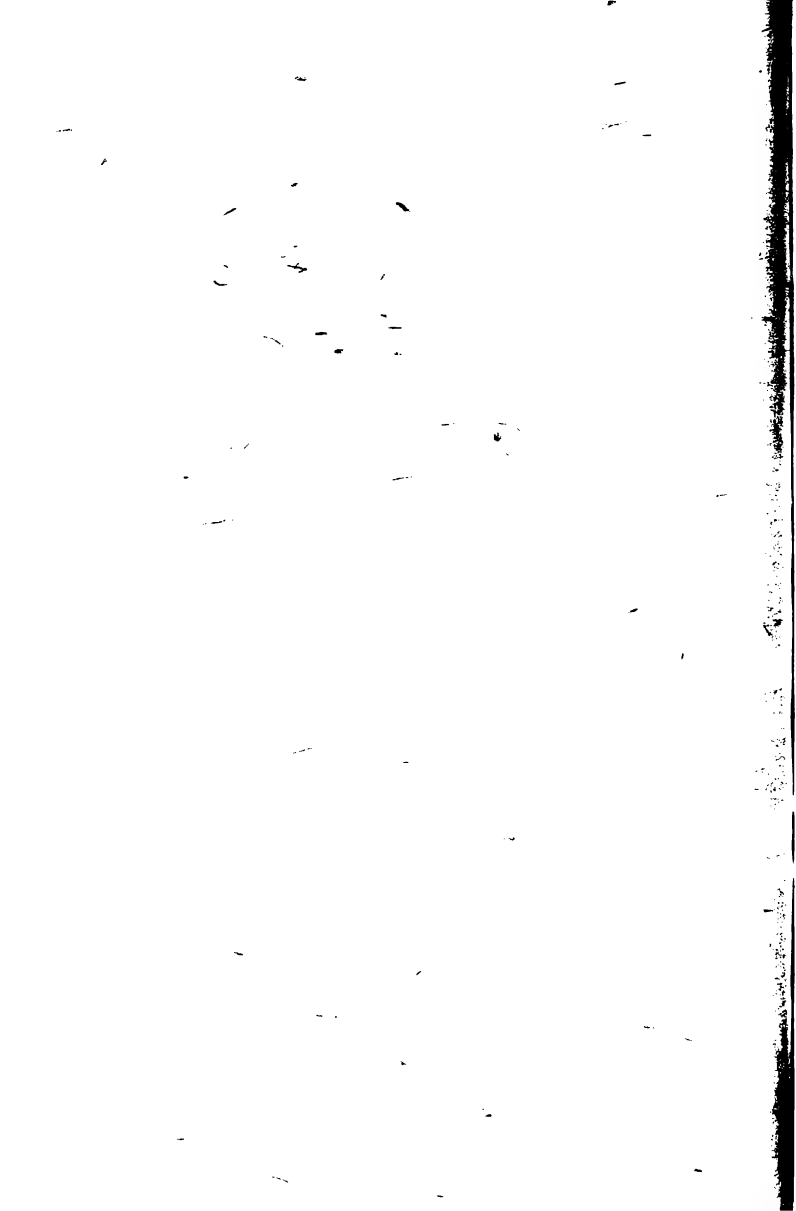

„... Și-și înjosi amarnic trupul, și toate locurile desfătărilor ei fură presărate cu părul ei smuls.”

ESTERA (Apocalips).

*„Donă ființe se sting, o femeie și eu,
A morții bucurie în beznă — o gustăm.”*

R. BROWNING

Cînd sosiră, gara roia de tineri cu pălării de paie veniți în întîmpinarea unor fete care le semănau izbitor, îmbrăcate toate în rochii strălucitoare și vapo-roase.

— Pare vesel orașul, spuse Sue. Adevărat, e ziua aniversării ! Jude, ce viclean ești, anume ai venit astăzi !

— Da, răspunse Jude liniștit, luînd în brațe copilul cel mic și spunînd băiatului Arabellei să nu se depărteze, fiindcă Sue trebuia să aibă grijă de cel mai rășărit dintre ai lor. M-am gîndit c-am putea sosi astăzi la fel de bine ca-n-oricare altă zi.

— Dar mă tem c-o să te întristeze ! spuse ea îngrijorată, măsurîndu-l cu privirea de sus pînă jos.

— A, dar serbarea nu trebuie să ne împiedice de la treburile noastre ; sînt atîtea de făcut pînă cînd vom fi instalați... În primul rînd locuința.

După ce lăsară bagajele și uneltele lui Jude la gară, porniră pe jos pe strada bine cunoscută, o dată cu șuvoiul celor veniți pentru serbare. Cînd ajunseră la

Răscrucea Celor Patru Drumuri și erau gata să cotească înspre partea orașului unde știau c-ar putea găsi locuință, Jude se uită la ceas și la mulțimea grăbită și spuse :

— Hai să ne ducem să vedem procesiunea și să lăsăm deocamdată baltă locuința ! Găsim noi mai târziu.

— Nu crezi c-ar trebui să avem mai întâi un aco-periș deasupra capului ? întrebă ea.

Dar în sufletul lui Jude nu părea să fie loc pentru altceva decât serbările aniversării, așa încât coborîră împreună Strada Principală, Jude purtându-l în brațe pe cel mic, Sue ținînd-o de mîna pe fetiță, iar băiatul Arabellei umblînd gînditor și tăcut alături de ei. Grupuri de drăgălașe surori ale studenților, înveșmîntate în rochii aeriene, și de părinți cumsecade și neștiutori, care nu cunoscuseră viața de colegiu în tinerețe, se îndreptau în aceeași direcție, sub escorta fraților și fiilor, pe fețele cărora se citea înscrisă cu litere mari convingerea că nici o ființă vrednică de titlul de om nu trăise pe acest pămînt fără să se fi împărtășit din harul răspîndit aici și acum.

— Fiecare dintre acești tineri îmi oglindește înfrîngerea, spuse Jude. Astăzi voi urmări o lecție despre trufie ! E Ziua Umilinței pentru mine !... Dacă tu, scumpa mea, nu mi-ai fi venit în ajutor, aș fi murit de deznădejde !

Privindu-i fața, Sue înțelegea că-l cuprinsese una din stările lui de zbucium și autotortură.

— Ar fi fost mai bine să ne fi văzut din capul locului de treburile noastre, dragul meu, răspunse ea. Sînt sigură că priveliştea asta îţi va redeştepta vechi dureri şi nu-ţi va face bine !

— Ei, aproape am ajuns ; o să vedem totul îndată, spuse el.

Cotiră spre stînga, pe lîngă catedrala cu portic italian, ale cărei coloane răsucite erau acoperite cu draperii grele de plante agăţătoare, şi merseră mai departe pe stradă, pînă cînd în faţa ochilor lui Jude, răsări teatrul de formă circulară cu binecunoscutul felinar deasupra intrării, felinar ce-i stăruia în minte ca un simbol jalnic al speranţelor lui spulberate ; fiindcă din această perspectivă aruncase el ultima privire asupra cetăţii colegiilor în după-amiaza răscolitoarei meditaţii care-i dovedise, în cele din urmă, cît de neşabuită este încercarea lui de-a deveni un fiu al Universităţii.

Astăzi, pe spaţiul larg ce se întindea între această clădire şi cel mai apropiat colegiu se înghesuia o mulţime de oameni care aşteptau. I-a mijloc se păstrase liberă, cu ajutorul o două bariere de scîndură, o trecere între poarta colegiului şi poarta clădirii masive, aşezată între colegiu şi teatru.

— Am ajuns — or să treacă îndată pe aici ! strigă Jude cu bruscă însufleţire.

Şi, croindu-şi drum pînă-n rîndul întîi, îşi găsi un loc chiar lîngă barieră, fără să lase copilul din braţe, în timp ce Sue şi ceilalţi doi îl urmau de aproape. În spatele lor, mulţimea devenea tot mai deasă, şi

oamenii vorbeau, glumeau, rîdeau, pe măsură ce la poarta cea mică a colegiului trăgeau una după alta trăsuri, din care coborau persoane simandicoase și impunătoare, înveșmîntate în mantii purpurii. Cerul era plumburiu și acoperit de nori. Cînd și cînd se auzea tunînd.

Bătrînelul Tîmp se înfioră.

— Parc-ar fi ziua Judecății de apoi ! șopti el.

— Sînt doar niște oameni învățați, spuse Sue.

În timp ce așteptau, stropi grei de ploaie începură să le pice pe capete și umeri. Așteptarea devenea obositoare. Sue se arătă din nou dornică să plece.

— Acum n-or să mai zăbovească mult, spuse Jude, fără să întoarcă măcar capul.

Dar alaiul nu se arăta. Un om din mulțime se uita, ca să-i mai treacă timpul, la fațada celui mai apropiat colegiu, apoi spuse că ar vrea să știe ce înțeles are inscripția latinească din mijloc. Jude, care se afla în apropierea curiosului, îl lămuri și, văzînd că oamenii din jur îl ascultă cu interes, se apucă să descrie sculpturile de pe friză (pe care el le studiasse cu ani în urmă) și să găsească cusur unor detalii de zidărie de pe fațadele altor colegii din oraș.

Grămada de gură-cască, împreună cu cei doi polițiști care păzeau porțile, se zgîia asemenea licaonienilor în fața lui Pavel, mai ales că Jude era în stare să se înflăcăreze pentru orice. Păreau mirați că un străin știe mai multe despre clădirile din orașul lor decît știau ei, pînă cînd unul dintre ei spuse :

— Păi, eu îl cunosc pe omul ăsta ; lucra pe aici cu ani în urmă — îl cheamă Jude Fawley ! Nu vă amintiți că era poreclit Profesorul din St. Slums, fiindcă la o asemenea meserie ținea el ? Acu mi-nchipui c-o fi însurat și o fi al lui copilul pe care-l poartă. Taylor, care cunoaște toată lumea, trebuie să-l știe și pe ăsta.

Vorbitorul era un oarecare Jack Stagg, în tovărășia căruia Jude făcuse cîndva reparații de zidărie pe la diferite colegii ; Tinker Taylor se afla în apropiere. După ce i-l arată cineva pe Jude, omul strigă peste barieră :

— Ne-ai făcut cîntea să te întorci iarăși pe la noi, amice ?

Jude dădu din cap.

— Pare-se că nu te-ai ales cu mare lucru plecînd de aici !

Jude încurviintă și de data asta.

— Atît doar, că s-au înmulțit gurile pe care trebuie să le hrănești !

Aceste cuvinte fură rostite de alt glas, după care Jude îl recunscu pe Unchiul Joe, tot un zidar, veche cunoștință de-a lui.

Jude răspunse cu voioșie că asta nu putea fi tăgăduit ; și, din vorbă în vorbă, se încinse între el și mulțimea de gură-cască un soi de convorbire, în cursul căreia Tinker Taylor îl întrebă pe Jude dacă mai știe Crezul pe latinește și dacă-și mai amintește de rămășagul din cîrciumă.

— Numai că nu acolo ți-era norocul așa-i ? întrebă Șoe. N-ai avut destulă putere ca s-o duci pînă la capăt ?

— Nu le mai răspunde ! îl rugă Sue.

— Nu cred că-mi place la Christminster, se tîngui încet Bătrînelul Timp, înecat și pierdut în îmbolzeală.

Văzîndu-se centrul curiozității, ținta zeflemelelor și obiectul comentariilor, Jude nu dorea să dea înapoi de la o mărturisire sinceră, cu care n-avea de ce se rușina. Nu trecu mult, și se simți îmboldit să vorbească în gura mare către mulțimea care-l asculta :

— Problema cu care a trebuit să mă lupt eu e o problemă grea, prieteni, pentru orice tînăr. E o problemă pe care mii-de oameni și-o ridică, în chiar clipa de față, în toiul acestor vremuri noi. Întrebarea este dacă trebuie să urmezi orbește drumul pe care ai apucat fără să-ți pese dacă ești sau nu făcut pentru asta, sau să ții seama încotro te trage priceperea și înclinația și să-ți croiești drum într-acolo. Eu am încercat să iau calea asta din urmă, și am dat greș. Dar nu zic că înfrîngerea mea a dovedit că n-am dreptate sau că biruința mea ar fi dovedit că am ; măcar că în zilele noastre așa sînt judecate încercările, vreau să zic că nu după temeinicia lor, ci după rezultatele lor întîmplătoare. Dacă aș fi ajuns și eu pînă la urmă asemenea unuia dintre domnii ăștia în roșu și negru pe care-i vedem coborînd chiar acum în fața noastră, toată lumea ar fi zis : „Iată ce înțelept a fost acest tînăr cînd a ținut seama de înclinația lui

firească!" Dar dacă n-aş fi sfîrşit-o mai bine decît am început-o, lumea ar fi zis: „Ce nebunie pe băiatul ăsta să se ia după o trăsnaie!" (Totuşi, din sărăcie, şi nu din lipsă de voinţă, m-am resemnat să fiu înfrînt. E nevoie de două sau trei generaţii ca să faci ceea ce am încercat eu să fac într-una singură; şi pornirile, pasiunile — poate ar fi mai bine să zic viciile mele — au fost prea puternice ca să nu-i pună piedici unui om lipsit de înlesniri, unui individ care ar fi trebuit să fie înzestrat cu un sînge rece de peşte şi un egoism de porc pentru a avea într-adevăr norocul de a deveni un om cu vază în ţara lui. N-aveţi decît să mă luaţi în rîs — n-am nimic împotriva: sînt, fără îndoială, omul potrivit pentru aşa ceva. Dar cred că dac-aţi şti prin cîte am trecut eu în anii din urmă mi-aţi plînge mai degrabă de milă. Şi dac-ar şti şi ăştia — arată cu capul spre colegiul unde profesorii soseau unul cîte unul — s-ar putea să mă plîngă şi ei.

— Ce-i drept, pare bolnav şi cam istovit, spuse o femeie.

Sue, a cărei faţă arăta din ce în ce mai răvăşită de emoţie, era ferită de privirile oamenilor, deşi stătea chiar alături de Jude.

— S-ar putea să mai comit o faptă bună înainte de moarte, anume să ajung a fi pentru oameni o pildă cumplită despre ceea ce ei nu trebuie să facă, şi în felul ăsta să ilustrez cu propria mea viaţă o istorioară morală, spuse Jude mai departe, cu amărăciune, deşi la început vorbise destul de senin. În definitiv, poate c-am fost doar o victimă mărunţă a

acelui spirit de neliniște morală și socială, care menorește pe atîția în zilele noastre !

— Nu le spune asta, șepti Sue, căreia îi dăduseră lacrimile, cînd înțelese starea sufletească a lui Jude. Tu n-ai fost dintr-ăștia. Te-ai luptat vitejește ca să agonisești știință, și numai sufletele josnice te pot defăima.

Jude săltă copilul din brațe într-o poziție mai comodă și încheie :

— Și ceea ce mi se citește pe față — anume boala și sărăcia — nu reprezintă pacostea cea mai rea care s-a abătut asupra mea. Mă mișc într-un haos de principii, orbecăiesc prin beznă, acționez din instinct, și nu urmînd vreun exemplu. Acum vreo opt sau nouă ani, cînd am sosit mai întîi aici, aveam un depozit bine rînduit de păneri solide, care s-au prăbușit una cîte una ; și cu cît merg mai departe, cu atît mă simt mai puțin sigur. Mă îndoiesc că în clipa de față am alt îndreptar în afară de hotărîrea că trebuie să mă supun doar acelor porniri care-mi fac rău numai mie și nimănui altuia și să aduc bucurie celor pe care-i iubesc cel mai mult. Iată, domnilor, fiindcă ați dorit să aflați cum o mai duc, v-am spus-o. Dar de mare folos n-o să vă fie ! Aici nu vă pot lămuri mai mult. Îmi dau seama că e ceva greșit pe undeva, în formulele noastre sociale ; dar ce anume, nu pot descoperi decît bărbați și femei cu mai multă pătrundere decît mine — presupunînd că vor descoperi vreodată — cel puțin în vremurile noastre. „Căci cine poate ști ce-i

bun pentru om înastă viață? și cine-i poate spune omului ce va fi după el sub soare?"

— F-auzi, i-auzi! făcea poporul.

— Bine a mai predicat! spuse Tinker Taylor. Apoi, către vecinii lui: Nici unul dintre pastorii fără parohie care roiesc pe aici și fac slujbă cînd sfințiile lor pleacă în concediu n-ar fi ținut asemenea predică pentru mai puțin de o guinee. Așa-i? Pun rămășag că n-ar fi vrut! Și ar mai fi pus și pe altcineva să i-o scrie! Și cînd te gîndești că ăsta-i doar un lucrător!...

În chip de comentariu concret la cuvintele lui Jude, sosi în clipa aceea o trăsură cu un doctor întîrziat, care gîfîia sub mantia lui. Calul nu se opriese chiar în locul în care ar fi trebuit să se oprească pentru a-l depune pe călător, așa încît acesta sări din mers și intră în colegiu. Vizitiul se dădu jos de pe capră și începu să lovească cu picioarele în pîntecele animalului.

— Dacă acest lucru se poate întîmpla, spuse Jude, la poarta unui colegiu din cetatea cea mai renumită pentru evlavie și învățătura ei, ce să mai vorbim despre progresul pe care l-am realizat?

— Liniște! ordonă unul dintre cei doi polițiști care tocmai deschiseseră porțile mari din față ale colegiului. Ține-ți gura, omule, pînă trece cortegiul!

Ploaia se întetise, și toți cei care aveau umbrele le deschiseră. Jude nu era dintre aceștia, iar Sue avea doar o umbreluță, care era mai degrabă de soare. Se

făcuse palidă, numai că în clipa aceea Jude nu vedea nimic.

— Hai să mergem, dragul meu, șopti ea, încercînd să-l adăpostească. Nu uita că încă n-avem locuință și toate lucrurile noastre sînt la gară, și tu ești departe de a te fi înzdrăvenit. Mă tem să nu-ți faci rău umezeala asta !

— Acum sosesc. O clipă, și plecăm, spuse el.

Se auziră bătăile a șase clopote, ciorchini de fețe apărură la ferestrele din jur, și alaiul de magiștri și de proaspeți doctori se arătă. Siluetele lor înveșmîntate în roșu și negru treceau prin cîmpul vizual al lui Jude asemenea unor inaccesibile planete în obiectivul unei lunete.

Pe măsură ce treceau, numele lor erau pomenite de către cei ce le cunoșteau, și cînd ajunseră la vechiul teatru circular clădit de Wren izbucniră urale.

— S-o luăm pe acolo ! strigă Jude.

Turna cu găleata, dar el părea că nu simte nimic și-o tîrî pe Sue cu copiii după el, pînă la teatru. Se opriră aci, pe paiele așternute jos pentru a înăbuși uruitul neplăcut al roților. Busturile stranii și roase de înghețuri care înconjurau clădirea priveau palide și firoase la tot ce se petrecea, dar mai ales la Jude și la Sue, muiati pînă la piele împreună cu copiii lor, ca la niște făpturi caraghioase, care n-aveau ce căuta acolo.

— Tare-aș vrea să pot pătrunde înăuntru ! spuse Jude cu înfrigurare către Sue. Ascultă, poate dacă

rămîn aici prind şi eu cîteva frînturi din cuvîntarea latinească ; ferestrele sînt deschise.

Totuşi, bubuiturile orgii, strigătele şi uralele dintre cuvîntări nu lăsară să ajungă la urechea lui Jude, care stătea în ploaie, prea multă latinească. Doar cînd şi cînd prindea cîte-un cuvînt sonor terminat în *um* sau *ibus*.

— Da, sînt sortit să rămîn pe din afară pînă la capătul zilelor mele ! oftă el după un timp. Acum să plecăm, răbdătoarea mea Sue ! Ce frumos din partea ta că ai aşteptat în ploaie tot timpul ăsta — numai de dragul nebuniei mele ! N-o să-mi mai pese nici-odată de iadul ăsta blestemat, îţi jur că nu ! Dar de ce-ai tremurat aşa cînd stăteam lîngă barieră ? Şi ce palidă eşti, Sue !

— L-am văzut pe Richard printre oamenii din partea cealaltă.

— A, l-ai văzut !

— Bineînţeles c-a venit şi el la Ierusalim să vadă serbările ca şi noi ceilalţi ; asta înseamnă că nu locuieşte prea departe. Odinioară, l-a chinuit şi pe el acelaşi dor de studii universitare ca şi pe tine, doar într-o formă mai blîndă. Nu cred că m-a văzut, deşi pe tine te-o fi auzit vorbind mulţimii. Dar parcă nu vedea nimic.

— Ei şi, să presupunem că ne-a văzut. Doar acum nu mai ai cugetul tulburat din pricina lui, draga mea.

— Da, cred că ai dreptate. Dar sînt slabă. Deşi ştiu că planurile noastre sînt cinstite, m-a cuprins o frică ciudată de el, o groază, o spaimă de nişte con-

venții în care nu cred. Mă apucă uneori ca un soi de paralizie, oare pune stăpînire pe mine și mă întristează cumplit !

— Ești oboșită, Sue. Vai, am uitat, iubita mea ! Sigur, mergem numaidecît.

Porniră să caute locuință, și în cele din urmă găsiră ceva care părea potrivit, în Mildew Lane, un loc plin de atracții pentru Jude, deși pe Sue n-o fascina chiar atît. Era o uliță îngustă, chiar în spatele unui colegiu, cu care însă nu avea nici o comunicație. Casele mici erau cufundate în umbra clădirilor înalte ale colegiului, înăuntrul căruia viața se desfășura la fel de îndepărtată de aceea a oamenilor de pe uliță ca și viața la antipodi. Și totuși, doar grosimea unui zid despărțea cele două lumi. Două sau trei dintre casele de aci aveau bilete de închiriat. Cînd noii-soșiți bătură la ușa uneia dintre ele, o femeie le deschise.

— Ascultă ! făcu deodată Jude în loc să vorbească femeii.

— Ce ?

— Clopotele, ce biserică o fi ? Sunetul mi-e cunoscut.

O altă bătaie de clopot răsună de la oarecare depărtare.

— Nu știu ! răspuse tăios proprietăreasa. Ați bătut ca să mă întrebați asta ?

— Nu, pentru locuință, spuse Jude venindu-și în fire.

Gazda cercetă timp de-o clipă silueta lui Sue.

— N-avem nimic de închiriat, spuse ea închizînd uşa.

Jude părea descumpănit, şi băiatul disperat.

— De-acum înainte, Jude, spuse Sue, mă laşi pe mine să încerc. Tu nu te pricepi.

Găsiră alături altă casă ; aci, găzda, văzînd-o nu numai pe Sue, dar şi pe băiat şi pe cei doi copii-mici, spuse politicoasă :

— Îmi pare rău, dar nu închiriez la familii cu copii — şi închise şi ea uşa.

Cel mic îşi strîmbă gura şi începu să plîngă înfundat, simţind parcă din instinct că se apropie ceva rău. Băiatul oftă :

— Nu-mi place la Christminster. Gasele alea mari şi vechi sînt temniţe ?

— Nu, colegii, răspunse Jude ; colegii în care poate ai să înveţi şi tu odată.

— Mai bine nu ! spuse băiatul.

— Să mai încercăm o dată, propuse Sue. O să mă înfăşor mai strîns în manta... Să vii din Kennet-bridge aici înseamnă să porneşti de la Ana la Caiafa !... Cum arăt acum, dragă ?

— Acum nu mai poate observa nimeni, spuse Jude.

Mai găsiră o casă de închiriat şi încercară pentru a treia oară. Femeia de aci se arătă mai binevoitoare, dar nu avea prea mult loc liber şi se învoia s-o primească numai pe Sue cu copiii, dacă soţul ei se putea adăposti în altă parte. De nevoie, se împăcară cu această rînduială, ca să nu fie siliţi a prelungi căutarea pînă noaptea tîrziu. Ajunseră la înţelegere cu

femeia, deși prețul cerut de ea era cam pipărat pentru punga lor. Dar nu-și puteau permite să cîrtească înainte ca Jude să fi avut timp să-și găsească un adăpost de durată. La etajul al doilea, în fundul casei, Sue luă în stăpînire o odaie, din care se deschidea o cămaruță pentru copii. Jude rămase ca să bea un ceai și avu plăcerea să descopere că fereastra privea spre spatele unui alt colegiu. După ce-i sărută pe toți patru, se duse să-și facă rost de cîteva obiecte trebuincioase și să-și găsească un adăpost.

După plecarea lui, gazda urcă pentru a sta puțin la taifas cu Sue și a afla cîte ceva despre istoria familiei pe care o adăpostea. Sue nu se pricepea să vorbească în doi peri, și după ce mărturisii cîte ceva despre greutățile lor din urmă și despre viața lor nomadă tresări de uimire cînd o auzi pe proprietăreașă întrebînd pe neașteptate :

— Sînteți într-adevăr măritată ?

Sue șovăi apoi, lăsîndu-se tîrîta de întîia pornire spuse femeii că atît soțul ei cît și ea fuseseră nefericiți în prima lor căsătorie, după care, îngroziți la gîndul unei noi legături definitive și de teamă ca dragostea să nu le fie ucisă prin condițiile contractului, dar dorind totuși să rămîna împreună, nu găsiseră pur și simplu destul curaj ca să repete ceremonia, măcar că încercaseră de două sau trei ori. Așa încît, cu toate că în înțelesul pe care-l dădea ea — Sue — cuvintelor era o femeie măritată, după părerea gazdei nu era.

Gazda, care părea stînjenită, coborî scările. Sue rămase visătoare lângă fereastră, cu ochii la ploaia de afară. Reculegerea îi fu întreruptă de zgomotul ce însoțea intrarea unui om în casă, apoi de un glas de bărbat și de altul de femeie, venind din coridorul de dedesubt. Se întorsese soțul gazdei, și femeia îi vorbea despre sosirea chiriașilor în lipsa lui.

Deodată, omul ridică glasul a supărare.

— Dar ce nevoie avem aici de o asemenea femeie? Și poate și de o naștere!... Nu ți-am spus că nu vreau copii în casă? Am zugrăvit antreul și scările ca să le strice ei lovind cu picioarele? Ar fi trebuit să-ți dai seama, cînd i-ai văzut venind cum au venit, că nu e lucru curat cu ei. Să primești o familie întreagă, cînd eu ți-am spus să închiriezi unui bărbat singur!

Femeia explica mai departe, dar pare-se că bărbatul o ținea una și bună, pentru că în curînd se auzi o bătaie în ușa lui Sue și se arătă gazda.

— Îmi pare rău, dar trebuie să vă spun, doamnă, că nu vă pot închiria camera pentru o săptămînă. Bărbatul meu se împotrivește, așa încît trebuie să vă rog să plecați. N-am nimic împotrivă să înnoptați aici, fiindcă se înserează, dar aș fi bucuroasă dac-ați pleca mîine dis-de-dimineață.

Deși știa că are dreptul să locuiască o săptămînă în camera aceea, Sue, nedorind să producă vrajbă între nevastă și bărbat, spuse că arc să plece așa cum i se cere. După ce gazda coborî, Sue mai privi o dată pe fereastră. Văzînd că ploaia se oprișe, propuse bă-

iatului ca, după culcarea celor mici, ei doi să iasă împreună, în cautarea altei locuințe, pe care s-o ar-vundească pentru ca să nu mai bată și a doua zi dru-marile.

Așa încît, în loc să desfacă bagajele, care tocmai sosiseră, trimise fiind de Jude din gară, începură să colinde străzile încă ude, dar plăcute. Sue era hotărîită să nu-și mai amărase bărbatul cu vestea că fu-sese silită să părăsească locuința, atîta timp cît avea poate și el necazuri cu găsirea unui adăpost. În to-vărășia băiatului, rătăci dintr-o stradă într-alta, dar, deși își încercă norocul în vreo douăsprezece case, îi mergea mult mai prost acum, că era singură, decît cînd o însoțise Jude. Nu putu obține de la nimeni făgăduiala unei camere pentru a doua zi. Toți pro-prietarii se uitau pieziș la femeia și la copilul care căutau adăpost pe întuneric.

— N-ar fi trebuit să mă nasc, nu-i așa ? întrebă băiatul, cu glas neîncrezător.

Frîntă de oboseală, Sue se înapoie în casa în care era nedorită, dar unde găsea cel puțin un adăpost vremelnice. În lipsa ei, Jude trecuse și-și lăsase adresa ; știindu-l încă atît de slăbit, Sue rămase la hotărîrea de a nu-l tulbura pînă a doua zi.

II

Sue şedea cu ochii aţintiţi în duşumeaua goală. Casa era ceva mai răsărită decît un bordei — dintre cele clădite pe vremuri înăuntrul zidurilor oraşului. Privi apoi afară prin fereastra fără perdele. În faţă, nu departe, zidurile exterioare ale Colegiului Sarco-phagus — tăcute, negre, oarbe — aruncau umbra a patru veacuri de bigotism şi ruină peste odaia strîmtă în care locuia Sue, oprind lumina lunii în timpul nopţii şi a soarelui ziua. Dincolo de acest colegiu putea fi zărită silueta Colegiului Rubric, şi ceva mai departe, turnurile unui al treilea. Se gîndea cît de ciudată poate fi înrîurirea unei pasiuni supreme asupra cugetului unui om simplu, de vreme ce o asemenea patimă îl împinsese pe Jude, şare-i iubea cu atîta duioşie pe ea şi pe copii, să-i statornicească în colclaurile astea jalnice, numai pentru că el mai era încă pradă nălucirii lui. Nici acum încă nu auzea el desluşit refuzul îngheţat cu care zidurile acelea savante răspundeau chemării lui.

Nepuțința de a găsi o altă locuință și faptul că în aceasta nu era loc pentru tatăl lui îl zguduiseră adânc pe băiat ; părea stăpînit de o spaimă apăsătoare și tăcută. Rupse tăcerea cu cuvintele :

— Mamă, ce o să facem mîine ?

— Nu știu, răspunse cu deznădejde Sue. Mă tem că toate astea o să-l necăjească pe taică-tău.

— Aș vrea să-l văd pe tata sănătos și să fie loc și pentru el aici ! Atunci, totul ar fi mai simplu. Bietul tata !

— Da, ar fi mai simplu.

— Pot să fac și eu ceva ?

— Nu ! E numai necaz, vrăjmășie și suferință pe lumea asta !

— Tata a plecat ca să avem loc noi copiii, nu-i așa ?

— În parte.

— Ar fi mai bine să nu mai fim noi pe lume, nu-i așa ?

— Aproape c-ar fi, dragul meu !

— Tot din cauza noastră, a copiilor, nu poți tu să găsești locuință bună ?

— Da, unii oameni nu vor copii în casă.

— Dar dacă copiii aduc atîtea necazuri, de ce mai au oamenii copii ?

— Păi, pentru că e o lege a naturii.

— Dar noi nu cerem să ne naștem.

— Nu, firește.

— Și cu mine-i și mai rău, pentru că tu nu ești mama mea adevărată și nu te silea nimeni să mă

primești dacă nu voiai ! N-ar fi trebuit să vin la tine — ăsta-i adevărul adevărat ! Și-n Australia încurcam ămenii, și aici la fel. Tare-aș fi vrut să nu mă fi născut !

— N-ai avut încotro, dragul meu.

— Cred că ori de câte ori se nasc copii nedoriți ar trebui omoriți pe loc, înainte să capete suflet. Să nu li se dea voie să crească și să umble !

Sue nu răspunse. Se întreba cu inima îndoită cum trebuie să se poarte cu acest copil, care avea prea multă minte.

În cele din urmă, ajunse la concluzia că, în măsura în care împrejurările o îngăduiau, trebuia să fie cinstită și sinceră cu un copil care lua parte la necazurile ei ca un prieten vîrstnic.

— Curînd o să mai fie unul în familia noastră, spuse ea cu șovăială în glas.

— Cum așa ?

— O să mai fie un micuț.

— Ce ? Băiatul sări minios în picioare. Doamne, mamă, doar nu tu l-ai cerut, ai și așa destule necazuri cu cîți sîntem !

— Da, îmi pare rău că trebuie s-o recunosc ! murmură Sue, căreia îi străluceau ochii din pricina lacrimilor prinse în gene.

Băiatul izbucni în plîns.

— Nici nu-ți pasă, nici nu-ți pasă ! strigă el cu amară imputare. Cum ai *putut* mamă, să fii atît de păcătoasă și de crudă ? N-ar fi trebuit s-o faci înainte ca lucrurile să se mai îndrepte, și tata să se în-

sănătoșească ! Ai să aduci necazuri și *mai mari* pe capul nostru ! N-avem loc, tata e silit să plece, pe noi ne azvîrle mîine afară, și tu o să *mai ai unul* în curînd ! Anume ai făcut-o, anume, anume !

Măsura odaia în lung și-n lat, plîngînd în hohote.

— *Trebuie, trebuie* să mă ierți, micul meu Jude ! se apără ea, în timp ce pieptul i se zbătea ca și al băiatului. Nu pot să-ți explic acum — o să-ți spun cînd ai să fii mai mare. Pare într-adevăr că aș fi făcut-o înadins, acum, că avem atîtea greutăți ! Nu pot să-ți explic, dragul meu ! Dar n-a fost chiar, chiar înadins ! N-am avut încotro, n-am putut...

— Ba da, înadins ai făcut-o, trebuia să fi putut ! Fiindcă cine ar putea să se amestece, în felul ăsta, în viața noastră dacă n-ai vrea tu ? N-o să te iert nici odată, niciodată ! Niciodată n-o să mai cred că ții la mine, sau la tata, sau la oricare dintre noi !

Se retrase în cămăruța de lîngă odaia ei, în cămăruța pe a cărei dușumea fusese încropit un culcuș. De acolo Sue îl auzi spunînd : „Dacă n-am mai fi noi copii, ar scăpa de toate necazurile“.

— Să nu-ți treacă prin minte una ca asta, strigă Sue destul de poruncitor. Culcă-te acum !

În dimineața următoare, Sue se trezi puțin după ora șase. Hotărî să se scoale și să se repeadă încă înainte de micul dejun la hamul unde urma Jude să înnopteze, ca să-i povestească oele întîmplate pînă a apuca el să iasă din casă. Se sculă încetîșor, ca să nu tulbure somnul copiilor, pe care-i știa istoviți după eforturile din ajun.

Îl găsi pe Jude la micul dejun, în hanul mizer pe care și-l alesese drept adăpost pentru a compensa cheltuielile impuse de locuința ei ; ea îl înștiință că se află iarăși pe drumuri. Toată noaptea, îi spusese Jude, fusese îngrijorat din pricina ei. Dar acum era dimineată, și obligația de a părăsi locuința nu mai părea chiar așa o pacoste, cum părăsise în seara din ajun. Nici chiar faptul că nu izbutise să găsească altă casă n-o mai mîhnea pe Sue atît de rău ca la început. Jude era și el de părere că n-are rost ca Sue să stăruie asupra dreptului de a rămîne o săptămînă în locuința în care se mutase și că e bine să ia numai-decît măsuri în vederea mutării.

— Trebuie să vă mutați cu toții în hanul ăsta pentru o zi două, spusese el. Știu că e un loc nepotrivit și că pentru copii n-o să fie chiar atît de plăcut, dar astfel vom avea răgaz să căutăm prin împrejurimi. În suburbii sînt locuințe din belșug — de pildă în vechiul meu cartier, Beersheba. Acum, că ești aici, ia micul dejun cu mine, porumbița mea. Ești sigură că te simți bine ? Avem destul timp să ne întoarcem și să pregătim mîncarea copiilor înainte ca ei să se trezească. De fapt, vin și eu cu tine.

Sue împărți cu Jude o gustare grăbită, și după un sfert de ceas porniră împreună, hotărîți să părăsească numaidecît prearespectabila locuință în care se mutase Sue. Cînd ajunseră acolo și după ce urcară scările, Sue descoperi că în cămăruța copiilor e liniște deplină. Cu glas temător, o rugă pe gazdă să binevoiască a le aduce un ceainic și ceva de mîncare pen-

tru micul dejun. De îndată ce treaba fu — de voie, de nevoie — îndeplinită, Sue puse în ceainicul cu apă clocotită două ouă pe care le adusese cu ea. Îi ceru apoi lui Jude să aibă grijă de ele, fiindcă sînt pentru gustarea celor mici, iar ea se duse să-i cheme, ceasurile fiind aproape opt și jumătate.

Jude stătea aplecat, cu ceasul în mînă, deasupra ceainicului și păzea ouăle, cu spatele spre cămăruța în care dormeau copiii. Tipătul lui Sue îl făcu să se întoarcă brusc. Văzu că ușa odăii, sau mai degrabă a cămăruței, ușă care se urnise greu din balamale cînd o împinsese Sue, era larg deschisă, și pe Sue o văzu prăbușită, chiar în prag. Repezindu-se ca s-o ridice, își aruncă ochii spre culcușul mic așternut pe scînduri și nu văzu nici urmă de copil înăuntru. Înnebunit, ocoli odaia cu privirile. În spatele ușii se aflau înfipite două cîrlige pentru agățat haine, și de ele atîrnau, cu cîte-o sfoară de împachetat în jurul gîtului, cei doi copii mai mici, iar puțin mai departe atîrna, spînzurat în același fel, trupul micului Jude. Un scaun răsturnat se afla lîngă băiatul cel mare, ai cărui ochi sticloși priveau pieziș spre odaia lor ; ochii fetei și ai băiatului celui mic erau închiși.

Pe jumătate paralizat de această prîveliste monstruos de stranie, o lăsă pe Sue să zacă mai departe pe jos, iar el tăie cu briceagul sforile și-i aruncă pe copii pe pat ; atingerea de o clipă a trupurilor lor păru să-i spună că sînt morți. O ridică pe Sue, care leșinase, și o lungi pe patul din cealaltă odaie ; apoi se

duse, cu răsuflarea tăiată, s-o cheme pe gazdă și alergă după medic.

Cînd Jude se întoarse, Sue își venise în fire. Cele două femei neputincioase, aplecate deasupra copiilor și făcînd eforturi înnebunite pentru a-i readuce în simțiri, laolaltă cu cele trei cadavre micuțe, alcătuiau o scenă care răsturnă stăpînirea de sine a lui Jude. Medicul cel mai apropiat care putuse fi găsit întră și el, dar, așa cum prevăzuse Jude, prezența lui era de prisos. Copiii nu mai puteau fi salvați, fiindcă deși trupurile de-abia li se răciseră, se bănuia că atîrnaseră spînzurați mai bine de-o oră. Presupunerea care avea să încolțească în mintea părinților mai tîrziu, atunci cînd s-au simțit în stare să judece, a fost că băiatul cel mare trezindu-se o căutase pe Sue în odaia vecină, și negăsind-o căzuse pradă unei grave crize de deznădejde, pricinuită de răsunetul în firea lui bolnăvicioasă a întîmplărilor și știrii din ajun. De altfel, găsiră pe jos o bucată de hîrtie cu următoarele cuvinte, așternute de mîna băiatului cu un capăt de creion pe care-l purta mereu asupra lui.

„Făcut pentru că sîntem prea mulți.“

La vederea acestor slove, nervii lui Sue cedară. O dată cu încredințarea cumplită că vorbele spuse de ea băiatului fuseseră cauza principală a tragediei, pe Sue începură s-o scuture niște convulsii care nu mai încetau. O duseră, împotriva voinței ei, într-o odaie de la etajul de jos; zăcu aci, cu trupul ei gîngăș zguduit de spasme și cu ochii ațintiți în tavan, în timp ce gazda se ostenea zadarnic s-o liniștească.

Din odaia aceasta se auzea mișcarea de sus. Sue ceru să urce înapoi și n-o putură ține pe loc decât încredințînd-o că, dacă mai există vreo speranță, prezența ei ar putea dauna și amintindu-i-se totodată că are datoria să aibă grijă de ea ca să nu primejdiască o nouă viață. Punea fără încetare întrebări, pînă cînd, într-un tîrziu, Jude coborî și-i spuse că nu mai este nici o speranță. De îndată ce se simți în stare să vorbească, Sue îl înștiință despre cele spuse de ea băiatului și-i împărtăși convingerea că vina pentru cele întîmplate o poartă ea.

— Nu, făcu Jude. I-a stat în fire să facă ce-a făcut. Doctorul a spus că răsar uneori printre noi astfel de copii — copii de un soi necunoscut generației dinainte. Ei reprezintă rezultatul unei noi viziuni asupra vieții. Copiii ăștia par să vadă toate grozăviile vieții înainte de a fi destul de vîrstnici pentru a avea puterea să le înfrunte. Zice că e începutul dorinței universale, care nu va întîrzia să se ivească, de a nu mai trăi. E un oin cu idei înaintate doctorul ăsta, numai că nu știe să aducă mîngîiere...

Jude își stăpînise durerea de dragul lui Sue, dar acum se simțea și el doborât. Prăbușirea lui o sili pe Sue la eforturi de înțelegere care o făcură să mai uite puțin de remușcările ce-o sfîșiau. După ce toată lumea plecă, i se dădu voie să vadă copiii.

Pe fața băiatului ce citea toată istoria lor. Se concentraseră pe obrazul acela mic tot nenorocul și toată tristețea care întunecaseră prima căsătorie a lui Jude, împreună cu toate accidentele, greșelile și omériile

cele de-a doua. Copilul acela era punctul lor nodal, focarul, chimtesența. Nechibzuința părinților îl făcuse pe copil să geamă, nepotrivirile dintre ei îl făcuseră să tremure, nenorocirile ce se abătuseră asupra lor îl făcuseră să moară.

După ce tăcerea se așternu din nou peste casă, iar ei nu mai avură nimic altceva de făcut decît să aștepte ancheta comisarului, un glas puternic, înăbușit și grav zgudui încăperea, venind de după zidurile groase din spate.

— Ce-i asta ? întrebă Sue, încetînd timp de-o clipă să mai răsufle gîfîit.

— E orga de la capela colegiului. Pesemne că organistul studiasc. Este imnul celui de-a șaptezecisitreilea psalm : „Cu adevărat bun este Dumnezeu către Israel“.

Sue începu să hohotească din nou :

— Copilașii mei ! Ei n-au făcut nici un rău. De ce a trebuit să piară ei, și nu eu ?

Urmă o altă tăcere, ruptă într-un tîrziu de doi oameni care vorbeau undeva afară. -

— Cu siguranță că despre noi vorbesc, gemu Sue. Ne-am făcut de ocară față de lume, față de îngeri, față de oameni !

Jude ciuli urechile.

— Nu, nu vorbesc despre noi, spuse el. Sînt doi clerici cu păreri deosebite, care discută chestiunea Orientului !

Se lăsă o nouă tăcere, pînă cînd pe ea o cuprînsese o nestăpînită criză de deznădejde.

— Există o forță în afara noastră care spune : „Nu aveți voie !” Mai întâi a spus : „Nu ai voie să înveți !” Pe urmă : „Nu ai voie să lucrezi !” Acum spune : „Nu ai voie să iubești !”

El încercă s-o liniștească :

— E crud ce spui tu, draga mea.

— Dar e adevărat.

Mai zăboviră un timp, apoi Sue se întoarce în odaia ei. Nu îngădui să fie luate de acolo rochița, ghetuțele, ciorapii celui mic. În clipa morții copilului stăteau toate întinse pe scaun, și Jude ar fi dorit s-o scutească de vederea lor. Dar, ori de câte ori se atîngea de ele, Sue îl ruga să le lase la locul lor, iar cînd proprietăreasa încercă să le strîngă, avu o izbucnire aproape sălbatică.

Jude se temea de tăcerile ei apatice aproape mai mult decît de izbucnirile ei.

— De ce nu-mi vorbești, Jude ? strigă ea după una din aceste crize. Nu întoarce fața de la mine ! Nu pot să *sufăr* singurătatea care mă cuprinde cînd nu sînt sub privirile tale.

— Uite, dragă, sînt aici, spuse el, lipindu-și fața de fața ei.

— Da... Scumpul meu prieten, unirea noastră de săvîrșită, contopirea noastră într-o ființă eu un singur suflet e acum pătată de sînge.

— Umbrită de moarte, atîta tot !

— Da, dar de fapt eu l-am asmuțit, deși nu mi dădeam seama ce fac ! Am vorbit cu un copil așa cum vorbești cu un om în puterea vîrstei. l-am spus că

lumea e împotriva noastră, că e mai bine să nu mai fii în viață decît să fii cu prețul ăsta ; și el a luat cuvintele mele întoemai. I-am mai spus că voi mai avea un copil. L-a răscolit. Vai, ce amarnic m-a muștrat !

— De ce ai făcut asta, Sue ?

— N-aș putea să spun. Pentru că voiam să fiu sinceră. Nu puteam îndura gîndul să-l mint, să-i ascund adevărul vieții. Și totuși, n-am fost sinceră, pentru că, din falsă pudoare, i-am vorbit prea învâluit. De ce am fost doar puțin mai înțeleaptă decît semețele mele, și nu mai înțeleaptă de-a binelea ? De ce nu i-am spus mai bine neadevăruri plăcute decît să-i dezvălui realitatea pe jumătate ? Lipsa mea de stăpînire mă face nici să n-ascund lucrurile, dar nici să nu le dau la iveală !

— În majoritatea cazurilor s-ar fi putut ca planul tău să fie bun, numai că în cazul acesta anume, s-a întîmplat să dea greș. Tot ar fi trebuit să afle, mai devreme sau mai tîrziu.

— Și eu tocmai făceam o rochiță pentru micuțul meu drag ; și acum n-o să-l mai văd niciodată îmbrăcat cu ea și niciodată n-o să-i mai vorbesc !... Mi-s ochii atît de umflați, încît aproape că nici nu văd ; și cînd te gîndești că acum un an și ceva mă socoteam fericită ! Prea ne-am iubit mult și ne-am lăsat în voia unui desăvîrșit egoism în doi ! Ziceam — ți-amintești — că vom face din bucurie o virtute. Eu ziceam că e planul naturii, legea naturii, a sa

*raison d'être*¹, să ne bucurăm de instinctele pe care ni le-a dăruit, instincte pe care civilizația și-a propus să le înăbușe. Ce lucruri cumplite mai spuncam și eu ! Și acum soarta ne-a dat această lovitură de pumnal în spate fiindcă am fost proști și-am crezut natura pe cuvînt !

Se cufundă într-o cugetare tăcută, apoi spuse :

— Poate că e mai bine că s-au prăpădit. Da. Îmi dau seama că așa este. Mai bine să fie secerați cît sînt proaspeți decît să apuce să se ofilească în suferință.

— Da, răspunse Jude. Unii spun că cei vîrstnici ar trebui să se bucure cînd le mor urmașii încă de copii.

— Da, dar cei care vorbesc așa nu știu ce înseamnă asta !... O, micuții mei, micuții mei, de ce nu puteți învia ? Să zicem că băiatul dorea să scape de viață, fiindcă altfel n-ar fi făcut ce-a făcut. Pentru el nu era lipsit de sens să moară, asta făcea parte doar din tristețea fără leac a firii lui, sărăcuțul ! Dar ceilalți — copiii *mei* și ai tăi !

Sue privea din nou spre rochițele atîrnate, spre ciorăpei și ghetuțe, toată ființa ei tremura ca o coardă întinsă.

— Sînt o făptură vrednică de milă, spuse ea, nu sînt bună pentru viața pămîntească, dar nici pentru ceruri nu mai sînt ! Tot ce s-a întîmplat m-a scos din minți ! Ce-i de făcut ?

Se uita țintă la Jude și-l ținea strîns de mînă

¹ Rațiunea de a exista (fr.).

— Nu-i nimic de făcut, răspunse el. „Lucrurile sînt așa cum sînt și vor ajunge la dezlegarea care le este sortită.”

Ea se opri.

— Da. Cine-a zis asta ? întrebă apăsător.

— O spune corul din *Agamemnon*. De cînd s-a întîmplat nenorocirea, cuvintele astea nu-mi ies din cap.

— Sărmanul meu Jude, ce lipsit ai fost tu de toate! Tu mai mult decît mine, pentru că eu măcar te-am avut pe tine ! Cînd mă gîndesc că ai aflat cuvintele astea citind singur și fără îndrumare și că totuși ești sărac și deznădăjduit !

După astfel de clipe de uitare, fluxul durerii năvălea iarăși asupra ei.

Veniră oficialitățile să cerceteze trupurile, avu loc ancheta și apoi sosi și dimineata tristă a înmormîntării. Relatările din ziare aduseseră la fața locului o mulțime de curioși fără treabă, care așteptau, prefăcîndu-se că numără ferestrele și cărămizile zidurilor. Îndoiala cu privire la natura relațiilor dintre cei doi stimula curiozitatea mulțimii. Sue spusese că-i va urma pe cei mici pînă la groapă, dar în ultima clipă se prăbuși, și sicriele fură scoase pe tăcute din casă, în timp ce ea zăcea culcată. Jude urcă în trăsură, care o luă repede din loc, spre marea ușurare a soțului gazdei. Acesta n-o mai avea acum pe cap decît pe Sue cu bagajele, și nădăjduia să se descotorosească și de ea în aceeași zi, ceva mai tîrziu, eliberîndu-și astfel casa de înnebunitoarea faimă cîștigată în săp-

tămîna din urmă, numai și numai pentru că nevestă-sa avusese ghinionul să primească niște străini. În aceeași după-amiază, omul se sfătui între patru ochi chiar cu proprietarul locuinței; cei doi se înțelesesă să schimbe numărul casei dacă vor avea neplăceri de pe urma cumplitei tragedii

După ce văzu cele două lădițe — una cu micul Jude, cealaltă cu cei doi micuți — coborîte în pămînt, Jude se grăbi să se înapoieze la Sue. Era tot în odaia ei, și el nu voi s-o mai tulbure. Totuși, fiindcă se simțea neliniștit, reveni pe la orele patru. Gazda, care o credea tot culcată, se întoarse și-i spuse că în odaie nu e nici urmă de Sue. Pălăria și jacheta ei dispărușesă de asemenea: Sue părăsise casa. Jude o porni în goană spre hanul în care înnoptase el. Nici pe acolo nu trecuse. Pe urmă, chibzuind în fel și chip, o porni pe drumul cimitirului. Intră și se îndreptă spre gropile proaspăt săpate. Curioșii, care, atrași de tragedie, ajunseseră pînă la locul îngropăciunii, plecaseră acum cu toții. Un om cu o lopată în mînă încerca să umple cu pămînt groapa celor trei copii; o femeie, care intrase în groapa pe jumătate umplută, îi oprea brațul cu un gest rugător. Era Sue, ale cărei haine colorate, neînlocuite cu cele de doliu cumpărate de Jude, vorbeau ochiului despre o durere mult mai adîncă decît ar fi putut să exprime convenționalele straie cernite.

— Aruncă pămînt peste ei! Nu-i dau voie să umple groapa pînă cînd nu-i mai văd o dată pe micuții mei! țipă ea cu glas sălbatic cînd îl văzu pe Jude.

Vreau să-i mai văd o dată. Zău, Jude, te rog, Jude ! Vreau să-i văd ! Nu ştiam c-ai să laşi să mi-i ia în timp ce eu dorm ! Spuneai că poate o să-i mai văd o dată, înainte să se bată cuiele, şi pe urmă nu te-ai ținut de făgăduială şi i-ai luat ! Vai, Jude, şi tu eşti crud cu mine !

— Vrea să-i deschid groapa pînă la sicrie, spuse omul cu căzmaua. Se vede cît de colo cînd te uiţi la ea c-ar trebui dusă acasă. Parcă nici nu ştie ce face, săraca. Acu nu mai pot să-i dezgrop, doamnă. Du-te acasă cu bărbatul dumitale şi potoleşte-te. Mulţumeste lui Dumnezeu că-ţi dă curînd altul drept mîngîiere.

Dar Sue se ruga mereu :

— Nu pot să-i mai văd o dată — numai o dată ? Nu se poate ? Doar un picuţ, Jude ! O să fiu cuminte şi n-o să mai ies niciodată din cuvîntul tău, Jude, dacă mă laşi ! După aceea mă întorc liniştită acasă şi n-o să mai cer să-i văd. Nu se poate ? De ce nu ?

O ţinea într-una tot aşa. Jude se simţea atît de sfîşiat de durere, încît era gata să încerce a-l îndupleca pe gropar. Dar asta nu putea să-i facă bine lui Sue, ba dimpotrivă, putea să-i înrăutăţească starea. Jude îşi dădu seama că trebuie cu orice chip s-o ducă acasă. O luă cu binişorul, îi şopti cuvinte duioase, o cuprinse cu braţul ca s-o sprijine, pînă cînd ea cedă fără împotrivire şi se lăasă scoasă din cimitir.

El ar fi vrut s-o urce într-o brişcă, dar, fiindcă erau siliţi să facă economie, Sue se împotrivi, aşa încît merseră încet pe jos, Jude cu panglică de doliu,

ea îmbrăcată în roșu și cafeniu. Ar fi trebuit să caute, chiar în după-amiaza aceea, o locuință nouă, dar Jude își dădu seama că e cu neputință; intrară, așadar, în casa pe care acum o urau. Pe Sue durerile o silită să intre în pat, și medicul fu numaidecât chemat.

Toată scara, Jude așteaptă jos. Târziu i se achuse vestea că se născuse un copil prematur și că acesta, ca și ceilalți, nu era decît un cadavru.

Sue era în convalescență, deși nădăjduse să moară, iar Jude căpătase din nou de lucru, în vechea lui meserie. Acum aveau altă locuință, înspre cartierul Beersheba, nu departe de Catedrala Sf. Silas.

Sedeau adesea tăcuți, mai conștienți de amenințarea antagonismului direct dintre lucruri decît de împotrivirea lor pasivă și nesimțitoare. În zilele cînd mintea îi pîlpîia ca lumina unei stele, pe Sue o urmăreau năluciri nelămurite și ciudate, cum că lumea seamănă cu o stanță sau o melodie ticluită în vis ; totul părea de o minunată desăvîrșire pentru o gîndire pe jumătate adormită, dar de o deznădăjduită lipsă de noimă pentru o minte pe deplin trează ; își spunea că aceea cauză primă lucra orbește, asemenea unui somnambul, și nu cu chibzuială, ca un înțelept ; că atunci cînd fuseseră plăsmuite vicisitudinile de pe acest pămînt nici nu părea să fi fost plănuită o asemenea dezvoltare a unei receptivități emoționale la creaturile supuse acestor vicisitudini, de felul aceleia dobîndite de omenirea gînditoare și educată. Dar sufe-

rința te face să vezi forțele vrăjmașe luînd chip amenințător de om, și acum, aceste idei se preschimbau pentru Sue în sentimentul că Jude și cu ea trebuie să fugă de urmărirea unui prigonitor.

— Trebuie să ne supunem, se tînguia ea. Toată străvechea mînie-a puterii de sus s-a descărcat asupra noastră, sărmanele ei creaturi, și noi trebuie să ne supunem. Nu există alegere. Trebuie. N-are rost să ne luptăm cu Dumnezeu.

— Ne luptăm doar cu omul și cu niște împrejurări fără înțeles, spunea Jude.

— Adevărat ! murmură ea. Că-mi mai trece prin gînd ! Am ajuns superstițioasă ca o sălbatică. Dar oricare ne-ar fi dușmanul, mie mi-a frînt cerbicia. Nu mi-a mai rămas putere să lupt și nici să întreprind ceva. Sînt înfrîntă, înfrîntă !... „Am devenit un spectacol — pentru lume, pentru îngeri, pentru oameni.” Asta-mi spun acum mereu.

— Și eu simt la fel !

— Ce-o să ne facem ? E drept, acum ai de lucru ; dar nu uita : poate doar pentru că povestea noastră și legătura dintre noi nu sînt peste tot cunoscute... Poate că dacă s-ar ști că nu sîntem legal căsătoriți te-ar da afară din slujbă, ca la Aldbrickham !

— N-aș crede. Poate că n-ar face-o. Oricum, cred că ar trebui să legalizăm căsătoria, de îndată ce tu vei fi în stare să ieși din casă.

— Crezi c-ar trebui ?

— Bineînțeles.

Jude căzu pe gînduri.

— În ultima vreme, spuse, mi s-a părut c-aş face parte din ceata numeroasă a bărbaţilor de care virtuozii se feresc — bărbaţii numiţi seducători. Cînd mă gîndesc, sînt uluit. Nu mi-am dat seama de asta şi nici că-ţi fac vreun rău ție, pe care te iubesc mai mult decît pe mine însumi. Şi totuşi, sînt din tagma acelor bărbaţi ! Mă întreb dacă în rîndurile acestora mai există şi alte fiinţe legate la ochi, alţi oameni atît de simpli ca mine... Da, Sue, asta sînt eu. Te-am sedus... Erai un tip aparte, o făptură aleasă, pe care natura o plăsmuise pentru a rămîne neatinată. Şi eu nu te-am putut lăsa în pace !

— Nu, nu, Jude ! spuse ea repezit. Nu te învinovăţi pentru ceea ce nu eşti. Dacă merită cineva să fie învinuit, eu sînt aceea.

— Te-am încurajat în hotărîrea ta de a-l părăsi pe Phillotson ; de n-aş fi fost eu, poate că n-ai fi stăruit atît pe lîngă el să te lase să pleci.

— Ba tot atîta aş fi stăruit. Cît despre noi, faptul că nu ne-am înlăntuit printr-un contract legal este trăsătura salvatoare a legăturii noastre. Prin asta ne-am ferit să pîngărim solemnitatea primelor noastre căsătorii.

— Solemnitatea ?

Jude o privea cu oarecare mirare, dîndu-şi seama că n-o mai are în faţă pe Sue de pe vremuri.

— Da, spuse ea cu un tremur uşor în glas. M-au bîntuit spaima cumplite, m-a chinuit cumplit conştiinţa atitudinii mele sfidătoare. M-am gîndit că mai sînt încă nevasta lui !

- A cui ?
- A lui Richard.
- Doamne-Dumnezeule, draga mea ! Dar de ce ?
- Nu pot să-ți explic ! Mă bate gândul ăsta mereu.
- Din pricina slăbiciunii — e o închipuire bolnavă, fără rost și fără noimă. N-o lăsa să te tulbure. Sue oftă adînc.

În chip de compensație parcă pentru asemenea convorbiri, se ivise o îmbunătățire a situației lor bănești, fapt care într-un moment trecut al experienței lor comune i-ar fi bucurat. Cu totul pe neașteptate, Jude găsisse, chiar îndată după sosirea în oraș, o slujbă bună în vechea lui meserie, și afară de asta, vara se arăta prielnică sănătății lui șubrede. În aparență, zilele lui se scurgeau cu acea monotonie care după o nenorocire constituie o adevărată binefacere. Oamenii păreau să fi uitat că o luase vreodată razna. Acum se cățara zilnic pe zidurile și pe bîrdurile de piatră de sub acoperișurile colegiilor în care n-avea să pășească niciodată și restaura ornamentele de piatră fărîmitate ale ferestrelor cu arcade și colonete prin care n-avea să privească niciodată ; totul ca și cum nici n-ar fi cunoscut vreodată dorința de a face altceva.

Se schimbase totuși ceva în el ; acum se ducea rar la biserică să asculte vreo slujbă. Un lucru îl tulbura mai mult decît orice : anume că, de la tragedia care-i lovise din punct de vedere moral, Sue și cu el o apucaseră în direcții opuse ; întîmplările care lărgiseră înțelegerea lui despre viață, legi, obiceiuri, dogme nu înfrîuriseră în același chip concepțiile ei. Sue nu mai

era ~~acorași~~ ca în zilele când mintea ei însetată de independență trecea ca o flacără ușoară peste convenții și formalități, pe care Jude pe atunci le respecta, pentru a le mesocoti acum.

Într-o anume seară de duminică, Jude se întoarse acasă destul de târziu. Ea nu era acasă, dar se înapoie curînd. Lui Jude i se păru tăcută și gînditoare.

— La ce te gîndești, soțioara mea? o întrebă curios.

— Nu-~~as~~ putea să-ți spun foarte lămurit! Mă gîndeam că în drumul pe care l-am străbătut pînă acum tu și eu mine ne-am dovedit egoiști, nepăsători, chiar lipsiți de pietate. Viața noastră a fost o zadarnică strădanie spre propria noastră desfătare. Dar jertfa de sine e un lucru care duce mai sus. Ar trebui să ne canonim trupurile — trupul ăsta păcătos, blestemul lui Adam!

— Sue! murmură el. Ce te-a apucat?

— Ar trebui să ne jertfim fără încetare pe altarul datoriei! Dar eu m-am înrîncenat mereu să fac doar ce mi-a plăcut mie. Am meritat pedeapsa pe care am primit-o! Aș vrea să smulgă cineva răul din mine, să mă izbăvească de greșelile mele cumplite, de purtările mele păcătoase!

— Sue, iubita mea în suferință, nu există nici urmă de femeie păcătoasă în tine. Instinctele tale firești sînt cum nu se poate mai sănătoase; poate nu chiar atît de pătimase cum mi-aș fi dorit eu, dar bune și fermecătoare și curate. Și, după cum ți-am mai spus, ești cea mai eterică, cea mai puțin senzuală femeie din

cîte am cunoscut şi totuşi nu lipsită de feminitate. De ce eşti atît de schimbată în vorbă? N-am fost egoişti decît atunci cînd nimeni n-ar fi avut nimic de cîştigat dac-am fi fost altfel. Nu spuneai tu, că firea omenească este nobilă şi răbdătoare, nu josnică şi coruptă? Şi, pînă la urmă, am ajuns şi eu să cred că spui adevărul. Şi acum priveşti lucrurile astea cu atîta umilinţă!

— Îmi doresc o inimă smerită şi un cuget plin de căinţă; şi încă niciodată n-am avut parte de aceste simţăminte.

— Ai fost neînfricăată şi în gînd şi în simţire şi ai meritat mai multă admiraţie decît ţi-am putut oferi eu. Pe vremea aceea eram prea stăpînit de dogme înguste ca să te pot înţelege.

— Să nu mai spui asta, Jude! Aş dori ca fiecare dintre cuvintele şi gîndurile mele neînfricate să poată fi smulse din istoria mea. Să te lepezi de tine — asta-i totul! Nu mă pot umili îndeajuns. Mi-ar plăcea să mă înţep de sus pînă jos cu spini, ca să iasă, prin sîngerare, răutatea din mine!

— Taci! spuse el, strîngînd la piept capul ei mic, aşa cum ar fi strîns capul unui copil. Nenorocirea te-a adus aici! Remuşcarea asta nu ţi se potriveşte ție, senzitiva mea plantă, ci ticăloşilor de pe acest pămînt, care n-o simt niciodată.

— N-ar trebui să stau aşa, murmură ea, după ce rămăsese timp îndelungat lipită de el.

— De ce nu?

— E un semn de slăbiciune.

— O ții una și bună ! Dar poate fi ceva mai frumos pe lumea asta decît să ne iubim unul pe altul ?

— Da. Depinde ce fel de iubire ; și iubirea ta, a noastră, nu e cea bună.

— Dar nici eu nu vreau să mai rămînă așa, Sue ! Hai spune, cînd vrei să sfințim căsătoria noastră într-o biserică ?

Ea se opri și ridică ochii stînjenită.

— Niciodată, șopti.

Necunoscîndu-i gîndul întreg, Jude primi cu seninătate vorbele ei și nu-i răspunse. În cele cîteva minute de tăcere care urmară, el o crezu adormită. Cînd îi vorbi totuși în șoaptă, își dădu seama că ea fusese trează tot timpul. Sue își îndreptă spatele și oftă.

— Stăruie în seara asta în jurul tău un parfum ciudat, o atmosferă greu de descris, Sue, spuse el. Nu numai la figurat, ci chiar în hainele tale. Un soi de mireasmă vegetală, care mi se pare cunoscută, dar de care totuși nu-mi pot aminti.

— E tămîie.

— Tămîie ?

— Am fost la slujba de la St. Silas și am stat în aburi de tămîie.

— A, la St. Silas.

— Da. Mă duc uneori acolo.

— Adevărat ? Te duci acolo ?

— Vezi tu, Jude, e atît de pustiu aici în diminețile cînd tu ești plecat la lucru și eu stau și mă gîndesc și iar mă gîndesc la...

Se opri, pînă cînd simți că poate birui nodul din gîtlej.

— Bine, desigur, n-am nimic împotriva. Numai că e atît de ciudat din partea ta ! Habar n-au credincioșii ce soi de ființă se află printre ei.

— Ce vrei să spui, Jude ?

— Păi, o necredincioasă, ca să spunem lucrurilor pe nume.

— Cum poți să mă îndurerezi în halul ăsta, Jude, cînd știi cît sufăr ? Știu că n-o faci cu bună-știință. Dar n-ar trebui să spui una ca asta.

— N-o să mai spun. Dar sînt foarte mirat.

— Uite, vreau să-ți spun altceva, Jude. N-ai să te superi, nu-i așa ? M-am gîndit mult la asta de cînd mi-au murit micuții. Nu cred c-ar trebui de acum înainte să-ți mai fiu soție — sau ca și soție.

— Cum asta ? Dar ești !

— Din punctul tău de vedere ; dar...

— Firește, ne-am temut de ceremonie, și mulți alții ar fi procedat la fel în locul nostru, avînd temeiuri atît de puternice ca ale noastre. Dar experiența ne-a dovedit cît de greșit ne-am judecat pe noi înșine și cît de tare ne-am exagerat slăbiciunile ; și, de vreme ce tu ai început să cinstești riturile și ceremoniile, așa cum se pare, mă mir că nu ceri s-o săvîrșim de îndată și pe asta. E sigur, Sue, mi-ești soție în toate privințele, numai în ochii legii nu. Ce voiai să spui prin cuvintele de adineauri ?

— Nu cred că sînt !

— Nu ? Dar să presupunem că am fi trecut și prin ceremonia cu pricina. Atunci ai fi simțit că ești ?

— Nici chiar atunci n-aș fi simțit că-ți sînt soție. M-aș fi simțit încă și mai prost decît mă simt acum.

— De ce oare, în numele a tot ce este păcătos pe lume, dragă mea ?

— Pentru că sînt a lui Richard.

— A, mi-ai mai pomenit și înainte de trăsnaia asta !

— Atunci era doar o părere, dar pe măsură ce trece timpul mă simt din ce în ce mai încredințată că sînt a lui sau a nimănui.

— Doamne-Dumnezeule, cum schimbăm rolurile între noi !

— Da. Poate că da.

Cîteva zile mai tîrziu, într-un asfințit de vară, se-deau în aceeași odăiță de jos, cînd auziră o bătaie în ușa de intrare a casei tîmplarului la care locuiau, și după cîteva clipe un ciocănit în ușa odăii lor. Înainte să apuce ei a deschide ușa, o deschise vizitatorul. O siluetă de femeie apăru în încăpere.

— Domnul Fawley este aici ?

În timp ce Jude răspunse mecanic : „Da“, tresărîră amîndoi, căci glasul era al Arabellei.

Jude o pofti ceremonios să intre, și ea se așeză pe banca de sub fereastră, de unde îi puteau desluși silueta, profilată împotriva luminii, fără să-i poată zări însă nici o trăsătură care să le îngăduie a-și da seama cum arată. Totuși, ceva părea să spună că fe-

meia n-o duce chiar atît de bine și nici atît de împo-
pozonată nu era ca-n vremea cînd trăia Cartlett.

Cei trei încercară să încropească o discuție în le-
gătură cu tragedia despre care Jude socotise de da-
toria lui s-o informeze numai decît pe Arabella, mă-
car că ea nu dăduse nici un răspuns scrisorii lui.

— Chiar acum vin de la cimitir, spuse ea. M-am
interesat și am găsit mormîntul copilului. La înmor-
mîntare n-am putut veni, dar îți mulțumesc totuși
că m-ai chemat. Am citit totul în ziare și am simțit că
prezența mea nu este dorită. Nu, n-am putut veni la
înmormîntare, repetă Arabella, care, nefiind în stare
să nimerescă atitudinea ideală cerută de atmosfera
de catastrofă, dibuia, spunînd de mai multe ori ace-
lași lucru. Sînt bucuroasă că am găsit mormîntul. Și
cum asta ți-este meseria, Jude, ai să fii tu în stare să
le faci o piatră frumoasă.

— Am să le cioplesc o piatră, spuse Jude mohorît.

— Era copilul meu și e firesc să fiu mîhnită.

— Nădăjduiesc. Și noi la fel simțim.

— Pentru ceilalți, care nu erau ai mei, n-am sim-
țit la fel, după cum e și firesc.

— Bineînțeles !

Din colțul întunecat în care ședea Sue se auzi un
suspîn.

— De multe ori mi-am dorit să-l am pe lîngă
mine, vorbi mai departe doamna Cartlett. Poate că
atunci nu s-ar fi întîmplat ! Dar, firește, nu voiam
să-l smulg nevestei tale.

— Nu sînt nevasta lui, se auzi dinspre Sue.

Izbit pe neașteptate de cuvintele ei, Jude amuți.

— Te rog din suflet să mă ierți, spuse Arabella. Credeam că ești.

După sunetul glasului ei, Jude înțelese că vorbele pe care tocmai le rostise Sue erau pătrunse de noile ei idei mistice. Firește însă că Arabellei îi scăpă totul în afară de înțelesul lor neîndoielnic. După ce încercă să se arate zguduită de mărturisirea lui Sue, își veni în fire și vorbi mai departe netulburată și fără ocolișuri despre băiatul „ei”, pentru care făcea paradă de un doliu ceremonios, liniștitor pentru conștiința ei, deși cât trăise copilul, Arabella nici nu se sinchisise de el. Pomeni de trecut și, tot vorbind, se adresă din nou lui Sue. Nu primi nici un răspuns. Pe nevăzute, Sue părăsise odaia.

— Zice că nu-i nevasta ta ? începuse Arabella cu alt glas. Ce i-o fi venit ?

— N-aș putea să-ți spun, i-o reteză Jude.

— De fapt este, nu-i așa ? Așa mi-a spus ea o dată.

— N-am nimic de obiectat la cuvintele ei.

— A, am înțeles ! Ei, dar eu trebuie să plec. Înnoptez aici și mă gîndeam că, după nenorocirea care ne-a lovit pe toți, e de datoria mea să trec pe la voi. Dorm la hanul în care am servit pe vremuri, și mâine mă înapoiez la Alfredston. Tata s-a întors acasă și locuiește la el.

— S-a întors din Australia ? întrebă Jude cu o curiozitate nu prea aprinsă.

— Da. Nu s-a putut descurca acolo. A dus-o greu. Mama a murit de diz — cum îi zice — în timpul căldurilor, iar tata cu cei doi băieți mai mici de-abia au izbutit să se întoarcă. Și-a făcut rost de o căsuță, nu departe de unde a locuit înainte, și deocamdată îi duc eu gospodăria.

Fosta soție a lui Jude păstra un aer stereotip de bună-creștere, chiar și acum, când Sue lipsea din odaie, drept care își îngrădi vizita la un număr de minute potrivit cu cea mai deplină respectabilitate. După plecarea ei, Jude, ușurat se duse spre scară și o strigă pe Sue. Era îngrijorat, fiindcă nu știa ce i se întâmplase.

Nu primi nici un răspuns. Tîmplarul, proprietarul locuinței, îi spuse că Sue încă nu se înapoiase. Jude nu înțelegea nimic și, fiindcă se făcuse târziu, absența ei îl neliniștea de-a binelea. Tîmplarul își chemă nevasta, după presupunerea cărcia Sue ar fi putut fi la biserica St. Silas, unde se ducea adesea.

— Dar cu siguranță că nu la ceasul ăsta din noapte, spuse Jude. Acum e închis.

— Cunoaște pe cineva care păstrează cheia și i-o dă, ori de cîte ori dorește ea.

— De cîtă vreme a căpătat obiceiul ăsta ?

— Cred că doar de cîteva săptămîni.

Jude o apucă într-o doară în direcția bisericii, de care nu se mai apropiase niciodată din vremea cînd, cu ani în urmă, în epoca ideilor lui mistice de tinerete, locuise prin preajma ei. Biserica era pustie, dar se vedea că ușa fusese descuiată ; apăsă fără zgomot

clanța și, împingînd ușa înapoi după ce intră, rămase neclintit înăuntrul bisericii. În tăcerea atotcuprinzătoare părea să stăruie un sunet slab, ceva asemănător cu un suspin sau un hohot de plîns, care venea din celălalt capăt al clădirii. Cum covorul de pe jos îi înăbușea zgomotul pășilor, Jude înaintă într-acolo prin întunericul tăiat doar de razele palide de lumină ce pătrundeau din noaptea de afaiă.

Sus, deasupra treptelor altarului, Jude desluși o uriașă cruce catolică solid construită — la fel de mare, desigur, ca și originalul de care trebuia să amintească. Părea că plutește în aer, prinsă de fire nevăzute ; era încrustată cu pietre prețioase mari, care atunci cînd crucea se legăna ușor cu o mișcare neauzită și abia zărită sclipeau ușor în lumina cîte unei raze ce străbătea de afară. Jos, pe podea, zăcea ceva ca o grămăjoară de haine negre, și de aci venea hohotul repetat auzit de Jude mai înainte. Era Sue, prăbușită pe pardoseală.

— Sue ! șopti el.

I se dezvălui ceva alb ; Sue își ridicase fața.

— Ce, ce treabă ai cu mine aici, Jude ? întrebă ea cu un glas aproape aspru. N-ar fi trebuit să vii ! Am vrut să fiu singură ! De ce ai pătruns pînă aici ?

— Cum poți să mă întrebi ? răspunse el cu un glas fremătînd de imputare ; se simțea lovit drept în inimă de atitudinea ei. De ce am venit ? Cine ar avea drept să vină, aș vrea să știu, dacă nu eu ? Eu, care te-am iubit mai mult decît pe mine însumi, mai mult,

da, mult mai mult decît m-ai iubit tu pe mine ! Că te-a făcut să fugi de mine ca să vii singură aici ?

— Nu mă certa, Jude, asta nu pot să îndur, ți-am mai spus-o de atîtea ori. Trebuie să mă iei așa cum sînt. Și sînt o epavă zdrobită de nebunia mea ! N-am putut să *îndur* vizita Arabellei — m-am simțit așa cumplit de nefericită, încît a trebuit să plec. Pare-se că ea este încă nevasta ta, după cum Richard e bărbatul meu !

— Dar ei nu înseamnă nimic pentru noi !

— Ba da, dragul meu, înseamnă. Acum văd cășatoria altfel. Copiii mi-au fost luați tocmai ca să-mi fie dovedit acest lucru ! Uciderea copiilor mei de către copilul Arabellei a fost o judecată — judecata celui drept, care-l ucide pe cel fără dreptate. Și eu, ce pot eu să fac ? Sînt o făptură atît de bicisnică — prea nevrednică pentru a trăi în rîndul oamenilor obișnuți !

— E îngrozitor ! spuse Jude, gata să plîngă. E monstruos și nefiresc să ai asemenea remușcări, cînd n-ai făcut nimic rău !

— A, tu nu-mi cunoști răutatea !

El îi răspunse cu înverșunare :

— Ba da ! Fiecare fărîmă și toată zgura ! M-ai făcut să urăsc creștinismul, sau misticismul, sau cucernicia, sau cum i-o fi zicînd lucrului ăstuia care te-a răvășit în asemenea hal. Cum e cu puțință ca o femeie plină de poezie, o femeie clarvăzătoare, o femeie al cărei suflet strălucea ca un diamant, o femeie de care toți înțelepții lumii ar fi fost mîndri —

dacă ar fi cunoscut-o — să se degradeze astfel ? ! Sînt bucuros, al naibii de bucuros că n-am avut nimic de-a face cu biserica, dacă a ajuns să te zdrobească în halul ăsta.

— Ești mînios, Jude, și crud cu mine și nu vezi lucrurile așa cum sînt.

— Atunci, vino acasă cu mine, draga mea, și poate că o să le văd. Eu sînt copleșit, și în clipa asta tu ești scoasă din fire.

O cuprinse cu brațul și o ridică ; dar, deși îl urma, Sue prefera să umble fără sprijinul lui.

— Nu mi-ești urît, Jude, spuse ea cu glas dulce și rugător. Te iubesc la fel ca întotdeauna ! Atît doar, că nu s-ar cuveni să te iubesc — nu s-ar mai cuveni. Nu, nu se cuvine.

— Nu pot să te aprob.

— Dar eu mi-am băgat în cap că nu mai sînt nevasta ta ! Sînt a lui, de el m-am legat pe viață prin taina căsătoriei. Nimic nu mai poate schimba asta !

— Dar nu încapă nici o îndoială că noi sîntem soț și soție, dacă au fost vreodată soți doi oameni pe lumea asta. E însăși căsătoria naturii.

— Dar nu și a cerului. Acolo a fost încheiată pentru mine o căsătorie, pe veci pecetluită în biserica din Melchester.

— Sue, Sue, durerea te-a adus în starea asta de nebunie ! După ce m-ai convertit la atîtea dintre părerile tale, cum e cu putință să te văd deodată făcînd stînga-mprejur fără nici un motiv și răsturnînd tot ce afirmai altădată, numai fiindcă te lași tîrîță de

sentimente ? ! Dezrădăcinezi din mine pînă și ultima
fărîmă de dragoste și respect care-mi mai rămăsese
pentru vechea mea cunoștință, biserica... Ceea ce mă
nedumerește la tine acum este orbirea ta nemaipomeni-
tă față de vechea ta logică. O fi un lucru caracte-
ristic ție, sau e obișnuit la toate femeile ? Oare o fe-
meie este într-adevăr o unitate gînditoare, sau nu e
decît o fracțiune mereu în căutarea unei întregiri ?
Cum îmi explicai tu că ceremonia e doar un contract
greoi — așa cum și este de altfel — cum îmi înșirai
toate argumentele împotriva ei, cum îmi arătai cît e
de absurdă ! Dacă doi și cu doi făceau patru pe vre-
mea cînd eram fericiți împreună, cu siguranță că tot
patru fac și acum ? Nu înțeleg, îți repet !

— Vai, dragă Jude, nu înțelegi pentru că ești ca
un surd care urmărește cum ascultă alții muzică.
Spui : La ce se uită ăștia ? Nu se vede nimic. Dar
totuși este ceva.

— Ești aspră cînd îmi vorbești așa, și parabola nu
e potrivită ! Te-ai lepădat de crusta prejudecăților
și m-ai învățat și pe mine să fac la fel, și acum dai
înapoi. Îți mărturisesc că mă simt de-a dreptul cara-
ghios cînd mă gîndesc la felul cum te-am judecat.

— Dragul meu prieten, singurul meu prieten, nu
fi aspru cu mine ! Nu mă pot împiedica să fiu așa
cum sînt. Sint încredințată că am dreptate — că, în
sfîrșit văd lumină. Dar, Doamne, cum s-o folosesc ?

Mai făcură cîțiva pași, pînă cînd ieșiră din clă-
dire. Sue se duse să înapoieze cheia.

— Asta să fie oare fata, începu, de îndată ce ea se întoarse, Jude, care acum, în spațiul deschis al străzii, se simțea întrucîtva mai înviorat, asta să fie fata care a introdus zeitățile păgîne în cea mai creștină dintre cetăți? Care cînd domnișoara Fontoverle-a călcat în picioare s-a strîmbat după ea în bătaie de joc? Care-l cita pe Gibbon, pe Shelley, pe Mill? Unde sînt acum zei iubiți, Venera și Apollo?

— Te rog, te rog, nu fi atît de crud cu mine, acum, cînd eu sînt atît de nefericită, Jude! hohoti ea. Asta nu pot să îndur! Greșeam atunci, nu pot să-ți explic de ce. Păcătuiam, eram trufașă în zădărnicia mea. Sosirea Arabellei a pus capăt la toate astea. Nu mă zeflemisi: ești tăios ca un cuțit!

El o cuprinse în brațe și o sărută pătimaș înainte ca ea să-l poată opri, acolo, pe strada tăcută. Merse mai departe, pînă cînd ajunseră la un han mic.

— Jude, spuse ea, stăpînindu-și lacrimile, ai avea ceva împotriva dacă te-aș ruga să înnoptezi aici?

— Așa voi face, dacă într-adevăr asta dorești. Dar dorești cu adevărat? Dă-mi voie să te duc pînă la poarta casei noastre, ca să înțelegi ce vrei.

O însoți așadar mai departe și intră în casă cu ea. Sue, care spusese că nu dorește să cîneze, urcă scările pe întuneric și apoi aprinse lumina. Cînd întoarse capul, văzu că Jude o urmăse și că stătea în ușa odăii. Se duse spre el, își puse mîna în mîna lui și-i spuse:

— Noapte bună.

— Dar, Sue! Nu-i asta casa noastră?

— Ai spus că vei face așa cum doresc eu!

— Da. Prea bine !...! Poate c-a fost o greșeală din partea mea să încep o discuție atît de lipsită de gust ! Poate că, de vreme ce n-am putut să ne căsătorim din capul locului așa cum scrie la carte și după moda bătrînească, ar fi trebuit să ne despărțim. Poate că lumea nu e destul de luminată pentru experiențe de felul celei încercate de noi ! Cine eram noi ca să credem că putem face pe pionierii ?

— Mă bucur că măcar de asta îți dai seama. N-am făcut cu bună-știință ceea ce-am făcut. Gelozia și neliniștea m-au împins pe nesimțite spre o situație falsă.

— Dar și iubirea — m-ai iubit doar ?

— Da. Dar am vrut să opresc viața în loc, ca să rămînem mereu doi îndrăgostiți, pînă cînd...

— Dar doi îndrăgostiți nu pot trăi așa veșnic !

— Femeile pot ; bărbații nu pot, pentru că nu vor. O femeie mijlocie este, în privința asta, superioară unui bărbat mijlociu. Ea nu începe niciodată, răspunde doar. Ar fi trebuit să trăim într-o comuniune sufletească, și atîta tot.

— Eu am fost nefericita cauză a schimbării, așa cum am spus și mai înainte ! Bine, fie cum vrei tu !... Dar nu poți împiedica firea omenească să fie ceea ce este.

— Tocmai asta trebuie să învețe : stăpînirea de sine.

— Repet : dacă vreunul dintre noi trebuie învînvățit, nu ești tu aceea, ci eu.

— Ba nu, eu. Păcatul tău n-a fost decît dorința — firească la un bărbat — de a poseda femeia. Eu nu ți-am împărtășit dorința pînă cînd gelozia nu m-a asmuțit s-o detronez pe Arabella. Îmi spuneam că, din

milostenie, trebuie să te las să te apropii de mine, că
aș fi de un egoism vrednic de osîndă dacă te-aș chinui
cum l-am chinuit pe celălalt prieten al meu. Dar n-aș
fi cedat, dacă n-aș fi fost biciuită de teama c-ai să te
întorci la ea... Să nu mai vorbim despre asta ! Jude,
acum vrei să mă lași singură ?

— Da... Dar, Sue, soția mea — căci asta ești ! iz-
bučni el ; pînă la urmă, ceea ce-ți imput eu de atîta
vreme e adevărat. Niciodată nu m-ai iubit cum te iu-
besc eu — niciodată, niciodată ! Tu n-ai o inimă pa-
sionată, inima ta nu se mistuie în flăcări. De fapt ești
un soi de zîină, un duh, nu o femeie !

— La început nu te-am iubit, Jude, recunosc. Cînd
te-am cunoscut mai întîi, nu doream decît să fiu iubită
de tine. N-aș putea să spun că eram cochetă, dar do-
rința aceea înnăscută care macină viața morală a unora
dintre femei aproape mai mult chiar decît patima ne-
înfrînată — dorința de a atrage și a captiva fără a ține
seama de răul pe care-l poate face bărbatului — era și
în mine ; și cînd mi-am dat seama că te prinsesem,
m-am speriat. Și atunci, nu știu cum s-a făcut, nu m-a
răbdat inima să te las să pleci — poate înapoi la Ara-
bella — și uite-așa am ajuns să te iubesc, Jude. Dar,
vezi, oricît de duios a sfîrșit dragostea asta, ea s-a
născut tot din dorința egoistă și crudă de a face inima
ta să sufere pentru mine fără ca a mea să sufere pen-
tru tine.

— Și acum sporești cruzimea părăsindu-mă !

— Da, sigur ! Cu cît mă zbat mai mult, cu atît fac
mai mult rău !

— Vai, Sue ! spuse el, înțelegînd deodată primejdia care-l amenința. Nu face un lucru imoral de dragul moralei ! Ai fost salvarea mea din punct de vedere social. Rămii cu mine de dragul omeniei ! Știi ce om slab sînt. Îi cunoști pe cei doi mari dușmani ai mei — slăbiciunea pentru femei și patima băuturii. Nu mă lăsa pradă lor, Sue, numai ca să-ți mîntui ție sufletul ! M-am ținut departe de ei de cînd ai devenit tu îngerul meu păzitor ! De cînd te am pe tine, m-am simțit în stare să înfrunt orice ispită, de orice fel, fără primejdie. Nu merită oare salvarea mea jertfa neînsemnată a unui principiu dogmatic ? Sînt îngrozit ca nu cumva, dacă tu mă părăsești, să se întîmple cu mine cum s-a întîmplat cu porcul care a fost spălat și care s-a întors apoi la mocirla unde obișnuia să se tăvălească.

Sue izbucni în plîns.

— Dar nu trebuie să faci asta, Jude ! N-ai s-o faci ! O să mă rog zi și noapte pentru tine !

— Lasă, nu te sinchisi ; nu-ți face inimă rea, spuse Jude cu mărinimie. Numai Dumnezeu știe cît am suferit pe vremea aceea din pricina ta ; și acum sufăr din nou. Dar poate că nu atît de mult ca tine. Dacă stai și judeci, pînă la urmă tot femeia e mai năpăstuită !

— Așa și este.

— Dacă nu cumva e o femeie de nimic, o lepădătură. Și de data asta nu este !

Sue trase cu nervozitate o dată sau de două ori aer în piept.

— Mă tem că este... Și acum, Jude, noapte bună, te rog !

— N-am voic să rămîn ? Măcar încă o dată ? Cum am făcut de atîtea ori — vai Sue, soția mea, de ce nu se poate ?

— Nu, nu, nu sînt soția ta... Mă aflu în mîinile tale, Jude. Nu mă ispită să mă întorc înapoi, acum, că am ajuns atît de departe !

— Prea bine. Fac ce-mi poruncești. Îți datorez asta, draga mea, drept ispășire pentru felul cum te-am constrîns prima dată. Doamne, ce egoist am fost ! Poate... poate c-am nimicit una dintre iubirile cele mai înălțătoare și mai curate din cîte s-au înfiripat vreodată între un bărbat și o femeie !... Fie, să rupem din clipa această în două vâlul templului nostru !

Se duse spre pat, scoase una dintre cele două perne și o azvîrli pe podea.

Sue îl urmărea cu privirea și plîngea pe-nfundate, aplecată deasupra marginii patului.

— Nu-ți dai seama că la mine e vorba de o problemă de conștiință, și nu de dezgust față de tine, murmură ea cu glas întretăiat. Nu de silă față de tine ! Dar nu mai pot să vorbesc. Mi se frînge inima și stric tot ce-am început. Noapte bună, Jude !

— Noapte bună ! spuse el, dînd să plece.

— Dar ai să mă săruți ! spuse ea ridicîndu-se. Nu pot să îndur...

El o strînse în brațe și sărută fața ei înlăcrimată cum poate n-o mai sărutase niciodată. Rămaseră apoi tăcuți, pînă cînd ea șopti :

— Cu bine, cu bine ! Pe urmă se desprinse împingîndu-l ușor și adăugă, încercînd să-i îndulcească tristețea : O să rămînem totuși prieteni, Jude, nu-i așa ? Și o să ne vedem din cînd în cînd. Cu siguranță ! Și-o să uităm de toate astea și-o să încercăm să fim iarăși cum am fost pe vremuri ?

Jude nu-și îngădui să răspundă nimic, ci se întoarse și coborî scările.

IV

Omul pe care, în urma prefacerii ei morale, Sue îl privea acum ca pe soțul ei nedespărțit locuia tot la Marygreen.

În ajunul zilei când se petrecuse tragedia cu copiii, Phillotson îi văzuse — atât pe ea, cât și pe Jude — urmărind la Christminster, sub ploaie, cortegiul în drumul lui spre teatru. Pe loc, nu-i pomenise nimic despre acest lucru însoțitorului său Gillingham, care, în calitate de vechi prieten, îl vizitase pe Phillotson în satul mai sus amintit și propusese, de fapt, excursia de o zi la Christminster.

— La ce te gîndești ? îl întreabă Gillingham în drum spre casă. La diploma unîversitară pe care n-ai căpătat-o niciodată ?

— Nu, nici gînd, răspunse Phillotson ursuz. La o cunoștință pe care am văzut-o astăzi. Și după o clipă adăugă : La Susanna.

— Am văzut-o și eu.

— Nu mi-ai spus nimic.

— N-am vrut să-ți atrag atenția asupra ei. Dar, de vreme ce-ai văzut-o, ai fi trebuit să-i spui : „Ce mai faci, scumpa mea fostă ?“

— Firește. Aș fi putut să-i vorbesc așa. Dar ce părere ai despre ce-ți spun eu acum : am motive întemeiate să bănuiesc că atunci când m-am despărțit de ea era nevinovată, și vina a fost numai a mea. Da, asta-i adevărul ! Încurcată treabă, nu-i așa ?

— Oricum, a avut ea grijă de atunci să-ți dea dreptate, după cum se poate vedea.

— Hm, lasă ironiile ieftine ! Ar fi trebuit să am răbdare, nu încapă îndoială.

La sfârșitul săptămânii, după ce Gillingham se înapoie la școala lui de lângă Shaston, Phillotson se duse la târgul din Alfredston, după cum îi stătea în obicei. Cobora dealul înalt, cunoscut lui cu mult înainte de a fi fost descoperit de către Jude — deși ritmul istoriei dascălului nu fusese marcat de pașii făcuți pe acest povârniș — și rumega iarăși în gând știrea primită de la Arabella. Ajuns în oraș, își cumpără gazeta locală, pe care o citea de obicei, și după ce se așeză la o masă de han, ca să se răcorească în vederea celor cinci mile care-l așteptau la întoarcere, scoase din buzunar ziarul și se apucă să citească. Informația despre *Strania sinucidere a copiilor unui cioplitor în piatră* îi sări în ochi.

Deși calm din fire, știrea îl impresionă dureros și-l nedumeri destul de tare, fiindcă nu-i venea să creadă că vârsta celui mai mare dintre copii era aceea pome-

nită în ziar. Totuși, nu încăpea îndoială că relatarea era, în mare măsură, adevărată.

— S-a umplut și paharul lor ! își spuse ; se gîndea și se tot gîndea la Sue și la ceea ce cîștigase ea părăsindu-l.

Cum Arabella se statornicise la Alfredston și dascălul venea la tîrg în fiecă duminică, nu-i de mirare că, după cîteva săptămîni, se reîntîlniră. Faptul se petrecu îndată după înapoierea ei din Christminster, unde zăbovisе mult mai mult decît își pusese la început în gînd, nescăpîndu-l pe Jude din ochi, deși acesta din urmă n-o mai văzu. Phillotson mergea spre casă, cînd o întîlni pe Arabella, care se apropia de oraș.

— Îți place să te plimbi pe drumul ăsta, doamnă Cartlett ? o întrebă el.

— A început să-mi placă iarăși, răspunse ea. Pe aici locuiam cînd eram fată tînă și femeie măritată, și în toate întîmplările din viața mea care au vreo legătură cu sentimentele e amestecat și drumul ăsta. Și apoi, în ultima vreme s-au răscolit toate în mine, fiindcă am fost pe la Christminster. Da, l-am văzut pe Jude.

— A ! Cum au îndurat nenorocirea care s-a abătut asupra lor ?

— Într-un fel foarte ciudat — foar-te ciudat ! Ea nu mai trăiește cu el. Am aflat, cu puțin înainte de plecarea mea din Christminster, că-i lucru sigur, măcar că încotro merg lucrurile mi-am dat și eu seama cînd am fost pe la ei — după purtarea lor.

— Nu mai trăiește cu bărbatu-său ? Cum așa, aș fi zis că nenorocirea o să-i uncască mai tare.

— Păi, de fapt, el nici măcar nu este bărbatul ei. Ea nu s-a cununat niciodată în lege cu el, deși de atîta vreme treceau drept bărbat și nevastă. Și acum, în loc ca necazul ăsta să-i îndemne să se grăbească a face treaba legal, pe ea a pălit-o credința, așa cum m-a pălit și pe mine de durere atunci cînd l-am pierdut pe Cartlott, numai că la ea totul se petrece mai istericos decît la mine. Și zice într-una, așa am aflat eu, că-i nevasta dumitale în ochii Cerului și ai Bisericii — numai a dumitale — și că nici o putere omenească nu poate s-o facă să fie a altuia.

— Da, adevărat?... S-au despărțit, prin urmare?

— Vezi că băiatul cel mare era al meu.

— A, al dumitale?

— Da, săracuțul, născut dintr-o căsătorie legală, slavă Domnului! Și poate că o fi simțind și ea că, la urma urmelor, ar fi trebuit să fiu eu în locul ei. N-aș putea să spun. Oricum, în ceea ce mă privește, eu în curînd îmi iau tălpășița de aici. Acum trebuie să-l îngrijesc pe tata și nu mai putem trăi într-o văgăună ca asta. Sper să mă văd cît mai curînd iarăși într-un local din Christminster sau din alt oraș mare.

Se despărțiră. După ce mai urcă puțin povîrnișul, Phillotson coborî înapoi în grabă și o strigă.

— Care este sau a fost adresa lor?

Arabella i-o dădu.

— Mulțumesc. Bună ziua.

Arabella porni spre casă cu un rînjete pe buze, și tot drumul, din locul unde încep sălciile tunse și pînă la

vechile aziluri de pe prima stradă a oraşului, se căzni să-şi facă gropiţe în obraji.

Între timp, Phillotson urca spre Marygreen şi, pentru prima dată după multă vreme, privi spre viitor. Când coti pe sub copacii mari de pe tăpşanul verde spre şcoala modestă cu care fusese silit să se mulţumească, se opri o clipă şi şi-o închipui pe Sue ieşind pe uşă spre a-i veni în întâmpinare. Nimeni nu plătise mai scump mărinimia — fie ea creştină sau păgână — decât plătise Phillotson când o lăsase pe Sue să plece. Dăduse din colţ în colţ, devenind, dincolo de orice putere de îndurare, o jucărie în mâinile celor virtuoşi; ajunsese aproape muritor de foame, şi acum depindea întru totul de suma foarte mică pe care i-o aducea slujba în şcoala din acest sat (al cărui pastor fusese bîrfit fiindcă se împrietenise cu el). Se gîndise de multe ori la cuvintele Arabellei, anume că, dac-ar fi ţinut-o pe Sue mai din scurt i-ar fi înfrînt îndărătnicia. Totuşi, într-atît de neclintit şi nelogic era dispreţul lui faţă de gura lumii şi faţă de principiile în respectul cărora fusese crescut, încît convingerea că avusese dreptate în purtarea faţă de soţia sa rămăsese nestrămutată.

Principiile care puteau fi înăbuşite de către sentimente într-un sens nu erau scutite de ameninţarea unei catastrofe la fel de mari în alt sens. Instinctele care-l îndemnaseră să-i redea lui Sue libertatea îi îngăduiau totuşi să n-o socotească o femeie înjosită, acum, după ce ea trăise cu Jude. Tot o mai dorea, în felul lui ciudat, dacă nu s-ar putea chiar spune că încă o iubea, şi, independent de orice calcule, simţi curînd c-ar fi bucu-

ros s-o ştie din nou a lui, dar tot cu condiția ca ea s se întoarcă de bunăvoie. Îşi dădea însă seama că er nevoie de un şiretlic pentru a se apăra de suflare rece şi neomenoasă a dispreţului lumii. Mijloace d mult ştiute îi stăteau la îndemână. Recucerind-o p Sue şi recăsătorindu-se cu ea, sub pretextul respectabi că se înşelase în ceea ce-o privea şi obţinuse divorţul fără nici o îndreptăţire, putea să dobândească oarecare bunăstare, să-şi reia vechiul fel de viaţă, ba poate să se şi întoarcă la şcoala din Shaston, dacă nu chiar să pă trundă în Biserică, fără a fi hirotonisit.

Se gândi să-i scrie lui Gillingham ca să-i ceară părerea şi să-l întrebe dacă ar face bine să-i scrie lui Sue o scrisoare. Gillingham îi răspunse simplu că, acum, că ea plecase, era mai bine s-o lase în plata Domnului şi că, după părerea lui, dacă Sue era soţia cuiva, atunci cu siguranţă că era a bărbatului căruia îi născuse trei copii şi căruia trebuia să-i mulţumească pentru nişte întâmplări atât de tragice. Cum Jude avea un devotament atât de neobişnuit pentru ea, se prea putea ca această ciudată pereche să-şi legalizeze cu vremea legătura, şi atunci totul avea să fie bine, cuviincios şi fără cusur.

— Dar n-or s-o facă. Sue n-o s-o facă ! striga Philotson pentru sine. Gillingham e atât de prozaic ! Ea e sub înrîurirea Christminsterului, a sentimentelor şi învăţăturii de acolo. Înţeleg destul de bine vederile ei despre neputinţa de a desface legătura căsătoriei şi ştiu şi de unde le-a luat. Astea nu-s ideile mele ; dar eu le voi folosi ca să le impun pe ale mele.

Trimise un scurt răspuns lui Gillingham : „Știu că n-am nici un pic de dreptate, dar nu sînt de părerea ta. Cît despre faptul că a trăit și a avut trei copii cu el, sentimentul meu este (deși, pe linia vechilor principii, nu-l pot apăra cu nici un argument logic sau moral) că asta n-a însemnat pentru ea mai mult decît o desăvîrșire a educației. Îi voi scrie, ca să aflu dacă e ceva adevărat în cuvintele femeii aceleia.“

Cum fusese hotărît să facă pasul acesta încă înainte de a se fi sfătuit cu prietenul său, de fapt nici n-ar mai fi fost necesar să-i scrie acestuia. Totuși, îi stătea în fire lui Phillotson să procedeze astfel.

Drept urmare, scrise o epistolă îndelung chibzuită către Sue și, știind-o cît este de emotivă, strecură printre rînduri o notă de neînduplecată severitate, ascunzînd în schimb cu grijă orice sentiment eretic, ca nu cumva s-o sperie. Scrise că, deoarece schimbarea din temelii a părerilor ei îi ajunsese la cunoștință, se simțea silit să recunoască faptul că și ale lui fuseseră în bună măsură transformate de evenimentele ce urmaseră plecării ei. Nu voia să-i ascundă că iubirea pătimasă n-avea prea mare legătură cu ceea ce-i scria el acum. Scrisoarea lui era izvorîită nu din dorința de a face din viețile lor o biruință, dar cel puțin din aceea de a le feri de eșecul atît de jalnic ce le amenința, în urma atitudinii dictate lui de un principiu pe care-l crezuse drept, milostiv, rațional. Într-o civilizație veche cum este a noastră, scria el mai departe, a te lăsa tîrît de o năzuință instinctivă și nestăpînită după adevăr și dreptate e un lucru neîngăduin și care nu

rămîne nepedepsit, după cum îi fusese lui dat să descopere. Trebuie să te lași călăuzit de un sentiment al dreptății experimentat de alții și cultivat. Dacă vrei să ai partea ta mijlocie de bunăstare și cinste trebuie să lași în pace pornirea spontană spre dragoste și bunătate.

Îi propuse să vină la el, la Marygreen.

După ce mai chibzui puțin, scoase penultimul paragraf, apoi, după ce transcrise scrisoarea, o trimise numaidecît, așteptînd cu oarecare înfrigurare rezultatul.

Cîteva zile mai tîrziu, o umbră înainta prin ceața alburie ce învăluia Beersheba, suburbia Christminsterrului, înspre cartierul în care se statornicise Jude după despărțirea de Sue. Cineva bătu cu sfială în ușa locuinței lui. Era seara — prin urmare, el se afla acasă. Ca și cum ar fi ghicit ceva, Jude sări în picioare și se repezi la ușă.

— Vrei să ieși puțin împreună cu mine ? N-aș vrea să intru în casă. Vreau să-ți... să ți vorbesc... și să merg împreună cu tine la cimitir.

Cuvintele fuseseră rostite cu glasul tremurat al lui Sue. Jude își puse pălăria.

— E sinistru să rămîi afară, spuse. Dar dacă tu preferi să nu intri în casă, mie mi-e totuna.

— Da, prefer. Nu te țin mult.

La început, Jude fu prea mișcat ca să poată vorbi ; nici ea nu mai era decît un pachet de nervi și părea sleită de orice putere de inițiativă. Așa încît înaintară

multă vreme prin pîclă ca două umbre ale Acheronului, fără un sunet, fără un gest.

— Vreau să-ți spun, începu ea în sfîrșit, cu glas cînd pripit, cînd tărăgănat, ca să nu afli cumva întîmplător din altă parte. Mă întorc la Richard. A încuviințat — cu atîta mărinimie — să-mi ierte totul.

— Te întorci la el ? Dar cum poți ?

— Vrea să se căsătorească din nou cu mine. Asta doar ca să fie îndeplinite formele și de ochii lumii, care nu poate vedea lucrurile în adevărata lor lumină. De fapt însă eu *sînt* de pe acum nevasta lui. Nimic n-a putut să schimbe asta.

Se repezi la ea cu o durere aproape sălbatică în glas.

— Dar ești nevasta *mea* ! Da, ești. Știi doar. Am regretat totdeauna călătoria aceea în care am plecat numai de ochii lumii și din care ne-am întors, chipurile, căsătoriți legal. Te-am iubit și m-ai iubit, eram înțeleși, asta a fost căsătoria noastră. Ne mai iubim încă — tu pe mine la fel ca și eu pe tine — *știi* că este așa, Sue ! Prin urmare, căsătoria noastră n-a fost anulată.

— Da, știi cum privești tu lucrurile, răspunse ea stăpînindu-și deznădejdea. Dar eu am de gînd să mă mărit din nou cu el, cum ai zice tu. Și ca să vorbim pe șleau — nu te supăra că ți-o spun, Jude ! — și tu ar trebui s-o primești înapoi pe Arabella.

— S-o primesc înapoi ? Dcamne-Dumnezeule ! Și pe urmă ? Dar ce s-ar fi întîmplat dacă tu și eu mino

am fi fost legal căsătoriți, așa cum n-a lipsit mulțumirea să fim ?

— Aș fi simțit întocmai cum simt acum — anume că această căsătorie între noi n-a fost căsătorie. Și m-aș fi întors la Richard, dacă mi-ar fi cerut-o, fără să reinnoiesc taina. Dar „lumea și obiceiurile ei își au și ele prețul lor“ (bănuiesc) ; drept care mă învoiesc la repetarea ceremoniei... Te rog din suflet, nu strivi în mine ultima fărîmă de viață cu sarcasmul și argumentele tale ! Eu am fost pe vremuri cea mai puternică dintre noi doi, știu asta, și poate că te-am tratat fără milă. Dar, Jude, răsplătește răul cu bine ! Acum sînt eu mai slabă. Nu te răzbuna pe mine, fii bun ! Te rog fii bun cu mine — o biată femeie păcătoasă, care încearcă să se îndrepte.

El clătina cu deznădejde din cap. Avea lacrimi în ochi. I se părea că suflarea tragediei care se abătuse asupra ei îi tulburase cugetul. Mintea ei, odinioară atît de pătrunzătoare, se încetșase.

— Rău, rău, făcu el cu glas răgușit. Greșeală, perversiune ! Mă scoate din fire ! Ții la el ? îl iubești ? Știi bine că nu ! Te prostituezi din fanatism. Doamne, iartă-mă, da, asta faci !

— Nu-l iubesc — trebuie, trebuie s-o recunosc cu cea mai adîncă remușcare ! Dar voi încerca să-nvăț a-l iubi supunîndu-mă lui.

Jude argumentă, stăruind, o rugă : dar convingerea ei respingea toate argumentele. Părea că hotărîrea o dată luată era singurul lucru din lume de care ea era si-

gură și că 'această siguranță dîrză o făcea să șovăie în toate celelalte porniri și dorințe.

— Am avut grijă să-ți aduc la cunoștință tot adevărul și să ți-l încredințez chiar eu, spuse ea tăios, ca să nu te socotești jignit aflîndu-l de la altcineva. Am mers chiar pînă acolo încît am recunoscut supremul adevăr, anume că pe el nu-l iubesc. Nu credeam c-ai să mă răsplătești cu atîta asprime ! Voiam să te rog...

— Să-ți fiu nun ?

— Nu. Să-mi... trimiți... bagajele, dacă vrei. Dar îmi închipui că nu vrei.

— Bineînțeles că vreau ! Cum, dar nu vine să te ia ca să te ducă la altar ? Nu catadicsește să facă asta ?

— Nu, eu nu-l las. Mă duc la el de bunăvoie, tot așa cum am plecat de la el. Ne vom cununa în biserica din Marygreen.

Stăruia o tristețe atît de dulce în ceea ce numea el îndărătnicia ei, încît Jude nu se putu împiedica să nu fie de cîteva ori mișcat pînă la lacrimi din milă pentru ea.

— Încă n-am cunoscut o femeie care să se pedepsească atît de înverșunat ca tine, Sue ! În clipa cînd omul se așteaptă să te vadă mergînd drept înainte, pe singura cale rațională, tu ai și cotit drumul !

— Bine, să lăsăm asta !... Jude, trebuie să-mi iau rămas bun ! Dar voiam să mă însoțești pînă la cimitir. Să ne luăm rămas bun acolo, lîngă mormintele aceloră care au murit ca să-mi arate mic cît de greșit gîndesc.

Se îndreptară într-acolo, și, la cererea lor, poarta cimitirului fu deschisă. Sue fusese de multe ori pe acolo și cunoștea drumul spre morminte chiar și prin întuneric. Când ajunseră, se opriră tăcuți.

— Aici mi-ar plăcea să ne despărțim, spuse ea.

— Fie !

— Nu mă socoti neîndurătoare fiindcă am făcut ceea ce mi-a dictat convingerea să fac. Mărinimia și devotamentul tău față de mine, Jude, sînt fără prece ! Înfrîngerea ta întru cele lumești, dacă într-adevăr ai fost înfrînt, este spre cinstea mai curînd decît spre rușinea ta. Amintește-ți că cei mai buni și mai mari, dintre oameni sînt aceia care n-au dobîndit pentru ei nici unul dintre bunurile acestei lumi. Orice biruitor este, mai mult sau mai puțin, un egoist. Cei devotați dau greș... „Milostenia nu urmărește să se căpătuiască.“

— La capitolul ăsta sîntem de aceeași părere, iubita mea de totdeauna, și în ce privește aceste cuvinte ne vom despărți prieteni. Asemenea versete vor rămîne neclintite, chiar și după ce tot restul, pe care tu îl numești religie, se va fi spulberat !

— Atunci, să nu mai vorbim despre asta ! rămîi cu bine, Jude, tovarășul meu întru păcat și cel mai drag prieten !

— Adio, rătăcita mea soție, adio !

V

În după-amiaza zilei următoare, ceața obișnuită a Christminsterului încă mai învăluia totul. Umbra subțire a lui Sue, care mergea spre gară, de-abia se deslușea.

În ziua aceea, Jude n-avusese inimă să se ducă la lucru. Și nicăieri pe unde ar fi putut s-o apuce ea. Porni în direcția opusă, spre un loc mohorât, straniu, searbăd, cu crengi din care picura apă, un loc în care te pîndeau tusea și oftica și unde el nu călcase nici odată pînă atunci.

— Sue s-a dus de la mine, s-a dus ! murmură el cu jale.

Între timp, ea se urcase în tren, coborîse în locul unde se desparte șoseaua spre Alfredston și apoi se urcase în tramvaiul cu aburi, care-o dusesse pînă în oraș. Fusesse dorința ei ca Phillotson să n-o întîmpine. Voia, după cum spusese, să se întoarcă nesilită la casa și vatra lui.

Era vineri seara. Alesese momentul acesta știind că în ziua aceea din săptămîină dascălul încetează lucrul

la orele patru, pentru a nu-l reîncepe decît luni dimineață. Trăsurica închiriată la hanul Urs ca s-o ducă pînă la Marygreen opri, la cererea ei, în capătul uliței, la o jumătate de milă depărtare de sat, și după ce Sue coborî i-o luă înainte cu acea parte din bagaj pe care o adusese cu ea. Întîlnind trăsura, care făcea cale-ntoarsă spre han, Sue îl întrebă pe vizitiu dacă găsise casa învățătorului deschisă. Omul îi răspunse că da și că bagajele fuseseră duse în casă chiar de dascăl.

Acum Sue putea să intre în Marygreen fără să atragă prea mult atenția. Trecu drumul în dreptul fîntîinii și merse pe sub copaci, pentru a ajunge la școala aproape nouă de pe cealaltă parte. Apăsă clanța fără să bată în ușă. Phillotson stătea în mijlocul odăii așteptînd-o, așa cum i se ceruse.

— Am venit, Richard, spuse ea palidă la față și cu un aer răvășit ; apoi se prăbuși pe un scaun. Nu-mi vine să cred că o ierți pe... nevasta ta !

— Iert totul, iubita mea Susanna, spuse Phillotson.

Ea tresări cînd auzi cuvîntul drăgăstos, deși fusese rostit cumpătat și fără înflăcărare.

— Copiii... mi-au murit... și a fost drept să se împlîmple așa ! Aproape că sînt... bucuroasă. Au fost zămisliți în păcat. Au căzut jertfă ca să mă învețe pe mine cum să trăiesc ! Moartea lor a fost prima treaptă a izbăvirii mele. De aceea nici n-au murit în zadar ! Mă primești înapoi ?

El era într-atît de mișcat de tristețea cuvîntelor ei, încît făcu mai mult decît își propusese să facă. Se aplecă și o sărută pe obraz.

Ea se dădu înapoi cu o mișcare nesimțită, și carnea i se înfioră la atingerea buzelor lui.

Lui Phillotson i se strînse inima, fiindcă dorința renăscuse în el.

— Tot mai ți-e silă de mine !

— Ba nu, dragul meu, am călătorit în umezeală și m-a pătruns frigul ! spuse ea cu un zîmbet fugar și temător. Cînd facem cununia ? Curînd ?

— Mîine dis-de-dimineată, așa m-am gîndit — dacă tu într-adevăr asta dorești. Trimit vorbă vicarului c-ai venit. I-am povestit cum s-a întîmplat, și el încuviințează întru totul hotărîrea noastră. Zice că astfel viețile noastre vor ajunge la un liman de mulțumire și biruință. Dar tu ești sigură de tine ? Nu e prea tîrziu nici acum, ca să spui nu, dacă socotești că încă nu ești hotărîată, să știi !

— Ba da, ba da, sînt ! Vreau ca totul să se întîmple cît mai repede. Trimite-i vorbă, trimite-i vorbă numaidecît ! Pasul ăsta îmi pune puterile la grea încercare — nu pot aștepta multă vreme !

— Atunci, mănîncă și bea ceva și du-te în odaia ta, la doamna Edlin. O să-i spun vicarului că a rămas stabilit pentru mîine dimineată la opt și jumătate, înainte să apuce cineva a intra în biserică, dacă nu cumva e prea devreme pentru tine. Prietenul meu Gillingham se află aici, pentru a fi de față la ceremonie. A avut bunăvoința să vină tocmai de la Shaston, cu toate că i-a fost foarte greu.

Spre deosebire de orice femeie obișnuită, care are ochi ageri cînd e vorba de cele materiale, Sue părea că

nu vede nimic din încăperea în care se afla, că nu observă nici un amănunt din preajmă. Dar străbătînd salonaşul, ca să-şi lase jos maşonul, scoase o mică exclamaţie şi se făcu şi mai palidă decît fusese înainte. Avea privirea osînditului care-şi vede sicriul.

— Ce este ? întrebă Phillotson.

Din întîmplare, sertarul biroului era deschis şi, punîndu-şi maşonul deasupra, Sue dăduse cu ochii de un document aflat acolo.

— Nimic... ceva... caraghios... am fost luată prin surprindere ! spuse ea, încercînd să-şi mascheze strigătul prin rîs, în timp ce se întorcea spre masă.

— A, da, făcu Phillotson. Dispensa de căsătorie — tocmai a sosit.

Gillingham coborî din odaia de sus, şi Sue se strădui, cu încordare, să-i fie pe plac, vorbindu-i despre tot ce credea ea că-l poate interesa, în afară de propria ei persoană, care de fapt îl interesa cel mai mult. Înghiţi supusă ceva mîncare în chip de cină şi se pregăti să plece spre locuinţa ei de alături. Phillotson traversă tăpşanul împreună cu ea şi-i ură noapte bună la uşa doamnei Edlin.

Bătrîna o însoţi pe Sue la vremelnicul ei culcuş şi-i ajută să despacheteze. Scoase dintre lucruri o cămaşă de noapte brodată cu mult gust.

— Vai, nici nu ştiam că tocmai *asta* a fost băgată înăuntru ! spuse Sue cu glas repezit. N-aveam de gînd s-o iau. Uite alta.

Şi-i întinse o cămaşă nouă de pînză groasă şi nealbită, fără nici o podoabă.

— Dar asta-i mai drăguță, spuse doamna Edlin. Astălaltă parc-ar fi pînza de sac din Scriptură.

— Da, așa am și vrut să fie. Dați-mi-o pe cealaltă.

O luă și începu s-o rupă cu toată puterea. Pîrîitul pînzei răsuna în casă ca un țipăt de cucuvaie.

— Dar, draga mea ! Ce ai cu ea ?

— E adulteră ! Îmi vorbește despre ceea ce nu simt. Am cumpărat-o de mult, ca să-i plac lui Jude ! Trebuie să dispară !

Doamna Edlin ridică mîinile ; Sue continua să rupă cu furie pînza în fîșii, pe care le arunca în foc.

— Să mi-o fi dat mie, spuse văduva. Mă doare inima să văd o lucrătură așa frumoasă arsă în flăcări. Nu că o cămașă de noapte ar putea să fie de vreun folos unei babe ca mine. Mie mi-a trecut timpul pentru lucruri din astea !

— E un lucru blestemat — mi-amintește de ceea ce vreau eu să uit ! repeta Sue. E bun numai de aruncat în foc.

— Doamne, prea ești aprigă ! De ce rostești cuvinte dintr-astea și-i osîndești la chinurile iadului pe bieții copilași nevinovați, care ți s-au prăpădit ? Pe viața mea, asta nu se cheamă credință !

Sue își înfundă capul în așternut, plîngînd cu hohote :

— Taci, nu mai vorbi așa ! Asta mă omoară !

Rămase așa zguduită de durere, apoi alunecă pe po-dea și îngenunche.

— Ascultă-mă pe mine, n-ar trebui să te măriți iarăși cu omul ăsta ! spuse cu minie doamna Edlin. Tot pe celălalt îl iubești.

— Ba da, trebuie --- sînt de pe acum a lui !

— Prostii ! Ești a celuiilalt. Dacă din capul locului n-ați mai vrut să vă legați prin cununie, înseamnă că v-ați bizuit doar pe cugetul și pe legea voastră. Trebuia s-o duceți mai departe tot așa împreună și, pînă la sfîrșit, să vă și cununați. Dar la o adică, asta nu vă privea decît pe voi.

— Richard spune că mă vrea înapoi și sînt datoare să-l urmez ! Dacă el ar fi zis nu, n-ar fi fost neapărat de datîria mea să... să-l las pe Jude. Dar...

Sue rămase cu fața înfundată în așternut, și doamna Edlin ieși din odaie.

Între timp, Phillotson se înapoiase la prietenul său, Gillingham, care tot mai stătea la masă. Curînd, se ridicară amîndoi și ieșiră pe tăpșan, ca să fumeze. În odaia lui Sue ardea o lumină, și o umbră trecea, cînd și cînd, prin spatele storurilor.

Firește, pe Gillingham îl tulburase farmecul greu de definit al lui Sue. Spuse, după un răstimp de tăcere :

— Ei, aproape c-ai prins-o iarăși. A doua oară nu-ți mai scapă ea așa de ușor. Ți-a picat mărul copt în mînă.

— Da ! ... Cred că nu greșesc crezînd-o pe cuvînt. Mărturisesc că există și o fărîmă de egoism în toate astea. Lăsînd la o parte că, așa cum o vezi, ființa asta înseamnă o încîntare pentru un sălbatic ca mine, întoarcerea ei o să mă înalțe în ochii clerului și ai mi-

renilor drept-credincioși care nu mi-au iertat c-am lăsat-o să plece. În felul ăsta, poate că mă voi întoarce, în oarecare măsură, pe vechiul meu făgaș.

— Ei, dac-ai găsit și un motiv serios ca să te căsătorești din nou cu ea, fă-o acum, pentru numele lui Dumnezeu ! Eu n-am fost niciodată de acord să deschizi ușa coliviei și să lași pasărea să zboare spre sinucidere. Ai fi putut să fii la ora asta inspector școlar sau față bisericească dacă n-ai fi fost atît de slab de înger.

— Mi-am cășunat singur un rău ce nu mai poate fi îndreptat, știu asta.

— Acum, că ai adus-o din nou în colivie, ține-o bine.

În seara aceasta, Phillotson vorbea în doi peri. Nu era dispus să recunoască deschis că reprimirea lui Sue de fapt n-avea nici în clin, nici în mîneacă cu căința de a o fi lăsat să plece, ci era dictată, mai presus de toate, de teama omenească în fața moralei și a răspunderilor profesionale. Spuse :

— Da, așa voi face. Acum cunosc femeia mai bine. Oricît de drept aș fi judecat atunci cînd am lăsat-o să plece, totuși n-am procedat prea logic pentru un om cu părerile mele.

Gillingham îl privi, întrebîndu-se dacă spiritul retrograd insuflat lui Phillotson de batjocura oamenilor și de dorințele trupești îl va îndemna vreodată să fie față de Sue, din conformism, crud în aceeași măsură în care fusese odinioară bun din nesăbuintă și dispreț al convențiilor.

— Îmi dau seama că n-are rost să te lași tîrît de porniri oarbe, reluă Phillotson, simțind cu fiecare clipă tot mai mult nevoia de a-și potrivi atitudinea cu situația în care se afla. Am fugit de învățătura bisericii ; dar am făcut-o fără voită răutate. Femeile răspîndesc o vrajă atît de ciudată, încît te ispitesc spre o bunătate fără rost. Oricum, acum știu mai bine ce am de făcut. Poate că o asprime bine cumpănită...

— Da, dar trebuie să strîngi hăturile încetul cu încetul. Nu fi de la început prea sever. Cu timpul, se împacă ea cu orice.

Sfatul era de prisos, deși Phillotson nu spuse că așa ar fi.

— Mi-amintesc ce mi-a spus vicarul din Shaston după vîlva pe care am făcut-o cînd am lăsat-o să plece : „Singurul lucru pe care poți să-l faci spre îmbunătățirea situației dumitale și a ei este să recunoști că ai greșit pentru că n-ai împiedicat-o, cu o mîină înțeleaptă și dîrză, să plece și s-o aduci înapoi, dacă vrea să vină, urmînd ca pe viitor să fii neînduplecat“. Dar pe vremea aceea eram atît de încăpățînat, încît n-am ținut seama de sfatul lui. Și nici nu visam pe atunci că, după divorț, ea s-ar mai putea gîndi vreodată să facă una ca asta.

Poarta căsuței doamnei Edlin se deschise cu un zăngănit ; apoi cineva trecu drumul, îndreptîndu-se spre școală. Phillotson dădu bună seara.

— A, domnul Phillotson, spuse doamna Edlin. Tocmai mă pregăteam să vin spre dumneavoastră. Am fost sus cu ea ca să-i ajut să despacheteze ; și, pe legea

mea, domnule, eu nu cred c-ar fi bine să aibă loc.

— Ce anume — cununia ?

— Da. Se silește, sărăcuța ; nici nu vă puteți da seama cît suferă. Eu n-am fost niciodată prea aprigă. Nici pentru religie, nici împotriva ei, dar bine nu poate fi s-o lăsați să facă una ca asta. Mai bine ați sfătui-o să-și mute gândul. Sigur că fiecare va spune că ați fost bun și iertător cînd ați primit-o înapoi. Dar eu una nu spun asta.

— E dorința ei, și eu o încuviințez, spuse Phillotson rece și grav. Împotrivirea îl întărita fără nici un rost. În felul acesta va fi îndreptată o faptă de o mare ușurătate.

— Nu cred. Dacă e nevasta cuiva, e a celuiilalt. I-a născut trei copii, și el o iubește din toată inima ; și e o rușine strigătoare la cer să împingi o ființă care tremură de spaimă spre un pas ca ăsta ! N-are pe nimeni de partea ei. Singurul om care-i este prieten n-are voie să se apropie, fiindcă-l oprește ea, de încăpățînată ce e. Stau și mă întreb : cine i-o fi băgat asta în cap ?

— N-aș putea să spun. Cu siguranță că nu eu. În ceea ce-o privește, a făcut-o de bunăvoie. Asta-i tot ce am eu de spus. Phillotson devenise bătos. Și dumneata ți-ai cam schimbat părerea, doamnă Edlin. Nu-i frumos din partea dumitale !

— Sigur. Știam eu c-o să vă simțiți jignit de vorbele mele ; dar nu-mi pasă. Adevăru-i adevăr.

— Nu sînt jignit, doamnă Edlin. Ai fost o vecină prea inimoasă ca să mă pot simți jignit. Dar dă-mi

voie să știu eu mai bine ce-i potrivit pentru mine și pentru Susanna. Bănuiesc, în cazul ăsta, că n-ai să vrei să ne însoțești la biserică.

— Nu. Spînzurată să fiu dacă mă simt în stare... Mă-ntreb ce ne mai așteaptă ! Căsătoria a ajuns în ziua de astăzi un lucru atît de serios, încît zău că te apucă frica să faci pasul ăsta. Pe vremea mea luam totul mai ușor ; și n-aș crede c-o duceam mai rău din cauza asta ! Cînd ne-am luat eu și cu biet omul meu, am cheuit o săptămînă întreagă și am băut pîn-am secat toată parohia ; și după aceea a trebuit să împrumutăm o jumătate de coroană ca să ne putem gospodări.

După ce doamna Edlin se înapoie în căsuța ei, Philotson spuse posomorît :

— Nu știu dacă e bine s-o fac chiar atît de repede.

— De ce nu ?

— Dacă într-adevăr ea o face în silă și împotriva pornirilor ei firești — numai datorită unui nou simț al datoriei sau din credință — poate c-ar trebui s-o las să mai aștepte puțin.

— Acum, c-ai ajuns atît de departe, n-ar trebui să dai înapoi. Asta-i părerea mea.

— Nu-mi vine prea ușor să amîn acum, ce-i drept. Dar mi s-a strîns inima cînd a scos țipătul acela la vederea dispensei.

— Acu, las-o mai moale cu strîngerile de inimă, bătrîne ! Eu îs pregătit să fiu nun mîine, și tu ești pregătit s-o iei. M-a muștrătat tot timpul cugetul că n-am știut să găsesc argumente pentru a te opri s-o lași să

plece, și acum, c-am ajuns unde-am ajuns, n-o să am liniște pînă nu te-ajut să îndrepti lucrurile.

Phillotson dădu din cap a încuviințare și, văzîndu-și prietenul atît de hotărît, vorbi mai deschis.

— Fără îndoială că, de îndată ce-o să se împrăstie zvonul despre fapta mea, mulți or să mă socotească un prostănac slab de înger. Dar ei n-o cunosc pe Sue așa cum o cunosc eu. Deși-ți scapă printre degete, e atît de cinstită din fire, încît nu cred să fi făcut vreodată ceva împotriva conștiinței ei. Faptul că a trăit cu Fawley nu înseamnă nimic. Atunci cînd m-a părăsit de dragul lui socotea că este dreptul ei s-o facă. Acum crede altfel.

Sosi și dimineța următoare. Jertfirea pe altar de către femeie a ceea ce-i plăcea să numească principiile ei fu încuviințată de cei doi prieteni, fiecare din punctul lui de vedere. Cîteva minute după ora opt, Phillotson trecu pe la văduva Edlin ca s-o ia pe Sue. Ceața care acoperise cu o zi sau două înainte valea se ridicase acum pînă aci. Copacii de pe tăpșan prindeau aburii în brațe, și apoi îi scuturau pe jos, sub formă de perdele de ploaie. Mireasa aștepta, gata îmbrăcată, cu pălăria pe cap. Niciodată nu semănase mai bine cu un crin ca în lumina palidă a acestei dimineți. Era purificată, obosită de lume, istovită de remușcări. Încordarea nervoasă îi mistuise carnea și-i subțiasse oasele, și acum părea mai firavă ca înainte, deși nici în zilele celei mai înfloritoare sănătăți Sue nu fusese o femeie voinică.

— Ce punctuală ! făcu învățătorul, luându-i mâna cu mărinimie.

Își stăpîni dorința de a o săruta, amintindu-și de tresărirea din ajun, care mai stăruia încă neplăcut în mintea lui.

Veni și Gillingham, și plecară cu toții de acasă. Văduva Edlin rămase neclintită în hotărîrea de a nu lua parte la ceremonie.

— Unde e biserica ? întrebă Sue.

Multă vreme după dărîmarea vechii biserici, ea nu mai locuise în sat, și acum, prinsă de gînduri, uitase de cea nouă.

— Acolo sus, spuse Phillotson, și curînd după aceea urnul se profilă mare și solemn în ceață.

Vicarul se afla înăuntru, și cînd intrară în biserică spuse glumeț :

— Aproape că avem nevoie de lumînări.

— Vrei într-adevăr, vrei să fiu a ta ? șopti Sue gîfîit.

— Desigur, dragă, mai mult ca orice pe lume.

Sue nu mai spuse nimic ; și pentru a doua sau a treia oară, el simți că nu mai ascultă de glasul omenei care-l îndemnase odinioară s-o lase să plece.

Erau acolo toți cinci : pastorul, diaconul, mirii și Gillingham ; sfînta taină fu din nou oficiată. În naosul bisericii se mai aflau vreo doi sau trei săteni, și cînd pastorul ajunse la cuvintele „Ceea ce Dumnezeu unește...” din mijlocul acestora se ridică un glas de femeie, care spuse în gura mare :

— Tare-i mai unește Dumnezeu, zău așa !

Era ca și cum stafiile ființelor lor de pe vremuri jucau din nou o scenă asemănătoare cu aceea care se desfășurase, cu ani în urmă, la Melchester. După ce semnară în registru, vicarul felicită soțul și soția pentru că săvîrșiseră o faptă nobilă, dreaptă, de iertare reciprocă.

— Totu-i bine cînd se sfîrșește bine, spuse el zîmbind. Fie-vă dat să cunoașteți multă vreme fericirea împreună, acum, că ați scăpat de focul gheenei !

Străbătură biserica, aproape goală, și se îndreptară spre școală. Gillingham voia să ajungă acasă încă în noaptea aceea, așa încît plecă devreme. Felicită și el perechea.

— Acum, spuse cînd se despărți de Phillotson care îl însoți cîțiva pași, voi fi în stare să istorisesc oamenilor din satul tău natal o poveste frumoasă și bine ticluită, și poți fi sigur că ei vor spune : „Bine a făcut !”

Cînd se întoarse, dascălul o găsi pe Sue încercînd să facă puțină gospodărie, ca și cum s-ar fi simțit acasă. La apropierea lui, se arătă sfioasă, iar pe el îl fulgeră remușcarea.

— Firește, draga mea, nu mă gîndesc să-ți tulbur intimitatea mai mult decît înainte, spuse el cu gravitate. Ne-am hotărît la această reîntoarcere de dragul situației noastre sociale. În ceea ce mă privește, asta e îndreptățirea pasului pe care l-am făcut, ba chiar singurul motiv.

Sue se însenină puțin la față.

VI

Scena s-a petrecut la ușa locuinței lui Jude, în marginea Christminsterului — departe de cartierul St. Silas, unde trăise el înainte și care acum îl îmbolnăvea de tristețe. Ploua. O femeie în haine negre și ponosite stătea în prag și vorbea cu Jude, care oprea ușa cu mîna.

— Sînt singură, fără adăpost, mă aflu în strîmtoare, uite în ce hal am ajuns ! Tata m-a dat afară, după ce mi-a luat — chipurile cu împrumut — ultimul ban, ca să-l bage în afaceri, și pe urmă m-a învinuit de trîndăvie, cînd eu așteptam doar să se ivească o slujbă. Sînt la cheremul tuturor ! Dacă tu nu ești în stare să mă primești și să mă ajuți, trebuie să mă duc la azil sau într-un loc și mai cumplit. Adineauri, în drum spre tine, doi studenți mi-au făcut cu ochiul. E greu pentru o femeie să fie cuminte într-un loc în care mișună tinerii.

Femeia care vorbea în ploaie era Arabella, și scena se petrecea în seara zilei de după recăsătorirea lui Sue cu Phillotson

— Îmi pare rău pentru tine, dar nu ım decît o cameră mobilată, spuse Jude rece.

— Va să zică mă dai afară ?

— Îți dau bani cît îți trebuie ca să-ți faci rost de mîncare și locuință pentru cîteva zile.

— Cum, ai tu inima să mă alungi ? Mi-e urît să locuiesc la han ; și sînt atît de singură ! Te rog, Jude, de dragul vremurilor de demult !...

— Nu, nu, îi reteză Jude vorba. Nu vreau să mi se amintească de vremurile acelea, și dacă despre asta ai de gînd să-mi vorbești nu capeți nici un ajutor de la mine.

— Prin urmare, nu-mi rămîne decît să-mi iau tălpășita, spuse Arabella.

Își sprijini capul de stîlpul ușii și începu să plîngă în hohote.

— Casa e plină de oameni, spuse Jude, și eu n-am în plus decît o cămăruță unde-mi țin uneltele și puținele cărți care mi-au mai rămas.

— Pentru mine ar fi un palat !

— Nici pat nu se găsește înăuntru.

— Se poate înjgheba un culcuș pe jos. Pentru mine ar fi destul de bun.

Nesimțindu-se în stare s-o bruftuluiască și neștiind ce să facă, Jude chemă proprietarul și-i spuse că i-a venit o cunoștință, care se află la mare ananghie și are nevoie de un adăpost vremelnic.

— Poate vă amintiți de mine, am servit pe vremuri la Mielul și Drapelul, spuse Arabella. Tatăl meu m-a

ocărit azi după-amiază și am fugit de acasă, măcar că n-aveam nici un ban !

Omul spuse că nu-și amintește de trăsăturile ei.

— Totuși, dacă sînteți prietenă cu domnul Fawley, vom face tot ce ne stă în putință pentru o zi sau două, în caz că răspunde dînsul pentru dumneavoastră.

— Da, da, făcu Jude. E drept că m-a luat pe nepregătite ; dar aș vrea s-o ajut să iasă din încurcătură.

În cele din urmă, ajunseră la înțelegerea să se aducă un pat în cămăruța lui Jude, care avea să devină astfel bună de locuit pentru Arabella pînă la ieșirea ei din impasul în care intrase nu din vina ei, după cum declară, și pînă avea să se reîntoarcă la casa părintească.

În timp ce așteptau să se facă treaba, Arabella spuse :

— Bănuiesc că ai aflat noutatea.

— Ghicesc ce vrei să spui, dar n-am aflat nimic.

— Am primit astăzi o scrisoare de la Anny din Alfredston. Tocmai aflase că ieri trebuia să aibă loc cununia ; dar nu știe dacă s-a făcut.

— Nu doresc să vorbesc despre asta.

— Cred și eu, sigur că nu dorești. Dar asta-ți dovedește ce soi de femeie era.

— Îți spun doar să nu vorbești despre ea ! E smintită. Dar e și un înger, draga de ea !

— Dacă treaba s-a făcut, nimic nu-l mai împiedică pe el să-și recîştige situația dinainte ; așa zice toată lumea, după cum îmi scrie Anny. Toți cei care-i vor binele or să fie mulțumiți, chiar și episcopul în persoană.

— Cruță-mă, Arabella !

Arabella se instalează comod în mica mansardă. La început nici nu se apropia de Jude. Alerga de colo pînă colo, văzîndu-și de treburile ei, adică, după cum îl înștiința cînd se întîlneau timp de o clipă pe scară sau pe coridor, își cânta o slujbă nouă în meseria în care se pricepea ea cel mai bine. Cînd Jude sugerează că la Londra e cel mai probabil să i se deschidă perspective pentru negoțul de băuturi, ea clătină din cap.

— Nu, prea sînt multe ispite acolo. Pentru mine e mai bună orice cîrciumioară modestă de la țară.

În dimineața duminicii următoare, Jude își lua micul dejun mai tîrziu ca în celelalte zile. Ea îl întrebă mîieroașă dacă și-ar putea lua gustarea de dimineață alături de el, pentru că-și spărsese cana de ceai și, fiind duminică, n-o putea înlocui numaidecît.

— Dacă vrei, n-ai decît, răspunse el nepăsător.

În timp ce ședeau tăcuți, Arabella spuse deodată :

— Pari foarte gînditor, băiete. Îmi pare rău pentru tine.

— Sînt foarte gînditor.

— Tot din pricina ei, știu. Nu-i treaba mea să mă amestec, dar pot afla totul despre cununie, adică dacă a avut într-adevăr loc, presupunînd că ții neapărat să știi.

— Cum ai putea ?

— Tot voiam să mă reped pînă la Alfredston să-mi aduc cîteva lucruri, pe care le-am lăsat acolo. M-aș putea întîlni cu Anny, care știe cu siguranță tot ce s-a întîmplat, fiindcă are prieteni la Marygreen.

Jude nu se putea hotărî să primească propunerea. Tensiunea în care se afla intra în contradicție cu rezerva lui și birui în cele din urmă.

— N-ai decît să întrebi, dacă-ți place, spuse. Mie nu mi-a ajuns nici un cuvînt la ureche. Totul trebuie să se fi petrecut în mare intimitate, dacă... dacă s-au cununat.

— Mă tem că nu-mi ajung banii să mă duc pînă acolo și să mă întorc înapoi. Altfel, m-aș fi dus eu de mult. Trebuie să aștept pînă mai cîștig ceva.

— Păi, pot să-ți plătesc eu drumul, spuse el nerăbdător.

Și așa, încordarea pricinuită de nesiguranța în ceea ce privea bunăstarea lui Sue și căsătoria plănuită îl îmboldi să trimită după vești pe ultimul sol pe care s-ar fi gîndit vreodată să-l aleagă.

Arabella se duse, după ce Jude îi ceru să nu se înapoieze mai tîrziu de ora șapte. După plecarea ei, își spuse :

„Ce mi-a venit s-o pun să se întoarcă la o anumită oră ? N-are nici în clin, nici în mîneacă cu mine : nici ea și nici cealaltă !“

Dar după ce isprăvi lucrul, nu se putu opri să nu se ducă la gară s-o întîmpine pe Arabella tîrît într-acolo de graba înfrigurată de a cunoaște mai iute știrile aduse de ea, de a afla tot ce-i mai rău. În tot timpul călătoriei spre casă, Arabella își ticluise cu mult succes gropițe în obraji. Coborî zîmbitoare din vagon. El o întrebă doar :

— Ei ?

Și numai zîmbet nu i se vedea pe față.

— S-au căsătorit.

— Da, bineînțeles ! făcu el.

Arabellei însă nu-i scăpă crisparea buzelor lui.

— Anny zice c-a auzit de la Belinda, o rudă de-a ei din Marygreen, c-a fost o cununie foarte tristă și sucită !

— Adică cum tristă ? Doar ea a vrut să se căsătorească din nou cu el, nu-i așa ? Și el cu ea.

— Da, așa a fost. Într-un fel voia, și în altul ba. Doamna Edlin a fost tare răvășită de toată povestea asta și i-a spus lui Phillotson pe șleau ce gîndește. Și Sue ajungesc în așa hal, încît și-a zvîrlit pe foc cea mai frumoasă cămașă brodată, pe care a purtat-o cînd era cu tine, ca să te șteargă din amintirea ei. De, dacă o femeie așa simte, așa și trebuie să facă. Eu o înțeleg, măcar că alții o-nvinovătesc. Arabella oftă. A simțit femeia că ăla e singurul ei bărbat și că, în fața lui Dumnezeu atotputernicul, ea nu poate fi a altuia, cîtă vreme trăiește el. Poate o mai fi și altă femeie care la fel o fi simțind !

Arabella oftă din nou.

— Slăbește-mă cu fățarnicia ! strigă Jude.

— Nu e fățarnicie, spuse Arabella. Și eu simt întocmai ca și ea.

Jude i-o reteză stropșit :

— Bine, acum știu tot ce-doream să știu. Îți mulțumesc mult pentru știrea adusă. Eu încă nu mă întorc acasă.

Și o părăsi fără să mai spună nimic.

Nefericit și abătut cum era, Jude luă la rînd aproape toate locurile din oraș pe unde colindase vreodată împreună cu Sue. Pe urmă nu mai știu încotro s-o apuce și se gîndi să se ducă acasă, ca de obicei, pentru cină. Dar cum pentru fiecare virtute avea și cîte-un viciu, ba și alte cîteva vicii pe deasupra, nimeri într-o cîrciumă, pentru prima oară după multe luni.

Sue nu se gîndise la această urmare — una dintre cele multe pe care putea s-o aibă căsătoria ei.

Între timp, Arabella se înapoiase acasă. Seara trecu fără ca Jude să se arate. La nouă și jumătate ieși și ea, îndreptîndu-se mai întîi spre un cartier îndepărtat de lîngă rîu, unde trăia tatăl ei, care-și deschisese nu de mult, și de azi pe mîine, o mică măcelărie.

— Vezi, îi spuse ea, cu tot tărăboiul pe care mi l-ai făcut în seara aceea, tot am trecut pe aici, pentru că vreau să-ți vorbesc. Cred că în curînd mă mărit din nou și o să fiu iarăși la casa mea. Numai că trebuie să mă ajuți ; și s-ar cuveni s-o faci, după cîte am făcut eu pentru tine.

— Fac orice ca să mă descotorosesc de tine.

— Foarte bine ! Mă duc acum să-mi caut tinerelul. Mă tem că a tulit-o și trebuie să-l aduc acasă. Tot ce-ți cer este ca în noaptea asta să nu zăvorăști ușa, pentru cazul c-aș avea nevoie să dorm aici și-aș întîrzia.

— Mi-am închipuit eu c-o să obosești repede de ifosele tale și c-ai să te-ntorci !

— Bine, nu încuia ușa. Asta-i tot ce am de spus.

Țîșni pe ușa afară și, după ce se repezi pînă acasă la Jude, ca să se încredințeze că el nu se înapoiase, porni în căutarea lui. Ghicind cu agerime cam încotro o apucase el, se duse glonț la cîrciuma al cărui client fusese Jude pe vremuri și în care servise și ea pentru scurt timp. Nici nu deschisese bine ușa separeului, cînd dădu cu ochii de Jude, care ședea în umbră, în fundul despărțiturii, privind în gol spre dușumea. Se mulțumise să bea bere, nu vreo altă băutură mai tare. Nici n-o observă pe Arabella, care intră și se așează lîngă el.

Jude ridică ochii și spuse fără mirare în glas :

— Ai venit să guști ceva, Arabella?... Încerc s-o uit, asta-i tot ! Dar nu pot ; mă întorc îndată acasă.

Arabella își dădea seama că era doar puțin amețit de băutură, deocamdată numai puțin.

— Am venit numai ca să te caut pe tine, băiete. Nu ești în apele tale. Dar trebuie să bei ceva mai bun. Făcu semn cu degetul chelneriței. Îți dau eu o băutură mai potrivită pentru un om cu carte decît berea. Ai să bei maraschino, curaçao sec sau dulce sau cherry-brandy. Îți fac eu cinste, sărmanul meu prieten !

— Orice-o fi ! Să zicem cherry-brandy... Urît s-a purtat Sue cu mine, foarte urît ! Nu m-am așteptat la asta din partea ei. Eu mă legasem de ea, și ea la rîndul ei ar fi trebuit să se lege de mine. De dragul ei mi-aș fi vîndut și sufletul, dar ea n-a vrut să și-l primejduiască pe al ei pentru mine nici cît negru sub unghie.

Ca să-și mîntuie ea sufletul, îl pierde pe-al meu ! Dar nu-i vina ei, sărmana fetiță, sînt sigur că nu !

E greu de spus cum și-a făcut Arabella rost de bani ; fapt e că a comandat cîte-un lichior pentru fiecare și le-a plătit. După ce băură un rînd, Arabella propuse alte băuturi, și Jude avu plăcerea să parcurgă toată gama încîntărilor oferite de alcool, sub îndrumarea unei călăuze care cunoștea bine terenul. Arabella se ținea cu mult în urma lui Jude și, cu toate că ea sorbea numai, în timp ce el bea în lege, a dat pe gît tocmai atîta băutură cît putea înghiți fără primejdia de a-și pierde capul — ceea ce nu era puțin, din cît arătau petele stacojii de pe obraji ei.

În seara aceea, glasul ei a fost tot timpul la fel de dulce și de mîngîietor, și ori de cîte ori el spunea : „Nici nu-mi pasă ce se întîmplă cu mine“, cuvinte pe care nu înceta să le rostască, ea îi răspundea : „Ba mie îmi pasă foarte mult“. Cînd veni ora închiderii și fură siliți să plece, Arabella îl prinse de mijloc cu brațul ei, călăuzindu-i pașii.

Pe stradă îi spuse :

— Nu știu, zău, ce-o să zică proprietarul nostru cînd o vedea că te aduc acasă în halul ăsta. Aș crede c-am rămas încuiați pe dinafară și că el o să trebuiască să coboare ca să ne deschidă.

— Nu știu, nu știu.

— Vezi de ce e rău să n-aibă omul casa lui ? Știi, Jude, care-i lucrul cel mai bun pe care am putea să-l facem acum ? Ne ducem la taică-meu ; știi, m-am cam împăcat astăzi cu el. Te bag eu în casă fără să

te vadă nimeni, și mâine dimineață ai să fii iar în puteri.

— Orice, oriunde, răspunse Jude. Ce dracu poate să-mi mai pese mie ?

Porniră mai departe împreună, asemenea tuturor perechilor care umblă pe trei cărări. Ea tot îl mai ținea cu brațul pe după mijloc, și pînă la urmă o cuprinse și el pe ea, nu cu gânduri dragăstoase, ci numai pentru că se simțea slab, nesigur pe picioarele lui și în mare nevoie de sprijin.

— Asta... e locul... unde... au fost arși... martirii, îngăimă el în timp ce se tîrau pe o stradă largă. Da, mi-amintesc — e scris în *Sfînta Împărăție* a lui Fuller, și acum, că trecem pe aici, mi-a venit în minte : bătrînul Fuller zice în *Sfînta Împărăție* că la arderea pe rug a lui Ridley, doctorul Smith a ținut o predică luînd ca text cuvintele : „Deși las trupul să-mi fie mistuit în flăcări și de milă nu am parte, nu mă aleg cu nici un folos“. Mi-aduc mereu aminte de asta cînd trec pe aici. Ridley era un...

— Da, chiar așa. E o dovadă de atenție din partea ta, măcar că n-are prea mult de-a face cu treaba noastră de acum.

— Ba, cum să nu, are ! Și eu las trupul meu să fie ars ! Dar... tu tot nu înțelegi ! Numai Sue poate să înțeleagă lucruri din astea ! Și cînd te gîndești că eu am necinstit-o, sărmana fetiță ! Și s-a dus, și mie nici nu-mi mai pasă de ce mi se întîmplă ! Fă ce-ți place cu mine !... Și totuși, ea a făcut ce-a făcut fiindcă o îndemna conștiința, sărăcuța de Sue !

— Dă-o naibii ! Adică o fi avut ea dreptate, spuse Arabella cu un sughiț. Am și eu sentimente, ca și ea ; și simt că în ochii Cerului sînt a ta și numai a ta, pînă ce moartea ne va despărți ! Nu e niciodată... hîc... prea tîrziu ca să dregem... hîc... ce-am stricat !

Ajunseră la casa tatălui ei. Arabella deschise încetișor ușa, apoi bîjbîi cu mîinile după lumină.

Faptele nu se deosebeau prea tare de cele petrecute în bordeiul din Cresscombe, cu atîta vreme în urmă. Și nici intențiile Arabellei nu erau altele decît fuseseră atunci. Dar Jude nu se gîndea la asta, măcar că ea se gîndea.

— Nu găsesc chibriturile, dragul meu, spuse ea după ce închise ușa cu zăvorul. Dar nu face nimic, pe aici e drumul. Umblă cît poți de tiptil, te rog.

— E întuneric beznă, spuse Jude.

— Dă-mi mîna, și te duc eu. Așa. Așază-te tu aici, că te descalț eu. Nu vreau să-l trezesc.

— Pe cine ?

— Pe tata. Te pomenești că face tărăboi. Îi scoase ghetetele. Acum, șopti ea, sprijină-te de mine. Nu te gîndi că ești greu. Așa, prima treaptă, a doua treaptă...

— Cum așa, sîntem în casa noastră veche de lîngă Marygreen ? întrebă Jude uluit. Sînt ani de cînd nu i-am mai călcat pragul ! Ei ? Unde mi-s ghetetele ? Tare aș vrea să știu !

— Sîntem la mine acasă, dragul meu, și n-are cine să te pîndească și să vadă cît ți-e de rău. Așa, treapta a treia, treapta a patra, foarte bine. Ajungem îndată.

VII.

Arabella pregătea micul dejun în odaia de jos, din fundul căsuței de curînd închiriată de tatăl ei. Își băgă capul în mica măcelărie din față și-l vesti pe domnul Donn că masa e gata. Bătrînelul, care-și dădea aere de staroste de măcelari, sosi îndată, îmbrăcat într-un halat albastru slinos și încins cu o curea, de care atîrna hălăbănindu-se o piatră de ascuțit cuțitele.

— Trebuie să ai tu grijă de prăvălie în dimineața asta, spuse el în treacăt. Sînt nevoit să mă reped pînă la Lunsdon, să aduc niște măruntaie și o jumătate de porc, și mai am treabă și-n altă parte. Dacă stai la mine, pune și tu umărul, cel puțin pînă încropesc eu ceva !

— Tocmai azi nu pot să stau. Arabella îl privea cu înțeles în ochi. Am o pradă sus.

— Da, ce anume ?

— Un soț, sau aproape.

— Nu mai spune !

— Da. E Jude. S-a întors la mine.

— Trăsnitul tău de soț de pe vremuri ? Al naibii să fiu !

— Să știi că mie mi-a plăcut totdeauna, asta-i tot ce pot să spun.

— Dar cum a ajuns acolo sus ? Întrebă Donn înveselit și arătînd cu capul spre tavan.

— Nu pune întrebări fără rost, tată ! Ceea ce avem noi de făcut este să-l ținem aici pînă cînd e ! și cu mine vom fi din nou cum am mai fost.

— Adică cum ?

— Căsătoria.

— A... Ceva mai caraghios nici c-am mai pomenit decît să te măriți din nou cu un fost soț, cînd există atîtea prospături pe lumea asta ! Ąla nu-i vînat de soi, după cît mă taie pe mine capul. Eu, la o adică, în locul tău mi-aș căuta unul nou.

— Nu ę caraghios ca o femeie să-l vrea înapoi pe fostul ei bărbat de dragul respectabilității, măcar că un bărbat care-ar umbla după fosta lui nevastă s-ar face poate de rîs !

Și dintr-o dată, pe Arabella o apucă un rîs zgomoș. Taică-său îi ținea isonul cu un glas jos.

— Poartă-te și tu politicos cu el, că de restul am eu grijă, spuse ea după ce regăsi tonul serios. Azi-dimineață, mi-a spus că-l doare capul, să-i plesnească, nu alta, și abia dacă știa unde se află. Nici nu-i de mirare, dacă te gîndești ce amestecătură de băuturi a dat pe gît aseară. Trebuie să-l ținem frumușel aici, să-l înveselim o zi sau două și să nu-i dăm drumul

să se întoarcă la casa lui. Fiecare ban pe care-l cheltuiești ți-l înapoiez. Dar acum trebuie să mă duc pînă sus, ca să văd ce face drăguțul de el.

Arabella urcă scările, deschise încetisor ușa primului dormitor și-și aruncă privirile înăuntru. Cînd descoperi că Samsonul ei cel cu coama tăiată doarme, înaintă pînă la marginea patului și se opri ca să-l privească. Culoarea de un roșu-aprins, care stăruia pe fața lui de pe urma dezvălului din ajun, îi înăsprea chipul de obicei firav, iar genele lungi, sprîncenele întunecate, părul negru, ondulat ca și barba, în contrast cu perna albă, întregeau o fizionomie de bărbat pe care Arabella — femeie cu patimi josnice — simțea că merită să-l prindă din nou în mreje, ba chiar că trebuie neapărat să-l prindă, acum, că averea și reputația ei erau știrbite.

Jude părea că simte privirea arzătoare a femeii ; răsuflarea lui agitată se liniști, deschise ochii.

— Cum te simți, dragul meu ? întrebă ea. Sînt eu, Arabella.

— A ! Unde ? A, da. Mi-amintesc ! Mi-ai dat adăpost... M-am împotmolit rău, sînt bolnav, fără vlagă, dus pe copcă ! Așa am ajuns !

— Atunci, n-ai decît să rămîi aici. Nu stă nimeni în casa asta în afară de tata și de mine și poți să te odihnești pînă-ți vii în fire de-a binelea. Le spun eu ăloră de la șantier că ești doborît de oboseală.

— Mă-ntreb ce-or fi crezînd despre mine acasă !

— Trec și pe-acolo, și-i lămuresc eu. Poate c-ai face bine să mă lași să achit chiria, ca să nu creadă oamenii c-am șters-o.

— Bine. — găsești bani destui acolo, în buzunar. Nepăsător la toate și lăsînd să i se închidă ochii, care nu suportau lumina zilei și-i zvicneau în cap, Jude păru că aștește din nou. Arabella luă portofelul, ieși tiptil din odaie și, îmbrăcîndu-se cu haine de stradă, porni spre casa în care locuiseră amîndoi și pe care o părăsiseră în seara din ajun.

Nu trecu nici jumătate de oră, și reapăru de după colț, mergînd pe lîngă un băiețandru care trăgea un cărucior. Pe cărucior stătea îngrămădit tot avutul gospodăresc al lui Jude, ca și puținele lucruri aduse de Arabella la locuința lui, în vederea scurtului ei popas. Jude era atît de copleșit de suferința fizică care urma prăbușirii din ajun, de suferința morală pricinuită de pierderea lui Sue și de faptul că, în starea de amorteală în care se aflate, încăpuse pe mîna Arabellei, încît, văzîndu-și boarfele sărăcăcioase despațetate și lucrurile amestecate cu găтели femeiești, în dormitorul acesta străin, nici nu se întrebă ce căutau acolo și ce însemna sosirea lor.

— Și ai grijă, îi spunea Arabella tatălui ei în încăperea de jos, să fie băutură din belșug în casă zilele astea. Îi cumosc firea și știu că dacă ajunge în starea de descurajare în care i se întîmplă uneori să cadă n-o să facă nici mort demersul legal, și eu o să rămîn cu buzele umflate. Trebuie să-l ținem într-o stare de bună dispoziție. Are ceva bani la banca de economii

și mi-a dat mie portofelul ca să plătesc pentru toate cele trebuincioase. O să folosesc banii ca să scot dispensa de căsătorie. Trebuie s-o am gata la-ndemână pentru clipa când l-om nimeri în toane bune. Tu ai să plătești băutura. Cîțiva prieteni la o masă liniștită, ăsta-i lucrul cel mai potrivit, dacă izbutim s-o brodim bine. Ție o să-ți faci reclamă pentru prăvălie, și mie o să-mi fie de folos.

— Asta nu-i greu de făcut, dacă sînt bani de mîncare și băutură... Da, ai dreptate : o să faci reclamă prăvăliei, asta așa e.

Trei zile mai tîrziu, cînd Jude mai scăpă puțin de zvîcnetul acela groaznic din ochi și din creier, dar se simțea încă destul de amețit de tot ce-i dăduse Arabella între timp — ca să-i mențină buna dispoziție, după cum spunea ea — avu loc mica masă prietenească propusă pentru a-l face pe Jude să sară pîrleazul.

Donn își deschisese de curînd dugheana lui nepricopsită de măcelar și cîrnățar, și aproape că nu avea mușterii ; mica petrecere îi făcu într-adevăr reclamă bună și-i aduse o adevărată faimă în rîndul unei categorii de oameni din Christminster care habar n-aveau de colegii, de studiile sau de obiceiurile dinăuntru lor. Pe Jude îl întrebă dacă poate propune vreun musafir peste cei numiți de Arabella și de tatăl ei ; iar el, în dispoziția neagră în care se afla, pomeni la întîmplare de Unchiul Joe, de Stagg, de nepricopsitul agent de licitații și de alții, de care-și amintea ca de niște obișnuiți ai hinerunoscutei cîrciumi, din vremea

cînd, cu ani în urmă, își făcea veacul pe acolo. Le mai propuse pe Pîstruiata și pe Cuib de Fericire. Arabella o luă de bună în ceea ce privea bărbații, dar pe femei le șterse de pe listă.

Tinker Taylor, un alt cunoscut de-al lor, nu fusese poftit, măcar că locuia pe aceeași stradă ; dar, întorcîndu-se spre casă în seara petrecerii, de la o treabă la care zăbovisе pînă tîrziu, omul intră în prăvălie ca să cumpere niște picioare de porc. Picioare de porc nu se aflau, dar i se făgădui că se vor găsi a doua zi dimineață. În timp ce cerea marfa, Taylor își aruncă ochii în odaia din fund și-i văzu pe musafirii în jurul mesei, jucînd cărți și hînd, cu alte cuvînte petrecînd pe cheltuiala lui Donn. Se duse omul acasă să se culce, dar a doua zi, cînd ieși în stradă, se întrebă cum s-o fi desfășurat petrecerea. Își spuse că nu face să intre la ora aceea în prăvălie pentru marfa de care avea el nevoie, fiindcă Donn și fiică-sa nu puteau fi treji, dacă în noaptea din ajun chefuiseră pînă tîrziu. Totuși, trecînd pe acolo, văzu ușa deschisă și auzi glasuri înăuntru, deși obloanele dughenii erau încă trase. Bătu în ușa salonașului și o deschise.

— Ei, asta-i bună ! făcu el mirat

Gazdele și oaspeții jucau cărți, fûmau și vorbeau întocmai cum îi lăsase el cu unsprezece ore mai înainte ; gazul ardea, și perdelele erau lăsate, măcar că afară se luminase de mai bine de două ceasuri.

— Da ! strigă Arabella rîzînd. Iată-ne aci, la fel ca aseară. Ar trebui să ne fie rușine, nu-i așa ? Dar e

un fel de inaugurare, înțelegi ? Și prietenii noștri nu sînt grăbiți. Intră, domnule Taylor, și stai jos.

Tinichigiul sau mai degrabă fostul fierar nu se lăsă rugat, intră și se așază.

— Pierd un sfert din ziua de muncă, dar nu face nimic, spuse el. Zău că nu mi-a venit să-mi cred ochilor cînd m-am uitat înăuntru ! Mi s-a părut că m-a împins deodată cineva înapoi spre așază.

— Chiar așa s-a și întîmplat. Ia turnați-i domnului Taylor !

De-abia acum își dădu el seama că Arabella șade lingă Jude, cu brațul pe după mijlocul lui. Lui Jude, ca și celorlalți oaspeți, li se citea pe față că-ntrecuseră orice măsură.

— Ei, dacă vreți să știți adevărul, aflați c-am așteptat și noi să sune ceasul legalității, vorbi ea mai departe cu glas de mironosiță, ostenindu-se să dea impresia că petele stacojii din obraji, datorate băuturii, erau bujorii sfiei tinerești. Jude și cu mine ne-am hotărît să ne împăcăm și să reînnodăm căsătoria, fiindcă am descoperit, pînă la urmă, că unul fără altul nu putem trăi. Și așa, ca să fie mai cu haz, ne-am înțeles să rămînem aici pînă se face ora să ne ducem și să ne cununăm fără multe pregătiri.

Jude nu părea să ia în seamă știrea dată de Arabella, cum de altfel nu părea să ia în seamă nimic. Intrarea lui Taylor reînvioră adunarea, și musafirii rămaseră pe locurile lor, pînă în clipa cînd Arabella șopti tatălui ei :

— Acum am face bine să mergem.

— Dar pastorul o fi știind ?

— Da, i-am spus eu aseară că s-ar putea să picăm între opt și nouă, fiindcă șade mai bine să facem treaba cât mai devreme și cu cât mai puțină zarvă, avînd în vedere că e cea de-a doua căsătorie a noastră și că, dacă s-ar afla, oamenii ar veni să caște gura. A fost cu totul de părerea mea.

— Prea bine. Eu îs gata, spuse tatăl, și se sculă, clătînîndu-se, de pe scaun.

— Hai, dragule ! îi spuse ea lui Jude. Vino să-ți îi făgăduiala.

— Cînd am făgăduit eu ceva ? întrebă Jude, care, datorită priceperii ei deosebite în asemenea treburi, ajunsese să se chercelească în așa hal, încît aproape că se dezmeticise sau cel puțin părea treaz celor care nu-l cunoșteau.

— Cum asta ? făcu Arabella cu prefăcută mîhnire. Ai făgăduit de cîteva ori în noaptea asta, cît am stat cu toții împreună aici, că te însori cu mine. Cei de față te-au auzit.

— Nu-mi amintesc, spuse Jude cu încăpățînare. Nu există decît o singură femeie — dar nu vreau să-i pomenesc numele în hărmălaia asta !

Arabella privi către taică-său.

— Uite-ce este, domnule Fawley, tii om de cinste ! spuse Donn. Dumneata și fata mea trăiți aici împreună de trei sau patru zile, pe temeiul înțelegerii că dumneata ai să te însori cu ea. Bineînțeles că eu n-aș fi îngăduit să se petreacă asemenea lucruri în casa

mea dacă n-aş fi înţeles că aşa stau lucrurile. E o chestiune de onoare ; trebuie s-o faci acum.

— O vorbă să nu spui despre cinstea mea ! porunci Jude înfierbîntat, şi se ridică în picioare. Eu m-aş însura şi cu c... din Babilon mai bine decît să fac un lucru necinstit ! Nu că fac aluzie la tine, draga mea. E doar o figură de retorică — ceea ce în cărţi se numeşte hiperbolă.

— Păstrează-ţi figurile şi plăteşte-ţi datoriile faţă de cei ce-ţi dau adăpost, spuse Donn.

— Dacă onoarea mă sileşte s-o iau de nevastă — şi presupun că asta e cazul, deşi nici mort nu pot spune cum am ajuns aici împreună cu ea — o iau, aşa să-mi ajute Dumnezeu ! Nu m-am purtat niciodată necinstit cu o femeie sau cu orice fiinţă vie. Nu sînt eu omul care-şi salvează pielea pe socoteala celor mai slabi !

— Lasă, nu te uita la ce spune el, dragule, se alintă Arabella, lipindu-şi obrazul de al lui Jude. Hai sus, să te speli pe faţă şi să te aranjezi un pic, şi pornim. Împacă-te cu tata.

Cei doi îşi strînseră mîna. Jude urmă împreună cu ea, şi curînd după aceea coborî cu hainele în ordine şi chipul liniştit. Arabella se gătise şi ea în grabă. Porniră însoţiţi de Donn.

— Nu plecaţi, le spuse ea musafirilor în clipa în care ieşi pe uşă. Am spus slujnicutei să pregătească micul dejun în lipsa noastră ; după ce ne întoarcem, îmbucăm cu toţii cîte ceva. Cîte-o ceaşcă de ceai tare şi bun o să vă dea putere să plecaţi la casele voastre.

După ce Arabella, Jude și Donn pleacă în expediția lor matrimonială, oaspeții adunați în casa lor începură să caște de le trosneau fălcile, pînă se dezmeticiră și se apucară să dezbată cu mare aprindere împrejurarea de față. Tinker Taylor, care băuse cel mai puțin, avea judecata cea mai limpede.

— Nu-mi place să-mi bîrfesc prietenii, spuse el. Dar mare caraghioslîc să se recăsătorească între ei doi oameni care s-au despărțit o dată ! Dacă n-au fost în stare să se împace prima dată, cînd erau mai mlădioși la minte, n-or să se împace nici a doua oară, după socoteala mea.

— Crezi că el se prinde ?

— Femeia l-a luat cu onoarea, așa că n-are încotro.

— Dar cum se poate așa, pe nepusă masă ? N-are nici dispensă, nici altele.

— Fii pe pace, c-a scos-o ea ! N-ai auzit că-i spunea lui taică-său ?

— La urma urmelor, spuse Tinker Taylor, aprinzîndu-și din nou luleaua la flacăra gazului, dacă o ici bucățică cu bucățică, mai ales la lumina lumînării, nu-i ea chiar de lepădat. Firește, nu poți cere ca un ban trecut din mîină-n mîină să arate ca unul nou-nouț, ieșit de la monetărie. Dar pentru o femeie care s-a vînturat o vreme prin toate patru emisferele, arată destul de bine. Cam slăbinoasă poate, dar mie nu-mi plac femeile pe care le doboară o suflare de vînt.

Ochii tuturor urmărau mișcările fetei care întindea fața de masă pentru micul dejun, fără să șteargă urmele de băutură de pe masa la care stăteau. Per-

delele fură date la o parte, și casa căpătă înfățișarea ei de dimineată. Totuși, câțiva dintre oaspeți adormiră pe scaunele lor. Unul sau doi se duseră la ușă, ca să-și arunce din când în când privirile de-a lungul străzii. În capul lor era Tinker Taylor, care se întoarse după un timp, făcînd cu ochiul.

— Pe legea mea, se întorc. Cred că s-a făcut !

— Nu, spuse Unchiul Joe, venind în urma lui. Ascultă-mă pe mine, în ultima clipă el s-a înțepenit. Cînd te uiți la ei ce caraghios umblă, vezi că așa a fost !

Așteptară în tăcere pînă cînd îi auziră pe nuntași intrînd în casă. Triumfătoare, Arabella păși pripită în odaie ; ajungea să te uiți la fața ei ca să înțelegi că strategia îi reușise.

— Doamna Fawley, presupun ? întrebă Tinker Taylor cu politete zcflemitoare.

— Bineînțeles, din nou doamna Fawley, răspunse Arabella galeșă, scoțînd mînușa și arătîndu-i mîna stîngă... Iată lacătul... Într-adevăr s-a purtat ca un bărbat politicos și corect. Vorbesc despre pastor. După ce totul a fost gata, mi-a spus cu glas dulce de copilaș : „Doamnă Fawley, zice, te felicit din toată inima. Cunoscînd povestea dumitale și a soțului dumitale, cred că ați făcut amîndoi lucrul cel mai cuminte și mai potrivit. Cît despre greșelile dumitale din trecut ca soție, și ale lui ca soț, cred că lumea ar trebui să vă ierte pentru ele, așa cum vi le-ați iertat unul altuia“, zice. Da, s-a purtat ca un bărbat politicos și

corect. „Biserica, la drept vorbind, zice el, nu recunoaște prin dogmă divorțul ; și ții minte, cînd ieșiți de aici și intrați în casa voastră, cuvintele Liturghiei : «Fie ca ceea ce Dumnezeu a unit, nici un om să nu despartă»“. Da, s-a purtat ca un bărbat foarte politicos și corect. Dar tu Jude, dragul meu, ce caraghios erai ; să te rîdă și mîtele, nă alta ! Umblai bătoș și stăteai întepenit, de ar fi zis oricine că ești ucenic de judecător ; măcar că eu știam că vezi dublu, după felul cum ai bîjbîit pînă mi-ai nimerit degetul.

— Am zis că sînt gata să fac orice — pentru a salva onoarea unei femei, mormăi Jude. Asta am și făcut !

— Ei, și acum, vechea mea iubire, hai să îmbucăm ceva.

— Eu aș mai vrea... niște... niște whisky, spuse Jude cu aer buimac.

— Lasă prostiile, dragă ! Acum nu se poate, nici n-a mai rămas. Ceaiul o să ne limpezească la cap și o să ne simțim ușori ca păsările cerului.

— Prea bine. M-am... însurat cu tine. Tot zicea ea că s-ar cuveni să te iau iarăși, și chiar așa am și făcut. Asta zic și eu adevărată credință ! Ha-ha-ha !

VIII

Veni și trecu și Sfîntul Mihail ; Jude și soția lui, care nu rămăseseră decît puțină vreme după recăsătorirea lor în casa tatălui Arabellei, locuiau acum la mansarda unei case așezate mai aproape de centrul orașului.

El nu lucrase decît vreo cîteva zile în răstimpul celor două sau trei luni ce se scurseseră de la căsătorie. Sănătatea i se subrezise, și acum era bolnav de-a binelea. Ședea într-un fotoliu la foc și tușea mereu.

— Bun tîrg am făcut cînd te-am luat din nou de bărbat ! îi spunea Arabella. O să trebuiască să te hrănesc eu — la asta o s-ajungem ! O să fiu silită să fac cîrnați și caltaboși și să umblu pe străzi ca să-i vînd, numai ca să întretin un bărbat beteag, pe care m-am avut altă treabă decît să-l iau în spîinare. De ce nu ți-ai păstrat sănătatea și umbli să înșeli oamenii ? Erai destul de teafăr cînd m-am cîmpunat cu tine !

— Da, adevărat ! făcu el cu un rîs amar. M-am gîndit de multe ori la sentimentul caraghios care m-a cuprins cînd am tăiat împreună cu tine, în timpul primei noastre căsătorii, un porc. Îmi dau seama acum că cea mai mare milostenie pentru mine ar fi să fiu tratat cum am tratat eu biata lighioană.

Astfel de schimbări de cuvinte aveau loc între ei acum, aproape în fiecare zi. Proprietarul casei, care auzise că sînt o pereche ciudată, ajunsese să se îndoiască dacă erau cu adevărat căsătoriți, mai cu seamă cînd o văzuse pe Arabella, într-o seară, după ce băuse puțin, sărutîndu-l pe Jude. Era gata să-i poftescă să se mute, cînd, din întîmplare, într-o noapte îi fu dat s-o audă dăscălindu-l cu glas stropșit și în cele din urmă aruncîndu-i un pantof în cap. Recunoscu numaidecît nota caracteristică adevăratei căsnicii, și, ajungînd la concluzia că are de-a face cu oameni respectabili, nu mai spuse nimic.

Jude, care nu se mai înzdrăvenea, o rugă într-o zi pe Arabella, cu multă șovăială în glas, să-i facă un serviciu. Ea îl întrebă nepăsătoare ce anume.

— Să-i scrii lui Sue.

— De ce naiba vrei să-i scriu ?

— Ca s-o întreb ce mai face și dacă vrea să vină să mă vadă, fiindcă sînt bolnav și aș dori s-o mai văd încă o dată.

— Numai tu ești în stare să-ți jignești în halul ăsta soția legitimă, cerîndu-i un asemenea lucru !

— Tocmai pînă la ce să nu te jignesc, te rog pe tine să-l faci. Știi doar c-o iubesc pe Sue. Să spunem

lucrurilor pe nume — ăsta-i adevărul : o iubesc. Aș fi putut găsi nenumărate căi să-i trimit o scrisoare fără știrea ta. Dar vreau să procedez deschis față de tine și de bărbatul ei. Cîteva rînduri trimise de tine, prin care eu îi cer să vină, nu pot avea nici un iz de complot. Dacă a mai rămas ceva în Sue din firea ei de odinioară, va veni.

— N-ai nici urmă de respect, față de căsătorie, față de drepturile și îndatoririle ei.

— Ce importanță pot avea părerile mele — ale unui nepricepsit ca mine ? ! Cui pe lumea asta îi poate păsa cine vine să mă vadă pentru o jumătate de oră, pe mine, care-s cu un picior în groapă ?... Hai, Arabella, te rog scrie-i ! stăruie el. Răsplătește-mi sinceritatea cu puțină mărinimie !

— Nici nu mă gîndesc !

— Nici măcar odată ? Hai, fă-o !

Jude simțea că slăbiciunea fizică nimicise în el orice urmă de demnitate.

— De ce ții ca ea să știe cum o duci tu ? Ea nu vrea să te vadă. E ca șobolanul : fuge de corabia care se scufundă.

— Nu spune asta, taci !

— Și eu, care m-am încăpățînat să... Nebună am fost ! S-o primesc în casă pe tîrfa aia !

Nici n-apucase bine Arabella să rostească aceste cuvinte, și Jude sări de pe scaun. Încă înainte ca ea să-și dea seama ce i se întîmplă, o trînti pe-o canapea mică din apropiere și-i puse genunchiul în piept.

— O vorbă ca asta să mai spui, șopti el, și te omor — acum, pe loc. N-o să am decât de câștigat dacă o fac, și moartea mea va fi cel mai mare dintre câștiguri. Așa încît să nu crezi că spun vorbe în vînt !

— Ce eeri de la mîng ? gîfîi Arabella.

— Să-mi făgăduiești că n-ai să mai vorbești nici odată despre ea.

— Prea bine. Îți făgăduiesc.

— Te cred pe cuvînt, spuse el cu dispreț, și-i dădu drumul. Dar oît face cuvîntul tîm n-aș putea să spun.

— Porcul n-ai putut să-l omori, dar pe mine ai putea !

— A, m-ai prins ! Nu — n-aș putea să te omor nici chiar la mînie. Și acum, bate-ți joc de mine !

După aceea începu să tușească foarte tare. În timp ce se lăsa pe spate, palid ca un mort, ea îi prăvălia cu un ochi de cunoscător viața.

— Trimit după ea, murmură Arabella, dacă primești ca eu să stau de față în odaie tot timpul cît va fi aici.

Din slăbiciune de caracter și din dorința de a o revedea pe Sue, nu se simți în stare să respingă propunerea, chiar și acum, după ce-l scosese din fire ; răspunse cu răsufierea tăiată :

— Da, primesc. Numai să trimiți după ea.

Seara o întrebă dacă scrisese.

— Da, răspunse Arabella. Am scris un bilețel, în care am spus că ești bolnav și că o rogi să vină mîine sau poimîine. Dar încă nu l-am dus la poștă.

A doua zi, Jude se întrebă dacă biletul fusese într-adevăr trimis, dar nu voi să-i mai ceară Arabellei nimic. Speranța aceea nebună, care se poate hrăni dintr-o picătură sau o fărîmă, îl făcea să freamăte de așteptare. Cunoștea orele de sosire a trenurilor, și de fiecare dată ciulea urechile ca s-o audă venind.

Nu veni ; dar Jude nu mai voia să-i pună Arabellei întrebări despre Sue. În toată ziua următoare mai speră și așteptă, dar Sue nu se arată și nici nu sosi vreun cuvînt de răspuns. Atunci, în sinea lui, Jude fu încredințat că Arabella nu trimisese biletul, deși-l scrisese. Ceva în purtarea ei i-o spunea. Era atît de slăbit, încît, cînd Arabella nu era de față ca să-l vadă, Jude vărsa lacrimi de deznădejde. Bănuielile lui erau într-adevăr întemeiate. Arabella, ca și alte infirmiere, socotea că datoria ei față de bolnav era să-l potolească prin orice mijloace, chiar cu riscul de a-i ațîța imaginația.

El nu-i mai pomeni nici o vorbă despre dorința sau despre bănuiala lui. Creștea în el o hotărîre tăcută, încă nedeslușită, hotărîre care-i dădea dacă nu putere, cel puțin echilibru și liniște. Într-o zi, la amiază, cînd Arabella intră în odaie, după ce lipsise două ceasuri, văzu scaunul gol. Se lăsă pe pat și-și spuse gînditoare : „Unde dracu s-o fi dus omul ăsta ?”

Toată dimineata aceea căzuse, cu întreruperi mai lungi sau mai scurte, o ploaie alungată de vîntul ce sufla dinspre nord-est. Cînd te uitai pe fereastră la șiroaiele de apă ce curgeau din streșini părea de necrezut ca un om bolnav să se încumete a ieși din

casă. Pe o astfel de vreme, ar fi însemnat că merge spre o moarte aproape sigură. Totuși, convingerea că Jude ieșise din casă puse stăpînire pe Arabella, și după cercetarea locuinței se prefăcu în siguranță.

— Dacă e în halul ăsta de nebun, n-are decît! spuse ea. Eu n-am ce să-i fac.

În clipa aceea, Jude se afla într-un tren care se apropia de Alfredston. Înfofolit cum era și palid ca o statuie de alabastru, atrăgea privirile uluite ale celorlalți călători. Un ceas mai târziu, silueta lui firavă, acoperită de un palton lung și de cuvertura pe care o luase cu el, în lipsa umbrelei, putea fi văzută străbătînd cele cinci mile de drum pînă la Marygreen. Pe fața lui se citea o hotărîre neclintită, singura care-l mai putea ține pe picioare, dar căreia slăbiciunea lui îi oferea un sprijin jalnic. Urcușul îi tăia răsufarea, dar Jude nu se dădea bătut. La trei și jumătate se văzu ajuns la fîntîna din Marygreen, atît de familiară lui. Ploaia îi ținea pe toți sătenii în casă. Jude trecu, fără a fi văzut de cineva, tăpșanul spre biserica pe care o găsi deschisă. Aci se opri, cu privirile îndreptate spre școală, de unde se auzea zumzetul obișnuit al glasurilor subțiri, căroră geamătul Creațiunii le era încă străin.

Așteptă pînă cînd ieși din școală un băiețaș — pesemne unul căruia i se dăduse drumul mai devreme, dintr-un motiv sau altul. Jude făcu semn cu mîna ridicată, și copilul se apropie.

— Te rog, du-te la casa învățătorului și spune-i doamnei Phillotson să aibă bunătatea de-a veni pentru cîteva minute pînă la biserică.

Copilul plecă, și Jude îl auzi bătînd în ușa casei. Pătrunse în biserică. Totul era nou înăuntru, în afara cîtorva sculpturi salvate după dărîmarea vechii clădiri și fixate acum de ziduri noi. Lîngă acestea se opri : i se păreau înrudite cu morții de pe aceste meleaguri, strămoșii lui și ai lui Sue.

Un pas ușor, ca un strop adăugat la șiroitul apei de ploaie, răsună în pridvor. Jude privi în jur.

— O — nu mi-am închipuit că tu erai ! Nu, zău nu, Jude !

Un spasm isteric, urmat de altele, îi opri respirația. Jude făcu un pas înainte, dar ea își reveni curînd și porni înapoi.

— Nu pleca, nu pleca ! o imploră el. E ultima dată ! M-am gîndit că așa e mai cuviincios decît să-ți intru în casă. N-o să mă mai întorc niciodată aici. Așa încît, nu fi neîndurătoare. Sue, Sue ! Facem doar cum scrie la carte, și „slova ucide”¹ !

— Rămîn, nu vreau să fiu rea ! spuse ea. Gura îi tremura, și lacrimile îi șiroiau pe obraji cînd îl lăsa să se apropie de ea. Dar de ce-ai venit, de ce să faci un lucru atît de păcătos, după ce ai săvîrșit o faptă atît de bună ca aceea pe care ai făcut-o ?

— Care faptă bună ?

— Te-ai căsătorit din nou cu Arabella. Am citit în gazeta de Alfredston. Ea n-a fost niciodată a

¹ Citat din *Cea de-a doua epistolă a lui Pavel către Corintieni*.

altuia, Jude, în înțelesul adevărat. Și, prin urmare, ai făcut atît de bine, da, atît de bine c-ai recunoscut lucrul ăsta și ai luat-o înapoi la tine !

— Doamne-Dumnezeule, ca să aud asta am venit eu pînă aici ? Poate că cel mai înjositor, mai imoral, mai nefiresc lucru din viața mea este contractul acela murdar și fățarnic cu Arabella, despre care mi se spune că a însemnat o faptă bună ! Iar tu, tu te numești soția lui Phillotson ! Soția *lui* ! Ești a mea.

— Nu mă sili să fug de tine: Mult nu mai pot să rabd ! Dar în privința asta sînt hotărîtă.

— Nu izbutesc să înțeleg cum ai făcut-o, cum poți să gîndești așa, nu izbutesc !

— Fii liniștit. E un soț bun pentru mine. Și apoi, m-am zbatut și m-am luptat, am ținut post și am făcut rugăciuni. Aproape că mi-am adus trupul la supunere desăvîrșită. Iar pe tine te rîg să nu deștepți...

— Nebună mică ce ești ! Unde ți-e înțelepciunea ? S-ar zice că ți-ai pierdut mințile ! Aș argumenta cu tine, dacă n-aș ști că o femeie care simte ce simți tu e surdă la orice chemare adresată creierului ei. Sau poate că te amăgești singură, cum fac atîtea femei cînd e vorba de astfel de lucruri, și de fapt nici nu crezi cu adevărat ceea ce pretinzi a crede, ci te lași doar în voia voluptății pe care ți-o dă emoția deșteptată de o credință prefăcută ?

— Voluptate ! Cum poți fi atît de crud ?

— O, tu, scumpă, tristă, melancolică epavă a unei inteligente pline de făgăduințe, de ce mi-a fost hărăzit să te văd ? Unde e disprețul tău față de prejudecăți ? Eu aş fi înfruntat moartea cu fruntea sus !

— Mă mimicești, aproape că mă insulți, Jude ! Pleacă de aici !

Se întoarse cu o mișcare bruscă.

— Plec. N-aș mai veni să te văd iarăși, chiar de-aș avea puterea s-o fac, dar n-o voi mai avea. Sue, Sue, nu ești vrednică de iubirea unui bărbat !

Sue începu să răsufle greu.

— Nu pot să rabd să te aud vorbind așa ! izbucni ea, și, după ce-și odihni o clipă privirea asupra lui, se întoarse cu o mișcare smucită. Nu mă disprețui, nu ! Sărută-mă, sărută-mă de multe ori și spune-mi că nu sînt o lașă, o fățarnică vrednică de batjocură. Nu pot să îndur ! Se repezi la el și, cu gura în gura lui Jude, vorbi mai departe : Trebuie să-ți spun, da, trebuie, iubirea mea ! N-a fost decît o cununie la biserică. Vreau să spun : o căsătorie de formă ! El mi-a propus-o din capul locului !

— Cum așa ?

— Vreau să spun că e o căsătorie doar cu numele. Mai mult decît atît n-a fost, de cînd m-am întors la el !

— Sue ! spuse el. O strînse în brațe și-i strivi buzele cu un sărut. Dacă în mizerie poți cunoaște fericirea, acum trăiesc o clipă de fericire ! Și acum, în numele a tot ce ai tu mai sfînt, spune-mi adevărul, nu mă minți. Mă mai iubești încă ?

— Te iubesc ! ştii prea bine !... Dar *nu trebuie* să fac asta ! Nu trebuie să-ţi întorc sărutarea, aşa cum aş vrea !

— Ba da, sărută-mă !

— Şi totuşi, mi-eşti atât de drag ! Şi pari atât de bolnav !

— Şi tu la fel ! Încă o dată, în amintirea scumpilor noştri copilaşi morţi — ai tăi şi ai mei !

Cuvintele lui o izbiră, şi Sue plecă capul.

— Nu *trebuie*, nu *pot* s-o duc mai departe aşa ! spuse ea gîfîit. Dar uite, uite, dragul meu, te sărut şi eu ; da, te sărut !... Şi de acum o să mă *urăsc* pe vecie pentru păcatul ăsta.

— Nu, dă-mi voie să-ţi adresez o ultimă chemare. Ascultă ce-ţi spun ! Cînd ne-am recăsătorit, nici unul dintre noi nu era în toate minţile. Eu mă îmbătaseam cu gin, tu cu credinţă. Oricare dintre aceste forme de beţie te lipseşte de o înţelegere înaltă a lucrurilor... Hai să ne lepădăm de greşelile noastre şi să fugim împreună !

— Nu şi iarăşi nu !... De ce mă ispiteşti într-atît, Jude ? Prea eşti neîndurător !... Dar acum sînt din nou stăpînă pe mine. Nu mă urma, nu te uita la mine. Lasă-mă, fic-ţi milă !

Fugi spre capătul de răsărit al bisericii, şi Jude făcu aşa cum îi ceruse ea. Nu întoarse capul, ci-şi adună pătura, pe care ea n-o văzuse, şi porni de-a dreptul spre ieşire. În timp ce el făcea ultimii paşi în biserică, Sue îi auzi tusea, amestecîndu-se cu răpăitul ploii în ferestre. Cu un ultim elan de duioşie ome-

nească încă neîncătușată, se repezi înainte, ca și cum ar fi vrut să pornească în ajutorul lui, dar îngenunche din nou și-și astupă urechile cu mâinile, pînă cînd orice sunet ce-i veni de la el se stinse.

Între timp, el ajunsese la marginea tăpșanului, în locul în care se despărțea cărarea ce tăia ogoarele unde speriasse el ciori pe vremuri, cînd era băiețandru. Se întoarse și mai privi o dată înapoi, spre clădirea în care Sue se mai afla încă, apoi porni mai departe, știind că ochii nu i se vor mai opri niciodată asupra acelei priveliști.

Există în Wessex, pe înălțimi și în văi, multe locuri reci în timp de toamnă și de iarnă ; dar locul cel mai rece, atunci cînd suflă vîntul de nord sau de est, se află sus, pe culmea dunei, lîngă Casa Neagră, acolo unde șoseaua spre Alfredston întîlnește vechiul drum de creastă. Aci cad și se depun primele burnițe și ninsori ale iernii și tot aci dezghețul primăverii începe cel mai tîrziu. Prin locul acesta trecea acum Jude mușcat de vîntul ce sufla dinspre nord-est. Era ud pînă la piele și nu izbutea să-și păstreze căldura trupului, fiindcă, părăsit de puteri, era silit să umble încet. Cînd ajunse la bornă, își întinse pătura pe jos, în ciuda ploii, și se lungi ca să se odihnească. Înainte de a se urni din loc, se duse în spatele pietrei și căută cu mîna inscripția încrustată de el cîndva. Slovele erau tot acolo, dar aproape acoperite de mușchi. Trecu și de locul spînzurătorii de care atîrnase străbunul lui și al lui Sue și apoi coborî dealul.

Era întuneric cînd ajunse la Alfredston. Bău aci o ceașcă de ceai, fiindcă frigul de moarte care-i pătrunsese în oase nu-i îngăduia să rabde postul. Ca să ajungă acasă mai trebuia să ia tramvaiul cu aburi, să schimbe de două ori trenul și să aștepte mult la punctul de legătură. De-abia la orele zece sosi la Christminster.

IX

Pe peron îl aștepta Arabella. Îl măsură cu privirea de sus pînă jos.

— Te-ai dus s-o vezi ? întrebă ea.

— M-am dus, răspunse Jude, care pur și simplu se clătina de frig și oboseală.

— Acum ai face bine s-o pornești spre casă.

În timp ce mergea, apa șiroia de pe el, și cînd îl apuca tusea era nevoit să se rezime de zid ca să nu cadă.

— Ți-ai făcut-o singur, tinere, spuse ea. Nu știu dacă-ți dai seama.

— Sigur că-mi dau seama. Asta am și vrut.

— Ce anume — să te sinucizi ?

— Bineînțeles !

— Ei, fir-ar să fie ! Să te omori pentru o femeie !

— Ascultă ce-ți spun, Arabella. Tu te crezi cea mai tare ; și așa și ești acum, din punct de vedere fizic. Ai putea să mă doborî dintr-o suflare. N-ai trimis scrisoarea deunăzi și n-aveam cum să-ți plătesc pentru purtarea ta. Dar din alt punct de vedere nu

sînt chiar atît de slab cum crezi tu. Am hotărît că un om închis în casă din pricina unei aprinderi de plămîni, un ins căruia nu i-au mai rămas decît două dorințe pe lumea asta : să vadă o anumită femeie și pe urmă să moară, își poate îndeplini perfect, dintr-o lovitură, ambele dorințe, făcînd această călătorie pe ploaie. Asta am și făcut. Am văzut-o pentru ultima dată și am sfîrșit-o și cu mine — am pus capăt unei vieți de neliniști, unei vieți care n-ar fi trebuit să înceapă niciodată !

— Doamne, dar ce măreț vorbești ! Nu vrei să bei ceva cald ?

— Nu, mulțumesc. Hai să ne ducem acasă.

Treceau pe lîngă colegiile tăcute, și Jude se oprea mereu din mers.

— La ce te uiți ?

— Năluciri prostești ! Parc-aș vedea iarăși, în această ultimă plimbare a mea, spiritele morților care m-au întîmpinat cînd am pășit întîia dată aici !

— Ce om sucit mai ești și tu !

— Mi se pare că-i văd și aproape că le aud freamătul. Dar nu mă mai închin la toți, cum mă-nchinam pe-atunci. Nu mai cred nici în jumătate din ei. Teologii, apologeții și aliații lor, metafizicienii, înalții dregători și alții nu mă mai interesează. Toți ăștia au fost nimiciți pentru mine de colții realității aspre !

După privirea de pe fața cadaverică a lui Jude, luminată de pîlpîirea felinarului în ploaie, ai fi zis că într-adevăr vede oameni acolo unde nu era nimeni. Uncori se oprea lîngă un portal, ca și cum ar fi pîndit

pe cineva care trebuia să iasă ; alteori se uita spre o fereastră, de parc-ar fi deslușit dincolo de ea un chip cunoscut. I se părea că aude glasuri și repeta cuvintele lor, de parcă s-ar fi ostenit să le prindă înțelesul.

— Parcă rîd de mine !

— Cine ?

— A, vorbeam singur ! Nălucile care bîntuie pe aici, peste tot, prin porți și pe la ferestre. Pe vremuri se uitau prietenește la mine, mai ales Addison și Gibbon, Johnson și doctorul Browne, și episcopul Ken...

— Vino `odată ! Care năluci ? Nu văd țipenie de om ; nici urmă de vii sau morții pe aici, în afară de un polițist afurisit ! În viața mea n-am văzut străzi mai pustii.

— Închipuire ! Pe aici umbla Poetul Libertății, și pe acolo — marele Cercetător al Melancoliei !

— Nici nu vreau s-aud de ei ! Toți ăștia mă plictisesc !

— Walter Raleigh îmi face semn cu capul de pe ulița aceea. Wycliffe — Harvey — Hooker — Arnold — și o droaie întreagă de umbre de tractarieni...

— *Nu vreau* să le știu nici numele, ți-am mai spus doar ! Ce-mi pasă mie de oameni morți și îngropați ? ! Pe legea mea că tu ești mai puțin beat după ce-ai băut decît cînd nu bei.

— Trebuie să mă odihnesc o clipă, spuse Jude, și se opri, apucînd cu mîinile un grilaj și măsurînd cu privirea înălțimea unei fațade de colegiu. Asta este

Vechiul Rubric. Acela e Sarcofagul ; și mai sus, pe ulița aceea, sînt Crozier și Tudor ; și jos de tot, acolo, este Cardinalul cu fațada lui lungă și ferestrele cu sprîncene ridicate, în semn de politicoasă mirare a Universității față de strădaniile unuia de teapa mea.

— Hai vino să-ți dau ceva de băut !

— Prea bine. O să mă ajute ș-ajung pînă acasă, fiindcă simt cum mă cuprinde ceață înghețată care se ridică dinspre peluzele Cardinalului, de parcă m-ar străpunge ghearele morții. Așa cum spunea Antigona, eu nu sînt din lumea oamenilor vii, nici din a umbrelor. Dar după ce-oi muri, Arabella, ai să-mi vezi spiritul urcînd și coborînd în văzduh printre clădirile astea !

— Aiurea ! Poate că pînă la urmă nici nu mori. Ești încă destul de zdravăn, bătrîne.

Era noapte la Marygreen, și ploaia care pornise să cadă după amiază nu dădea semne c-ar avea de gînd să înceteze. Cam pe la ora cînd Jude și Arabella mergeau spre casă pe străzile Christminsterului, văduva Edlin trecu peste tăpșanul verde și deschise ușa învățătorului, așa cum făcea acum adesea înainte de ceasul culcării, ca s-o ajute pe Sue să strîngă lucrurile.

Sue, trebăluia prin bucătărie fără prea mult rost fiindcă, în ciuda străduințelor ei, gospodină bună n-ajunsese, și mărunțișurile gospodărești o făceau să-și iasă din răbdări.

— Pentru numele lui Dumnezeu, de ce te-ai apucat de treabă, cînd eu anume pentru asta am venit ? Știi doar c-o să vin.

— Știu și eu, uitasem ! Nu, de fapt, n-am uitat. M-am apucat de treabă ca să mă strunesc. Frec scările de la orele opt. *Trebuie* să mă obișnuiesc cu îndatoririle mele gospodărești. E rușine cum m-am ferit de ele.

— De ce să te obișnuiești ? Capătă el o școală mai bună, poate cu timpul ajunge și pastor, și atunci ai să ții două slujnice. E păcat să strici niște mîini așa frumoase.

— Te rog, nu-mi vorbi despre mîinile mele frumoase, doamnă Edlin ! Acest trup drăgălaș mi-a adus pînă acum numai nenorociri.

— Aș, de unde ?! Nici n-ai despre ce trup să vorbești ! Pentru mine aduci mai mult a duh. Dar parcă ți s-au înecat corăbiile, în seara asta, dragă. Ți-e îmbufnat bărbatul ?

— Nu. El nu e niciodată îmbufnat. S-a dus de vreme la culcare.

— Atunci, ce s-a întîmplat ?

— Nu pot să-ți spun. Azi am făcut o faptă păcătoasă. Și vreau să smulg păcatul din rădăcină... Adică, hai să-ți spun. Jude a fost pe aici azi după-amiază și mi-am dat seama că încă îl iubesc. Asta în linii mari. Mai mult nu pot să-ți spun.

— A ! făcu văduva. Nu-ți spuneam eu cum o să fie ?

— Dar n-o să fie ! Nu i-am spus bărbatului meu de venirea lui ; n-are rost să-l tulbur, de vreme ce n-am de gînd să-l mai văd vreodată pe Jude. Dar ca să am conștiința curată cît privește datoria mea față de Richard, am să mă pedepsesc, am să mă supun celei mai grele pedepse. Trebuie.

— Eu n-aș face una ca asta, de vreme ce el a încuviințat, și de altminteri lucrurile au mers strună și așa, în astea trei luni.

— Da, el încuviințează ca eu să trăiesc așa cum îmi place ; dar eu simt că asta-i o îngăduință pe care n-ar trebui să i-o cer. N-ar fi trebuit să primesc. O să-mi fie cumplit de greu să schimb lucrurile, dar trebuie să fiu mai dreaptă cu el. Vai, de ce am fost atît de lipsită de eroism ?

— Ce anume nu-ți place la el ? întrebă curioasă doamna Edlin.

— N-aș putea să-ți spun. E ceva... Nu găsesc cuvinte. Nenorocirea e că nimeni n-ar socoti că ăsta-i un motiv ca să simt așa cum simt eu ; prin urmare, n-am nici o scuză.

— Lui Jude i-ai vorbit vreodată despre asta ?

— Niciodată.

— Cînd eram eu tînără, am auzit povești ciudate despre bărbați, începu văduva cu glas scăzut. Se zicea că, pe vremea cînd sfinții umblau pe pămînt, dracii luau noaptea înfățișarea bărbaților și băgau bițele femeii în tot soiul de încurcături. Dar nu știu de ce mi-o fi trăsnet mie asta tocmai acum prin cap, fiindcă-i doar o scorneală... Ce vînt și ce ploaie în

seara asta ! Ascultă, draga mea, nu te grăbi să schimbi lucrurile. Mai gîndește-te.

— Nu, nu ! M-am ostenit din răspuțeri, așa slabă de înger cum sînt, să mă port mai frumos cu omul ăsta — și trebuie s-o duc pînă la capăt, acum, îndată, înainte de a mă prăbuși !

— Nu cred că-i bine să-ți siluiești în halul ăsta firea. De la nici o femeie nu se poate cere una ca asta.

— E de datoria mea. Vreau să golesc paharul pînă la fund.

O jumătate de ceas mai tîrziu, în clipa cînd doamna Edlin își punea pălăria și șalul ca să plece, pe Sue parc-o cuprinse o spaimă nelămurită.

— Nu, nu, nu pleca, doamnă Edlin, se ruga ea cu ochii măriți și aruncînd priviri neliniștite peste umăr.

— Dar e ora de culcare, fetiço.

— Da, dar avem odăița de musafiri, fosta mea odaie. E gata pregătită. Te rog, rămîi, doamnă Edlin ! O să am nevoie de dumneata mîine dimineață.

— Bine, n-am nimic împotrivă, dacă ții dumneata. Bătrînii mei pereți nu pătesc nimic, fie că sînt eu acolo, fie că nu.

După ce Sue încuie ușile, urcară împreună scările.

— Așteaptă-mă aici, doamnă Edlin. spuse Sue. Intru doar pentru o clipă în fosta mea odaie.

Lăsînd văduva să aștepte pe scară, Sue intră în odaia care fusese numai a ei din ziua în care se înapoiase la Marygreen și, împingînd ușa, îngenunche, pentru un minut sau două, lîngă pat. Pe urmă se ridică

și, luându-și de pe pernă cămașa de noapte, se dezbracă și veni spre doamna Edlin. Din încăperea alăturată se putea auzi sforăitul unui bărbat. Sue ura noapte bună văduvei, care intră în odaia de curînd părăsită.

Apoi Sue apăsă pe clanța celeilalte uși și, cuprinsă parcă de o slăbiciune, se lăsă jos fără să intre în odaie. Cînd se ridică, întredeschise ușa și spuse :

— Richard.

Se cutremură în clipa cînd cuvîntul i se desprinsese de pe buze.

Deși de cîtva timp sforăitul încetase, nu se auzi nici un răspuns. Sue păru ușurată și se repezi spre odaia doamnei Edlin.

— Ești în pat, doamnă Edlin ? întrebă.

— Nu, dragă, răspunse văduva, deschizînd ușa. Sînt bătrînă și înceată și durează pînă mă dezbrac. Nici șireturile de la corset nu mi le-am desfăcut.

— Nu, nu-l aud ! Poate că... poate...

— Ce, fetiço ?

— Poate c-a murit, spuse ea gîfîit. Și atunci aș fi liberă și m-aș putea duce la Jude !... Ba nu, am uitat de ea și de Dumnezeu !

— Să ne ducem să tragem cu urechea. Ba nu, iar sforăie. Dar ploaia și vîntul fac atîta zgomot, că de-abia se aude cîte ceva, cînd și cînd.

Sue se tîrî înapoi.

— Noapte bună din nou, doamnă Edlin ! Îmi pare rău că te-am chemat afară.

Văduva se retrase pentru a doua oară.

Cînd Sue rămase singură, fața ei își recăpătă expresia de încordare resemnată. „Trebuie s-o fac, trebuie ! Trebuie să golesc paharul pînă la fund !” Șopti :

— Richard !

— Ei, ce este ? Tu ești Susanna ?

— Da.

— Ce vrei ? S-a întîmplat ceva ? Așteaptă o clipă. Își trase o haină pe el și veni la ușă. Da !

— La Shaston am sărit pe fereastră de frică să nu te apropii de mine. De atunci nu mi-am schimbat purtarea pînă acum, cînd vin să-ți cer iertare și să te rog să mă lași să intru.

— Poate crezi numai că ești datoră s-o faci ? Nu vreau să vii înfrîngîndu-ți pornirile firești, după cum ți-am mai spus.

— Dar cer să fiu primită. Așteaptă o clipă, apoi repetă : Cer să fiu primită ! Am păcătuit — chiar și astăzi ! Mi-am depășit drepturile. N-aveam de gînd să-ți mărturisesc, dar poate că s-ar cuveni. Am păcătuit împotriva ta azi după-amiază.

— Cum ?

— L-am întîlnit pe Jude ! Nu știam că va veni. Și...

— Ei ?

— L-am sărutat și l-am lăsat să mă sărute.

— Vechea poveste !

— Richard, nu știam că ne vom săruta, pînă-n clipa cînd s-a întîmplat !

— De cîte ori ?

— De multe ori. Nu știu nici eu. Mă îngrozesc cînd privesc în urmă la cele întîmplate. După asta, tot ce

puteam face era să vin la tine, așa cum vin acum.

— Destul de rău, după toate cîte le-am făcut eu pentru tine ! Mai ai ceva de mărturisit ?

— Nu. Avusese de gînd să mărturisească : „I-am spus «Iubirea mea»“. Dar, fiindcă o femeie care se spovedește ascunde totdeauna un amănunt, acea frîntură de scenă rămase nepovestită. Sue continuă : N-
să-l mai văd niciodată. Mi-a vorbit despre lucruri din trecut care m-au zguduit. Mi-a vorbit despre copii. Dar, după cum ți-am mai spus, sînt bucuroasă — aproape bucuroasă, vreau să zic — că au murit, Richard. În felul ăsta, toți anii aceia sînt șterși din viața mea.

— Bine, dar fiindcă afirmi că n-ai să-l mai vezi, spune-mi, ăsta ți-e gîndul într-adevăr ?

În glasul lui Phillotson răsuna ceva care părea să arate că cele trei luni de cînd se recăsătorise cu Sue nu fuseseră chiar la înălțimea mărinimiei și răbdării sale.

— Da, sigur !

— Poate vrei să juri pe *Noul Testament* ?

— Vreau.

Phillotson se duse înapoi în odaie și aduse un mic *Non Testament*, cu scoarțe cafenii.

— Spune acum : „Așa să-mi ajute Dumnezeu !“
Sue jură.

— Foarte bine !

— Și acum, te rog din suflet, Richard, pe tine, omul căruia îi aparțin și pe care vreau să-l cinstesc prin supunere, așa cum am jurat, lasă-mă să intru.

— Gîndește-te bine. Știi ce înseamnă asta. Una era să te primesc iarăși în casă ; alta e chestiunea de acum. Prin urmare, mai gîndește-te.

— M-am gîndit ; asta doresc !

— Dai dovadă de bunăvoință, și poate că bine faci. Cu un iubit care dă tîrcoale, o căsătorie neîmplinită trebuie dusă pînă la capăt. Dar îți reamintesc pentru a treia și ultima oară.

— E dorința mea !... O, Doamne !

— De ce ai spus : „O, Doamne” ?

— Nu știu !

— Ba da, știi ! Dar... Privi posomorît timp de-o clipă la făptura subțire și firavă în cămașă de noapte, care se umilea în fața lui. Mi-am închipuit eu că s-ar putea să se sfîrșească așa, spuse apoi. Nu-ți datorez nimic după mărturisirile pe care mi le-ai făcut adineauri, dar te cred pe cuvînt și te iert.

O cuprinse cu brațul, ca s-o ridice. Sue se dădu înapoi.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă el, vorbind pentru prima dată cu asprime. Iarăși te ferești de mine ? Ca și înainte ?

— Nu, Richard, nu. Nu mi-am dat seama.

— Vrei să intri ?

— Da.

— Nu uiți ce înseamnă asta ?

— Nu. E de datoria mea !

El puse sfeșnicul pe scrin, o trecu peste prag și, ridicînd-o în brațe, o sărută. O expresie fugară de

scîrbă trecu peste fața lui Sue. Strînse din dinți și nu scoase nici un țipăt.

Între timp, doamna Edlin, care se dezbrăcase și era gata să intre în pat, își spuse : „Ia să mă duc mai bine să văd dacă micuța e teafără. Ce vînt și cum plouă !”

Ieși pe scară și văzu că Sue nu mai era acolo. „Ei ! Sărman suflet ! Pare-se că în ziua de azi nunțile seamănă mai mult cu îngropăciunile. Cincizeci și cinci de ani se împlinesc, în toamna care vine, de cînd ne-am luat omul meu cu mine ! S-au schimbat vremurile de atunci !”

X

Deși n-o dorea, Jude se mai înzdrăveni puțin și, timp de mai multe săptămîni, își văzu de meseria lui. După Crăciun, căzu însă din nou la pat.

Cu banii cîștigați, se mută într-un cartier și mai central al orașului. Dar Arabella își dădea seama că multă vreme n-o să mai fie el în stare să lucreze și era destul de supărată de întorsătura pe care o luaseră lucrurile de cînd se recăsătorise cu Jude.

— A dracului să fiu dacă n-ai fost șmecher dînd această ultimă lovitură ! îi spunea. M-ai luat pe mine de nevastă ca să te alegi cu o îngrijitoare fără plată.

El rămînea cu totul nesimțitor la cuvintele ei, ba uneori privea aceste ocări sub aspectul lor umoristic. Alteori însă devenea grav, și adesea, cînd stătea lungit în pat, începea să vorbească într-aiurea despre năruirea planurilor lui de tinerețe.

— Orice om e înzestrat cu oarecare putere într-un anumit domeniu, spunea el. Eu, de fapt, n-am fost niciodată destul de voinic pentru meseria de pietrar,

mai ales pentru munca de îmbinare. Urnirea unui bloc de piatră m-a istovit întotdeauna, și când stăteam în curent în câte-o clădire, înainte de a se fi pus ferestrele, răceam regulat. Cred că de aici mi s-a și tras boala. Dar un lucru simt că l-aș fi putut face dacă mi s-ar fi dat prilejul. Aș fi putut asimila idei ca să le împărtășesc apoi și altora. Mă întreb dacă cititorii Universității aveau în cap atâtea câte am eu, care n-am fost bun de nimic altceva decât de asta... Am auzit că, în curînd, studenții lipsiți de sprijin, așa cum am fost eu, vor avea mai mulți sorti de izbîndă. Se pun la cale planuri care urmăresc să facă Universitatea mai primitoare și să-i lărgască sfera de influență. Nu știu mare lucru despre asta. Dar pentru mine oricum e prea tîrziu, prea tîrziu ! Și tot așa și pentru atîția alții dinaintea mea, mai vrednici decât mine !

— Ce tot bolborosești acolo ? îl întrebă Arabella. Credeam că ți-a trecut nebunia aia cu cărțile. Așa s-ar și fi convenit dacă ți-ar fi venit puțin mintea la cap. Dar nu ești mai breaz acum decât ai fost cînd ne-am luat prima oară.

Într-un rînd, în timp ce vorbea așa, de unul singur, Jude, fără să-și dea seama, i se adresă Arabellei numind-o Sue.

— Tare-aș vrea să bagi de seamă cu cine vorbești ! se răsti Arabella. Să dai unei femei respectabile și măritate numele unei...

Se opri la timp, iar el nu ghici cuvîntul care trebuia să urmeze.

Cu timpul însă, înțelegînd încotro se îndreaptă lucrurile și cît de puțin trebuie să se teamă de rivalitatea lui Sue, Arabella avu o pornire de mărinimie.

— Îmi închipui că vrei s-o vezi pe Sue a tă, spuse ea. Ei să știi că nu mă supără dacă vine. N-ai decît s-o chemi încoa, dacă-ți face plăcere.

— Nu doresc s-o mai văd.

— A, s-au schimbat lucrurile !

— Nu-i trimite vorbă nimic despre mine, nici că sînt bolnav, nici altele. Și-a ales drumul. Meargă încotro i-o plăcea !

Îl aștepta însă o surpriză. Doamna Edlin veni într-o zi să-l vadă, din propriul ei îndemn. Arabella, căreia nici nu-i mai pasă acum spre cine se îndreaptă afecțiunea bărbatului ei, ieși din odaie, lăsînd-o pe bătrînă singură cu Jude. El o întrebă pripit ce mai face Sue, apoi spuse deodată, amintindu-și de mărturisirea ei :

— Îmi închipui că tot mai sînt bărbat și nevestă doar cu numele.

Doamna Edlin șovăi.

— Păi nu, s-au cam schimbat lucrurile. Chiar acum, în urmă, ea a început — fără s-o silească nimeni — un alt fel de viață.

— Cînd a început ? întrebă el repezit.

— În noaptea de după sosirea dumitale. Ca un fel de pedeapsă dată de ea însăși sărmanei ei făpturi. El n-a vrut, dar ea a stăruit.

— Sue, scumpa mea Sue, nebuna mea dragă, asta e mai mult decît pot eu să îndur !... Doamnă Edlin,

nu te speria de aiurerile mele ! Trebuie să vorbesc cu mine însumi cînd zac aici singur atîtea ore în şir. Era o femeie a cărei minte strălucea faţă de a mea ca steaua faţă de lampa cu gaz ; o femeie pentru care toate superstiţiile mele erau ca nişte pînze de păianjen pe care putea să le măture cu un cuvînt. Pe urmă s-au abătut asupra noastră necazuri cumplite, şi inteligenţa i s-a frînt, iar ea a luat-o razna prin beznă. Ciudată e deosebirea asta dintre sexe ! Timpul şi împrejurările care deschid mintea celor mai mulţi bărbaţi, femeilor lor îngustează orizontul — aproape în toate cazurile. Şi acum s-a întîmplat ultima grozăvie — s-a lăsat în voia a tot ce urăşte ea mai mult, s-a lăsat robită de canoane ! Ea, atît de simţitoare, atît de gîngaşă, încît pînă şi vîntul părea că o atinge cu respect... Nici pentru Sue, nici pentru mine, atunci, demult, cînd eram în culmea puterii noastre, pe vremea cînd aveam minţile limpezi şi eram neînfrigaţi în dragostea noastră de adevăr, timpurile încă nu erau coapte ! Ideile noastre s-au născut cu cincizeci de ani prea devreme pentru a ne fi de vreun folos. Şi împotrivirea pe care am întîmpinat-o i-a pricinuit lui Sue o reacţie în sens opus, iar pe mine m-a împins spre nesăbuinţă şi nimicire... Uite, astea, doamnă Edlin, le tot deapăn fără încetare în timp ce zac aici. Dar trebuie să te plictiseşti groaznic.

— Nicidecum, băiete. Aş putea să stau să te ascult cît e ziua de lungă.

Pe măsură ce rumega ştirile pe care i le adusese bătrîna, Jude se neliniştea tot mai mult, şi, în

zbuciumul de moarte ce-i cuprindea sufletul, începu să ocărască în cuvinte foarte triviale convențiile sociale. Iritarea îi pricinui un acces de tuse. Curînd după aceea, se auzi o bătaie în ușa de jos. Și, cum nimeni nu se duse să deschidă, coborî chiar doamna Edlin scările.

Oaspetele spuse politicos :

— Medicul.

Silueta uscățivă era a vraciului Vilbert, chemat de Arabella.

— Cum îi mai merge pacientului meu ? întrebă el.

— Rău, foarte rău ! De cînd mi-au scăpat mie niște bîrfeli, bietul băiat și-a ieșit din minți și a început să blesteme cumplit. E vina mea. Dar trebuie să treci cu vederea vorbele unui om în suferință și nădăjduiesc că Dumnezeu o să-l ierte.

— Da. Mă duc sus, să-l văd. Doamna Fawley este acasă ?

— Nu-i aici acum, dar se întoarce curînd.

Vilbert urcă. Jude, care înghițise pînă atunci cu cea mai mare nepăsare leacurile acestui dibaci practician, ori de cîte ori Arabella i le turna pe gît, era acum atît de scos din minți, încît îi aruncă lui Vilbert în obraz părerea pe care o avea despre el, și încă în cuvinte atît de biciuitoare, încît omul coborî scările valvîrtej. În ușa se întîlni cu Arabella. Doamna Edlin plecase. Arabella îi ceru părerea despre starea în care se afla soțul ei acum și, văzîndu-l pe doctor cam răvășit, îl pofti să guste ceva. El primi.

— V-aduc aici pe săliță, spuse ea. Nu-i nimeni azi în casă, în afară de mine.

Îi aduse o sticlă și un pahar, și el bău. Arabella începu să se scuture de un rîs înăbușit.

— Ce s-a întîmplat, dragă ? întrebă Vilbert, ples-căind din buze.

— Nimic, ți-am turnat doar o picătură de vin cu ceva înăuntru. Apoi spuse rîzînd iarăși : Ți-am turnat înăuntru din filtrul de dragoste pe care mi l-ai vîndut la Expoziția Agricolă, nu-ți amintești ?

— Ba da, ba da ! Ce femeie isteată ! Dar trebuie să fii gata să suferi consecințele — și, cuprinzîndu-i umerii cu brațul, o sărută.

— Nu, nu, șopti ea rîzînd înveselită. Aude bărbatu-meu.

Îl însoți pînă în stradă, apoi, în timp ce se întorcea, spuse :

— De ! Femeile slabe trebuie să se pregătească pentru zile grele. Dacă nenorocitul de sus se prăpădește — așa cum îmi închipui c-o să se întîmple curînd — trebuie să am și eu o parte de ieșire. Și acum nu mai pot să aleg și să culeg ca pe vremea cînd eram mai tînără. Trebuie să te mulțumești cu unul bătrîn, dacă pe ăl tînăr nu-l poți avea.

XI

Ultimele pagini asupra cărora cronicarul acestor vieți își îngăduie să oprească atenția cititorului istorisesc cele petrecute în odaia lui Jude și în afara ei când veni iarăși vara înfrunzită.

Arăta acum scofîlcit, încît nici vechii lui prieteni nu l-ar fi recunoscut. Era într-o după-amiază. Arabella își încrețea părul în fața oglinzii cu ajutorul unui mîner de umbrelă pe care-l încălzea în flacăra unei lumînări și în jurul căruia înfășura apoi șuvița desfăcută. După ce isprăvi, își făcu o gropiță în obraz și se îmbrăcă. Își aruncă privirile spre Jude. Părea că doarme, dar ședea în capul oaselor, fiindcă boala îl împiedica să stea întins.

Cu pălăria pe cap, înmănușată, gata de plecare, Arabella se așeză, așteptînd parcă să vină cineva ca să-i ia locul de infirmieră. Zvonurile ce pătrundeau de afară vorbeau despre un oraș în sărbătoare, deși mare lucru din serbare, oricum ar fi fost ea, nu se putea vedea de aici. Clopotele se porniră să bată, și sunetele lor intrară în încăpere prin fereastra deschisă,

împresurînd în zumzet capul lui Jude. Pe Arabella o neliniștiră. În cele din urmă, își spuse : „De ce naiba n-o fi venind tata ?“

Se uită din nou spre Jude, cîntări cu un ochi critic cam cîtă viață se mai poate scurge din el, așa cum făcuse de atîtea ori în ultimele luni, apoi, după o privire aruncată ceasornicului lui, care stătea atîrnat de perete, se ridică nerăbdătoare. El tot mai dormea, așa încît, luînd o hotărîre, Arabella se strecură afară din odaie, închise ușa fără zgomot și coborî scările. Casa era goală. Ispita care o făcea pe Arabella să plece de acasă îi atrăsese de mult afară și pe ceilalți locatari.

Era o zi caldă, senină, învăluitoare. Arabella închise ușa de la intrare și se grăbi să ajungă pe Strada Principală. Cînd se apropie de teatru, auzi sunetele orgii, la care se repeta în vederea concertului ce trebuia să aibă loc curînd. Trecu pe sub portalul Colegiului Oldgate. Lucrătorii acopereau cu pînză marginile curții interioare, pregătind decorul pentru balul ce trebuia să se desfășoare în seara aceea. Oamenii sosiți din împrejurimi într-o excursie de-o zi mînceau la iarbă verde, și Arabella se plimba de-a lungul aleilor așternute cu pietriș, sub teii bătrîni. Dar, fiindcă locul acesta i se păru cam plictisitor, se înapoie pe stradă, de unde urmări trăsurile ce duceau spre concert numeroșii profesori și pe nevestele lor ; sau se uita la studenții care veneau grămadă, înconjurați de femei vesele. Cînd ușile teatrului se

închisură și concertul începu, Arabella porni mai departe la plimbare.

Notele puternice ale concertului se rostogoleau, pătrundeau prin stăturile galbene ale ferestrelor deschise, treceau peste acoperișurile caselor, zguduiau aerul tăcut al ulițelor. Ajunseră pînă și în odaia în care zăcea Jude ; tusea lui tocmai reîncepuse, și-l trezise.

De îndată ce putu vorbi, murmură, cu ochii încă închiși :

— Puțină apă, te rog. Chemarea lui fu primită doar de încăperea pustie. Tuși din nou, pînă se simți istovit, și spuse cu glas și mai stins : Apă, puțină apă... Sue... Arabella !

Odaia rămase tăcută ca și pînă atunci. Șopti gîfîit :

— Gîtlejul... apă... Sue... iubito... o picătură de apă, te rog... îndură-te !

Apa nu veni, și sunetele orgii — slabe ca un zumzet de albină — își trimiteau undele către el.

În timp ce stătea nemișcat, schimbîndu-se la față, strigăte și urale răzbăteau de undeva dinspre riu.

— A, da ! Jocurile Comemorative, murmură el. Și eu zac aici. Și Sue pîngărită !

Uralele se repetară, înecînd sunetele slabe ale orgii. Jude se schimbă și mai tare la față ; șopti rar, abia mișcîndu-și buzele arse :

— „Piară ziua în care am fost născut și noaptea în care s-au rostit cuvintele : Fost-a zămislit un copil bărbat.

(Ura !)

Cufunde-se în întuneric ziua aceea, Dumnezeu de sus să nu-și pogoare privirile asupra ei, nici lumina să nu strălucească peste ea. Pustie fie, cu voia ta, noaptea aceea, și nu lăsa nici un glas de bucurie s-o ajungă.

(Ura !)

De ce n-am murit oare în sânul mamei ? De ce nu mi-am dat duhul când am ieșit din pîntecul ei ?... Căci acum aș fi zăcut în pace și-aș fi fost netulburat. Aș fi dormit : aș fi cunoscut odihna !

(Ura !)

Acolo, cei ce au fost robi odihnesc împreună ; ei nu mai aud glasul prigonitorului... Acolo sînt și cei mici, și cei mari ; și sluga s-a dezrobit de stăpîn. De ce e dăruită lumina celui nenorocit și viața celui cu sufletul amar ?“

Între timp, Arabella, care se plimba de zor pentru a descoperi ce se petrece în oraș, scurtă drumul pe la capătul unei străzi înguste și, trecînd de un colț întunecat, ajunsese în curtea interioară a Colegiului Cardinal. Curtea era plină de însuflețire și strălucea în soare, împodobită cu flori și pregătită de bal. Un tîmplar — unul care lucrase pe vremuri împreună cu Jude — îi făcu semn. Drumul de trecere de la poartă și pînă la treptele intrării principale fusese ornăt cu un roșu vesel și stegulețe galbene. Vagoane întregi cu lădițe de flori fuseseră descărcate de-a lungul drumului, și seara cea mare era acoperită cu un postav roșu. Arabella salută pe unul și pe altul dintre lucrători și, dat

fiind că-i cunoștea, urcă pînă la sala cea mare a colegiului, în care se puneau podele noi și se atîrnau podoabe în vederea seratei dansante. Clopotul de la catedrala de alături bătea pentru slujba de ora cincî.

— Nu mi-ar dispăcea să mă-nvîrtesc și eu pe aici cu un braț de cavalier în jurul taliei, spuse ea către unul dintre lucrători. Ei, Doamne ! Trebuie să mă întorc acasă — am atîta treabă... Nu-i rost de dans pentru mine !

În ușa casei se întîlni cu Stagg și cu încă unul sau doi dintre pietrarii care lucraseră împreună cu Jude.

— Coborîm spre rîu, spuse primul, ca să vedem regatele. Dar am trecut pe aici ca să aflăm cum îi mai merge bărbatului dumitale.

— Mulțumesc, doarme liniștit, spuse Arabella.

— Ne pare bine. Atunci, nu cumva poți să-ți iei o jumătate de oră liberă, doamnă Fawley, și să vii cu noi ? O să-ți facă bine.

— Grozav mi-ar plăcea ! spuse ea. N-am văzut niciodată o întrecere de bărci, și-am auzit că-i tare amuzant !

— Haide, atunci !

— Cum aș *dori* să pot ! Se uită cu jînd de-a lungul străzii. Știți ce ? Așteptați-mă o clipă. Mă reped pînă sus, ca să văd cum se simte. Cred că tata e cu el, așa că s-ar putea să vin.

Ei așteptară, și Arabella intră în casă. Locatarii de jos lipseau ca și mai înainte, fiindcă porniseră în grup la rîu, spre locul pe unde trebuia să treacă șirul de

bărci. Când ajunse în dormitor, văzu că taică-său nici nu venise.

— Nici n-a binevoit să vină ! spuse ea nerăbdătoare. O fi vrut să vadă și el bărcile, asta este !

Totuși, când privi spre pat se luminează la față, fiindcă Jude părea adormit, deși nu stătea, ca de obicei, pe jumătate ridicat, așa cum îl silea tusea. Alunecase și rămăsese lungit. După ce se mai uită o dată, tresări și se apropie de pat. Fața lui Jude era albă ca varul și devenea cu fiecare clipă tot mai încremenită. Îi atinse degetele : reci ca gheața, deși trupul mai era cald. Își apropie urechea de pieptul lui. Înăuntru era liniște deplină. Zbuciumul de aproape treizeci de ani încetase.

Arabella avu mai întâi o tresărire de spaimă la gândul celor întâmplate ; apoi îi ajunseră la urechi, venind dinspre râu, sunetele slabe ale unei fanfare militare sau ale unei alte orchestre. Strigă cu glas mînios :

— Tocmai acu i-a venit să moară ! De ce dracu a murit chiar acum ?

Apoi, după o clipă sau două de gîndire, se îndreptă spre ușă, o închise ușor la loc și coborî scările.

— Uite-o, spuse unul dintre lucrători. Ne întrebam dacă mai vii. Haide, trebuie să ne grăbim ca să găsim un loc bun. Și el ce mai face ? Doarme liniștit în continuare ? Firește, noi nu vrem să te tîrim după noi dacă...

— Da, sigur, doarme dus. Nu se trezește el așa iute, răspunse ea vorbind grăbit.

Coborîră strada Cardinal o dată cu mulțimea și ajunseră curînd la pod; vaporășele strălucitoare le izbiră privirile. De acolo, pe un drumeag îngust, ajunseră pe cărarea care ducea de-a lungul rîului și pe care acum lumea se îmbulzea în praf și căldură. Aproape îndată după sosirea lor, începu și mărșă procesiune a bărcilor; vîslele, coborîte perpendicular pe suprafața apei, plescăiau ca un sărut zgomotos.

— Vai, ce minunat! Cum mă bucur e-am venit! spuse Arabella. Și pe bărbatu-meu n-are ce să-l supere e-am plecat.

Aproape de celălalt mal, buchete de femei frumoase, gătite în verde, roz, albastru și alb, străluceau pe vaporășele pline de lume. Steagul albastru al Clubului Nautic indica centrul serbării, și dedesubtul lui, o orchestră de muzicanți în uniforme roșii răspîndea sunetele care o stîrniseră pe Arabella în odaia celui mort. Studenți de toate felurile urmăreau de pe luntre, în tovărășia doamnelor, evoluția „bărcii noastre” în susul și-n josul rîului. În timp ce Arabella sorbea din ochi această priveliște însuflețită, simți o atingere, și cînd întoarse privirile îl văzu pe Vilbert.

— Știi că licoarea aia lucrează? spuse el, aruncîndu-i o ocheadă. Ce rușine să nenorocști o inimă în halul ăsta!

— Azi nu vorbesc despre dragoste.

— De ce nu? E zi de sărbătoare pentru toată lumea.

Ea nu răspunse. Brațul lui Vilbert se strecură și-i prinse mijlocul, mișcare care putea trece neobservată

în învâlmășeala aceea. Fața Arabellei căpătă o expresie vicleană, dar femeia rămase mai departe cu ochii ațintiți asupra apei, ca și cum habar n-ar fi avut de îmbrățișare.

Mulțimea devenea vijelioasă, împingându-i pe Arabella și pe prietenii ei uneori pînă aproape de apă. Ar fi rîs cu poftă de îmbrînceană asta dacă în ochiul minții ei n-ar fi rămas întipărit chipul palid, statuar, pe care-l privise de curînd și care-o silea să se dezmeticească.

Petrecerea de pe rîu ajunsese la punctul culminant ; unii se aruncau în apă, alții strigau. Cursa fu pierdută de unii și cîștigată de alții, doamnele în roz, albastru și galben părăsiră vapoarele, și privitorii începeau să se urnească din loc.

— Ei, a fost grozav ! strigă Arabella. Dar cred că trebuie să mă întorc la bietul bărbatu-meu. După cîte știu, tata e cu el ; dar tot aș face bine să mă întorc.

— De ce te grăbești ?

— Trebuie să mă duc... Doamne, Doamne, ce neplăcut !

Pe suișul îngust, care ducea lumea de la malul rîului spre pod, înghesuiala prefăcuse mulțimea — pe Arabella, pe Vilbert și pe ceilalți — într-un singur bloc încins. Cei doi stăteau pe loc nemișcați, și Arabella se văita : „Doamne, Doamne“, cu tot mai multă nerăbdare. Îi trecuse tocmai prin minte că descoperirea lui Jude mort în părăsire ar putea să atragă după sine o anchetă.

— Ce neliniștită ești, iubito ! spuse vraciul, care, lipit de ea în îmbulzeală, nu mai avea nevoie să facă nici un efort pentru a stabili o atingere. Ai face bine să ai puțină răbdare ; deocamdată, tot nu poți ieși de aici !

Trecură aproape zece minute pînă cînd mulțimea, strînsă ca într-o menghine, se urni îndeajuns pentru a le face loc. De îndată ce se văzu în stradă, Arabella grăbi pasul, interzicînd vraciului s-o însoțească mai departe în ziua aceea. Nu se duse direct acasă, ci se îndreptă spre locuința unei femei care dădea ultimele îngrijiri morților săraci ; bătut în ușă.

— Mi s-a prăpădit bărbatul, fie-i țărîna ușoară, spuse. Poți să vii să-l speli și să-l îmbraci pentru înmormîntare ?

Arabella așteptă cîteva clipe ; apoi, ferindu-se cu greu de roțile echipajelor, cele două femei își făcură loc cu coatele prin șuvoiul de oameni eleganți care se scurgea de pe peluzele Colegiului Cardinal.

— Trebuie să trec și pe la paracliser, să-i cer să tragă clopotele, spuse Arabella. Stă pe aici prin apropiere, nu-i așa ? Te ajung din urmă în ușa casei mele.

Către orele zece, în scara aceea, Jude zăcea întins, drept ca o săgeată și acoperit cu un cearceaf pe patul din casa lui. Prin fereastra întredeschisă străbătea, dinspre sala de bal a Colegiului Cardinal, ritmul voios al unui vals.

Două zile mai tîrziu, cerul era la fel de senin, și aerul tot atît de nemișcat. În aceeași odăiță, două ființe

vegheau sicriul deschis al lui Jude. De o parte stătea Arabella, de cealaltă — văduva Edlin. Priveau amîndouă chipul lui Jude, și pleoapele zbîrcite ale doamnei Edlin erau roșii.

— Ce frumos e ! spuse ea.

— Da. E un mort chipeș, încuviință Arabella.

Fereastra era tot deschisă, ca să intre aer în încăpere, și la ora aceasta de amiază văzduhul limpede era neclintit și tăcut. Din depărtare venea zvon de glasuri și parcă tropăit de picioare.

— Ce-i tărașoiul ăsta ? murmură bătrîna.

— Țștia-s doctorii care, adunați la teatru, dau diploma de onoare ducelui de Hamptonshire și altor măriri din tagma lui. E săptămîna comemorativă, știi doar. Uralele pornesc de la tineri.

— Da, îs tineri și au plămîni puternici. Nu ca sărmanul nostru băiat.

Cîte-un cuvînt desprins, poate dintr-o cuvîntare festivă, venea plutind dinspre ferestrele deschise ale teatrului pînă în ungherul acesta liniștit ; și atunci, pe trăsăturile de marmură ale mortului părea să răsară un fel de zîmbet ; iar edițiile Delphin de pe raftul alăturat, vechi și scoase din circulație, cuprinzînd operele lui Vergilius și Horatius, și *Testamentul* grecesc, cu colțurile îndoite, ca și cele alte cîteva volume de care Jude nu se despărțise, zgrunțuroase din pricina prafului de piatră acolo unde degetele lui le atingeau în minutele cînd munca îi dădea puțin răgaz, păreau să pălească la auzul acelor sunete.

Clopotele băteau voios. Ecoul lor făcea ocolul odăii. Ochii Arabellei se ridicară de la fața lui Jude spre doamna Edlin.

— Crezi că ea o să vină ? întrebă.

— N-aș putea să spun. A jurat să nu-l mai vadă.

— Cum arată ?

— Obosită și nefericită, biata inimioară ! Cu ani și ani mai bătrînă decît atunci cînd ai văzut-o ultima dată. Acum e o femeie potolită și stoarsă de vlagă. Din cauza bărbatului — nici acum nu-l poate înghiți !

— Dacă Jude mai trăia și apuca s-o vadă, poate că nici nu s-ar mai fi sinchisit de ea.

— Asta n-avem de unde să știm... Nu ți-a mai cerut s-o chemi de atunci, din ziua cînd a venit s-o vadă în chip atît de ciudat ?

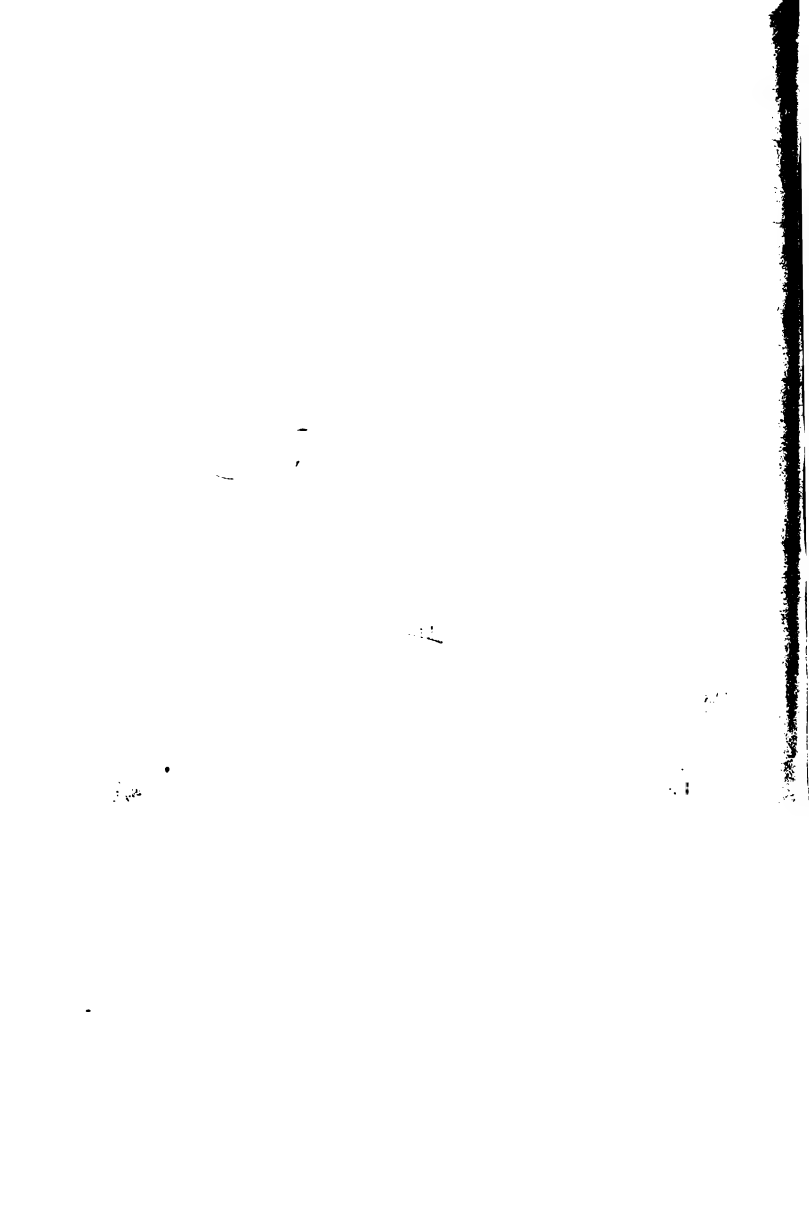
— Nu. Dimpotrivă. Eu m-am arătat gata să trimit după ea, dar el mi-a spus că nu trebuie s-o înștiințez cît e el de bolnav.

— A iertat-o ?

— După cîte știu eu, nu.

— Ei, sărmana de ea, să nădăjdăuim că pe undeva tot o fi aflat ea iertare ! Zice că și-a găsit liniștea.

— Chiar dacă răgușește jurînd asta în genunchi cu mîna pe sfînta cruce care-i atîrnă la gît, tot să n-o crezi ! spuse Arabella. Niciodată nu și-a găsit liniștea de cînd a plecat din brațele lui și nici n-o să și-o găsească vreodată, pînă n-o ajunge cum e el acum !

SUMAR

Partea a patra. La Shaston	5
Partea a cincea. La Aldbrickam și în alte locuri	101
Partea a șasea. Din nou la Christminster . . .	211

109
219
233

Redactor : NICOLAE TEICĂ
Tehnoredactor : TRAIAN ARGETOIANU

Apărut 1969. Tiraj 85.175 ex. broșate. Hirtie ziar de 50 g/m². Format 700×920/32, Coli ed. 12,88. Coli tipar 11,25. A. nr. 12.818/1969. C.Z. pentru bibliotecile mari și mici 8—31=59

Tiparul executat sub comanda nr. 90 592 la Combinatul Poligrafic „Casa Scintei”, Piața Scintei nr. 1, București — Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2025

